Útmutató a forradalomhoz

Hogyan lehet tejberizs, Lego figurák és más erőszakmentes eszközök segítségével közösségeket mozgósítani, diktátorokat megbuktatni vagy egyszerűen megváltoztatni a világot

Szrgya Popovics
Matthew Miller közreműködésével

Göncöl Kiadó

Fordította: Gadó György Pál

ISBN 978 963 9183 91 9

A mű eredeti címe: *Blueprint for revolution* – how to use rice pudding, Lego men, and other nonviolent techniques to galvanize communities, overthrow dictators, or simply change the world

This translation is published by arrangement with Spiegel & Grau, an imprint of Random House, a division of Penguin Random House LLC

Tartalom

Barátaimnak ajánlom ezt a könyvet, akik bíztak bennem és támogatták a bolygó bajkeverői között folytatott őrült küldetésemet.
Ajánlom továbbá kisfiamnak, Momának. Önző módon remélem, hogy rá egy jobb világot hagyunk.

Előszó

Ez a könyv a forradalmakról szól.

Nem az erőszakos fajtájúakról, azok többnyire ártatlan emberek halálával végződnek. Nem is azokról, amelyeket fanatikusok egy kis csoportja visz véghez. Ha ilyenekre kíváncsi, merüljön bele egy jó Lenin-életrajzba! Ez a könyv másról szól, azokról a mozgalmakról, amelyek most söpörnek végig bolygónkon a kairói Tahrír tértől az Occupy-tüntetésekig. Ezeket a forradalmakat hétköznapi emberek indították, akik úgy gondolták, hogy összefogva és kreatívan gondolkodva megbuktathatják a diktátorokat és megszüntethetik a jogtalanságokat.

Jó szerencsémnek köszönhetően én is ezek közé a hétköznapi forradalmárok közé tartozom.

Különös pályámat egy belgrádi banda flegma basszusgitárosaként kezdtem, aztán az Otpor! (vagyis Ellenállás!) egyik vezetője lett belőlem. Ez az erőszakmentes mozgalom buktatta meg Szlobodan Milosevics szerb diktátort, és engem egy rövid időre a szerb parlamentbe juttatott. Most mozgalmi tanácsadóként dolgozom. „Ügyfeleim" lehetnek kicsik és nagyok, működhetnek bárhol a világon, csak az a fontos, hogy erőszakmentes eszközökkel akarjanak az elnyomással szembeszállni, és elérni a szabadságot, a demokráciát és az örömöt. De ne aggódjanak, ez a könyv nem rólam szól. Sokkal inkább mindarról, amit Szíriától Kijevig tanultam, miközben az aktivistákkal dolgoztam.

A nagy eszmékről és kis taktikákról, hiszen ezek teszik hatalmassá azt, amit én „a közösség erejének" nevezek. Nem vagyok valami briliáns elme, ezért azt a módszert választottam, hogy az információkat nem száraz tények vagy nehéz elméletek formájában adom át, hanem egyszerűen figyelemre méltó emberek és mozgalmak történetéről mesélek, meg arról, hogy milyen kihívásokkal szembesültek, és mit tanultak küzdelmük során.

A könyv nagyjából két részre osztható. Az elsőben számos példa mutatja be, hogy napjainkban milyen erőszakmentes akciók zajlanak a világban, és azt is, hogy mely kulcsfontosságú tényezők tesznek egy mozgalmat alkalmassá a társadalom megváltoztatására. A második részben néhány gyakorlati tanácsot sorolok fel, amelyek segítségével az erőszakmentes módszereket valóra lehet váltani. Azt remélem, hogy a példák hatni fognak, és mindenkit arra ösztönöznek, hogy a saját helyzetén változtasson. Némelyik történet olyan emberekről szól, akik még most is sokat veszíthetnek, ha kiderül a mozgalmukban játszott pontos szerepük, ezért elővigyázatosságból megváltoztattam a nevüket és néhány információt, amely megkönnyítené személyük azonosítását. Esetenként azzal a szabadsággal is éltem, hogy bonyolult eseményeket egyszerűsítsek, egészen a lényegükig csupaszítva őket. Ezért elnézést kérek a tudósoktól és a tudálékosoktól.

Azt szeretném, ha a könyvben szereplő eszméket és történeteket az olvasók nemcsak megértenék, de át is éreznék. Ha úgy hatnának, mint egy jó rocklemez: a befogadók felállnának és mozogni kezdenének. Meg akarom győzni Önöket, hogy bár az öltönyösök, a pöffeszkedők és a verőlegények sokasága – vagyis az eseményeket általában irányító kegyetlen emberek egész szervezete – talán legyőzhetetlennek látszik, ám hatalmuk megdöntése gyakran nem más, mint jó móka.

1. fejezet

Nálunk ilyen nem történhet

Belgrád, az én gyönyörű városom valószínűleg nem szerepel azon a tízes listán, amelyet mindenki meg akar látogatni, mielőtt meghal. Némelyik városrész kemény helynek tűnhet, mi, szerbek meg bajkeverők hírében állunk, ezért neveztük el a város egyik fő utcáját Gavrilo Principről, akit azzal vádolnak, hogy merényletével kirobbantotta az első világháborút. Egy másik belgrádi utca Princip forradalmár csapatának állít emléket. Aztán itt van egykori diktátorunk, Szlobodan Milosevics emléke, az őrülté, aki az „etnikai tisztogatás" fogalmát ismertté tette a világon, az 1990-es években szomszédai ellen négy végzetes háborút indított, és előidézte a NATO-bombázásokat, amelyek lerombolták a várost.

De mindez nem számított annak a tizenöt egyiptominak, aki 2009 júniusában Belgrádba látogatott. Végül is ők nem pihentető nyári szabadságra vágytak. Azért jöttek, hogy forradalmat tervezzenek.

Különleges érdeklődésük miatt nekik először egy olyan helyet mutattam meg, amit utolsóként ajánlanék bármely más látogatónak. Ez a Köztársaság tér. Ha fogalmat akarsz alkotni a városnak erről a piszkos és kaotikus részéről, képzeld el a Times Square-t, amit valaki összepréselt, kiszívott belőle minden energiát, eltávolította a világítást, és csak a forgalmat meg a mocskot hagyta meg. Ám az egyiptomiak egyáltalán nem törődtek ezzel.

Abban reménykedtek, hogy megbuktathatják saját diktátorukat, Hoszni Mubarakot, ezért számukra a Köztársaság tér nem egyszerűen turisztikai látványosság volt, hanem stratégiai jelentőségű kiindulópont egy erőszakmentes forradalom számára. Az Otpor! mozgalmat, amely nehézsúlyú politikai erővé válva hamar megvalósította az elképzelhetetlent, és megbuktatta Milosevicset, egy csoport átlagos fiatal hozta létre. Ennek a mozgalomnak a vezetői közé tartoztam, és egyiptomi barátaim azért látogattak meg minket, mert azt remélték, hogy tanulhatnak valamit tőlünk, szerbektől.

A csoportot egy nyugodt szögletbe vezettem, távol a nyüzsgő kávézóktól, és beszélni kezdtem. A teret egy sor luxusüzlet tarkította, volt ott Armani, Burberry, Max Mara. Ezekre mutattam, de közben a nyomorról beszéltem.

– Valamikor, nem is olyan régen – mondtam – Szerbiában az infláció olyan magas volt, hogy egy kiló krumpli ára egy év alatt 4 ezer dinárról 17 billiárd dinárra szökött. Ha ez nem lett volna elég, hadban álltunk a szomszédos Horvátországgal, és ha megpróbáltál nyíltan szólni az ellen a végzetes politika ellen, amely a gazdaságunkat összeroppantotta és biztonságunkat elsorvasztotta, letartóztattak és megvertek, vagy még rosszabb történt. 1992-ben újdonsült biológushallgató voltam, és a jövő számunkra, szerb fiatalok számára nagyon-nagyon kilátástalannak tűnt.

– Igen – válaszolt nevetve az egyik egyiptomi –, tudjuk, hogy milyen érzés ez.

Folytattam a történetet, az egyiptomiak pedig tovább bólogattak.

– Milosevics terrorjával szemben az első természetes reakciónk a fásultság volt. Hiszen a barátaimmal el se tudtuk volna képzelni, hogy egy napon mozgalmat fogunk alapítani.

Nem vágytunk politikusi babérokra. Egyetemisták voltunk, és ugyanazt szerettük csinálni, amit bárhol a világon az egyetemisták: sokáig fennmaradni, sokat inni, és estére partnert találni. Ha akkoriban valaki megkérdezte volna, hogy mi mozdíthatna ki a szobából, és vinne a Köztársaság térre, biztos nem azt válaszoltam volna, hogy egy tüntetés – sokkal inkább egy rockkoncert.

A tér szélén állva megpróbáltam megmagyarázni egyiptomi barátaimnak, hogy miért szeretem a Rimtutituki együttest, amelynek zenei hangzású neve szabad fordításban anynyit tesz, hogy „megduglak". Reméltem, nem bántódik meg az a három-négy lány a csoportban, aki hidzsábot, vagyis a hagyománytisztelő muszlim nők fejfedőjét viselte. 1992-ben ez az együttes volt a legdögösebb jelenség a városban. Egy csapat fékezhetetlen fazon, villámkezű gitárosok, vad szövegekkel. Amikor megtudtuk, hogy kivételesen ingyenkoncertet tartanak, barátaimmal együtt gyorsan megléptünk az órákról, és a Köztársaság térre vonultunk, hogy bálványainkat akcióban lássuk.

A látvány sokkolt minket. A Rimtutituki tagjai nem a megszokott vidám előadásukat tartották, hanem egy platós teherautón gurultak be a térre. Inkább látszottak hódító tábornokoknak, mint punkzenészeknek. A teherautóval köröztek a téren, és közben a legismertebb számaikat adták elő, olyan dalszövegekkel, mint „ha lövök, nem lesz időm szeretkezni", vagy „a sisak alatt nincsen agy". Nem kellett lángésznek lenni ahhoz, hogy az ember megértse, mi folyik a téren. Mivel a háború még tombolt, Belgrád tele volt a frontra tartó katonákkal és tankokkal. Eközben ezek a punkzenekarrá összeállt fiúk kigúnyolják a militarizmust, nyíltan a háború ellen lázítanak, és hitet tesznek a normális és boldog élet mellett. Mindez egy diktatúrában

történik, ahol ilyen jelszavak nyilvános kiejtése miatt nagy bajba kerülhet az ember.

Amint a teherautó után futottam, kedvenc zenészeimnek csápolva, több dolog is megvilágosodott az agyamban. Megértettem, hogy az aktivistának nem kell unalmas dolgokat csinálnia, sőt egy remek punk-show valószínűleg hatékonyabb, mint egy nehezen emészthető demonstráció. Megértettem, hogy láthatóan borzalmas körülmények között is el lehet érni, hogy az emberek törődjenek a sorsukkal. És ha elég ember lép ki az apátiából és fog össze másokkal, akkor közel van a változás. Természetesen ezeknek a dolgoknak a működését nem értettem igazán, akkor még nem. Sokáig tartott volna kiértékelnem az érzéseket, amelyek akkor, ott a Köztársaság téren elborítottak, és megfejteni benyomásaim értelmét, hogy aztán cselekvéssé alakítsam őket. De miután egyszer megtapasztaltam, hogy lehetséges sikeres és vonzó erőszakmentes akciót végrehajtani, képtelen voltam visszasüppedni korábbi bénult állapotomba. Barátaimmal azt éreztük, tennünk kell valamit Milosevics megbuktatásáért.

Milosevics pedig – ezt nem vitathatja senki – nagyon keményen dolgozott, hogy okot adjon a dühünkre. 1996-ban nem fogadta el annak a parlamenti választásnak az eredményét, amely sok bábját fosztotta volna meg mandátumától, és helyükre az ellenzék tagjait ültette volna. Amikor pedig az aktivisták kivonultak az utcára tüntetni, a rendőrség szétzúzta őket. 1998-ban Milosevics bejelentette, hogy kormánya teljes ellenőrzése alá vonja Szerbia hat egyetemének minden ügyét, az oktatási és az igazgatási kérdéseket egyaránt, amivel a totális diktatúra irányába mozdult el. Ez több volt annál, amibe barátaimmal képesek lettünk volna belenyugodni. Füstös kis belgrádi lakásainkban összegyűltünk, és úgy döntöttünk, hogy mozgalmat indítunk.

Az *Otpor!* nevet választottuk, ami azt jelenti, hogy „ellenállás". Meglett a logónk is, egy kifejező fekete ököl, a társadalmi változásokra törekvők visszatérő motívuma, ezt használták a nácik által megszállt Jugoszlávia partizánjai a 2. világháború idején éppúgy, mint az amerikai „Fekete Párducok" a hatvanas években. Az *Otpor!* öklének első vázlatát legjobb barátom, Duda Petřovic firkálta egy papírcetlire, abban a reményben, hogy meghódítja vele mozgalmunk egyik női tagját. A rajz éles kontúrú volt, és tökéletes.

– Lehet, hogy a logók kérdése jelentéktelen problémának tűnik – mondtam egyiptomi barátaimnak –, de fontos volt számunkra, hogy a szimbólum átmenjen a köztudatba.

Ahogy bárhol a világon a piros-fehér jelet megpillantva, az emberek azonnal felismerik a Coca-Colát, azt akartuk, hogy ugyanúgy a szerbeknek is legyen egy olyan vizuális jelük, amit a mi mozgalmunkkal azonosítanak. Emellett, akkor már világos volt számunkra, hogy még ha sikerül is barátainkat és családtagjainkat rábírni mozgalmunk támogatására, harminc embernél akkor sem tudunk többet összegyűjteni egy utcai felvonulásra. Képesek voltunk viszont festékszóróval egy este háromszáz ábrát a falra fújni, így egy novemberi reggel a belgrádiak arra ébredtek, hogy a Köztársaság teret ökölbe szorított kezek borítják. Abban az időben, amikor Milosevics mindenkit rettegésben tartott, a graffitik azt az érzést keltették az emberekben, hogy a felszín alatt valami nagy és jól szervezett dolog készül.

És hamarosan igazuk is lett.

A fiatalok, akik a falakra mázolva mindenfelé öklöket láttak és az „ellenállás" szót, természetesen többet akartak tudni erről az új, menő dologról. Csatlakozni akartak. Hogy kiszűrjük a magukat megjátszókat, a link alakokat, vagy ami még rosszabb,

a potenciális rendőrségi informátorokat, próbára tettük őket: komolyságuk bizonyítására nekik is ki kellett menniük a városba, és öklöket festeni különböző helyekre. Rövid időn belül nemcsak azt értük el, hogy a várost beborítottuk szimbólumainkkal, de mellettünk állt egy csapat elkötelezett fiatal is, akik hittek abban, hogy a rendszert meg lehet változtatni.

Amint ezt a kemény magot összetoboroztuk, néhány alapvető döntést kellett hozni arról, milyen mozgalommá akarunk válni. Az első, ami nyilvánvaló volt számunkra, hogy erőszakmentes mozgalom leszünk, nemcsak azért, mert eltökélten hiszünk az erőszakmentes megoldásokban, hanem azért is, mert ha egy pasasnak több tízezer rendőre és több százezer katonája van, és még isten tudja hány gonosztevő áll rendelkezésére, akkor ellene erőszakot alkalmazni elég rossz ötletnek tűnik. Sose tudnánk harcban legyőzni Milosevicset, de megpróbálhatunk felépíteni egy olyan erős és népszerű mozgalmat, ami nem hagy más lehetőséget számára, mint elfogadni a nyílt és szabad választásokat, ahol azonnal vereséget szenved.

A másik meghatározó döntésünk az volt, hogy az Otpor! nem lesz karizmatikus vezetőkre épülő mozgalom. Ez részben gyakorlati megfontolásból született. Ráébredtünk, hogy amint sokan leszünk, a rendőrség teljes erővel ránk fog rontani, és egy olyan mozgalmat, amelynek nincsenek könnyen azonosítható vezetői, a hatóságok sokkal nehezebben tudnak egyetlen csapással legyőzni. Úgy gondolkoztunk, hogy ha bármelyikünket letartóztatják, tizenöt másik áll a helyére. De annak érdekében, hogy az avatatlan szemek elől elrejtőzzünk, trükkösnek kellett lennünk. Egy sor kicsi és látványos összeütközést kellett kiváltanunk a rendszerrel. Újra át akartuk élni a Rimtutituki élményt, azt a különleges és reményteli érzést, hogy az ellenállás nem hiábavaló, és a győzelem elérhető.

A tér átellenes sarkára mutattam, és megkértem az egyiptomiakat, hogy nézzék meg a taxiállomás mögötti, fekete üveggel borított, alacsony bevásárlóközpontot, amely a nyolcvanas években épült. Ez az a hely, ahol Milosevics biztonsági szolgálatának emberei 1998. december 15-én letartóztattak. Dermesztően hideg reggel volt. Az Otpor! három hónapja alakult, ezalatt elég támogatót gyűjtöttünk és elég befolyást szereztünk ahhoz, hogy rendezzünk egy kisebb tiltakozást a Köztársaság tér melletti úton. Én azonban nem jutottam el oda. Amikor a találkozóhely felé tartottam, rendőrtisztek vetették rám magukat és elhurcoltak egy néhány percnyire lévő húgy áztatta börtöncellába, ahol abban lelték örömüket, hogy módszeresen püföljenek. Mintha egy örökkévalóságig tartott volna. Szerencsére vastag pulóvereket hordtam, ezek tompították a súlyos bakancsrúgások egy részét. Végül elengedtek, de csak miután az egyik zsaru betolta a puskáját a számba, és azt mondta, hogy örülne, ha Irakban lennénk, mert akkor azonnal megölhetne.

Az egyiptomiak felélénkültek. A verésről és puskákról szóló történet az otthonukra emlékeztette őket; Mubarak hírhedten gonosz biztonsági erőire. Mi, szerbek is hasonlót éltünk át. Az egyik sovány testalkatú, értelmiségi külsejű egyiptomi orrán drótkeretes szemüveget viselt. Mubarak titkosrendőrsége különösen gyűlölte az egyetemistákat, a férfi reagálásából világosan látszott, hogy neki is hasonló élményei lehettek a zsarukkal. Felé fordulva folytattam hát az Otpor! felemelkedésének történetét. Ahogy népszerűségünk növekedett, váratlan dolog történt velünk. Minél keményebben igyekezett minket elriasztani a rendőrség a Köztársaság tértől, annál kitartóbban tértünk újra és újra vissza oda.

Az Otpor! brandje egyre erősebb lett, így aztán kis demonstrációink a város legforróbb bulijaivá váltak. Ha nem voltál ott,

a társasági életnek is búcsút inthettél. A legmenőbb természetesen az lett, akinek sikerült elérnie, hogy letartóztassák. Akit lecsuknak, az nyilván bátor és rettenthetetlen, ami egyúttal szexivé is teszi. Néhány héten belül a város legstréberebb kölykei is – tudod, olyanokra gondolok, akik a zsebükben műanyag tartóban hordják a tollakat és felvágnak azzal, hogy grafikus kijelzőjű számológépet visznek az iskolába – rendőrautóba kerültek, másnap pedig az osztály legvonzóbb nőjével randevúzhattak.

Sztorizásomnak ezen a pontján egyiptomi barátaim csendes szkepticizmusát érzékeltem, ezért megálltam, és megkérdeztem a szemüveges értelmiségit, hogy ezek a folyamatok náluk is így zajlanak-e. Habozás nélkül nemmel válaszolt.

– Kairóban – mondta nyomatékosan – soha senki nem akarna Mubarak titkos rendőrségével közelről megismerkedni.

Volt egy komoly érve: Mubarak börtönőreihez képest Milosevics legkegyetlenebb smasszerei is úgy viselkednek, mint a fogtündérek. A Köztársaság téren azonban működött egy általános érvényű elv, ami független a titkosrendőrség brutalitásától. Amit meg akartam értetni egyiptomi barátaimmal, az rendkívül egyszerű és egyben radikális: a humor szerepéről akartam beszélni.

Az erőszakmentes mozgalmakat indítók gyakran mondják, hogy Gandhi vagy mondjuk Martin Luther King ihlette őket, de ezek az arcok, sok-sok érdemük ellenére, nem voltak igazán vidámak. Ha az internet és egyéb figyelemlekötő őrületek korában valaki tömegmozgalmat akar indítani, akkor a humornak döntő jelentősége van. Ezért aztán miközben lassan átsétáltunk a Köztársaság téren, az egyiptomiaknak az Otpor! jó néhány utcaszínházáról meséltem. Nem politizáltuk át a dolgokat, mert a politika unalmas, azt akartuk, hogy minden szórakozás legyen, és ami még fontosabb, szórakoztató. Az Otpor! hajnalán a rendszer elleni legfőbb fegyverünk a nevetés volt. Milosevics diktatúráját lényegében a félelem tartotta egyben: az emberek féltek a szomszédjaiktól, a lecsukástól, a rendőrségtől, mindentől. Mi szerbek azonban megtanultuk abban a korban, hogy a félelem ellen legjobban nevetéssel lehet harcolni. Ha nem hiszel nekem, gondolj arra, hogy hogyan tudod legjobban megnyugtatni egy barátodat, akit mindjárt betolnak a műtőbe egy nagy operációra. Ha komoly vagy és aggódsz, csak jobban fog szorongani. De ha elsütsz egy poént, hirtelen ellazul, talán még el is mosolyodik. Ugyanez az elv érvényes a mozgalmakra is.

De hogy lehet egy zsarnok uralmának gyötrelmes napjait komikusnak megélni? Ez egy mozgalom elindításának legjobb része. Példaképeinkhez, a Monty Python tagjaihoz hasonlóan barátaimmal összedugtuk a fejünket és megpróbáltunk előállni olyan fergeteges ötletekkel, amelyek elérik a kívánt hatást. Egy Kragujevac nevű szerb városban például az Otpor! aktivistái úgy tüntettek Milosevics ellen, hogy pulykák fejére fehér virágokat tűztek. Hogy miért? A fehér virágok a diktátor megvetett feleségét jelképezték, aki állandóan fehér műanyag virágot hordott a hajában. A pulyka szerb neve pedig az egyik legbántóbb szó, amit egy nőnek mondani lehet. A szépen feldíszített pulykákat aztán szabadon engedték Kragujevac utcáin. Milosevics kegyetlen rendőrei ezután mókás happeninggel szórakoztatták a helyieket. Fel-le rohangáltak, és nevetségesen botladoztak, miközben a pulykák szétszéledtek, és hangosan sivalkodtak. Az volt a legjobb az egészben, hogy a zsaruk nem tehettek mást, mivel ha futni hagyják a pulykákat, az azt jelzi, hogy eltűrik a fegyelemsértést. De ki fél többé egy olyan kövér zsarutól, aki – mint valami régi rajzfilm szereplője – pulykákat

hajkurászott mindenki szeme láttára? Ez az akció jól példázza, hogy kreatív gondolkodással a biztonsági erőket nevetség tárgyává lehet tenni az összes reggeli járókelő és a fotózni érkező vigyorgó újságírók előtt. A szervezőknek elég volt kibumlizniuk egy baromfitenyészetbe és elővenni a fantáziájukat.

Ám ahogy teltek az órák és az Otpor! egyre több tapasztalatát osztottam meg az egyiptomiakkal, világossá vált, hogy vannak kétségeik. A vallásosabb aktivisták strigulázták, hogy mi az, ami a Belgrádban látottak közül Kairóban nem fog működni. Vegyük például a kávézókat! Kairóban ezek olyan helyek, ahol kövér férfiak teát kortyolgatnak és vízipipát szívnak. Egyáltalán nem arra valók, hogy pántos topot és forrónadrágot viselő lányok a barátjukkal nyilvános helyen sörözzenek. Ezeknek a vallásos egyiptomiaknak a Köztársaság tér nagyon idegennek tűnt. Számukra az én rockbandákról, nyargalászó pulykákról és a bátor szembenállást élvező emberekről szóló szövegelésem be nem teljesülő álomnak hangzott.

A tér melletti legnagyobb vásárlóutcán gyönyörű tizenkilencedik századi épületek mellett sétáltunk el, amelyek még az Osztrák-Magyar Monarchia idején épültek. Minden kupola, oszlop és díszes vaserkély, amit az egyiptomiak megpillantottak, ugyanazt erősítette meg bennük: ez itt Európa, és ami itt történt, abból soha semmi nem működhetne a Nílus mentén. Kétségeik egyáltalán nem leptek meg. Átéltem már ezt a forgatókönyvet más aktivistákkal is, akik tanácsért jöttek Szerbiába, nagy utat megtéve, hogy velünk, az Otpor! veteránjaival találkozzanak, aztán lelkesítő előadásokat hallgattak a gyakorlatban használható tréfákról. Úgy éreztem, az egyiptomiak kezdenek gyanakodni, hogy gúnyt űzök belőlük.

A tiltakozásokról hallott történetek közül némelyik azért mégis lázba hozta őket. Lehet, hogy merő kétségbeesésből történt, de az egyik egyiptomi mindenféle buzdítás nélkül egyszer csak politikai jelszavakat kezdett ordítani a kávéházi vendégekkel és turistákkal zsúfolt téren.

– Szabad Egyiptomot! – kiabálta hirtelen. – Szabad Egyiptomot! Vesszen Mubarak!

Kivörösödve, teljes odaadással üvöltött, és másodperceken belül az egész egyiptomi csoport kántáló kórussá alakult. Legalább most felvillanyozódnak – gondoltam. Élvezték a rögtönzött tüntetés szabadságát, ami Kairóban számukra még mindig elérhetetlen volt. Hangos társaságunk láttán néhányan csodálkozó képet vágtak, több rendőr is megállt, és udvariasan érdeklődött, hogy minden rendben van-e. Ugyanannyira zavarba hozták őket a barátaink, mint ahogy mi zavarba hoztuk az egyiptomiakat.

Mivel ez még csak látogatásuk első napja volt, igyekeztem a csoport csalódottságát figyelmen kívül hagyni. Idő kell nekik az akklimatizálódáshoz – mondtam magamban –, ráadásul az Otpor!-ra jellemző zavarkeltés olyan távol állt a forradalmárokról alkotott általános képtől, amennyire azt csak el lehet képzelni. Nem vágtunk olyan savanyú arcot, mint Lenin vagy Marx, és biztos, hogy elleneztük azt a véres programot, amit Mao és Arafat prédikált. Ez az egyiptomiak számára új megközelítés volt, lehet, hogy egyszerűen csak hozzá kellett szokniuk. A hét hátralévő részének tréningjeire lefoglaltunk néhány szállodai szobát a Palicsi-tónál. A következő néhány napot Szerbia Svájcot idéző nyaralóhelyén fogjuk tölteni, festői környezetben, amelyet pasztellszínű mézeskalács házak tarkítanak.

Másnap egy tóparti kis hotel konferenciatermében kezdtük el a műhelymunkát. Mielőtt belefogtunk volna, közösen megettünk egy bőséges szerb reggelit sajtos süteményekkel és joghurttal, aztán a tizenöt egyiptomi kiment a szabadba és

rekordidő alatt több csomag cigarettát elszívott. Mosolyogtam. Az Otpor! napjaiban én is kemény dohányos voltam, napi 50 cigarettát elszívtam, hogy meg tudjak birkózni a nyomással, ami a rendszerrel szembeni ellenállás miatt rám telepedett. Amikor befejezték a bagózást és visszajöttek a terembe, behúztuk a súlyos függönyöket, és elkezdtük a munkát. Kint az emberek lubickoltak a tóban, csevegtek a szálloda teraszán, és tölcséres fagylaltot rendeltek. Mi odabent a forradalomról beszéltünk.

Álltam az egyiptomiak előtt, akik most egy félkörben ültek körülöttem. Indításként megkérdeztem, van-e mondanivalójuk a Köztársaság téri sétánkról, és azokról a történetekről, amiket a szerb forradalomról hallottak. Tudni akartam, hogy őszintén mit gondolnak az erőszakmentes ellenállásnak arról a fajtájáról, amit Milosevics ellen alkalmaztunk, és amit most nekik egyiptomi célokra is javasoltunk.

Egy kéz szinte azonnal a magasba lendült. Mohammed Adel jelentkezett, egy szelíd szemű mackó, Kairó legszervezettebb erőszakmentes csoportjának, az Április 6. mozgalomnak a vezetője. Bár volt egy tolmácsunk, hogy a csak arabul tudókat is megértsük, alig kellett segítség ahhoz, hogy kitaláljuk, mit fog mondani. Amint Mohammed kinyitotta a száját, kollégám, Szandra tőlem néhány széknyire sokat sejtetően elmosolyodott. Ő már egy napot eltöltött Belgrádban az egyiptomiakkal, és elég régóta végezte ezt a munkát ahhoz, hogy tudja, mi fog következni.

– Szrgya – mondta Mohammed nyíltan. – Mindnyájunkra nagy hatással van, ami Szerbiában történt, de Egyiptom egészen más. Ott ilyen soha nem történhet.

Nem hozott minket zavarba Mohammed pesszimizmusa. Mindenkinek az az első reakciója, hogy „Ez nálunk sohasem

történhet meg". Megértem a kétségeit, feleltem Mohammednek. Hiszen ugyanezt mondták Tbiliszіben a grúz erőszakmentes aktivisták, akikkel egy csapat fiatal szerb közvetlenül azelőtt találkozott, hogy az Otpor! módszereit használva megdöntötték saját diktatúrájukat a 2003-as rózsás forradalom során. És úgy hallottam, hogy ugyanezek az aggodalmak vetődtek fel Ukrajnában, mielőtt 2004-ben Leonyid Kucsmát a narancsos forradalommal megbuktatták, majd egy évvel később Libanonban a cédrus forradalom előestéjén, és további három év múlva a Maldív-szigeteken, ahol a demokráciáért küzdő aktivisták végül eltávolították a hatalomból az ország erős emberét. Ezek a forradalmak mind rendkívül sikeresek voltak, és mind úgy kezdődtek, hogy a szervezők kijelentették: ami Szerbiában történt, az az ő országukban soha nem történhet meg.

– Nem akarlak megbántani, de... – szakított félbe egy fiatal egyiptomi nő, akinek testtartása is jelezte, hogy egyáltalán nem fogadja el, amit mondok. – Koncertekről és tüntetésekről beszéltél. Ha bármelyiket megpróbálnánk, Mubarak egyszerűen eltüntetne minket. Az utcán háromnál többen nem lehetünk egy csoportban. Ezért nem működnek a módszereitek Egyiptomban. Nálunk teljesen más világ van.

Igen, feleltem a lánynak, Mubarak titkosrendőrsége tényleg a világon az egyik legrosszabb. De a 70-es években, Pinochet Chiléjében is összefogdosták az embereket az utcáról és titkos börtönökbe vetették, ugyanúgy, ahogy Egyiptomban. A tiltakozók nem próbálták meg elözönleni az utcákat, ehelyett arra buzdították a taxisofőröket, hogy felére csökkentsék a sebességüket. Képzeld el, mondtam a fiatal nőnek, hogy felkelsz Santiagóban, lemész a boltba, hogy vegyél néhány empanadát, és hirtelen azt látod, hogy minden taxi úgy mozog, mint egy lassított felvételen. Aztán képzeld el, hogy a lassítás ter-

jed – minden autó, busz és teherautó is tizenöt kilométer per órás sebességgel halad, világosan kifejezve, hogy sofőrjeik elégedetlenek a rendszerrel. Néhány napon belül az emberek normál tempójuk felével sétálnak a járdákon. A város alig mozdul. Mielőtt ez megtörtént – magyaráztam az egyiptomi nőnek –, mindenki félt nyíltan beszélni arról, hogy megvetik a Pinochet-rendszert, tehát aki gyűlölte a diktátort, esetleg azt képzelhette, hogy egyedül van. Ám aki a lassú vezetőket és sétálókat figyelte, és megértette, hogy akciójuk a rezsim elleni finom tiltakozás, az biztos lehetett benne, hogy a többség gyűlöli a zsarnokot. A chileiek szerint az ehhez hasonló taktikák felismertették az emberekkel, hogy: „mi vagyunk sokan, és ők vannak kevesen." A legszebb az egészben, hogy nem volt benne semmi kockázatos. Még Észak-Koreában sem tilos az autóknak lassan haladniuk.

A nő felnevetett és közölte, hogy pont egy sebességfelező tiltakozás működne legkevésbé Kairóban, mert ott a forgalom általában meg se mozdul. De belátta, hogy valami hasonlót Egyiptomban is csinálhatnának.

– Az emberek mindig rengeteg okot fel tudnak sorolni, hogy megmagyarázzák, miért egyedi az ő esetük, és miért van az ő mozgalmuk bukásra ítélve – mondtam. – Ilyen az emberi természet. Szerbiában például mindenki azt mondta, hogy lehetetlen szembeszállni Miloseviccsel, mert az övé a hadsereg, a rendőrség és az államilag ellenőrzött média. Burmában úgy tartották, hogy az emberekbe belenevelt engedelmesség szavatolja, hogy sosem szegülnek szembe a juntával. Amikor pedig az Egyesült Államokba utazom, beszélgetőtársaim folyamatosan arról panaszkodnak, hogy az amerikaiak mással sem törődnek, mint hogy telepakolják a bevásárlókocsijukat és lenyírják a gyepet az óriási luxusházaik előtt. De azért álljunk meg egy pillanatra!

Martin Luther King amerikai volt, Burma legnagyobb városában, Rangunban az utcai demonstrációkat szerzetesek vezetik, Szerbia pedig ma demokrácia.

– A sikeres mozgalom felépítésének első lépéseként – magyaráztam az egyiptomiaknak – meg kell szabadulnunk attól a reflextől, hogy ami valahol máshol történt, az nem ismétlődhet meg odahaza. Ez a reakció – mondtam – két feltételezésen alapul, az egyik igaz, a másik hamis. Az első feltevés – és ez igaz –, hogy minden hely különböző, és A ország erőszakmentes mozgalmát nem lehet B országba *copy-paste* módszerrel átvinni. Legjobb napjaimban sem lettem volna képes – vallottam be az egyiptomiaknak – akár csak száz szerbet is rábeszélni, hogy Kairóban Mohammeddel és az ő Április 6. mozgalmával meneteljen a demokráciáért. Hasonlóképpen, sosem tudtam volna rávenni egy szaúdi nőt, hogy ha mondjuk a fővárosban, Rijádban nagygyűlést rendeznek a nemek egyenlőségéért, akkor ott a FEMEN-tüntetők jól bevált módszerét utánozza, és megmutassa a meztelen melleit.

A vallásos egyiptomiak második példámon zavartan mosolyogtak.

A *copy–paste*-ről szóló tétel tehát igaz, folytattam, ám a második – amelyik szerint egy erőszakmentes mozgalom egészen biztosan nem győzhet az országotokban – teljesen hamis. Azok az alapelvek, amelyeket az erőszakmentes kampányok Gandhi korától a szerb forradalomig, sőt később is használtak, egyetemes érvényűek. Ezek működhetnek bármely országban, városban, településen vagy akár egyetemen.

A kulcs – mondtam az egyiptomiaknak –, hogy kicsi, lényeges, de megvalósítható dologgal kell kezdeni, valami olyannal, ami nem öl meg vagy nem készít ki túlságosan. Emlékeztettem őket, hogy az Otpor! első akciójaként elfogadtuk az ökölbe szo-

rított kezet logónknak. Amikor az Otpor! tagjai meglátogatták barátaikat, a liftek belsejébe mindenütt odaragasztották az öklöt ábrázoló matricát. Ez egy olyan taktika, amit az egyiptomiak könnyen megismételhetnek – magyaráztam.

Egy nagydarab egyiptomi srác félbeszakított: – Nem értem, hogy a matricák hogy fogják megbuktatni Mubarakot – mondta.

Abból, ahogy az egyiptomiak rám néztek, láttam, hogy többségük ugyanerre kíváncsi. Észrevettem előttük néhány félig üres Marlborós dobozt, a reggeli utáni cigarettaszünet maradékát. Megkérdeztem, hogy miért éppen ezt a cigarettát választották. Először senki sem értette, mit akarok ezzel.

– Nem tudom – mondta az egyik értelmiségi. – Lehet, hogy azért, mert szép a csomagolása?

– Ez a legjobb cigaretta – tette még hozzá. – És amerikai.

– Oké – mondtam –, azért szívsz Marlborót, mert ez a márka valamit kifejez a számodra. Lehet, hogy a Marlboro Man vonz, vagy a piros csomagolás, vagy a minőség-ellenőrzés vagy akármi. De amikor az üzletbe mentél cigarettáért, választottál a márkák közül. És a végén a Marlboróban bíztál meg. Ugyanez a helyzet egy diktátorral. Minden diktátor – magyaráztam – egy márka. Általában ezt a márkát nemzeti lobogóba csomagolják, és a reklámja nagyon gyakran a stabilitás ismételgetésén alapul. Pinochet híres jelszava így szólt: „Én vagy a káosz." Egy diktátor márkája gyakran szembenállást képvisel az Egyesült Államokkal, Izraellel vagy bárkivel. És mint minden márka, a diktátor is mindenre képes a piaci részesedésért és a nyilvánosságért. Ezért volt a venezuelai Hugo Cháveznek saját TV-showja, Aló Presidente címmel. A műsor alkalmanként több óráig tartott, Chávez beszédeket mondott, és tréfás jeleneteket adott elő. Az egyik epizódban baseballbírónak öltözött, és kihirdette, hogy a politikai ellenfelei „ki vannak állítva". Chávez, a színes egyéniségű diktátor ugyanúgy, mint bármely más márka a sugárzási idő rabja, és mindig arra törekszik, hogy nagyobb szelet jusson neki a piaci tortából. De ha túlnézel a reklámokon és a propagandaplakátokon, azt találod, hogy az összes diktátort ugyanazokból az alapanyagokból sütötték: korrupció, nepotizmus, rossz gazdálkodás, társadalmi igazságtalanság, erőszak és félelem. Vajon miért döntenek az emberek mégis úgy, hogy velük tartanak?

Senki sem válaszolt.

– Ez azért van – mondtam –, mert egy diktatúrában nincs más választható márka. Ha Mubarak valami gagyi hazai cigarettát képviselne – mondtam az egyiptomiaknak –, akkor nektek egy karton Marlboróvá kellene válnotok. Olyan márkára lenne szükségetek, amely jobb, mint az övé.

A márkáknak reklám kell, ami szimbólumokon alapul. Ezért volt az ökölbe szorított kéz olyan fontos a szerb forradalomban, Grúzia és Ukrajna aktivistái pedig ezért használták a rózsát és a narancsot országaik posztszovjet strómanjai elleni küzdelmük során. Egy ismert márka bevezetése nélkül mindaz az indulat, amely Egyiptom sérelmeinek kis katlanjaiban forrong – legyen szó akár a textilmunkásokról, akik 2008-ban Mahallában sztrájkolni kezdtek, akár az újságírókról, akik cenzúrázatlan internet-hozzáférést követelnek Kairóban, akár a munkanélküli fiatalokról, akiket a nyílt utcán vernek országszerte –, soha nem összpontosulna az igazi problémára, azaz Hoszni Mubarak diktatúrájára. Egy erőteljes logó viszont segítene megértetni az emberekkel, hogy ezek a zavargások egy önmaguknál nagyobb dologgal állnak kapcsolatban. Vagyis egy olyan vízióval, amit ti hoztok létre – mondtam az egyiptomiaknak.

Ezen a ponton egy különösen szégyenlős egyiptomi lány felemelte a kezét. – Mindez csodálatos – ismerte el –, és ha Isten akarja, győzni fogunk. De csak tizenöten vagyunk itt, velünk szemben pedig ott áll Mubarak, a rendőrsége, a hadserege, a pártja, minden ereje. Tudod, néha úgy érzem – mondta tétovázva –, hogy semmik vagyunk.

Semmiképpen sem vagyok vallásosnak nevezhető. De ha kellene választanom egy könyvet, amit a szentírásomnak neveznék, az kétségkívül *A Gyűrűk Ura* lenne. A hálószobámban mindig fenntartok egy szent helyet Tolkien-nek, és még a szerbiai kampány legsötétebb pillanataiban is, amikor Milosevics és az etnikai tisztogatás őrülete uralt mindent körülöttünk, Tolkien könyvének megviselt példányához fordultam, és reményt találtam oldalain. Van benne egy párbeszéd, amit különösen szeretek. Ebben Galadriel, a tündék királynője azt mondja Frodónak, a hobbitnak, hogy „a legkisebb lény is meg tudja változtatni a jövőt."

Ezeket a szavakat idéztem az egyiptomiaknak. Aztán még egyszer megismételtem. Világos volt, hogy az egyiptomiak miért érzik magukat senkiknek. Egész fiatal korunktól mindnyájunknak azt mondják, hogy a történelmet az erősek és hatalmasok alakítják. Az újságok és magazinok versengve közölnek portrékat a hatalmasokról és a gazdagokról, a tévés műsorvezetőket pedig látszólag mindig elkábítják a világot alakító elit tagjai, akiket elegáns stúdióikban interjúvolnak. Nyugati kultúránk az Iliásszal kezdődik – a történetben a kebleket dárdák döfik át, a sisakok színültig vannak vérrel –, és háromezer éve tart az erőszak, a hősök és a hódítás dicsőítése. Gondold csak végig: hány filmet láttál a II. világháborúról vagy a vietnami háborúról? Sokat, biztos vagyok benne. De próbáld meg összeszámolni azokat a nagy filmeket, amelyeket híres erőszakmentes küzdelmekről készítettek. Hát persze, a Gandhi, Ben Kingsley főszereplésével, aztán a Milk, Sean Pennel. És néhány filmes tiszteletadás Nelson Mandelának. Aztán nagyjából kész is.

Nagyra becsüljük a harcosokat, de vajon tényleg ők formálták a történelmet? Gondold meg, hogy az I. világháború legfontosabb következménye a II. világháború volt, a II. világháború következménye pedig a hidegháború, aminek köszönhetjük Koreát, Vietnamot, Afganisztánt és a terrorizmus elleni háborút. De mit kapott a világ Martin Luther Kingtől? Polgári jogokat és egy fekete elnököt 2008-ban. És mi volt Gandhi történelmi öröksége? India függetlensége és a gyarmati rendszer vége. És mit ért el Lech Walesa, a 80-as évek lengyel Szolidaritás mozgalmának vezetője? A kommunizmus végét Európa keleti felén. Egy villanyszerelő a gdanski hajógyárban. Egy hobbit, ha léteznének hobbitok.

Beszélni kezdtem az egyiptomiaknak Harvey Milk-ről, a meggyilkolt melegjogi vezetőről. Ő volt az első bevallottan homoszexuális személy, akit Kaliforniában köztisztségre választottak, pedig csak egy egyszerű San Franciscó-i boltos volt, mielőtt úgy döntött volna, hogy a homoszexualitáshoz való viszonyt meg kell változtatni. Harvey is egy hobbit lehetett. Aztán itt van Jane Jacobs, aki úgy döntött, hogy szembeszáll Robert Moses-szel, New York City legnagyobb hatalmú emberével. Moses őrült terve az volt, hogy autópályát épít Manhattan központjának történelmi városnegyedén át, amivel tönkretette volna a várost. A tiltakozást szervező Jacobsot okvetetlenkedő háziasszonynak, őrült tyúknak nevezték, és kigúnyolták. Mindez azért történt, mert Jacobs, aki egyetemi végzettség nélkül, végül forradalmi módon megváltoztatta a várostervezést, szintén egy hobbit volt.

A felsoroltak egyike sem tartozott az elithez, és ha a város terein felállítandó szobrokhoz keresnél modelleket, egyik sem kerülne a kiválasztottak közé. Mégis ezek azok az emberek, akik a világot előremozdítják. Nemcsak Tolkien könyvében igaz, hogy a hobbitok változtatják meg a jövőt – biztosítottam az egyiptomiakat. Ez történt Belgrádban, és megtörténhet Egyiptomban is.

Erre mindenki elhallgatott. Nem tudtam biztosan, hogy azért vannak-e csendben, mert egyetértenek azzal, amit mondtam, vagy egyszerűen kimerültek. Aznapra mindenképpen ideje volt befejezni a munkát. A következő néhány ülésen a forradalmi mozgalom kialakításának sokkal prózaibb részleteit beszéltük meg, és emlékeztettem őket a tervezés és az egység jelentőségére, valamint arra, hogy kampányuk minden szakaszában meg kell őrizni az erőszakmentes alapelveket. Amikor mindezzel végeztünk, elbúcsúztunk egymástól. Én visszamentem Belgrádba, ők meg Kairóba.

Akkor nem mondtam az egyiptomiaknak, de a Milosevics elleni küzdelem egy pontján én is úgy éreztem, hogy Szerbiában nem lehet változást elérni. Úgy emlékszem rá, mintha tegnap történt volna. 1999. április 23-án késő éjszaka fekete füstcsóvák emelkedtek fel a szerb közszolgálati televízió központjából, a lakásomtól néhány saroknyira. Anyám, Veszna abban az épületben dolgozott egy irodában. Gyerekkoromban olyan sokat rohangáltam ott, hogy szinte második otthonomnak tekintettem. Az épületet és benne az újságírókat nyilvánvalóan igazolt katonai célpontnak jelölték ki a Milosevics katonai gépezetének megsemmisítésére indított NATO-bombázások idején. Az épületet a nyugati légierők egy pillanat alatt lerombolták, mindössze néhány órával azután, hogy anyám hazament a munkából. Azon a borzasztó éjszakán anyám tizenhat ártatlan munkatársa halt meg.

Egymás mellett álltunk a bérházunk tetején, és néztük a magasra felcsapó lángokat, a mama remegett. Csak azért maradt életben, mert aznap délutáni műszakra osztották be. Ami engem illet, 26 éves voltam és az országom akkor is éppen háborúban állt, már ötödször, amióta betöltöttem a 18-at. Azon a napon, amikor a NATO megkezdte kegyetlen bombázásait, kihirdették a hadiállapotot. Engem már árulónak és az állam ellenségének minősítettek, az Otpor! a föld alá vonult, a biztonságom érdekében többé nem aludtam otthon. Akkor én is azt gondoltam, hogy itt sosem lehet változás. Valahogy mégis tudtam, hogy a rendszernek meg kell változnia, mert ha nem győznénk, akkor semmi sem maradna számunkra.

Megértettem hát az egyiptomiak reménytelenségét, és együtt éreztem velük. A munkamódszerünk azonban arra épül, hogy miután véget ér a képzés, nem tartunk kapcsolatot az aktivistákkal, így nem tettünk kivételt Mohammed Adellel és barátaival sem. Attól kezdve, hogy odahaza elindítják a mozgalmukat, nagyon keveset tudnánk segíteni nekik. Minden ország különböző, és a helyi aktivisták ismerik közelről a saját társadalmukat, így ők értik legjobban, hogy milyen módon tudják gyógyítani betegségeit. Vannak dolgok, amiket nem lehet más országból importálni, a saját társadalmuk jövőképét az adott országban élőknek kell kialakítaniuk. Munkatársaimnak és nekem csak annyi a szerepünk, hogy elmondjuk a változásokra vágyó erőszakmentes aktivistáknak, mi az, ami nálunk, az Otpor!-ban működött, és hogy megosszuk velük azokat a stratégiákat és taktikákat, amelyeket többéves tapasztalatokból gyűjtöttünk. Ha ezzel végeztünk, mindig hátraléptünk. Ez azonban nem akadályozta a diktátorokat abban, hogy szerb ügynököknek kiáltsanak ki minket, akikkel árulók vagy kémek tartanak kapcsolatot. Így reagált az iráni Ahmadinezsád 2009-ben, az orosz

Putyin 2011-ben, a venezuelai Chávez 2007-ben és a török Erdogan 2013-ban. Chávez tisztelt meg minket a legjobban, mikor narancssárga öltözetben megjelent a televízióban, hogy személyesen mutasson föl egy Venezuelában keringő Otpor!-szórólapot. Chávez így akart leleplezni minket, mint szerb haszonlesőket, akik megrontják országának egyetemistáit. Azokról az egyetemistákról volt szó, akik erőszakmentes technikák felhasználásával éppen porig alázták Chávezt egy országos népszavazáson.

Mondhatnám, hogy a Palicsi-tónál eltöltött hét után gyakran eszembe jutott a tizenöt egyiptomi, de 2009 nyara valójában borzasztó hajtós időszakunk volt, engem is elárasztott a munka. Iránban a hírek szerint egyértelmű választási csalások történtek, aminek hatására Teheránban megindultak az utcai tiltakozások, így természetes, hogy figyelmem arrafelé fordult. Iránban havonta közel 17 ezren töltötték le az internetről perzsa nyelvű képzési anyagunkat. Burmában ezalatt lassan már két éve forrongott a „sáfrány"-forradalom. Az események úgy indultak, hogy egy buddhista szerzetest tettekre sarkallt egy Otpor! mozgalomról szóló DVD, amelyet valaki becsempészett a kolostorába.

A figyelmünket eltérítő események miatt majdnem másfél év telt el, mire Mohammed Adel és barátai ismét berobbantak az életünkbe. Sosem fogom elfelejteni a pillanatot. 2010 áprilisának végén, egy kellemes tavaszi napon lakásomból leszaladtam az utcára. Cigarettát kellett vennem, és mivel nem éreztem magam nagyon emberbarát hangulatban, zsebre vágott kézzel, leszegett fejjel mentem át az utca másik oldalára. Az újságosbódénál, a cigarettásdobozokat pásztázva, szemembe ötlött Szerbia egyik legnagyobb újságjának címlapja. Mikor rájöttem, hogy mit látok, megdermedtem. Ott volt. A szokásos nagy és feltűnő ököl, egy fényképen, amelyen valaki felmutat egy jelet. Nem keverhettem össze mással a logót, ez az Otpor! ökölbe szorított keze volt, ugyanaz a grafika, amit Duda több mint egy évtizede egy cetlire firkált. Az évek során alighanem millió ilyen öklöt láttam már, de mégsem pont ilyet. A selyemkendőt tartó nő hidzsábot viselt, az újságcím pedig így szólt: „Az ököl felrázza Kairót!"

Ott is elkezdődött.

2. fejezet

Álmodj nagyot, kezdd kicsiben!

Elképzelni sem tudok undorítóbb dolgot a túrónál. Bocsássátok meg, de én szerb vagyok, mi egy kajmak nevű krémsajtért élünk-halunk. Elképesztően finom, krémes és sima, olyasmi, mint a joghurt. A kajmak sosem látott tejüzemet, és ahogy a legtöbb szerb ételnek, ennek is nagy a történelmi múltja és a koleszterintartalma. Azt mondják, a legzűrzavarosabb történelmű országoknak vannak a legjobb ételeik, ami talán megmagyarázza, miért tölt el minket szerbeket perverz büszkeséggel, hogy elvesztett háborúink és idegen megszállóink miatt a jobb belgrádi kávéházak étlapján ugyanúgy megtalálható a török baklava, mint az osztrák Sacher torta. De igazán véres történetek tekintetében nehéz felülmúlni a Közel-Keletet, és kevés olyan hely van, ahol annyira lelkesednek az ételért, mint ott. És az izraeliek, Isten áldja őket, a túrót szeretik. Számomra a túró vaskos és darabos, de nekik nélkülözhetetlen étel. Ezt falják reggelire rántottával, és vacsorára, salátáikba keverve. Ám 2011-ben a túró nagyon drága étel lett.

Nem ez volt az egyetlen dolog, ami az izraelieknek feltűnt. A korábban nagylelkű állam az utolsó két évtizedben nehéz privatizálási folyamaton esett át, és számos szociális kiadást lecsökkentett. Szegény izraeliek tízezrei tülekedtek, hogy az egyre szűkösebb ingatlanpiacon lakást találjanak. A piacot maroknyi nagyhatalmú cég tartotta kézben, akik alig várták, hogy földig

rombolják a régebbi épületeket, és helyükre csillogó üveg felhőkarcolókat építsenek.

Akinek volt már dolga főbérlővel, az tudja, hogy a megfizethető bérért folytatott vitából nehéz győztesen kikerülni. Valószínűleg csak annyit érsz el, hogy elküldenek és figyelmedbe ajánlják az apróhirdetéseket. Minden városban és országban sokan támogatják a középosztály felemelkedését és az új építkezéseket. Miközben a kevésbé jómódú izraeliek megpróbáltak lecsapni egy-egy ritkán felbukkanó megfizethető lakásra, a többi városlakó csak egykedvűen bámulta a földből itt is, ott is kinövő fényesen csillogó épületeket. A szerényebb megoldást keresők persze neheztelték az őrülten gazdag, jó politikai kapcsolatokkal rendelkezők új osztályára, akik élvezik a magánrepülők és magánklubok által fémjelzett életformát, de az izraeliek többsége folyton azzal csitítgatta őket, hogy a világ más részeivel összehasonlítva az élet Izraelben még mindig elég tűrhető. Megengedhetik maguknak, hogy minden hétvégén az IKEA-ban vásároljanak, megvegyék a legújabb síkképernyős tévét és szép külföldi utakra induljanak.

Néhány nyomulós alak – olyan humortalan fazon, akitől udvariasan próbálnál megszabadulni, ha egy buliban kitartóan szövegelne neked – megvizsgálta az összes új épületet és egyes társadalmi rétegek szembetűnő fogyasztásnövekedését, majd nagy hangon kijelentették, hogy forradalomra van szükség, az izraelieknek össze kell fogniuk és meg kell buktatniuk a rendszert, de minimum a kormányt. Senki sem figyelt rájuk. Akárcsak nekünk Szerbiában, ezeknek a mogorva izraelieknek is világos jövőképük volt, amit nagyrészt a közvetlen múltra alapoztak. Bár senki sem hallgatott rájuk, ők mégis arról beszéltek, hogy olyan országban akarnak élni, ahol létezik egy alapvető szociális háló, amely felfogja azokat, akik szerencsétlenül jártak. Nem volt kifogásuk a szabad piac ellen, és büszkélkedtek azzal, hogy sok sikeres ipari beruházást hajtottak végre, különösen a high-tech területeken. A „disznó kapitalizmust" viszont gyűlölték. A kifejezés valamikor 2010 körül jelent meg, és hamarosan elterjedt a közbeszédben, ám a legtöbb helyzetben ötletük sem volt, hogyan lehetne a „disznó kapitalizmust" leállítani.

És ekkor tűnt fel a színen Itzik Alrov. Amikor az izraeliek hősöket képzelnek maguk elé, általában napbarnított és izmos harcosokra gondolnak, vagy gyönyörű modellekre, mint Bar Rafaeli, nem pedig egy vézna ultraortodox biztosítási ügynökre, aki másodállásban zsinagógai énekesként egészíti ki fizetését. Alrov azonban gondolatgazdag és szenvedélyes ember volt. A többiekhez hasonlóan ő sem szerette a „disznó kapitalizmust", de megértette, hogy akkor tud változtatni a helyzeten, ha a jobbításért vívott harcot sikerül fontossá tenni még azok számára is, akik viszonylag jómódúak. Tudta, hogy a többség nem csatlakozna olyan ijesztőnek tűnő küzdelemhez, mint például a miniszterelnök lemondatása, vagy egy alternatív gazdasági program kikényszerítése. Ösztönösen ráérzett, hogy ha van egy jövőre vonatkozó víziód, első összecsapásként nem szabad nagy, világváltoztató küzdelmet magadra vállalnod. Kezdetben mindenki senki. És a senkiknek meg kell találniuk azokat a csatákat, amelyeket képesek megnyerni. Ezért van az, hogy Batman minden filmjének első jeleneteiben hétköznapi banditák után ered. Először könnyű harcokat választ, hogy eközben hírnevét és alakját felépítse. Csak ezután megy a Jokerre. Attól függetlenül, hogy a nagy kérdések mennyire fontosak számodra, szükségszerű, hogy először megvalósítható célt válassz. Izraelben Alrov rájött, hogy nem kezdheti az egész gazdaság ellen indított harccal. De a túróval kezdhet valamit.

Ahogy minden izraeli, ő is bolondult a túróért. És ahogy minden izraeli, ő is jól ismerte a túróárak történetét. A kormány alapélelmiszerként kezelte, ezért támogatásban részesült, ami azt jelentette, hogy egy pohár túró ára nem emelkedhetett egy előre meghatározott szint fölé. Ez a szabályozás a túrót megfizethetővé tette. Ám 2006-ban a kormány meggondolta magát, úgy döntött, hogy egyéb iparágakhoz hasonlóan itt is hagyja a piaci folyamatokat érvényesülni, ezért megszüntette a támogatásokat. A pénzügyminiszter – egy Mikulás-karikatúrára hasonlító, pufók, szakállas ember – egy interjúban meghirdette az új árpolitikát, és kedélyesen tréfálkozott az egészen. Azt állította, az izraelieknek nincs okuk az aggodalomra. Azzal, hogy a túrópiacon megindult a verseny, a termékek minősége biztosan javulni fog. Bizonyos értelemben igaza volt: négy éven belül temérdek túró alapú termék árasztotta el a piacot, kézműves túrótól a joghurttal és sajtokkal kevert túróig. A miniszter azt azonban elfelejtette az embereknek elmondani, hogy a támogatás elvesztése megjelenik az árakban. 2006-ban 4 sékel, vagyis körülbelül 1 dollár volt a túró ára, ám amikor felszökött ennek duplájára, Alrov már kereste a módját, hogy milyen módon tiltakozhatna a megélhetési költségek emelkedése ellen. Nem kellett sok idő a felismeréshez, hogy a túró ára miatti felháborodás a változás tökéletes eszköze lehet.

Alrov létrehozott egy szerény kivitelű Facebook-oldalt, amelyen egy halom túróról készült fénykép szerepelt. Új közösségi csoportjának esetlen nevet adott: „A túró alapvető termék, ami ma közel 8 sékelbe kerül. 1 hónapig nem veszünk túrót!!!" Azt javasolta, hogy hagyják a túrót megromlani a polcokon, amíg nem csökkentik az árát. „Ha nem győzzük le a túróvásárlás iránti vágyunkat, soha nem fogjuk elérni, hogy újra megfizethető legyen" – hangoztatta vallásos emberhez illő apokaliptikus stílusban.

Először csak 32 ember, főképpen Alrov barátai csatlakoztak az online petícióhoz. De Izrael kis ország, és egy hazai blogger, akit mulattatott a túróbojkott, interjút készített Alrovval. Az interjú utáni napon petícióját kilencezren írták alá. A fősodorhoz tartozó média hamarosan kötelességszerűen riportot készített vele, jót szórakozva a karmaik közé került valószínűtlen munkáshősön. Nem telt el sok idő, és Alrov oldalának százezer követője lett, ami egy hétmilliós országban elég nagy szám. Alrov könnyű harcot választott, és mivel mindenki szeret győztes csapathoz csatlakozni, követőinek száma tovább növekedett.

Az izraeli tejipart uraló három-négy cég azt tette, amit a nagy és hatalommal bíró szervezetek – cégek, kormányok, diktátorok – mindig tesznek. Először semmibe vették Alrovot és követőit. Ahogy a túróár elleni tiltakozás erősödött, a piacon szereplő legnagyobb cég, a Tnuva, kibocsátott egy új, túrónass nevű terméket. A túrórudakhoz, a csomagolásukban kialakított külön rekeszben, gyümölcs- vagy csokoládédarabokat adtak. A cég szóvivője hivatalos közleményben tudatta, hogy az új termék „lehetővé teszi, hogy a Tnuva jobban megkülönböztesse magát a versenytársaktól, mivel a fogyasztóval többet fizettet az innovációért." Ez buta nyilatkozat volt, de 2011-ben a Tnuva olyan biztos volt a hatalmi pozíciójában, hogy nem sokat aggódott miatta.

Rosszul tette. Alrov felismerte, hogy az izraeliek a túró ürügyén a gazdaságról, az igazságtalanságról és a nemzeti prioritásokról beszélnek. A legtöbb ember nem igazán érti, hogy miképpen működik a gazdaság – a feleségem és a banki ügyintézőm szerint ez az állítás rám is érvényes –, az viszont mindenki előtt világos, hogy milyen bőszítő, ha egy létfontosságú termék egyre drágább és drágább lesz, és ennek egyetlen oka néhány cég mohósága. Az emberek nem innovációra vágytak, hanem

olcsó túrót akartak. Alrov felhívása mozgósította őket, egyre több izraeli vállalta az áldozatot, és mondott le kedvenc túrójáról. A Tnuva elnöknője a sajtón keresztül kérlelhetetlen üzenetet küldött, kijelentve, hogy nem fogja csökkenteni az árakat. Ezzel éppen azt biztosította a tiltakozásnak, amire annak szüksége volt: a gonosz ellenséget. A Tnuva önteltségén felbőszült izraeliek megfogadták, hogy megbüntetik a falánk óriást. Nem álltak meg a túrónál. Az izraeli gyerekek kakaós tej függők. Ám akkoriban a shoko-nak nevezett italok vágyakozva bámultak ki az áruházak hűtőpultjaiból, miközben a korábban hűséges vásárlók gúnyos megjegyzésekkel mentek el mellettük. A smoothie-k (gyümölcs- és zöldségpépek) nem fogytak, a svájci sajtok megpenészedtek. Az irodai vízautomaták mellett az emberek Izrael-szerte azzal dicsekedtek, hogy áttérnek a tejmentes táplálkozásra. Ez volt a világon az első politikailag motivált laktózintolerancia.

És működött. Két héten belül a nagy szupermarketláncok, nyereségük jelentős csökkenésétől rettegve, bejelentették, hogy minden túróval kapcsolatos termékük et kiárusítják. Ám ez csak átmenetileg csökkentette az árakat. Ahhoz, hogy a fogyasztók megnyerjék a csatát, el kellett érniük, hogy a Tnuva és a többi tejipari cég is megadja magát. Érzékelve a közelgő földrengést, a tejkereskedők megpróbáltak jó színben feltűnni. A Tnuva főnöke sokkal szívélyesebbé vált, és egy másik nyilatkozatot adott ki. Sajnálkozott, hogy nem tudja csökkenteni a túró árát, egyúttal megígérte, hogy az év végéig nem lesz áremelés. A legtöbb szakértő arra számított, hogy ez a húzás bejön, de úgy látszik, hogy alábecsülték a túróra vágyó tömegek eltökéltségét. Alrov és a hozzá csatlakozott aktivisták most megérezték, hogy győzhetnek. Olyanok voltak, mint a vízben vérszagot szimatoló cápák, ezért eltökélten folytatták a küzdelmet. Öt nappal később

a Tnuva bejelentette, hogy kicsivel 6 sékel alá csökkentik az árat. A tiltakozók még mindig nem tágítottak. Számukra minden 5 sékelnél magasabb ár vereséget jelentett volna. Néhány nappal később aztán megnyerték a meccset. Minden tejipari cég külön nyilatkozatot adott ki, amelyben alacsony árakat ígért. A Tnuva elnöknőjét a cég igazgatótanácsa alapos vizsgálat alá vonta, az elnöknő bejelentette lemondását.

De a túróforradalomnak nem csak annyi eredménye lett, hogy az ismét megfizethetővé vált tejtermék diadalmasan visszatért több százezer izraeli asztalára. Alrov és követői nyomán megvilágosodott az út egy kis csoport fiatal és idealista izraeli számára is. Míg Alrovot elsősorban az foglalkoztatta, hogy a családját etesse, ezek az egyetemista fiatalok azzal töltötték az idejüket, hogy egy sereg társadalmi igazságossággal kapcsolatos ügyet támogattak. Közösségi életet éltek, tüntetéseken meneteltek, lelkesítő irodalmat olvastak és éleslátó blogbejegyzéseket írtak. És nem jutottak semmire. A túró-ügy után azonban az emberek jobban el tudták képzelni, hogy a tiltakozó mozgalmak győzelmeket kivívó erővé egyesülhetnek. Rájöttek, hogy érdemes kicsiben kezdeni a küzdelmet, és követni Jonatan Kozol amerikai író és aktivista tanácsát: „Olyan csatákat válasszatok, amelyek elég nagyok ahhoz, hogy számítsanak, de elég kicsik ahhoz, hogy megnyerhetők legyenek." Alrov, azzal hogy egy ilyen könnyű célt választott, felmutatta a kirakós játék hiányzó darabját. Most, hogy az emberek megtapasztalták a győzelmet, felbátorodtak és készen álltak nagyobb küzdelmekbe kezdeni. Alig néhány héttel a túrófelkelés győzelme után, az egyetemisták is elindították Facebook-oldalukat, amellyel az egyre növekvő lakhatási költségek ellen tiltakoztak. Meghívták az embereket, hogy csatlakozzanak hozzájuk Tel-Aviv egyik legkellemesebb, legzöldebb sugárútján, és hozzanak sátrat. Úgy ér-

veltek, hogy amíg nem lesz megfizethető szálláslehetőségük, az utcán fognak élni. Míg korábban az egyetemistákról tudomást sem vettek, most felhívásukra átlagos izraeliek ezrei mozdultak meg. Úgy gondolkoztak, hogy ha a túró ügyében bejött a tiltakozás, miért ne sikerülne a lakhatás esetében is. A tömegdemonstráció-sorozaton százezrek vettek részt. Akárcsak a Tnuva cég, először a kormány is semmibe vette a tüntetőket, aztán megpróbált kitérni előlük, majd le akarta kenyerezni őket, végül megadta magát. Kineveztek egy bizottságot, amelynek ajánlásai közül sokat törvénybe iktattak. Egy véletlenül felbukkant biztosítási ügynök mindennapi túrója érdekében folytatott harca nyomán az izraeli fiatalok így jutottak sokkal közelebb lehetetlennek tűnő jövőképük megvalósításához.

Egy mozgalom sikerét nagy részben az határozza meg, hogy milyen csaták megvívására vállalkozik, ez pedig szoros kapcsolatban van azzal, hogy mennyire érti meg ellenfeleit. Sok évszázaddal ezelőtt a kínai klasszikus Szun-Ce is erről elmélkedett, amikor *A hadviselés tudománya* olvasóinak kifejtette, mennyire fontos, hogy erős pontjaidat mindig az ellenség gyenge pontjaival állítsd szembe. Nem tudom, hogy Gandhi olvasta-e valaha Szun-Ce művét, de az eszembe jutó valamennyi erőszakmentes harcos közül kevesen alkalmazták annyira jól az ősi kínai alapelveket, mint ő.

Gandhi ugyanis a kezdetektől megértette, hogy a brit birodalom erőssége a hadserege. Ha nem lett volna elkötelezett pacifista, akkor is biztosan felismerte volna, hogy a világ legmodernebb fegyvereivel felszerelt brit katonákat fegyveres konfliktusban soha nem lehetne legyőzni. De a távoli Indiában a briteknek volt egy kritikus gyengeségük: a létszámuk. Egész Indiában összesen 100 ezer katonával tartottak uralmuk alatt 350 millió indiait. Ha az indiaiak katonai akcióba kezdenének, ennek ellenére eltörölnék őket a föld színéről – gondolhatta Gandhi. Ha viszont kizárólag békés eszközök alkalmazása mellett döntenek, a britek legerősebb kártyája – félelmetes katonai erejük – kiiktatódna a meccsből. Ha Gandhinak sikerülne egyetlen, erőszakmentes lobogó alatt egyesíteni a sokmillió indiait, akkor legyőznék a briteket.

Ám ahhoz, hogy ez megtörténhessen, valami közös ügyre volt szükség. Gandhi már fellépett India függetlenségéért, és beszélt az indiai emberek önrendelkezéséről, de ez túl elvont fogalomnak tűnt. Elvont eszmények képesek arra, hogy mozgósítsanak néhány hasonló gondolkodású forradalmi lelket, de Gandhinak egy egész országra volt szüksége. Ennek érdekében valami konkrét ügyet kellett találnia. Olyan egyszerűt és vitathatatlant, hogy politikai nézetétől vagy kasztjától függetlenül egyetlen indiai se tehessen mást, mint hogy köré sereglik. 1930-ban Gandhi megtalálta a megoldást: a sót.

Abban az időben a britek megadóztatták a sótermelést Indiában, vagyis aki Indiában ezt a létfontosságú árut akarta előállítani, illetményt kellett fizetnie a brit koronának. Ennél alapvetőbb vagy ennél fontosabb témát nem lehetett volna találni. Sóra mindenkinek szüksége van. Minden konyhában megtalálható, a fényűző házban éppúgy, mint a düledező viskóban. A sótermelésnek tényleg adómentesnek kell lennie. Elvégre Indiának körülbelül 7 ezer kilométer tengerpartja van. Az indiaiaknak elég lemenni a partra, meríteni egy kis tengervizet, elkezdeni forralni, és voilà – már ott is a só! De a gyarmati adminisztrátorok a brit szabályoknak engedelmeskedve kitartottak a sóadó mellett. Gandhi tehát nem szervezett fegyveres felkelést, hogy a brit katonaság teljes erejével szembekerüljön – ami biztosan katasztrófával végződött volna –, hanem mindössze hetvenhét követőt gyűjtött, és bejelentette azt a

szándékát, hogy India városain és falvain keresztül egy hónap alatt elgyalogol a tengerpartra, ahol ő és aktivista társai sót vonnak ki a tengervízből, amitől a britek sem tántoríthatják el őket.

Először úgy tűnt, hogy a brit alkirály nem fog egy ilyen jelentéktelen üggyel vesződni. Néhány ágyékkötős indiai elkószál a tengerpartig? És akkor mi van? „Egy esetleges sópárló kampány nem okoz álmatlan éjszakákat nekem" – írta az ügy kapcsán. De mire az óceánhoz érkeztek, tizenkétezer indiai csatlakozott a menetelőkhöz. Részben az igazságtalan adók miatti gyűlölet és a britek indiaiakra mért mindennapos megaláztatásai motiválták őket, de főképpen azért voltak ott, mert sót akartak. Gandhi menetelése érzékeny pontra tapintott, és ahogy előre látható volt, a britek nem akartak hadsereget bevetni egy békés tiltakozás ellen, amely nem kívánt mást, mint biztosítani az embereknek azt, ami az életükhöz nélkülözhetetlen. Hogy nézett volna ez ki a világ előtt? És ami még ijesztőbb volt a britek számára, hogy nézett volna ez ki Gandhi több tízezer lelkes követője szemében? India-szerte hasonló tüntetések kezdődtek, így nyilvánvalóvá vált, hogy a hatóságok súlyosan alábecsülték Gandhi stratégiáját. „Ahogy Nagy-Britannia a tea miatt elveszítette Amerikát, lehet, hogy a só miatt hamarosan elveszíti Indiát" – írta egy amerikai újság.

A só alapvető cikk, az egész kérdés pedig rendkívül egyszerű, ezért Gandhi mozgalmához minden vallásból és kasztból csatlakoztak. A britek, akiket teljesen készületlenül értek az események, meghátrálásra kényszerültek, és hagyták, hogy az indiaiak adómentesen jussanak sóhoz. A gyarmatosítók megadták magukat, Gandhi győzelmet aratott. És mivel bebizonyította, hogy teljesíteni tudja az átlagindiaiak kívánságait, a sóadó terén elért sikerét nagyobb és fontosabb csatákban is hasznosítani

tudta, így érte el a britek végső kiűzését és India függetlenségének kivívását. Gandhi szabad Indiában akart élni, de tudta, hogy apró csaták megvívásával kell kezdenie, sokkal kisebbet pedig nem találhatott, mint egy sókristály.

* * *

Ez az oka, hogy annyi aktivista kampányol jobb és egészségesebb ételért. Mert az embereknek vallástól, bőrszíntől, politikai elkötelezettségtől függetlenül ételre van szükségük. Mindenkinek köze van az ételhez, ami valamennyiünkre hatással van. Itt van például Sarah Kavanagh, egy tizenhét éves lány Mississippi államból, aki kétszázezer embert győzött meg, hogy írják alá sikeres online petícióját, melyben azt kéri a Gatorade sportital gyártóitól, hogy narancsitaluk csomagolásából hagyjanak ki egy gyulladásgátlónak használt vegyi anyagot. Hasonló kampányt folytattak Vani Hari és Lisa Leake bloggerek, amikor arra kérték a Krafts Food céget, hogy makarónijukból és sajtjukból hagyják ki a világossárga festéket. Mindkét példa azt mutatja, hogy ételekkel különösen könnyű összehozni az embereket. Biológiai lények vagyunk, természetes, hogy mindenki érdeklődik az egészség és a táplálkozás kérdései iránt, főként ez eredményezte, hogy Doug Johnson képes volt megnyerni harcát a Nestlé ellen, mikor az 1980-as években a cég etikátlan módon reklámozta csecsemőtápszerét. Ugyanez magyarázza, hogy a közelmúltban olyan sokan nézték meg Morgan Spurlock *Super Size Me* (McDagadsz) és Robert Kenner Élelmiszeripar Rt. című dokumentumfilmjeit. Az étel szerepét persze játszhatja más alapvető szükséglet is. A lényeg, hogy a rengeteg embert érintő, mindennapos kérdésekkel foglalkozó aktivisták mindig előnyben lesznek azokkal szemben, akik egy sokkal szűkebb témához ragaszkodnak.

Logikus tehát, hogy most a tejjel foglalkozzunk. Úgy értem, Harvey Milk történetével – bocsánat a szójátékért. Remélem sokan hallottak már az úttörő szerepet játszó politikusról, Amerika első nyíltan homoszexuális köztisztviselőjéről. Aki nem, annak érdemes megnéznie a Milk című Oscar-díjas filmet, amelyben Sean Pean csodálatosan formálta meg alakját. Milk története több dologról is szól: bátorságról, meggyőződésről és elszántságról. Ami a legfontosabb, az ő esete is azt mutatja, hogy a harcot kis üggyel kell kezdeni.

Harvey Milk életének első négy évtizedében semmi sem utalt arra, hogy példája egy nap ösztönzően fog hatni mindenkire, aki komolyan érdeklődik az emberi jogok és az egyenlőség iránt. Harvey New York államban, Long Island-en, konzervatív, középosztálybeli zsidó családba született. Egészen fiatal korától tudta, hogy homoszexuális, de nagy fáradsággal leplezte igazi identitását. Bevonult a haditengerészethez, Koreában harcolt, első munkahelyén biztosítási statisztikusként dolgozott, majd egy nagy Wall Street-i értékpapírcég kutatója lett. A liberális Amerika majdani ikonja még az őskonzervatív republikánus elnökjelölt, Barry Goldwater kampányában is részt vett. Milket nemigen lehetett forradalmár alkatnak nevezni, valójában hőn szeretett barátjával is szakított egyszer, mert attól tartott, hogy a fiatalember kétségbe vonja a tekintélyt, és összeütközésbe kerül a rendőrséggel. Sikeres volt és tiszteletre méltó, elegánsan nyírt hajjal, és egy gardróbszekrénnyi kiváló öltönnyel. Ugyanakkor szerencsétlen is, mert hazugságban kellett élnie. Végül elege lett az egészből. 1969-ben, 39 éves korában felmondott a munkahelyén, eldobta a nyakkendőjét, megnövesztette a haját, és a Nyugati partra, San Franciscóba költözött.

A várost élénk átalakulásban találta. 1969-re már az USA összes városa közül San Franciscóban élt a legtöbb homoszexuális.

Az olyan városrészek, mint Castro, ahol Milk végül is letelepedett, elveszítették régi lakosaikat – az ír katolikus munkásokat – és új jövevényeket fogadtak be. Olyan fiatal férfiakat és nőket, akik toleranciát, szabad szerelmet és „virághatalmat" kerestek. Milk itt felszabadultnak érezte magát. Fél életét azzal töltötte, hogy szexualitását titokban tartsa, most végre nyíltan elfogadták olyannak, amilyen. Ő is segíteni akart más homoszexuálisoknak, hogy ne szégyelljék magukat. Egy népszerű fényképezőgép-üzlet vezetése mellett, hamarosan bekapcsolódott a helyi politikába. Első állomása az Alice B. Toklas Demokrata Klub, a legerősebb – valójában egyetlen – homoszexuális politikai szervezet a városban. Milk feltűnt a Klubban, szélesen mosolygott és bátran beszélt. Olyan volt, mint sok más tehetséges és roppant szenvedélyes fiatal férfi és nő, akik úgy döntenek, hogy változást hoznak a világba. Legközelebbi baráti körével együtt úgy gondolta, hogy a győzelemhez vezető út egyenlő az igazmondással, a fontos kérdések és értelmes megoldások felvetésével és a változásra szavazó, jó emberek felbukkanásába vetett hittel.

De ez nem volt ennyire egyszerű. Akkoriban a homoszexualitás még San Franciscóban is tabutéma volt. Ma, amikor már a homoszexuálisok közötti házasság is egyre elfogadottabbá válik, könnyen megfeledkezünk arról, hogy milyen más volt a kulturális közeg akkoriban, amikor Harvey Milk a helyi választáson indult. Az 1970-es évek elején a melegek közötti szex sok helyen még bűncselekménynek számított, ami miatt valakit jogszerűen kilakoltathattak a bérelt lakásából. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság a homoszexualitást még 1973-ban is mentális rendellenességként kategorizálta. Melegnek lenni nem volt kellemes dolog. Milk tehát egy elvi alapokon álló politikai programot indított, amely sok átlagos szavazót összezavart, elriasztott, sőt felháborított.

Kampánya természetesen katasztrofálisan sikerült. Milknek nem volt pénze, nem voltak emberei, és ötletei sem arról, hogyan kell hatékonyan kampányolni. Rendőrségi zaklatásokba belefáradt meleg üzletemberektől kapott ugyan némi támogatást, és vonzó személyiségével néhány kívülállót is megnyert magának, ám amikor végül 1973-ban városi képviselőjelölt lett, a 32 induló közül a tizedik helyen végzett. Milk azonban kitartó volt. Felfedezte szónoki képességét, és élt is vele. Az üldözésről és a melegellenes jogszabályok igazságtalanságáról beszélt. Közössége képviseletére azt tartotta a legmegfelelőbb formának, ha a homoszexuálisokat egy politikai blokkba szervezi, amit kiegészít néhány kulcsfontosságú szövetséges támogatásával.

Ismét elbukott. Sikerült ugyan elmozdulnia a fősodor felé, együttműködött szakszervezetekkel és tűzoltókkal, találkozott hétköznapi emberekkel a buszmegállókban és mozikban, de még ez sem volt elég. Hetedik helyével ezúttal közelebb került a győzelemhez, de a négyezer szavazós határ továbbra is garantálta, hogy Milk megmarad egy szűk réteget képviselő jó szándékú és tehetséges aktivistának.

És tényleg az is marad, ha végül nem érti meg azt a rendkívül fontos alapelvet, hogy kicsi, megnyerhető csatákat kell keresnie. Harvey Milk úgy indult el, ahogy mindannyian szoktuk, ha elég szenvedély él bennünk egy ügy iránt. Ilyenkor az ember bátran beszél, és elvárja, hogy az emberek hallgassanak rá. Ha ezt a könyvet olvasod, feltételezem, hogy legalább egy kicsit törődsz azzal, hogy a világban jó irányú változások történjenek. Életed során valószínűleg próbálkoztál már petícióírással, szervezéssel, felvonulással, esetleg más módjával annak, hogy az emberek figyelmét felhívd valami nagyon fontos témára. Lehet, hogy csak egy barátot vagy egy szülőt próbáltál meggyőzni arról, hogy a politikai nézetei teljesen hibásak. Fogadjunk egy kanál izraeli túróban, hogy tudom, mi történt: szenvedélyesen beszéltél a veszélyeztetett lazac megmentéséről vagy arról, hogy iPhone-okat kell venni a krónikusan szomorú bolgár árváknak, de az emberek csak udvariasan bólogattak.

Persze cinikus vagyok, de csak azért, mert tökéletesen érthetően akarom elmagyarázni az erőszakmentes aktivizmus egyik rendkívül fontos alapelvét: nevezetesen, hogy az emberek kivétel nélkül és teljes bizonyossággal fütyülnek arra, amit mondasz.

Nem azért, mert rosszak. A legtöbben tisztességesek, kedvesek és szerények. Ők azt hiszik, mindenki csak arra vágyik ebben az életben, hogy valahol békén üljön és szendvicset egyen. Pedig igazából nekik is sok minden jár a fejükben, munka, gyerekek, nagy álmok és kis sérelmek, kedvenc TV-műsorok, amikről nem szabad lemaradni, és kacatokkal megtöltött dobozok, amiket vissza kell küldeni az internetes áruháznak. Talán azt gondolod, hogy ezek hülyeségek. Talán önzéssel, vaksággal, sőt erkölcstelenséggel vádolod azokat, akik csak a napi gondjaikkal foglalkoznak és a kertjüket gondozzák. Az általam ismert legrosszabb aktivisták legalábbis így gondolkodtak. Nem is jutottak sehova, mert nem reális elvárni az emberektől, hogy elkezdjenek több dologgal törődni, mint amivel már eddig is törődtek. Minden próbálkozás, amely ezt nem veszi figyelembe, bukásra van ítélve. Benjamin Franklin állítólag egyszer megjegyezte: „Az egész emberiség három csoportba osztható: a mozdíthatatlanok, a mozdíthatók és azok, akik megmozdulnak." Úgy képzelem, hogy te, kedves olvasó, olyan vagy, aki megmozdul. Ha így van, nincs más feladatod, mint megtalálni azokat, akik mozdíthatók, és rávenni őket, hogy csatlakozzanak hozzád.

Aktivistaként két választásod van. Csinálhatod, amit Harvey Milk kezdetben csinált, azaz megpróbálod összegyűjteni

azokat az embereket, akik már többé-kevésbé hisznek a mondanivalódban. Ez nagyszerű módszer, ha az ember bármiben a tizedik helyen akar végezni. Mindig számíthatsz egy kicsiny és lelkes rajongói bázisra – köztük a barátaidra, a szomszédaidra és a nagymamádra –, ők támogatni fognak, bármit is teszel. A módszernek hála mindig érezheted, hogy igazad van, igazságos, tiszta és jó vagy. A hátránya annyi, hogy soha nem győzöl.

A másik választás sokkal jobb, és talán meglep, de nem is sokkal nehezebb. Elég hozzá, ha meghallgatod és kitalálod, mi foglalkoztatja a többieket, és csatáidat ebben az összefüggésben vívod meg. Milk, akit állhatatosságának köszönhetően végül beválasztottak a San Franciscó-i képviselő-testületbe, felismerte, hogy az átlagos heteroszexuális emberek nem sokat törődnek a homoszexuálisok egyenlő jogokért vívott küzdelmével. Ezt a harcot nem nyerhették meg pusztán az igazság és az egyenlőség értékeire alapozva. Milknek más harcmezőre volt szüksége. Annak ellenére, hogy a hard-core evangéliumi keresztények Amerika-szerte a legfőbb rossz szinonimájaként emlegették az általa képviselt meleg közösséget, neki olyasmit kellett találnia, aminek utálata minden San Franciscó-it egyesít, ez pedig nem volt más, mint a kutyaszar.

Milk odafigyelt a San Franciscó-iakra, ezért megtanulta, hogy az életminőség terén a város lakosait nem annyira a menynyei magasságok foglalkoztatják, mint inkább a talajszinti tisztátalanság. Az elképzelhető legkellemetlenebb dologként szinte valamennyien a városi parkokat járványszerűen beszennyező, összegyűjtetlen kutyaürüléket nevezték meg. Ez volt az első számú közellenség. A közvélemény-kutatás eredménye láttán két-három évvel korábban Milk valószínűleg végigviharzott volna a Castro városrész utcáin, néhány nagyszerű beszédet tartva arról, hogy szarba lépni nem igazi kellemetlenség, ha

összevetjük azzal, hogy naponta hány meleg amerikait zaklatnak pusztán amiatt, hogy kit szeret. Ám Milk néhány év alatt okosabb lett. Megértette az utcaszínház és a szimbolikus nyilvános események erejét. Aznap arra kérte a médiát, hogy találkozzanak vele egy szép helyi parkban, hogy megbeszéljenek néhány új ötletet, amit a törvényhozásnak ajánl. Amikor a sajtó megjelent, Milk a kamerák felé sétált, aztán mintha véletlenül történt volna, belelépett egy óriási kupacba. Lábát a levegőbe emelte, és undorodást mímelve bámulta. Spontán pillanatnak tűnt, jó példának arra, hogy a város nem elégíti ki a lakosság igényeit. De mindez terv szerint történt. Milk egy órával korábban érkezett a parkba, felkutatta a kutyagumikat, útvonalát pedig gondosan eltervezte. Bemocskolt cipőjét szilárdan a tetthelyhez tapasztva vidám kis beszédet tartott arról, hogy neki is, mint minden San Franciscó-inak hányingere van már a büdös kellemetlenségtől, de ő, Harvey Milk tenni fog ellene valamit. Ezzel talált végre egy olyan ügyet, amit mindenki támogatni tudott, és hamarosan özönleni kezdtek a rajongói levelek.

Annyi küzdelem után Milk megtanulta, hogy olyan csatákat vívjon, amelyeket meg tud nyerni. Homoszexuálisok jogaiért harcolni egy fásult heteroszexuális városban nehéz ügy. A kutyaszart feltakarítani sokkal könnyebb. Csak műanyag zacskó kell hozzá. Ettől kezdve azonban mindig úgy tekintenek majd rád, mint aki a szövegét eredményekkel tudja alátámasztani, márpedig az eredményes emberekre mindenki hallgat. Most, hogy Milk rokonszenvező és hálás közönséget tudott maga mögött, továbbléphetett a melegjogok nagy témájára. Amikor Milk végül 1977-ben barátja kezét fogva bevonult a városházára, elég jól megfogalmazott egy fontos alapelvet. „Megteheted, hogy kívülről téglát dobálsz a kigúnyolt városházára. Vagy bent átveheted a hatalmat." Ha győzni akarsz, embereket kell von-

zani a mozgalmadhoz, és fel kell ismerned, hogy nélkülük nem győzhetsz.

Amint Milk rátalált politikai programjára, és San Francisco átlagos polgáraiból álló hálás közönségére, elkezdhetett dolgozni a számára fontos témákon. Az országos melegjogi mozgalomnak évtizedekig tartott, mire kapisgálni kezdte Milk stratégiáját, de végül megértette. Az 1980-as és 1990-es években legtöbb energiájukat arra fordították, hogy elkülönült politikai csoportjukon belül a saját soraikat rendezzék. Saját közösségükön kívül kevés embernek voltak annyira fontosak a melegek, hogy felvonulásaikhoz vagy törvényhozási kezdeményezéseikhez csatlakozzanak. A mozgalom aztán egyszer csak magáévá tette Milk szemléletét. Nem az erkölcsi abszolútum fogalmaiban kezdett gondolkozni, hanem az egyéni indítékok foglalkoztatták. Felismerte, hogy a legtöbb ember akkor kezd el foglalkozni egy témával, ha azt érzi, hogy közvetlen köze van hozzá. A tapasztalat azt mutatta, hogy az alapvető homoszexuális témák mindaddig nem voltak jelentős hatással a hétköznapi heteroszexuális amerikaira. Az amerikaiak többsége számára a meleg közösséget érintő válságok – az 1980-as évek halálos AIDS-járványától az új keletű erőfeszítésig, amely a jogi megkülönböztetésnek akar véget vetni – egyszerűen nem léteztek. A legtöbb ember nem meleg, ezért más dolgok miatt aggódik. De minden megváltozott, amikor a melegjogi mozgalom olyan összefüggésben kezdte megfogalmazni a kérdést, amit a heteroszexuális emberek is megértettek. A mozgalom kifelé fordult, éppen azért, hogy megnyerje az ügy számára a heteroszexuális közösséget. A melegek szüleihez, testvéreihez és barátaihoz fordultak, és felvonulni hívták őket. Azzal, hogy a téma mindenki ügyévé vált, a melegjogi mozgalmat többé már nem az „Itt vagyunk! Buzik vagyunk!" jelszavak, és nem a Village People banda mellszorítót viselő homokos tagjait utánozó felvonulások jellemzik. Manapság egy melegfesztiválon sokkal valószínűbb, hogy középkorú, sörhasú amerikai apákat fogsz látni, akik olyan transzparenssel masíroznak, hogy támogatják a gyerekeiket és szeretik őket, bármilyenek legyenek is. Amikor egy olyan rendíthetetlen republikánus, mint Dick Cheney nyilvánosan kiáll az azonos neműek házassága mellett, mert szereti a leszbikus lányát, akkor világossá válik, hogy a társadalom képes megváltozni.

Mindez egyszerű stratégiai számítás eredménye volt, akárcsak néhány évtizeddel korábban az amerikai Délen a polgárjogi mozgalom esetében. Az 1960-as években egy metodista prédikátor, James Lawson szervezte a fekete és fehér aktivistákat a Tennessee állambeli Nashville-ben. Lawson megértette, hogy a Nashville-i fehér közösség ellenzi a polgári jogokat, mert fél a feketéktől, akiket alig tart többre az állatoknál. Arra kérte hát hallgatóságát, hogy tartsák be az öltözködési szabályokat, viselkedjenek tökéletes úrinőként és úriemberként a tüntetéseken, így legyőzhetik a fehérek előítéleteit. Lawson tudta, hogy a felvonulók megnyerhetnek maguknak néhány fehéret, ha be tudják bizonyítani nekik, hogy félelmeik megalapozatlanok.

Amikor Lawson aktivistái elindultak, hogy elfoglalják a város fehérek számára fenntartott büféit, arra buzdította őket, hogy bármilyen fenyegetéssel találkoznak is, erőszakmentes módon reagáljanak. Elvégre, ha az aktivisták erőszakkal válaszolnának, amikor a rendőrség megérkezik, hogy letartóztassa őket, – érvelt Lawson –, az megerősítené a fehérek félelmét a fekete aktivistáktól, és a polgári jogok távoli álmok maradnának. Ha viszont az aktivisták megőrzik méltóságukat és higgadtságukat, miközben a fehérek ütik őket, és turmixitalt öntenek az arcukba, akkor az egész világ számára nyilvánvalóvá válik, hogy

melyik fél viselkedik állatfalkaként, és ez arra késztethet néhány semleges fehér embert, hogy átértékelje véleményét.

Lawson tudta, hogy egy erőszakmentes küzdelemben csak számokkal lehet győzelmet elérni. Rá kell menni a nagy számokra. Lawson és a polgárjogi aktivisták győzelméhez fehér támogatásra volt szükség. Ahhoz pedig, hogy ez megtörténhessen, a fehér Nashville többségének olyan hétköznapi embereket kell látnia a feketékben, akik alapvetően hasonlítanak rájuk. Hasonlóan a melegjogi mozgalomhoz, amely szintén akkor kapott igazán szárnyra, amikor a hetero nagyközönség többé már nem forrónadrágot és necctopot viselő kivülállókként tekintett a homoszexuálisokra, hanem kezdte úgy látni őket, mint tisztességes, keményen dolgozó amerikaiakat, akik ugyanúgy megérdemlik a jogaikat, mint bárki más.

James Lawson azt is felismerte, hogy bár a polgári jogok ügye igazságos, és végső céljai tiszteletre méltóak, a győzelem elérésének kulcsa a fokozatosság. Nem lőtt a holdra, és nem harcolt kezdetektől a teljes és feltétel nélküli egyenlőségért. Ehelyett inkább kiválasztotta azokat a csatákat, amelyek nyerhetőnek látszottak. Egyszer utcai felvonulásra készített fel a saját templomában egy csoport aktivistát. Nyomatékosan felhívta hallgatósága figyelmét: „Nem akarjuk, hogy egy fehér nő vagy férfi az ellenkező nemhez tartozó négerrel vonuljon, mert ezt a csatát most nem kívánjuk megvívni." Hite szerint ezt a csatát is meg kellett vívni, de nem akkor rögtön. Az 1960-as években a szegregáció megszüntetése lehetségesnek tűnt, a rasszok közötti párkapcsolat azonban még nem. De biztosan eljön annak is az ideje – vélte Lawson.

Fiatalabb koromban, Belgrádban szaladgálva, macska-egér harcot folytatva Milosevics banditáival, sokat gondolkodtunk

azon, melyek lehetnek azok a kis csaták, amelyeket megnyerhetünk, és melyek azok az összecsapások, amelyekben csak vesztegetjük az időnket és a lelkesedésünket. Az ötlet, hogy kezdésnek könnyű csatákat válasszunk, némelyikünk számára úgy tűnt, mintha elveinket olcsó és értéktelen győzelmekre cserélnénk. Mások, éppen ellenkezőleg, azzal hencegtek, hogy ők bármilyen csatát választanak is, azt alapértelmezés szerint képesek megnyerni. A két hozzáállás közül egyik sem teljesen helyes.

Indulj ki abból, hogy a legtöbb ember érdektelen, motiválatlan, közömbös vagy kimondottan ellenséges. Aztán vegyél elő egy papírt – akár egy szalvéta is megteszi – és rajzolj egy vonalat. Rajzold oda magad a vonal egyik oldalára, és gondold végig, ki állna ott melletted. Ha a válasz csak néhány ember, akkor kezd elölről a tervezést, függetlenül attól, hogy mennyire vagy elkötelezett az ügy iránt, vagy mennyire nyugtalanít a probléma. Ha sikerült magadat, barátaidat és nagyjából az egész emberiséget a vonal egyik oldalán elhelyezned, a másikra pedig egy maroknyi gonosz fazon került, akkor nyertél. Győződj meg róla, hogy az „elválasztó vonal" – a kifejezést egy Otpor!-os haverom, Ivan Marovic használta – annyi szövetségest állít-e a te oldaladra, amennyit csak lehetséges.

Ne feledd, egy erőszakmentes küzdelemben egyetlen fegyvered, ha sokan vagytok. Itzik Alrov ezt jól kigondolta, amikor felismerte, hogy Izraelben mindenki szereti a túrót, és utálja, ha egy vagyont kell fizetnie érte. Szalvétáján sikerült a képzeletbeli „elválasztó vonal" egyik oldalára hétmillió izraelit állítania, a másikra pedig csak egy maroknyi kapzsi cégvezetőt. Harvey Milk valami hasonlót csinált, mikor leállt a szövegeléssel, és elkezdett figyelni a szomszédjaira. Az ő oldalán állt az egész város, a másikon mindössze néhány kutya.

Tbiliszitől Harare-ig és Caracastól Rangunig megtapasztaltam, hogy az elv működik. Azok, akik tudják, hogy hogyan kell stratégiájukat kicsi és megvalósítható feladatokra lebontani, valószínűbb, hogy sikeresek lesznek, mint azok, akik üres szólamokat kiabálnak, és dobköröket alkotnak. De ha tudod, hogy milyen kis csatákat nyerhetsz meg, és hogyan kell sok embert magad mellé állítani, még csak félig arattál győzelmet. A munka másik fele, hogy újonnan felfedezett követőidnek valami olyat tudj ajánlani, amiben hihetnek. Ehhez pedig saját jövőképre van szükséged.

3. fejezet

Jövőkép

Harvey Milk képes volt az utcákon gyűlő kutyapiszok sorscsapásán keresztül mozgósítani az amerikai melegjogi aktivistákat, az izraeli emberek pedig túróval harcoltak a gazdasági igazságosságért. Így talán már nem is olyan meglepő, hogy a Maldív-szigetek aktivistái egy nagy kupac tejberizzsel tudtak forradalmat indítani. A hír legfeljebb azért különös, mert a fényűző nyaralóhely talán arról a legismertebb, hogy Tom Cruise és Katie Holmes 2006-ban ott töltötték nászútjukat. Nem azt várnánk tehát a Maldív-szigeteken élő emberektől, hogy nagy politikai megrázkódtatásokon essenek keresztül, hiszen övék a világ egyik legcsodálatosabb országa, egy trópusi édenkert, amelyet az Indiai-óceánban található több tucatnyi korallgyűrűből kiemelkedő 1200 korallsziget alkot. Ennek megfelelően a maldívok elég lezser népség. Mivel egy tonhalat kis túlzással egy fémhoroggal és egy csalinak használt szakadt nejlonzacskóval meg tudnak fogni, a szigeteken senki sem éhezik. Ha megrázol egy pálmafát, szüretelsz annyi kókuszdiót, amennyire szükséged van. Ami meg a többi ennivalót illeti – a paradicsomtól a Coca-Coláig –, bőven jön annyi bevétel a turizmusból, hogy a maldívok Indiából vagy Srí Lankáról importálhassák, amire szükségük van. Itt a nemzeti időtöltés a hűsölés, amelynek keretében összegyűlnek, és a parton nézik a napnyugtát. Ám a sziget különös hagyományai és kristálytiszta lagúnái félreveze-

tőek lehetnek, mert az országról azt is tudni kell, hogy a hetvenes évek végétől harminc éven át egy Mamoon Abdul Gayoom nevű brutális diktátor uralma alatt állt.

Ez csak kevesek számára volt ismert tény. Aki turistaként érkezett a Maldív-szigetekre, valószínűleg a főváros, Malé legnagyobb repülőterén szállt le, felugrott egy kisrepülőgépre, és egyenesen az üdülőhelyként működő mintegy száz sziget valamelyikére repült. Mivel a rezsim bevételének legnagyobb részét ezek az üdülőhelyek biztosították, Gayoom és kopói vigyáztak arra, hogy a nyaralóhelyek tiszták és problémamentesek legyenek. Például a szigorúan muszlim vallású Maldív-szigeteken kizárólag ezeken az üdülőhelyeken volt törvényes alkoholt felszolgálni és inni. Miközben a turisták tengerparti fantáziavilágukban élvezték az életet – az egyik szállodának még víz alatti étterme is van, ahol a vendégek barátságos cápák és élő korallszirtek között, a hullámok alatt kortyolhatják pezsgőjüket –, a főként Maléban élő maldív népesség nagy része nem volt ilyen szerencsés.

A főváros éppolyan poros és nyomasztó, mint amennyire elbűvölőek és természetesek az üdülőszigetek. A kikötői mólóról elsőként nem az utazási honlapokon reklámozott zsúpfedeles bungalók egyikét fogod megpillantani, hanem a rosszat sejtető Honvédelmi és Nemzetbiztonsági Minisztériumot, egy fehérre meszelt erődöt csúcsos őrtornyokkal és a fényképezést tiltó szigorú figyelmeztető táblákkal. Meglehetősen fagyos fogadtatás ebben a hőségtől tikkadt százezer lakosú városban. Ennyi ember egy alig több mint 5 négyzetkilométeres szigeten olyan, mintha szardíniásdobozba préselték volna őket, Malé a világ egyik legtúlnépesedettebb, legzsúfoltabb városa. Nem véletlen, hogy úgy is nevezik: „Manhattan egy palackban". A Maldív-szigetek fővárosában zsúfolt emeletes házakon, egy stadionon és

egy kis parkon kívül más nem nagyon akad. A városban nyüzsögnek az őrült motorosok, akik zsúfolásig megtöltik a kacskaringós utcákat, miközben próbálnak átkígyózni a városon, parkoláskor pedig elfoglalják a járdák nagy részét. Kék terepszínű egyenruhát viselő félkatonai egységek járőröznek a parányi sziget utcáin, és a horizonton gyakran füstoszlop emelkedik az égbe a Föld legnagyobb szemétszigetéről, a Malé partjaitól 7 kilométerre fekvő mesterséges zátonyról. A hulladékégető szinte éjjel-nappal dolgozik, hogy megbirkózzon azzal a 330 tonnányi szeméttel, ami napról napra a halom tetejére zúdul. Malé párás éghajlatú, az ember itt folyamatosan izzad. A hőség és a stressz miatt nehezen elkerülhető a fejfájás.

Egyetlen viszonylag pihentető hely van a városban, egy mesterséges strand a sziget keleti oldalán. Maldív mércével a strand nem valami nagy durranás – valójában csak egy keskeny homokcsík az elterpeszkedő városban –, mégis a legjobb választás, ha Maléban találod magad, és el akarsz tűnni a városból. Itt legalább van néhány óceánra néző szabadtéri kávézó, amely odavonzza a trendi maldív fiatalokat, a közeli bokrokba hasist szívó középkorú férfiak húzódnak. Burkába öltözött nők hozzák a gyerekeiket ide, hogy a hullámok között ugrándozzanak, és a part egy részét az évszaktól függően hol a szörfösök, hol a gördeszkások foglalják el.

Normális városban egy ilyen strand nem lenne nagy attrakció. De Maléban ezen kívül sok mindent nem lehet csinálni, a városban nincsenek bevásárlóközpontok, nagy mozik, nincs alkohol, nincs kulturális létesítmény. Aki valamilyen okból ki akar menekülni a hőség elől a szállásáról, tényleg nincs más választása, mint a strand.

Igaz, van a hivatalos főtér lent a kikötőnél, ami egy kiégett fűvel borított, ócska téglalap alakú terület, egy esztelenül nagy

maldív zászlóval. Ráadásként a tér szélén áll a Nagy Mecset és ott csillog a rendőrség üvegfalú főhadiszállása is. A Maldív-szigetek közelmúltját ismerve talán érthető, hogy az emberek miért nem akartak pont a zsaruk előtt találkozni a barátaikkal.

Gayoom úgy kormányozta az országát, mint egy kis tengerparti Bagdadot. Közeli barátja volt Szaddám Huszeinnek, sokat tanult az iraki zsarnoktól egy elnyomó rendszer irányításának részleteiről. Irakhoz hasonlóan a zsaruk a Maldív-szigeteken is rászolgáltak a kegyetlenségükről szóló hírekre. A folyamatos rendkívüli állapot miatt ráadásul szabad kezet kaptak abban, hogy kit vetnek börtönbe, vagy vernek össze. Gayoom banditái abban is kitűntek, hogy kreatív és borzalmas büntetéseket eszeltek ki, amelyek bárkit utolérhettek, aki a legcsekélyebb kritikájának is hangot adott. Előfordult, hogy másként gondolkodókat kókuszdiómézzel kentek be és kint hagyták a homokban a rovarok táplálékául, máskor pálmafához bilincselve órákon át ütötték vagy megerőszakolták őket, esetleg egy távoli börtönszigeten horganyzott hullámlemez barakkba zárták őket, hogy a fullasztó hőségben évekig szenvedjenek. Az ellenzéki pártokat betiltották, szólásszabadság nem létezett. Ilyen körülmények között lehetetlennek tűnt Gayoommal szembeszállni, már csak azért is, mert a rendszer a turizmusból állandó bevételt élvezett.

Aztán jött az özönvíz.

2004 karácsony másnapján a maldív nyaralószigeteken a reggeli svédasztalok ugyanolyan csábítóak és tökéletesek voltak, mint az év összes többi napján. Már a szabadtéri étkezőhelyekre érkezett utolsó vendégek is éppen befejezték a reggelit, és kihörpintették a maradék mangólevüket vagy fekete teájukat, a gyerekek mezítláb futottak az alig néhány méterre lévő strand felé. Így képzeli az ember a reggeleket a paradicsomban. A hőmérséklet 32 fok lehetett, a szelíd szellőben a pálmafák lágyan lengedeztek. Lassan a későn kelő turisták is ébredezni kezdtek, ahogy a zárt spalettákon át a ragyogó fény beszűrődött nyaralójukba.

A part felől hirtelen sikoltozás hallatszott. Egy mély morajlás fültépő mennydörgéssé erősödött. Óriási hullám vágtatott keresztül a szigeten, kettéroppantotta a fákat és mindent lerombolt, ami az útjába került. A hatalmas vízfal egy becsapódó bomba energiájával ütközött neki a nyaralóknak, egy pillanat alatt ripityára törte az ablakokat. Tajtékzó hullámok zúdultak át a kiszakadt ajtókereteken és törött ablakpárkányokon. A szobákat törülközők, függönyök és kávéfőzők kavargó áradata öntötte el. A víz mindenhol emelkedett, és nem volt hova elrejtőzni. Néhányan kirohantak és felmásztak a fákra, míg mások a szállodai recepciókhoz loholtak és belekapaszkodtak az erős oszlopokba. Olyanok is akadtak, akik a fürdőházak vagy a raktárépületek tetejére kapaszkodtak fel, ahonnan ráláthattak a teljes pusztításra. Úgy tűnt, hogy a tombolás egy örökkévalóságig tart. Mikor a hullámok végre visszahúzódtak, nem lehetett mást látni, csak deszkákból, széttört bútorokból és letépett zsúpfedelekből álló szeméthegyeket. A jajgató sérülteket elborította a vér.

Mivel az ország legmagasabb pontja sem éri el a tengerszint feletti háromméteres magasságot, az emelkedő vízszintek mindig is létükben fenyegették a maldívokat, az itt élők tudják, hogy az éghajlatváltozás egy napon gyökeresen megváltoztatja majd az életüket. A bajt azonban csak a jövőben várták, egy lassú és hosszú folyamat részeként, amely majd évtizedek alatt következik be. Erre most, az Indiai-óceán egyetlen pillanat alatt letarolta a Maldív Köztársaság gazdaságának felét! Az ország lakott szigeteinek közel negyede súlyosan károsodott. Tíz százalékukat lakhatatlanná nyilvánították. A pusztítás csaknem a

népesség harmadát érintette, és Gayoom tudta, hogy a cunami következményeit egyedül nem tudja kezelni. Nemzetközi segítségért kell folyamodnia.

Ám a nyugati országok, a kért dollár százmilliókért cserébe néhány dolgot megköveteltek. Megígérték Gayoomnak a szükséges segítséget, de előírták, hogy a Maldív Köztársaságnak engedélyeznie kell a politikai pártokat, és tényleges választásokat kell tartania. A zsarnok többé nem arathat előre megszervezett 99%-os győzelmet. Gayoom gyorsan beleegyezett a teljesíthetőnek tűnő feltételekbe. A nemzetközi közösség pénzét nem nélkülözhette, a politikai pártok engedélyezése pedig alig tűnt többnek jelképes gesztusnál. Gayoom úgy számolt, hogy országának felaprózódott ellenzékétől nem igazán kell tartania.

És valószínűleg te is így ítélted volna meg a helyzetet, ha 2005-ben, hozzám hasonlóan te is hallod maldív forradalmárok egy csoportjának beszámolóját saját országukról. Ellenzéki vezetőnek ennél kevésbé alkalmas társaságot el sem lehet képzelni. Azt magyarázták, hogy a Gayoom ellen küzdő erők történelmileg csak három olyan csoportra támaszkodhatnak, akik készek szembeszállni a hatóságokkal. A másként gondolkodó politikai disszidensek külföldi iskolákban tanultak, és többnyire külföldön is éltek. A rezsim valójában szándékosan hozott létre olyan oktatási rendszert, amely a legjobbakat és legokosabbakat – más szóval: azokat, akik legvalószínűbb, hogy változásokat követelnek – arra ösztönözte, hogy tudásukat gyorsan kimenekítsék az országból. Természetesen ezek a másként gondolkodók olyan elvont dolgokról beszéltek, mint a sajtószabadság, amivel a szigeteken élő hétköznapi halászok közül senki sem törődött igazán. Mellettük létezett az iszlamisták csoportja, akiknek nem tetszett a világi Gayoom-hatalom, és a Maldív-szigetekre saria törvényt akartak kényszeríteni. Ők nem voltak túlzottan népszerűek, már csak azért sem, mert az ország bevételének nagy részét a kicsapongó turisták biztosították, akik azért jöttek ide, hogy bikinit hordjanak, és a magánstrandokon igyanak. Végül a harmadik csoportba a kábítószerfüggők tartoztak, akiknek egyetlen valódi kapcsolatuk a másként gondolkodókkal és az iszlamistákkal az volt, hogy ugyanazokban a börtöncellákban aludtak. Ezek a fazonok ismerősek voltak nekem, mivel nálunk, Szerbiában is hasonló volt a helyzet. A diktatúra és a kábítószer sokfelé kéz a kézben járnak. Ha az embereknek nincs reményük, bármilyen vigasszal beérik. A Maldív-szigeteken a helyzetet bonyolította, hogy a hatóságok állítólag alkalmanként rossz minőségű heroint ajánlottak a fogvatartottaknak, azzal a céllal, hogy lojális és engedelmes narkósokká változtassák őket. Ezeket a kábítószerfüggőket aztán arra kényszerítették, hogy „piszkos munkát" végezzenek a rezsimnek. Ezért nem bízott a népesség nagy része a Gayoommal szembeszállókban, függetlenül attól, hogy másként gondolkodó, iszlamista vagy drogos volt az illető.

Nyilvánvalóan a művelt másként gondolkodók csoportja volt az egyetlen, amelynek esélye lehetett bármilyen pozitív változást elérni, ehhez azonban tervet kellett készíteni. Az iszlamista csoportokkal érthető módon nem akartak együttműködni, és azért az ötletért sem lelkesedtek, hogy Malé utcáin kéz a kézben vonuljanak a heroinfüggőkkel. De ki más lett volna hajlandó melléjük állni? Milyen közös érdekük volt a másként gondolkodóknak és az átlagembereknek? Nem jutott eszükbe semmi. Végül mégis rátaláltak arra a különleges dologra, ami minden maldívot lelkesít, és ez nem volt más, mint a tejberizs – a *piri-ni* nevű, rizsgrízből és tejből készült édesség. A tejberizs talán nem tűnik olyan kiemelkedő ügynek, amiért egy demokratikus

mozgalomnak ki kell állnia, de az ember azokkal a kártyákkal játsszon, amiket osztottak neki.

Ha ez bolondságnak hangzik, el kell képzelni a tejberizs rendkívüli népszerűségét a Maldív-szigeteken. A maldívoknál a *pirini* szinte nemzeti monománia. Olyan, mint a vodka Oroszországban vagy a pasta Olaszországban, a mindennapi kapocs, ami összehozza a különféle társadalmi helyzetű embereket. Így aztán amikor egy reggel Malé-szerte kezdett elterjedni a hír, hogy a kiépített strand mellett szabadtéri tejberizsfőzés lesz, kíváncsi emberek százai intézték úgy, hogy időben odaérjenek a partira. Az unalmas Maléban ez a buli az év eseményének ígérkezett.

Amint a nap lement, az emberek felpattantak motorjaikra, és a főváros minden sarkából elindultak, hogy élvezzék az ingyencsemegét és a tengeri szellőt. A strand körüli utcákon már alig lehetett mozdulni, amikor pedig elvergődtek a térig, ott rengeteg hűsölő emberre bukkantak, akik mind eldobható tányért tartottak a kezükben, rajta óriási adag tejberizzsel. Ott voltak a másként gondolkodók vezetői is, akik boldogan osztották főztjüket és végtelenül barátságosak voltak a hajómunkásokkal, a zenészekkel és a nyaralók személyzetével, akik mind a kóstolóra érkeztek. Úgy tűnt, mintha a városból mindenki ott lett volna, még néhány kíváncsi elfátyolozott nő is felbukkant, hogy lássa, mi történik. Amikor a maldív rendőrség nevetséges kék egyenruhájában végül megérkezett, hogy feloszlassa a partit és az összes tejberizst elvigye – a tömeggyűlések ugyanis törvényellenesek voltak –, a móka véget ért. Ennek ellenére, miközben az aktivisták nézték Gayoom végrehajtóit, amint kádnyi fehér szószt tömnek a rendőrautók hátuljába, érezték, hogy mozgalmuk jelképes kristályosodási pontját megtalálták. A Maldív-szigeteken hamarosan mindenfelé tejberizslakomákat tartottak, lehetőséget adva az embereknek, hogy összegyűljenek, beszélgessenek és megérezzék a közösség erejét. Idővel a csemege a másként gondolkodók által vezetett ellenzék szinonimája lett, olyan szimbólum, amit a Maldív-szigeteken azonnal felismertek, ugyanúgy, ahogy egykor az öklöt Szerbiában.

De pusztán tejberizzsel nem lehet forradalmat nyerni. Bár a másként gondolkodók formálták az emberek szemléletét, és mozgalmuk számára sikerült jelképet találniuk, a Maldív-szigetek főbb intézményei továbbra is Gayoomot támogatták. Valószínűtlennek tűnt, hogy sokan szavazzanak a külföldön iskolázott jöttmentekre csak azért, mert édességet szolgálnak fel. A másként gondolkodók nyugati eredetű politikai témái – emberi jogok, szólásszabadság – csak a maldívok csekély részét érdekelték. Az aktivisták azon törték a fejüket, hogy a tejberizspartik révén keltett érdeklődést hogyan tudnák politikai erővé átalakítani.

A választ ők is ott kapták, ahol annyi nagyszerű élmény éri az embereket. A moziban.

2002-ben egy Steve York nevű rendező *Egy diktátor megbuktatása* címmel készített filmet az Otpor!-kampányról. A filmet Martin Sheen narrációjával először a PBS nevű nagy amerikai program mutatta be, utána a nagyközönség számára DVD-n terjesztették. Néhány kalózpéldány valahogy eljutott a Maldív-szigetekre is, ahol lefordították maldív vagy más néven divehi nyelvre, és titkos vetítéseken bemutatták. A maldív aktivisták ültek a csillagok alatt, az összetákolt szabadtéri moziban, és nézték, hogy a fiatal szerbeknek öt évvel korábban hogyan sikerült békés eszközökkel véget vetni Milosevics uralmának.

Egy unalmas NGO-konferencián, a franciaországi Nantesban találkoztam azzal a két maldív fiatallal, akik látták a kampányról készült filmet. A konferencia helyszíne annyira külön-

bözött az Indiai-óceán trópusi partjaitól, amennyire csak el lehet képzelni. A maldívok más ügyben érkeztek, de egy kerekasztal-beszélgetés végén odajöttek hozzám. Emlékszem, éppen egy pohár kihűlt kávét tartottam a kezemben, és egy idétlen, műanyag névkitűzőt viseltem, amikor a két furcsa férfi odasétált hozzám, és lelkesen megrázták a kezemet. Az agyam bomlásnak indult a nemzetközi fejlesztésekről szóló kétnapos szakadatlan vitáktól, így amikor a maldívok magyarázni kezdték, hogy a hazájukban híres ember vagyok, nem tudtam, miről beszélnek. De ez nem számított. Beszélgetni kezdtünk, és ahogy sorra mondták a vérfagyasztó történeteiket a tengerparti börtönökről meg erről a Gayoom nevű rettenetes alakról, tudtam, hogy rokonlelkek vagyunk, és ajánlhatok nekik valakit, akivel találkozniuk kell.

Két új barátom a legtöbb maldívhoz hasonlóan elég alacsony volt, alig értek a mellemig. Kedves cimborám, Szlobodan Djinovic viszont még nálam is nagyobb. Magas és testes, kopaszra nyírt fejével úgy néz ki, és úgy mozog, mint egy tábornok. Aki azt hallja, hogy ez az ember kulcsszerepet játszott a szerb forradalom idején, először biztosan azt hiszi, hogy Milosevics titkosrendőrségének egyik legfélelmetesebb parancsnoka volt. Hát nem, Szlobodan közülünk való, az egyik legjobb Otpor!-aktivista, briliáns stratéga, őstehetség a szervezésben. A pici maldívoknak mindent elmondtam róla, és megnyugtattam őket, hogy Szlobodan boldogan utazna Maléba, hogy személyesen találkozzon velük, és segítsen.

Szlobodannal 2003 óta dolgoztunk együtt egy CANVAS nevű szervezetben, amit közösen alapítottunk. A rövidítés anynyit jelent, hogy Alkalmazott Erőszakmentes Tevékenységek és Stratégiák Központja, célja a békés aktivizmus evangéliumának terjesztése az egész világon. Szlobodant éppen az ilyen ügyek éltették, így néhány nappal azután, hogy a maldívokkal Nantesben találkoztam, fel is szállt egy gépre, amely a paradicsomba tartott.

Szlobodant Maléba érkezése pillanatától szívélyes házigazdák kísérték. Titkos találkozókat szerveztek neki kávéházakban és a tengerparton, aztán egy adott pillanatban barátom hatalmas testét beletömték a legnagyobb kartondobozba, amit csak találtak, hogy becsempésszék egy Mohammed Nasheed nevű vezető újságíró és aktivista otthonába, aki házi őrizetben volt. Az éles eszű és nagy munkabírású Nasheedben szenvedély és politikai tehetség is munkált, ezért aztán hatalmas veszedelmet jelentett Gayoom rendszerére, amely újra és újra lecsukta, vagy arra kényszerítette, hogy külföldre meneküljön.

Szlobodan maldív beszélgetőtársai közül nagyjából mindenki ugyanazokat mondta Gayoomról, a bimbódzó tiltakozó mozgalomról és a tejberizspartikról, de egyikük inkább kérdezni akart, mint mesélni. Azt tudakolta Szlobótól, vajon mi hiányzik a demokratikus mozgalmukból.

Szlobodannak egy pillanatig sem kellett gondolkodnia. Fontos dolog – felelte a behemót szerb – a jövőkép. Nézd, a tejberizsbulik zseniálisak. Nagyon népszerűek. De partit rendezni nem elég. Hiszen az emberek szinte naponta járnak buliba, de annak igazából semmi következménye nincs, talán a másnaposságot kivéve. Ha tényleg meg akarjátok változtatni a világot, akkor arra van szükségetek, amit mi a holnap álomképének nevezünk.

Az Egyesült Államokban – folytatta Szlobodan – megjelent a Függetlenségi Nyilatkozat, amelyben a forradalmárok tudatták a világgal, hogy melyek a demokratikus társadalom alapjai. Dél-Afrikában az Afrikai Nemzeti Kongresszus valami hasonlót tett a Szabadság Charta közreadásával. De a Maldív-szigeteken a másként gondolkodók csak tejberizst kínálnak.

A kérdező maldív aktivista ettől mintha kissé kétségbeesett volna. A munkatársaimmal együtt nagyon keményen dolgoztunk – mondta –, erre most megkapjuk, hogy még a siker legalapvetőbb feltétele is hiányzik. Szlobodan megpróbálta felderíteni. Ha ebben a pillanatban nem is látszik maldív jövőkép – magyarázta –, az nem akadálya annak, hogy elkezdjetek felépíteni egyet. És a munka során még keménynek sem kell lenni.

Szlobodan arra készült, hogy konkrétabb magyarázatot ad, de közben Gayoom kémeinek látókörébe került, és azt „tanácsolták", hogy hagyja el az országot. Ennek alig volt jelentősége, mert néhány hónappal később a CANVAS küldött egy csapatot Srí Lankára, ahol a sziget déli részén, egy Hikaduwa-hoz közeli néptelen tengerparton maldív másként gondolkodóknak szerveztünk képzést. Mindenekelőtt a hiányzó jövőképük megteremtésében próbáltunk a segítségükre lenni.

Először arról beszéltünk nekik, hogy mi szerbek, még Szlobodan Milosevics diktatúrája alatt is bizonyos vonatkozásban szerencsések voltunk: ösztönösen tudtuk, hogy milyen jövőképet akarunk, mert a remélt jövő sok elemében hasonlított arra, amit korábbi vezetőnk, Tito marsall Jugoszláviájában megéltünk. Tito a kommunizmus erős embere volt, mégsem nevezheti senki egy dekoratív lábjegyzetnek a hidegháború melodrámájában.

Tito ugyanis Frank Sinatrával együtt, elmondhatta volna, hogy „a magam útját jártam". Összetett és árnyalt vezető volt, ezért mi, fiatal és művelt demokratikus aktivisták is tiszteltük őt. Uralma alatt utazhattunk a világban, és bár nem voltak választott vezetőink vagy valódi szabadságjogaink, Tito biztosította, hogy hozzáfértünk a legjobb zenéhez és kultúrához, amit a nagyvilág kínált. 1966-ban még a *Rolling Stone* magazin jugoszláv kommunista változata, a *Jukebox* is megszületett, borítóján olyan rocksztárokkal, mint Mick Jagger. 1969-ben Belgrádban bemutatták a *Hair* című háborúellenes musicalt, még azelőtt, hogy Nyugat-Berlinben vagy Párizsban játszották volna. A darab témája és a színpadon látható meztelenség a nyugati közönséget sokfelé felháborította, a kommunista Jugoszlávia azonban máshogy fogadta. A *Hair* Belgrád ünnepelt kedvence lett, és nyilvánvaló, hogy maga Tito is nagyon szerette. Annyira, hogy állítólag 1970 szilveszterén aranyifjú diktátorunk egy San Franciscó-i hippikre hajazó együttest hívott közös éneklésre egy zenés buliba. Amikor Tito felment a színpadra és nagy hangon énekelni kezdte, hogy „Let the Sunshine In" (Jöjj el napfény!), minden néző számára világossá válhatott, hogy a mi zsarnokunk más, mint a többi. Három évvel később, 1973-ban elrendezte, hogy Richard Burton alakítsa őt a *Sutjeska* című hollywoodi stílusban készült moziban. A művészetekhez való liberális hozzáállása azt is megmagyarázza, hogy a keleti blokkban miért a Jugoton volt az egyetlen lemezkiadó, amely olyan művészek korongjait adta ki, mint a Beatles, David Bowie, a Whitesnake és a Deep Purple. Mi, akik barátaimmal az 1980-as években nőttünk fel, alig érzékeltük a diktatúra rabigáját, annyira el voltunk foglalva az egész világból érkező nagyszerű zenével.

Aztán minden megváltozott. Tito halála és a Szovjetunió összeomlása után Jugoszlávia darabjaira esett szét, és Szerbia, amelyet 1989-ben Szlobodan Milosevics és banditái vettek birtokukba, lecserélte Tito nemzetközi vízióját a történelem idegengyűlölő értelmezésére. Számunkra, akik a szerbek, horvátok, bosnyákok, macedónok, szlovének és montenegróiak közötti testvériség és barátság szellemében nevelkedtünk fel, sokkot okozott, mikor az állami tisztségviselők és propagandagépezetük egyszer csak azt mondták, hogy a szomszédjaink gono-

szok, és a világon csak az lehet jó, ami hitelt érdemlően szerb. Problémáinkra az a megoldás, ha megöljük a szomszédainkat, és kihajítjuk a külföldi zenekarok lemezeit. Nemsokára minden idegen zenét rosszallóan fogadtak, és nekünk csak a „turbó folk"-nak nevezett iszonyú műfaj maradt. Ez afféle népies cucc, amit dinamikus technóba csomagolnak, vagyis az elképzelhető legrosszabb countryzenét keresztezik valami basszus túlsúlyos ricsajjal, amit akkor hallasz és érzel a gyomrodban, ha elmész egy ízléstelen nightklub előtt. Akkoriban, ha nem sikerült behangolnod egy olyan független rádióállomást, mint Belgrádban a B92 volt, a turbó folkot vagy a háborús híreket hallgathattad az összes szerb hullámhosszon. Nyomasztó volt. Ezért aztán az Otpor! megalakulásakor elég jól tudtuk, hogy milyen jövőképre van szükségünk.

A „jövőkép" szó úgy hangzik, mintha egy unalmas céges PowerPoint előadás egyik fejezete lenne, pedig nem kell sem unalmasnak lennie, sem nagyon szakmainak. Számunkra a jövőkép sokkal egyszerűbb és értelmesebb dolog volt: egyszerűen normális országot akartunk, és jó zenét. Ennyi. Olyan Szerbiát akartunk, amely nyitott a világra, ahogy Tito idején az volt. Azt akartuk, hogy legyen vége az etnikai konfliktusoknak, normalizálódjon az élet, legyenek jószomszédi kapcsolataink és működő demokráciánk. Ez volt az Otpor! jövőképe Szerbia számára.

Szerencsére a titói diktatúrát megélt szerbek azt legalább tudták, hogy mit jelent, amikor a világba integrálódva élnek, még ha értelmes választáson soha nem is vehettek részt. Az Otpor! így nem valami távoli víziót kínált nekik – korábban *mindannyian* megéltük azt, amiről beszéltünk. Maldív barátaink viszont nem voltak ilyen szerencsések. Gayoom évtizedek óta hatalmon volt, és egy átlagos maldív el sem tudott képzelni

másfajta életet. A másként gondolkodó ellenzékieknek tehát a rajtvonaltól kellett indulniuk. Ha polgártársaik számára vonzó jövőképet akarnak felmutatni, akkor meg kell tudniuk, hogy egy átlagos maldív milyen országban szeretne élni.

Így aztán ott ültünk, két nyurga szerb és egy csapat maldív hobbit Srí Lankán, a néptelen tengerparton, hogy a Maldív-szigetek jövőjét megtervezzük. Képzésünket a szabad ég alatt tartottuk, távol Gayoom spiclijeitől. Kellemes újdonság volt sós levegőben, a pálmafák között beszélgetni, hiszen szemináriumainkat általában fénycsővel világított irodaépületekben vagy kétcsillagos szállodák koszos tárgyalóiban szoktuk tartani. Arra kértük a maldívokat, hogy alkossunk csoportokat, és játsszunk szerepjátékot. „A következő egy órában nem Londonban és Párizsban végzett aktivisták lesztek, hanem átlagemberek, oké?" Voltak, akik az üzletemberek és szállodatulajdonosok bőrébe bújtak, mások a sziget rangidős lakóit, megint mások az Indiába és más országokba menekült maldívokat alakították. Valakit még arra is kiválasztottunk, hogy a szerepjátékban a rendőrség és a biztonsági szolgálatok embere legyen. Mindegyik csoport a maldív társadalom fontos szeletét képviselte.

Ezután Szinisa nevű munkatársam körbement, és mindenkit megkérdezett, hogy az általa képviselt csoportnak mik az elvárásai. A rendőrt játszó fickó elmondta például, hogy arra van szüksége, hogy tiszteljék, időben megkapja a fizetését, és olyan országban éljen, ahol rend és állandóság van. Megkérdeztük a csoportot, hogy a másként gondolkodók jövőképe mindezt meg tudja-e adni a maldívoknak? Mármint, hogy az emberek megkapják azt az elismerést, amire rászolgáltak, hogy fizetésük a hónap első napján megérkezzen, és biztonságosan sétálhassanak az utcákon.

– Hát persze! – válaszolták –, ki ne akarná ezt?

– Ez esetben – mondtam – nem kizárt, hogy a rendőrség végül csatlakozhat az ügyetekhez, de csak akkor, ha a jövőképetek kifejezetten foglalkozik a rendőrök aggodalmaival.

Néhány aktivista már a puszta lehetőségre, hogy a gyalázatos zsarukkal dolgozzon, zúgolódni kezdett, de mi Zoran Gyingyics alakját idéztük, aki végül Szerbia forradalom utáni első miniszterelnöke lett. A Milosevics elleni küzdelem idején, amikor a zsaruk ütöttek és bebörtönöztek minket, Gyingyics mindig arra emlékeztetett, hogy a rendőr csak egy rendőregyenruhát viselő ember, és nem kell harcba szállnunk vele. Azt tanácsolta, hogy beszéljünk vele úgy, mintha közülünk való lenne, hátha akkor közénk áll. És igaza lett.

Rá akartuk ébreszteni új barátainkat, hogy a másként gondolkodóknak nem elég csak az emberi jogokért és a szabadságjogokért harcolni. A siker érdekében figyelniük kell arra, hogy az embereket valójában mi foglalkoztatja, és elvárásaikat bele kell foglalni a jövőképbe. Kockázatokat vállalva csak akkor fog valaki részt venni egy mozgalomban, ha az ügy személyesen is fontos számára, ezért feltétlenül szükséges, hogy tudjuk, milyen reményeket táplálnak magukban az emberek.

Van egy meglepő megfigyelésünk: bárhol is kértük az emberektől, hogy képzeljék el, mi a fontos honfitársaik számára, soha senki nem beszélt olyan fogalmakról, mint a polgári jogok, a vallásszabadság vagy a gyülekezési szabadság. Ezek nagy dolgok. Helyettük az emberek – a Maldív-szigeteken, Szíriában, Szerbiában – a kis dolgokról beszélnek: tiszteletet akarnak, méltóságot, azt akarják, hogy a családjuk biztonságban legyen, és becsületes munkáért becsületes fizetséget kapjanak. Ennyi az egész. Sohasem elvont dolgok. A másként gondolkodók azonban gyakran nem értik meg, hogy az embereket az evilági dolgok mozgatják. Ezek a képzett, szenvedélyes és törekvő forradalmárok történelmi vezetőktől származó fennkölt idézetekre összpontosítanak, és a szabadság elvont eszméire, elfeledkezve arról, hogy egy fáradt boltost akarnak megnyerni, akinek sokkal hétköznapibb szükségletei, gondolatai és meggyőződései vannak.

Alig vártuk, hogy megtudjuk, mit is akarnak igazából a maldívok, ezért képzésünk egyik résztvevője, Imran Zahir hajóra szállt, hogy meglátogassa az ország egyik legmesszebbre nyúló korallgyűrűjét. Mindez a katasztrofális cunamit követő első választás előtt történt. Imran mindig is igazi társasági figura volt, valószínűleg több barátja van Maléban, mint bárki másnak. Azért van ez így, mert Imran hallgat, míg mások beszélnek, és odafigyel a többiekre. Egy nap, miután lehorgonyozta csónakját és a part felé gázolt egy szigeten, amelynek mintegy ötven lakosa volt, rájött, hogy ahol csak megállt, mindenütt ugyanazt látta: szoborszerű embereket, öreg maldívokat, akik csak ültek az óceán partján, és egész nap a távolba bámultak. Imran szerint szinte olyanok voltak, mint a katatónok. Ekkor értette meg, hogy a fővárostól távol eső szigeteken, ahová nem ér el Gayoom bőkezűsége, ahol senkinek sem jut eszébe a turizmusból származó bevételeket a lakosokra pazarolni, vagy megvesztegetni őket, mindenhol ilyen az élet. A Maldív-szigetek rendellenes működésű gazdasági rendszerében, ahol kapcsolatok nélkül, véletlenül aligha lehet tisztességesen fizető munkát találni, ezeken az öreg embereken látszik igazán a vállalkozó szellem megtépázásának eredménye. Anyagilag az ugyancsak kevés munkát találó gyerekeik és unokáik támogatásától függenek. Nincs pénzük, nincs munkájuk, nincs reményük, mi mást tehetnének, mint hogy ülnek a parton, és meresztik a szemüket. A révült öregek látványa lesújtotta Imrant, de ötletet is adott neki. Mi lenne, ha a maldív ellenzék az öregkori nyugdíjat és az általá-

nos egészségügyi ellátást pártprogramja fontos részévé tenné? Nem erre lenne igazán szükségük ezeknek az élő szobroknak? A nyugdíjak fizetésének nem lesz ugyan nemzetközi sajtója, és az Amnesty International figyelmét is jobban felkeltené a kínzások és a cenzúra ellenzi harc, de ez utóbbi témákkal ellentétben, az öreg embereknek tett konkrét ígéretek esetleg változást hozhatnak, ha majd választásokra kerül sor.

Imran ezt akkor talán nem tudta, de jó megfigyelőként fontos dologra bukkant. Az idősek mindig jelentős szerepet játszottak a sikeres erőszakmentes kampányokban. Nekik sok idejük van, és jobban törődnek unokáikkal, mint bárki más a világon. A nagymamám, Branka a hetvenes éveiben járt, amikor 1996 dermesztően hideg telén egyetemistaként három hónapon át nap nap után felvonultunk. Csatlakozni nyilvánvalóan nem tudott hozzánk, nem is hagytam volna, mert nem volt jó erőben. De arra képes volt – Isten áldja az arany szívét –, hogy az ablakában órákon át üsse a fazekakat és lábosokat, és ezzel támogassa a tiltakozókat. Mivel a ma ismert univerzumban ő süti a legjobb boszniai édességeket, a felvonuló egyetemistáknak mindig volt mit enniük. És a nagymamám nem volt egyedül. Több százezer nagymamánk, nyugdíjas önkéntesünk volt, akik nélkülözhetetlenné tették magukat az Otpor! kampányában. Süteményt sütöttek, teát főztek és bort töltöttek, mondhatjuk, hogy életben tartották a mi bajkeverő nemzedékünket az utcafoglalások és végeérhetetlen felvonulások kimerítő heteiben. Azért tették ezt, mert a mozgalom fontos volt számukra. Milosevics nem fordított túl nagy figyelmet idős nagymamámra és kortársaira, de mi nagyon is.

Imran ötlete, hogy nyugdíjat és egészségügyi ellátást kell biztosítani a Maldív-szigeteken élő öregeknek, tökéletes eszköz volt a maldív társadalom egyik legfontosabb rétegének meggyőzésére, hogy a változások mellé álljon. További hasonló terveikkel Imran és társai idővel más, nem várt szövetségeseket is találtak. Megígérték, hogy véget vetnek Gayoom féktelen korrupciójának, és az így megtakarított pénzt – mintegy 350 millió dollárt – arra használják, hogy megfizethető lakásokat, szociális programokat és új kikötőket finanszírozzanak. Jövőképük egy működő Maldív Köztársaságról szólt, amely gondoskodik polgárai szükségleteiről. De egy erőszakmentes mozgalom jövőképe még csak a kezdet. A hatalommal való küzdelem csak ezután következik, és a kampány sikeréhez azt is tudni kell, milyen pilléreken nyugszik az a hatalom az adott társadalomban.

4. fejezet

A hatalom mindenható pillérei

Nehéz az utazásszervezés, ha az ember belekezd egy forradalomba.

Amikor felhívott néhány szíriai aktivista, akik egy véráztatta országban próbálták meg a nélkülözhetetlenné vált erőszakmentes tevékenységet elindítani, a fő gondom az volt, hogy hol találkozzunk velük. Ha egyszerűen lefoglalunk néhány szobát a damaszkuszi Sheraton Hotelben, a titkosrendőrség még azelőtt lekapcsol, hogy a minibárig elérünk. Először arra gondoltam, hogy új szíriai barátaimat meghívom Belgrádba, ahogy azt az egyiptomiakkal is tettem, de Bassár el-Aszad kormánya már a Közel-Keleten bajt keverő, „szerb ügynökök"-et emlegetett, tehát egy szíriai útlevélben található friss szerb pecsét egyenértékű lett volna egy halálos ítélettel. Következő megoldásként a törökországi találkozás kínálkozott, de ennek is voltak nehézségei. Az arab tavasz óta a közel-keleti diktátorok elárasztották Isztambult kémekkel, a *Casablanca* című film modern változatává alakítva a várost. Észak-Afrika gyanús fegyvercsempészeit is ide csalták az események, és az ember nem tud úgy elsétálni a Nagy Bazártól a Kék mecsetig, hogy valaki ne próbálna meg eladni neki néhány fölöslegessé vált Kalasnyikovot és mesterlövészpuskát. A fegyverárusok jobban ráakaszkodnak az emberre, mint a Boszporusz-parti cipőtisztító gyerekek, márpedig nekem egyáltalán nem hiányzik, hogy miközben aktivistáim-

nak az erőszakmentes tevékenység jelentőségét magyarázom, odajöjjön hozzánk egy tréningruhás izzadt líbiai, és páncéltörő rakétákat áruljon.

Jobb lehetőség híján, egy nevenincs mediterrán tengerparton, egy semleges ország unalmas városának háromcsillagos szállodájában foglaltunk helyet. A világnak ezen a részén pazar helyek is akadnak, meredek hegyek árnyékába simuló álmos halászfalvakkal, a mi bázisunk azonban nem tartozott ezek közé. A szállodánkat a tengerparti sétánytól egy parkoló és egy benzinkút választotta el. A partot, megannyi kiütésként pöttyözték a héliumos lufit és grillezett húst kínáló árusok. A szobámban töltött első éjszakámon napkeltéig fociindulókat éneklő, részeg brit futballszurkolók gondoskodtak az ébrenlétemről. A következő nap sem indult sokkal pihentetőbben, mert a reggeli svédasztal megközelítéséért társasutazásra érkezett oroszok hordáival kellett csatát vívnom, és az előcsarnokban leszállított áron kapható gumimatracok is azt sejtették, hogy nem Monte-Carlóban vagyunk. Én azonban céljaimra tökéletesnek találtam a helyet. Itt legalább nem akadályoznak kíváncsi szemek és vonzó szórakozási lehetőségek a stratégiakészítésben, ezen az isten háta mögötti és unalmas helyen, amiről még Aszad mindenütt jelenlévő ügynökei se gondolnák, hogy meg kell figyelniük, biztonságosan meghúzódhatunk.

Ha kémektől nem is kellett tartanunk, tudtam, hogy a szíriai aktivisták képzése nem lesz gyerekjáték. Máshol sem könnyű meggyőznöm az embereket, hogy egy diktatúra megdöntésének legjobb módja az erőszakmentes akció, de Aszad kivételes brutalitása megnehezítette, hogy a szíriaiak vevők legyenek a békés ellenállásra. Nem hibáztatom őket. Nehéz valakit erőszakmentes szemléletre téríteni, amikor a rokonát éppen most gyilkolta meg a rendőrség Homszban. Nem csillapítja embereim elszántságát az a szomorú hír sem, hogy egy kormányzati katonai egység néhány nappal korábban gyerekeket mészárolt le, biztosan halálos harcot akarnak vívni Aszad gonosztevőivel.

És ez még csak az egyik fele a nehézségeknek. A szíriai ellenállás teljesen szervezetlenül folyt. Idő előtt kezdték el a forradalmukat, korábban vonultak fel az utcán, mint hogy készen álltak volna a küzdelemre. Igaz, ez nem teljesen az ő hibájukból történt. Az arab tavasz képei milliókat lelkesítettek az egész régióban, a szírek is elhitték, hogy egyszerű dolog lesz lebontani Aszad hatalmát. Azt gondolták, elég lesz néhány tízezer lelkes fiatalembernek öklét rázva megjelennie Damaszkusz közepén, és az ő diktátoruk ugyanolyan hamar elbukik, mint Mubarak Egyiptomban vagy korábban Ben Ali Tunéziában. De ahogy az Occupy mozgalom vezetőit az USA-ban, a szíriaiakat is megtévesztette az egyiptomi és más forradalmak látszólagos egyszerűsége. Az emberek arról nem tudtak, hogy a CANVAS belgrádi felkészítésén részt vett egyiptomi forradalmárok két éven át kis győzelmeket arattak, szövetségeket kötöttek, és ismertté tették a mozgalmukat, mielőtt belekezdtek a Tahrír téri akciójukba. Az igazi forradalmak nem kataklizmaszerű robbanások, hanem hosszan tartó, ellenőrzött tüzek. Sajnos a szíriaiak rögtön fejest ugrottak az eseményekbe, aztán a rendszerellenes erők nagy hévvel próbáltak egységes mondanivalót megfogalmazni, miközben a háttérben folytatódtak Aszad mindennapos mészárlásai, és egyre több város hevert romokban. Kényszerhelyzet állt elő. Miközben befejeztük a reggelit, CANVAS-beli munkatársaimmal azt latolgattuk, hogy milyen szavakkal forduljunk a szíriaiakhoz. Ideje volt elkezdeni a megbeszélést.

Reggel kilenckor a szálloda konferenciatermében kezdtek gyülekezni a szíriaiak. Meglepődtem, hogy már ilyen korán

ennyien ott vannak. Az araboknál általában órákig kell várni, mire mindenki megjelenik. Néhányan már kint ácsorogtak a teraszon, rágyújtottak az első cigarettájukra, és készültek az előttük álló hétre. Közben pedig azt nézték, hogy a szomszédos tengerparton beindul az élet. A napozók első raja a homokban a legjobb helyeket kereste, miközben három fiatal kölyök a családi újságosbódéjuk melletti nyitott udvart slaggal locsolta. Voltak, akik odabenn töltötték a gyűlésünkig hátralévő időt. Az egyik különféle ellenálló csoportok zászlóit firkálta a jegyzetfüzetébe, a másik az utolsó simításokat végezte egy megvert Bassár el-Aszadot ábrázoló karikatúrán, a diktátor szétroncsolt teste alá nyomdafestéket nem tűrő arab feliratot kanyarítva. A lázadók egy része a sarokban lévő kávéautomata mellett várakozott türelmesen, bámulva, ahogy a reggeli adag Nescaféjuk megtölti a poharukat.

Amikor mindenki összegyűlt a szobában, bezártuk az ajtókat. Most adódott először alkalmunk, hogy a csoport egészéről képet alkossunk. Tizenheten voltak, és egy se lehetett több harmincöt évesnél. Divatosan felhasított farmert és pólót viseltek, és egyikük sem tűnt különösebben vallásosnak. Az egyik lányon ráadásul pántos top volt, amely többet mutatott meg csupasz vállaiból, mint amennyit az elmúlt néhány évben egyiptomiakkal vagy akár tunéziaiakkal folytatott munkánk során láthattunk. A férfiak közül azok, akiknek arcszőrzetük volt, rövid szakállukat fazonra nyírták, tálib harcos helyett inkább Teknősre hasonlítottak a Törtetők című amerikai sorozatból. Ránézésre összekeverhetted volna őket egy csapat jó szándékú amerikai egyetemistával, akik nyári szünetüket külföldön töltik, hogy tanuljanak a világról. De miközben arra vártam, hogy a fecsegés elhaljon, alaposabban megnéztem őket, és rögtön rájöttem, hogy mi lesz a központi probléma, amellyel a következő héten szembesülni fogunk. Első pillantásra lehet, hogy a szobában lévők hasonlítanak egymásra, de a második pillantás száz apró különbséget tárt fel. A topot viselő lány például egyértelműen Damaszkuszból, Aleppóból vagy valamelyik másik nagyvárosból jött. Körmeit szépen kifestette, pénztárcája pedig luxusmárka volt. Folyékonyan beszélt angolul, ami azt mutatta, hogy jó iskolákba járt. Tőle két székkel balra viszont egy alacsony, köpcös férfi ült. Nem voltam benne biztos, de kérges tenyere és hajlott háta alapján gyanítottam, hogy kemény fizikai munkával keresi kenyerét. Olyan fonott bőrszandál volt a lábán, amit a falusiak kedvelnek, de ilyet városi emberen soha nem láthatsz. Hogy lehet rávenni egy kemény földművest és egy nőt, aki a Szex és New York szinglijeire emlékeztet, hogy együtt dolgozzanak? Ez központi kérdés annak, aki mozgalmat akar létrehozni. Ha az itt összegyűltek azt akarják, hogy Aszad eltűnjön, nem támaszkodhatnak csak a fiatalokra és a gazdagokra, vagy csak a szegényekre és a periférián élőkre. Az egyiptomiaktól és a maldívoktól azt tanultuk, hogy egy forradalom csak akkor kezd olajozottan működni, ha két vagy több egymástól teljesen független csoport úgy dönt, hogy a kölcsönös előnyök érdekében összefog. Ez jelenti az igazi kihívást. És bár abban eléggé biztos voltam, hogy jó stratégiákkal szolgálhatok a rendszerek demokratikus megváltoztatásához, nem vagyok terapeuta, ezért nem nagyon tudtam, hogyan érhetném el, hogy a szobában lévő emberek őszintén bízzanak egymásban. Vettem egy mély levegőt, és megnyitottam a találkozót.

– Köszönöm, hogy eljöttetek – mondtam. – Mindenki életben van?

A szíriaiak letették a kávéjukat, és megigazították a fejhallgatójukat, amin keresztül hallották, hogy a jordániai tolmács arabul megismétli a kérdésemet.

– Nem, nem mindenki él – felelte az egyik szír, egy magas, dús szemöldökű fickó. Emberünk egy csempész volt, aki csatlakozott a békés ellenálláshoz, és önkéntes alapon juttatta ki aktivistáinkat Szíriából. Néhányuknak engedélyt szerzett, amivel egyenesen átautózhattak a határon barátságosabb területekre, másoknak álnévre foglalt repülőjegyet, úgy hogy a „pártfogoltjai" semleges országokban kétszer-háromszor átszálltak.

– Három ember nincs itt – magyarázta. – Az egyiket két nappal ezelőtt ölték meg, egy másik lányt akkor tartóztattak le, amikor megpróbálta elhagyni az országot, a harmadik pedig rájött, hogy a rendőrség követi, ezért úgy döntött, hogy nem csatlakozik hozzánk. Azóta nem tudjuk, mi történt vele.

Megköszöntem a csempésznek a jelentést, és megkértem a többi szíriait, hogy mutatkozzanak be. Egy Damaszkuszban élő profi táncos kezdte a sort. Elmesélte, hogy a forradalomig napjai klasszikus balett gyakorlásával teltek, estéi pedig az *Így jártam anyátokkal* és a *Jóbarátok* című amerikai sorozatok nézésével. Remélte, hogy egy nap talán normális ország lehetne Szíriából. A jövőképe nagyon hasonlított egy tévékomédia világára. Annak ellenére, hogy hazájában polgárháború zajlik – mondta végül –, ő mégis hisz a békés ellenállásban.

A táncos kedves figurának tűnt, de a tőle néhány széknyire ülő vonzó lány nem volt hasonlóan szelíd vérmérsékletű. Sötét napszemüvege mögé rejtőzve önelégülten mosolygott, és határozottan kijelentette, nem hisz abban, hogy az erőszakmentes ellenállás önmagában meg tudná buktatni Aszadot, a diktátort csak vérontással lehet eltávolítani. A lány az egyik kisebb északi városban járt egyetemre, és azért csatlakozott az Aszad elleni harchoz, mert a diktátor uralma alatt nem látott jövőt maga előtt. A békés ellenállást ugyan kívánatosabbnak tartotta az erőszaknál, de a dolgok megváltoztatásához elkerülhetetlennek látta a vérontást. Csalódottan hallgattam, de nekem nem az volt a dolgom, hogy vitába szálljak ezekkel az emberekkel, akik életüket kockáztatva jöttek ide, hogy meghallgassák a mondanivalómat. Inkább bólintottam, és tovább hallgattam a bemutatkozásokat. Egy gyári munkás, egy biztosítási ügynök, egy fiatal özvegy majd egy munkanélküli tinédzser következett. Nagyon különböztek egymástól, egyetlen közös vonásuk, hogy egyikük sem forradalmár. A legutóbbi évekig egyikükben sem lobogott szenvedélyes érdeklődés a politika iránt. Egyikük sem nevezte magát a marxizmus, a nacionalizmus vagy bármely más izmus hívének. Amikor megkérdeztük őket, hogy mit akarnak, milyen ország legyen Szíria, mind azt válaszolták, hogy „normális". Egyszerűen tisztességes emberek voltak, akik sohasem kaptak lehetőséget arra, hogy a társadalomban előrébb lépjenek, és keserűséggel töltötte el őket az érzés, hogy a jövőjüket igazságtalanul elrabolták. A leghangosabban egy Latakia nevű kikötővárosból érkezett orvos képviselte ezt a véleményt. Farmernadrág volt rajta és sárga széldzseki, nyakában egy vékony aranylánc, és azt bizonygatta, hogy ő nagyon jó orvos, aki hosszú évekig tanult.

– Ha New Yorkban élnék, mint az egyik távoli unokatestvérem – mondta –, semmi kétség, hogy már sikeres multi lennék. – Kellett egy pillanat, mire rájöttem, hogy multimilliomosra gondolt. – De Szíriában néha a családom etetése is gondot jelent. – Emiatt minden képzettsége és képessége ellenére gyakran szégyellte magát. Ezért döntött úgy, hogy Aszadot, aki egy olyan korrupt rendszer ura volt, amely nem biztosított kiutat a tehetséges embereknek, el kell távolítani. Szerinte az erőszakos és erőszakmentes akciók kombinálására van szükség a Szíria felszabadításáért vívott harcban.

Minden szíriai megszólalt, most én voltam soron. Beüzemeltem a kis laptopomat és néhány drótot bedugtam. Breza nevű munkatársam eloltotta a villanyt. A szoba sötétbe borult, én pedig megnyomtam egy gombot a számítógépemen.

– A káoszból tudás születik – mondtam.

Mögöttem egy nagy vetítővásznon szerbiai képek jelentek meg az 1990-es évek végéről. Azt akartam, hogy mint annak idején Belgrádban az egyiptomiak, ezek a szíriaiak is megértsék, én min mentem keresztül. Szlobodan Milosevicset láthatták maguk előtt, akinek a vetítővásznon világító puffadt arca és elszabott öltönye nem adta vissza azt a gonoszságot, amit ez az ember rázúdított a világra. Hallgatóságomnak beszéltem Milosevics háborúiról, és fényképet mutattam nekik a lelketlenül tömegsírokba dobált boszniai muszlim tetemekről. A doktorból egy visszafojtott káromkodás szakadt ki.

– Ez volt Szerbia – mondtam.

A szíriaiak Belgrád képeit látták, amikor az amerikai légierő három hónapig tartó hadművelettel tönkrebombázta a várost. Én közben az éjszakai robbanásokról beszéltem, amelyek városom jellegzetes építményei közül sokat egy pillanat alatt megsemmisítettek, és elmondtam, hogy anyám is kis híján meghalt.

– Abban az időben Szerbián belül Milosevicsnek nem volt életképes ellenzéke – mondtam –, és sem a szomszédos országok, sem az Egyesült Államok nem tudták katonai eszközökkel kikényszeríteni a diktátor távozását.

A laptopom fölé hajolva megnyomtam egy másik gombot. Egy törékeny, csontsovány férfi jelent meg a vásznon.

– Ki ez? – kérdeztem a szíriaiakat. – Gandhi! – kiáltották néhányan. Könnyű kérdés volt.

Ezután ifj. Martin Luther King fotója következett, a „van egy álmom" kezdetű beszéde idején. A képen a polgárjogi vezető annak a több ezer fős békés tömegnek integet, akik Washingtonban vele vonultak.

– Tudja valaki, hogy ki ez a fickó? – kérdeztem. Egy kurd mérnök előrehajolt a válaszhoz.

– Nem ő a feketék felszabadítója?

– Nem rossz – válaszoltam.

– Most egy pillanatra felejtsétek el a tényt, hogy ez a két ember soha senki ellen nem fogott fegyvert, mégis az egyiknek sikerült gyökeresen megváltoztatnia a társadalom igazságérzetét, a másik pedig lerázta a birodalmi uralom bilincseit. Most felejtsük el a békés ellenállás morális fölényét! – mondtam. – A helyzetet kizárólag gyakorlati szempontból vizsgáljuk!

Ezen a ponton be is mutattam munkatársamat, Szlobodant, aki felállt, hogy átvegye a szót.

– Először is – magyarázta Szlobo – a Milosevicsek vagy Aszadok ereje mindig abban áll, hogy képesek és készek erőszakot alkalmazni. Ezek a rendszerek egyedül ebben tűnnek ki. A vezéreknek pedig jól felkészített hadsereg áll a rendelkezésükre. Egy diktátor elleni erőszakos kampány tehát eleve hátrányból indul. Ott támadod meg az ellenséget, ahol az a legerősebb. Ha David Beckhammel akarsz megküzdeni – mondta Szlobo –, nem jó ötlet a focipályára menni. Inkább sakkozzál vele! Abban van esélyed nyerni. Fegyvert fogni egy diktátor ellen – bolondság.

– Másodszor – folytatódott az érvelés – egy erőszakos kampányban csak a fizikailag legerősebb aktivistáidat tudod használni. Ők képesek utcai harcra, cipelik a súlyos felszerelést, és tüzelnek a géppuskákkal. A többiek – nagymamák, professzorok, költők –, akik pedig lehet, hogy támogatni akarnának, nem lesznek képesek részt venni a küzdelemben. Márpedig egy diktatúra megdöntéséhez kritikus tömeget kell építened, úgy,

hogy lehetőleg mindenki a te oldaladon álljon. Erőszakkal ezt szinte lehetetlen elérni.

– Ezt te nem érted – mondta a sötét napszemüveges egyetemista lány. – Aszad erős. Szíria nem Szerbia. Mi nem vagyunk európaiak. Láttad, hogy mi történt azokkal a kisgyerekekkel.

– Igen – mondta Szlobo –, láttam. És tényleg vannak nyilvánvaló különbségek. De egy fontos szempontból minden diktátor egyforma. Tudjátok mi a közös bennük?

– Mindegyiket meg kell ölni – felelte az egyetemista lány.

Ez a fiatal, pántos trikót viselő lánynak már sok volt. Felállt, beszélni kezdett, ugyanolyan hevesen gesztikulálva, mint a napszemüveges. A tolmács mindent megtett, hogy tartsa az iramot, lihegő mondataiból annyit értettem, hogy a pántos – most már megjegyeztem, Sabeennak hívták – lehordta a napszemüvegest.

– Tiszteletlen vagy – mondta. – Te, és a hozzád hasonlók ragaszkodnak ahhoz, hogy minden problémát erőszakkal oldjanak meg, és éppen ezért ilyen elfuserált az arab világ.

Mielőtt a dolgok kezelhetetlenné váltak volna, kérdeztem valamit Sabeentől.

– Oké, akkor te miért vagy itt?

– Mert meg akarom tanulni, hogyan lehet Aszadot leváltani. Békés úton, nem háborúval – mondta egészen enyhe akcentussal. Folyékony angolságából meg lehetett állapítani, hogy jó iskolákba járt, és valószínűleg egy gazdag szír lánya lehetett. – Volt már elég háborúnk – mondta.

– Jó, de hogy fogtok győzni, ha nem háborúval? – kérdeztem. – Egyszerűen megkéritek Aszadot, hogy menjen el?

Meglehetősen korlátozott színészi képességemmel tréfás képet vágtam és nyafogó hangon megszólaltam:

– Kérem, Aszad úr, megtenné, hogy mostantól nem lesz gyilkos? Ez nem szép dolog.

Sabeen feszengett, de a többi szíriai nevetett, mulattak a bohóckodásomon, és boldogan látták, hogy az elbizakodott Sabeen kicsit visszavett a fennhéjázásból.

– Sabeen – szólította meg Szlobo –, szerintem te nagyon jó szándékú vagy. És abból, hogy eljöttél, tudom, hogy nagyon, nagyon bátor is. De meg kell értened, azért vagyunk itt, hogy háborút tervezzünk.

Sabeen összezavarodott.

– Nem értem – mondta. – Azt gondoltam, hogy ti az erőszakmentesség hívei vagytok, mint Gandhi.

– Az vagyok – felelte Szlobo –, de az erőszakmentesség nem azt jelenti, hogy az ember nem harcol keményen. Csak más eszközökkel, más fegyverekkel.

A lány szkeptikusnak tűnt. Ideje volt, előhozakodnunk a nap első lényeges pontjával.

– Hallottatok valaha a szankciókról?

– Hát persze – mondta a kurd mérnök. – De a szankciók sohasem működnek. Csak az olajról szólnak. Amerika csak az olajjal törődik. – És csak úgy dőlt belőle a szöveg, többnyire Izraelhez fűzhető képtelen konspirációkról, külpolitikáról és az iraki háborúról. A sok zagyvaság lényege az volt, hogy az aktivisták semmit sem tudnak tenni, mert a gazdasági szankciók olyan játékok, amelyeket szuperhatalmak játszanak, nem hétköznapi emberek. A csoport egyetértően bólogatott. A fogorvos elmesélte, hogy levélíró kampányt próbált szervezni, amellyel az USA Kongresszusát vették volna rá Aszad gazdasági megbüntetésére, de a dolog nem működött. – Miért hallgatnának ránk? – kérdezte. – Mi senkik vagyunk.

– Lehet, hogy rád nem hallgatnak – mondtam –, de Sabeenre hallgatni fognak.

A csoport, de leginkább Sabeen meghökkent.

– Miért hallgatnának rám, ha azt mondanám, hogy ne vegyenek olajat? – kérdezte a lány.

– Ki beszél itt olajról? – feleltem mosolyogva. – Én inkább remek szállodákra gondoltam.

– Na ne! – mondta Sabeen.

– Komolyan beszélek. Vannak szuper szállodáitok Damaszkuszban, ugye?

A lány bólintott. Megkértem, hogy mondjon néhányat a legflancosabb helyek közül, és el is kezdte sorolni. Amikor a Four Seasons-höz ért, megállítottam.

– A Four Seasons – kiáltottam. – Kitűnő javaslat.

A zömök munkásra mutattam. – Te mindig odajársz, igaz? – Szélesen elvigyorodott, a többiek is nevettek. – Oké – mondtam mosolyogva –, szóval te nem jársz oda, de a világ minden sarkából érkező fontos emberek igen. Most képzeljétek el, milyen lenne, ha be tudnátok zárni a szállodát.

– Hogy tudnánk megtenni? – kérdezte egy kurd.

– Találjátok ki ti! Mi tarthatna vissza valakit attól, hogy abban a hotelben szálljon meg?

– Az ára – mondta a farmer. Nem volt rossz válasz.

Egy kéz lendült a magasba. Egy lelkes fiatal egyetemista jelentkezett.

– Mi lenne – kezdte –, ha valaki belopakodna a szállodába, és képeket csúsztatna az ajtók alatt a szobákba, amelyek Aleppót mutatnák egy bombázás után?

A szobában csend lett.

– De hogy tudnánk ezt megtenni? – vetette ellen valaki komoly hangon. – Minden tele van kamerákkal. Bárki is kockáztatná meg, egyenesen a börtönbe vinnék.

Az ötlet nem volt tökéletes, de a szíriaiak kezdtek ráállni a helyes nyomra.

– Tudja valamelyikőtök, hogy ki a Four Seasons tulajdonosa? – kérdeztem.

Senki sem tudta.

– Én sem tudom – ismertem be. – De lefogadom, hogy olyasvalaki, aki közeli kapcsolatban van Aszad csapatával. Valószínűleg egy Rami Makhlouf-szerű figura. Ugye ő Aszad unokatestvére, és a szír gazdaság egyik oszlopa? Feltételezem, hogy Damaszkusz legnagyobb, legtekintélyesebb szállodájának tulajdonosa jó kapcsolatokkal rendelkezik. Bárki legyen is a tulaj, a nemzetközi szállodalánc valószínűleg örül a vele kötött megállapodásnak, mert rengeteg pénz folyik be. De mi lenne, ha nyomás alá helyeznétek a szállodaláncot, hogy mondja fel a franchise szerződést?

– Miért tenné ezt? – kérdezte Sabeen.

– Azért – válaszolt a doktor –, mert egy szállodalánc sokkal érzékenyebb az ilyen nyomásra, mint az Aszadhoz hasonlók, és ha egy szállodaláncot egy aljas diktátor családjával és barátaival azonosítanak, akkor nagyon valószínű, hogy a potenciális vendég megijed a sajtó támadásaitól vagy más kellemetlenségektől.

– Így nem is kell képeket becsempészni a damaszkuszi szálloda épületébe – hívta fel a figyelmet az egyetemista. – Mert ha Londonban, Párizsban vagy bárhol, ahol a szállodalánc jelen van, sikerül tiltakozást indítani, és ha mellénk állnak olyan újságírók vagy bloggerek, akik a rezsimmel együttműködő vállalatokra összpontosítanak, a módszer talán működhet.

– És valószínűleg más cégek is idegesek lesznek – mondta Sabeen.

– Pontosan – feleltem. – Azok a nemzetközi vállalatok, amelyek évek óta üzletelnek Aszaddal, most kétszer is meggondolják, mielőtt szíriai befektetésről döntenek. Kinek fog ez fájni?

– Az üzleti szektornak – mondta Sabeen.

– Az üzleti szektornak – nyugtáztam. – És az üzletemberek kit támogatnak?

– Általában – mondta az egyetemista Sabeen felé fordulva – Aszadot támogatják.

– Ez az! Tehát ahelyett, hogy az USA Kongresszusának írnánk, és az olajjal vagy az emberi jogokkal foglalkoznánk, amelyek tényleg nagy témák, egyetlen szállodára összpontosítunk, azt bezáratjuk, ezután mások is bezárnak, és Aszad üzletfelei nem fogják többé jól érezni magukat, mert a jövedelmük kiapad. Ezután mi történik?

– Kiakadnak – mondta Sabeen.

– Hát persze. Ez természetes. És amint ez bekövetkezik, valószínűleg elgondolkodnak azon, hogy az Aszad-rendszeren kívül is van élet, és talán fel kellene készülniük a diktátor bukása utáni időkre. Még mi fog történni?

Senki nem szólt egy szót se, ezért továbbléptem.

– A rendszerhű gazdagoknak egyre kevesebb pénzük lesz, amit Aszadnak adhatnának. A korrupció így működik: tied lehet egy csomó monopólium és üzletág, ha részesedést fizetsz nekem, mondja Aszad a rokonának. A rokon így meggazdagodik, és bevétele egy részét Aszadnak adja, és mindenki remekül érzi magát. Téged kivéve. De ha a rokon elveszíti a szállodáját, és már nincs annyi pénze, akkor nem tud olyan sokat fizetni. Hogy érinti ez Aszadot?

– Kevesebb pénz jut a feleségének európai shoppingolásokra? – szellemeskedett a doktor.

– Igen, de bombákra és lőszerre is kevesebb jut, hogy titeket megöljön. A lőszer drága. A bombák költségesek. Nagy szüksége van tehát pénzre, és mi elérhetjük, hogy ne jusson hozzá.

Egy pillanatra megálltam, hogy az elmondottak leülepedjenek, aztán bejelentettem, hogy játszani fogunk. Arra kértem a társaságot, hogy alkossanak háromfős csoportokat, és állítsák össze azoknak az áruknak vagy szolgáltatásoknak a listáját – a luxushoteltől az üdítőig –, amelyekkel mindennap kapcsolatba kerülnek, és amelyekről azt gondolják, hogy a tulajdonosaik esetleg meggyőzhetők arról, hogy befektetéseiket kivonják Szíriából. A szobát hamarosan élénk arab párbeszéd töltötte be. Néha ki tudtam venni egy-egy szót, például azt, hogy „Adidas". És boldogan láttam, hogy időnként hátba veregetik egymást és pacsiznak. Ez azt jelentette, hogy izgatni kezdte őket a téma, de azt is, hogy hamar megtanultak együtt dolgozni. Amikor idejöttek, arra számítottak, hogy forradalomról beszélgetünk, ehelyett besurranó szórólapozókról van szó, ami sokkal normálisabbnak tűnt, és ez volt a lényeg: megmutatni nekik az első lépést egy diktátor megbuktatásához. El kellett érni, hogy mindenki megértse: diktatúrában élni sohasem normális.

Tíz perc elteltével tapsoltam, és mindenki visszatért a helyére. Lelkesen adták elő, hogy mire jutottak. „El kell érnünk, hogy Szíriában ne játsszanak külföldi filmeket. Aztán meggyőzhetnénk az embereket, hogy ne vásároljanak szír olívaolajat." Az ötletek egy része jó volt, másik részük átgondolatlan, de a csoport tagjai a lényeget megértették. Rájöttek, hogy Aszad nem egy megállíthatatlan fenevad, hanem egy olyan ember, aki hatalmas pénzösszegek nélkül nem tudna felszínen maradni és fenntartani a fegyveres erőit. Minden zsarnok hatalma gazdasági pilléreken nyugszik, és ezek a pillérek sokkal könnyebb célpontot jelentenek, mint a katonai bázisok vagy az elnöki paloták. Mozdítsd meg őket, és a zsarnok előbb-utóbb le fog esni.

Én azonban kevés vagyok ennek igazolására. A pillérelméletet Dr. Gene Sharp amerikai akadémikus, az erőszakmentes küzdelmek elméletének atyja fejlesztette ki. Sharp úgy érvel, hogy minden rendszert néhány pillér tart a helyén. Gyakorolj

kellő nyomást egy vagy több pillérre, és hamarosan az egész rendszer összeomlik. Sharp szerint országtól függetlenül minden vezető és kormány ugyanolyan típusú mechanizmusokra támaszkodik hatalma megtartása érdekében, ami pedig a látszatnál mulandóbbá teszi ezt a hatalmat. Egyetlen hatalom sem abszolút érvényű. Még Aszadé sem. A diktátorok sokat költenek arra, hogy tévedhetetlennek tűnjenek, ám nehéz elfelejteni, hogy ők is csak emberek, akik más embereket felügyelnek, és hatalomban maradásuk sokak munkájától és szolgálatkészségétől függ. A diktátor tekintélye a neki engedelmeskedők önkéntes beleegyezéséből származik. Ez volt Szlobo mondanivalója, amikor kifejtette a szíriaiaknak, hogy egy fontos dologban minden diktátor hasonló: hatalma az emberektől függ. A diktátornak valójában hétköznapi emberekre van szüksége, akik reggelenként munkába mennek, és biztosítják, hogy a repülőterek, a televízióstúdiók és a katonák nyugdíjalapjai zökkenőmentesen működjenek. Fontos megérteni, hogy az utasításokat betartó Átlag Jánosok csak dolgozni akarnak és aztán hazamenni. Még akkor sem szükségképpen gonoszak és javíthatatlanok, amikor egyenruhát viselnek és erőszakosakká válnak.

– A rendőr, aki védőpajzzsal üti a fejeteket – fordultam a szíriaiakhoz –, nem azért teszi ezt készségesen, mert semmibe veszi a szabadságot vagy fél tőle, hanem mert túlórapénzt kap érte. Amíg a rendőrt megfizetik, amíg minden simán működik, addig a diktátor biztonságban ül a trónján. Az aktivisták legfontosabb feladata satufékkel leállítani a normál ügymenetet, és ezzel elérni, hogy a pillérek megrázkódjanak.

Természetesen a hatalom tartópillérei mindenhol mások. Kis afrikai falvakban talán a törzs vénei a legfontosabb pillérek, de Szerbia kisvárosaiban az Otpor! kampány során azt tapasztaltuk, hogy életbevágóan fontos a mi oldalunkra állítani az

orvosokat, a papokat és a tanárokat. Ők a véleményvezérek. Vállalatok esetében ezt a szerepet a részvényesek játsszák, akik a pénzüket befektetik, és talán az üzleti média, mint a CNBC vagy a *Wall Street Journal*, akik pozitív véleményükkel magasan tarthatják a részvények árát. Akár falusiakat akarsz a magad oldalára állítani egy vérszomjas diktátor ellen, akár a McDonald's-ot próbálod arra kényszeríteni, hogy egydolláros menüjébe egészséges ajánlatokat is betegyen, mindenképpen tudnod kell, hogy melyik pillért kell célba venned.

Eltartott egy ideig, de végül fellelkesítette őket az ötlet. Későre járt, ezért befejeztem az ülést, és közöltem a résztvevőkkel, hogy reggel találkozunk. A holmimat szedegetve észrevettem, hogy a szíriaiak közül néhányan lemaradtak, és egymással beszélgetnek. Később az utcán felfigyeltem néhány tanítványomra, akik beugrottak a szomszédban lévő fagylaltozóba. Ott volt köztük Sabeen és az egyetemista lány. Mintha elfújták volna korábbi ellenségeskedésüket, már együtt nevettek.

5. fejezet

Nevess, egészen a győzelemig!

Kérlek, most pihenjetek egy kicsit, és játsszátok az egyik kedvenc játékomat, a „rendőrösdit"! Jó móka, elmondom, hogyan kell.

Játsszuk azt, hogy ti vagytok a rendőrség a török fővárosban, Ankarában. A biztonsági őrök a város egyik legforgalmasabb metróállomásának peronján néhány napja észrevettek egy csókolózó párt. A szigorú muszlim őröket bosszantotta, hogy egyesek nyilvános helyen ilyen szemérmetlenül viselkednek, és mivel mást nem tehettek, bemondták a hangosbeszélőben, hogy az utasok hagyják abba egymás csókolgatását. Mivel Ankarában mindenkinek van okostelefonja, ez a kis eset perceken belül eljutott a sajtóhoz. Délutánra már az iszlamista kormánypárttal szemben álló ellenzéki politikusok rájöttek, hogy aranybányára bukkantak, és támogatóikat arra kezdték biztatni, hogy az esztelen anti-smaci túlkapás ellen szervezzenek óriási demonstrációkat. Ezen a ponton jöttök a képbe ti. Szombaton, a demonstráció napján megjelentek egyenruhában, a kezetekben gumibottal, készen arra, hogy fenntartsátok a rendet. A metróállomáson száznál is több fiatal férfit és nőt láttok, akik kormányellenes jelszavakat kántálnak, és provokálják a társaitokat. Valaki valakit meglök. Valaki elveszíti a hidegvérét. Hamarosan kiteljesedik a nyílt lázadás.

Ha komolyan veszed a játékot, valószínűleg nem nehéz kitalálni, mit csinálj. Rendőr vagy, és a rendőrakadémián minden

bizonnyal egy egész hetet töltöttek azzal, hogy az ilyen helyzetekre felkészítsenek titeket. A rendőrség az egész világon ezt teszi. Behatolsz a területre, alakzatba rendeződsz, felveszed a riadófelszerelésed, és gumibotoddal ütni kezded a pajzsodat, hogy megfélemlítsd a tömeget. Valószínűleg különösebben rosszul sem érzed magad, hiszen csak a munkádat végzed. Emellett véded magad és a többi zsarut a repülő kövektől vagy bármi mástól, amit az emberek felétek hajigálnak. Kezdjük! Egy vagy két órádba telik, míg harminc-negyven tüntető börtönbe kerül, tíz-húsz kórházba, a többi meg kereket old. Visszatérsz a rendőrőrsre, iszol egy kávét a haverjaiddal, és a napi munkával elégedetten aludni mész.

Ez egyszerű volt. Most játsszuk újra!

Szombat reggel van. Megérkezel a metróállomásra. Száznál is több embert találsz ott, akik az előző napi hangosbeszélős szigor ellen tiltakoznak. De egy szót sem szólnak a kormány ellen. Nem kiabálnak, nem kántálnak. Csókolóznak, de olyan hangosan, ordenárén cuppogva, nyáladzva és vihogva, hogy rossz hallgatni. Feliratot alig lehet felfedezni, legfeljebb néhány kis rózsaszín szívet, „csókolj meg!" és „ingyen ölelés" szöveggel. A nőkön rövid ujjú, mélyen kivágott blúz, a férfiakon hagyományos ing. Rád láthatóan ügyet sem vetnek, túlságosan is el vannak foglalva azzal, hogy egymást nyalják-falják.

Mit tudsz itt csinálni? Ha akarjátok, el is játszhatjuk, de inkább megkíméllek benneteket ettől a fáradságtól. A válasz az, hogy semmit. Nem csak arról van szó, hogy a szerelmes demonstrálók nem szegnek meg semmilyen törvényt. A viselkedésük is egész más helyzetet teremt. Zsaruként sokat foglalkozol azzal, hogyan bánj az erőszakos emberekkel. De egyetlen lecke sem szólt a képzésedben arról, hogy mit kezdj a vicces alakokkal.

Ezért zseniális a hecc-aktivizmus, vagy röviden heccizmus. A név kicsit suta, az elv azonban szilárd. Sok egyébhez hasonlóan erre is teljesen véletlenül jöttem rá.

Milosevics elleni küzdelmünk elején, mint minden kezdő aktivistát, minket is utolért a számadás pillanata. Az egyik találkozónkon a teremben körbenézve rájöttünk, hogy kölykök vagyunk, és ahelyett hogy a meglevő erősségeinkre összpontosítottunk volna, azon kezdtünk gyötrődni, hogy mennyi mindenünk hiányzik. Nem volt hadseregünk. Nem volt sok pénzünk. Nem volt hozzáférésünk a jóformán teljesen állami irányítás alatt álló médiához. Ráébredtünk, hogy a diktátornak víziója és eszközei is vannak, amelyek tervei megvalósításához kellenek. Ezek közé tartozott a félelem elültetése is. Nekünk sokkal jobb jövőképünk volt, de azon az elkeseredett estén azt gondoltuk, hogy nincs lehetőségünk valóra váltani.

Ezután találtuk ki a mosolygó hordót.

Az ötlet tényleg nagyon egyszerű volt. Beszélgetés közben valaki kitartóan bizonygatta, hogy Milosevics csak azért győz, mert megfélemlíti az embereket, másvalaki pedig azt mondta, hogy a félelmet egyedül a nevetés győzheti le. Ez volt az egyik legbölcsebb dolog, amit valaha hallottam. Mivel számomra – Tolkien mellett – a Monty Python tréfás jelenetei mindig is a csúcsot jelentették, jól tudom, hogy a humor nemcsak megnevettet, de el is gondolkodtat. Vicceket kezdtünk mondani. Egy óra múlva egészen biztosak voltunk benne, hogy a rendszer megdöntéséhez csak néhány egészséges hahotázásra van szükség. Alig vártuk, hogy elkezdhessünk nevetni.

Hoztunk egy öreg, ütött-kopott fémhordót egy közeli építkezésről, és átadtuk legjobb barátomnak, Dudának, mozgalmunk „hivatalos" formatervezőjének – az ököl szimbólum is az ő munkája –, és megkértük, hogy rajzolja rá a félelmetes vezér

realisztikus portréját. Duda nagy örömmel teljesítette a feladatot. Amikor egy-két nappal később visszamentünk, volt egy hordóra festett Milosevicsünk, arcán gonosz vigyor, homlokát a hordó rozsdás foltjai díszítették. Olyan komikus arc volt, hogy még egy kétéves is mulatságosnak tartotta volna. De még nem voltunk kész. Megkértük Dudát, hogy fessen egy nagy, csinos táblát ezzel a szöveggel: „Verd be a képét mindössze egy dinárért!" Akkoriban ez alig több mint 5 forint volt, szóval elég jó üzletnek tűnt. Aztán a táblát, a hordót és egy baseballütőt Belgrád legismertebb sétálóutcájára, a Knez Mihailovára vittük. Az utca közvetlenül a Köztársaság tér mellett halad el, és mindig tele van vásárlókkal és sétálókkal, hiszen mindenki ide jön, hogy megnézze a legújabb divatot, és délutánonként megigyon valamit a barátaival. A tárgyakat kitettük az utca kellős közepére – oda, ahol a legnagyobb a mozgás – és sietősen visszavonultunk az *Orosz cár* nevű közeli kávézóba.

Az első járókelők, akik észrevették a hordót és a feliratot, zavarodottnak tűntek, nem voltak benne biztosak, hogy mit kezdjenek a másként gondolkodás ilyen szemtelen szabadtéri megnyilvánulásával. A következő tíz arra járó már lazább volt, akadt, aki mosolygott, egyikük még kezébe is vette az ütőt, és néhány másodpercig tartotta, mielőtt gyorsan elsétált volna. Végül eljött a pillanat, amire vártunk. Egy fiatalember, alig néhány évvel fiatalabb nálunk, hangosan felnevetett, zsebében keresgélt, kivett egy dinárt, beleejtette a hordó tetején lévő lyukba, felvette az ütőt, és hatalmas lendülettel belecsapott Milosevics képébe. Az ütés hangja öt háztömbnyi távolságból visszhangzott. A fiú valószínűleg felismerte, ha a kevés még megmaradt független belgrádi rádió és újság egyfolytában kritizálhatja a kormányt, akkor egy hordóra mért ütés miatt nem fog börtönbe kerülni. Számára az akció kockázata elfogadható mértékű volt.

És amint az első vállalkozó Milosevics arcába csapott, a többiek ráébredtek, hogy ők is megúszhatják a dolgot. A kortársi nyomás és a nyájszellem állhatott a jelenség mögött. A kíváncsi bámészkodók hamarosan sorba álltak az ütőért, hogy kioszthassák saját csapásaikat. Az emberek először bámultak, aztán mutogattak, végül elnevették magukat. Kis idő múltán már a szülők biztatták az ütőhöz még túl kicsi gyerekeket, hogy ütés helyett apró lábaikkal rugdossák a hordót. Mindenki jól szórakozott, a zajt a hosszú sétálóutca végén lévő Kalemagdan Parkban is hallották. Csak úgy potyogtak a hordóba a dinárok, szegény Duda művészi mesterművét – Milosevics úr zord és komoly ábrázatát – pedig a felismerhetetlenségig püfölte a lelkes és vidám tömeg.

Mindeközben barátaimmal kint ültünk a kávézó előtt, dupla kávékat szürcsöltünk, Marlborót szívtunk és hahotáztunk. Jó szórakozás volt látni, ahogy a sok ember a hordónk segítségével vezette le a feszültségét. De tudtuk, hogy a legjobb móka még hátravan.

10-15 percen belül megérkezett a rendőrség. Megállt egy járőrkocsi, két duci rendőr kiszállt és felmérte a helyszínt. Ekkor jutott eszembe kedvenc rendőrösdi játékom. Azon a napon, ott a kávézóban játszottam először. Tudtam, hogy a rendőrség ösztönös reakciója az lenne, hogy letartóztatja az embereket. A szokásos esetben természetesen a demonstráció szervezőit tartóztatnák le, de minket sehol sem lehetett megtalálni. A rendőröknek így csak két választásuk maradt. Letartóztathatták volna a sorbaállókat – köztük a szomszédos kávézókból érkezett pincéreket, csinos lányokat, kezükben bevásárlószatyrokkal, gyerekes szülőket – vagy letartóztathatták magát a hordót. Ha az embereket veszik elő, felháborodást váltanak ki, hiszen hol van olyan törvény, amely megtiltaná a rozsdás fémhengerek el-

len irányuló erőszakot. Az ártatlan bámészkodók tömeges letartóztatása a legbiztosabb módja annak, hogy az addig beletörődő polgárokat is radikalizálják. Nem maradt hát más választásuk, mint a hordó letartóztatása. Néhány perc elteltével a gömbölyded rendőrtisztek elzavarták a nézőket, közrefogták a mocskos tárgyat, és berángatták a járőrkocsiba. Barátunk, egy kis egyetemi újság fotósa kapva kapott az alkalmon és megörökítette a látványosságot. Másnap már gondunk volt rá, hogy fényképeit széltében-hosszában terjesszük. Az esemény két ellenzéki újság címlapjára is felkerült, ez a nyilvánosság számunkra szó szerint megfizethetetlen értékű volt. Erre a képre tényleg igaz volt, hogy többet ér ezer szónál, aki csak rápillantott, láthatta, hogy Milosevics rettegett rendőrsége valójában nevetséges és alkalmatlan stréberekből áll.

Szeretem ezt a hordós sztorit. A CANVAS tanfolyamain Sandra, Sinisa vagy Rasko általában az első példák között mondja el az aktivista-jelölteknek. És amikor az emberek meghallgatják a történetet, többé-kevésbé mindig ugyanazt mondják, mint egyiptomi barátaink, amikor átsétáltunk velük a Köztársaság téren: „Ez soha nem fog működni ott, ahonnan mi jövünk." Válaszul két dolgot mondhatok. Elsőként idézem Mark Twaint (márpedig Mark Twainnel kár vitatkozni), aki azt mondta: „Az emberi fajnak egyetlen igazán hatásos fegyvere van, és ez a nevetés." Másodszor emlékeztetem új barátaimat, hogy bár a humor országról országra változik, a nevetés szükséglete egyetemes. Ezt figyeltem meg, amikor a világot jártam, hogy aktivistákkal találkozzam. Meglehet, hogy a Nyugat-Szaharában vagy Pápua Új-Guineán élő emberek nem egészen ugyanazt tartanák viccesnek, mint én – azt is érdemes tanulmányozni, hogy a franciák miért rajonganak Jerry Lewis humoráért, vagy mit neveznek a németek „vígjáték"-nak –, de azzal mindenki egyetért,

hogy a vicc mindig legyőzi a félelmet. A jó aktivistáknak, akárcsak a jó stand-up komikusoknak csak gyakorolniuk kell szerzett képességeiket.

Az első, hogy ismerni kell a közönséget. Hallottam egyszer egy tréfás történetet egy komikusról – elfelejtettem a férfi nevét, bocsánatot kérek, bárki is volt –, aki keményen dolgozott a klubhálózatban. Vicces, de tudatlan fickó volt, ügyesen épített fel egy-egy jó poént, de a non-verbális jelzéseket nem nagyon érzékelte. Egyik este a szerencsétlen mókamester felment a színpadra és a barátnője macskájáról kezdett szövegelni. Elmesélte, milyen egy sunyi állat. Tudta, hogy a hálószobában mikor válik forróvá a hangulat, ilyenkor felugrott az ágyra, és semmi áron nem lehetett odébb tenni, nyávogásával tönkretette a pillanatot. A komikusból dőlt a szó arról, hogy mennyire szeretne megszabadulni a macskától, részletesen leírta, hogy álmában milyen válogatott módokon szokta megfosztani mind a kilenc életétől. Szellemes és karikatúraszerű módszereket sorolt fel, nagyszerű előadás volt, pergő és ütős, de senki sem nevetett. A komikus jó éjszakát kívánt, és lejött a színpadról. Néhányan pfujoltak. Csak az este későbbi részében tudta meg, hogy aznap a helybeli állatmenhely javára rendezett jótékonysági eseményen lépett fel.

Ha teljesítette volna a házi feladatát, akkor tréfáit a közönség érzékenységéhez igazította volna, és győztesként sétál haza. A lengyelek éppen ezt csinálták a Szolidaritás napjaiban. Az 1980-as években a Szolidaritás volt az a szakszervezeti mozgalom, amely a lengyel kommunizmus elleni harcot vezette. A szakszervezeti aktivisták tudták, hogy az országot irányító kommunista hivatalnokok, akik mindenhol jelen voltak, nem engednék a nyílt ellenvéleményeket. Belgrádban a független média és a kényszerűségből megtűrt ellenzék létezése lehetővé

tette, hogy a járókelők félelem nélkül püföljenek egy hordót, amelyre Milosevics képe volt festve. A kommunista Lengyelországban az aktivisták húzásainak azonban nemcsak tréfásaknak, de óvatosnak is kellett lenniük.

Így történt, hogy 1982 egyik nagyon hideg februári estéjén egy kis kelet-lengyelországi város, Świdnik lakói megsétáltatták tévékészülékeiket.

A legendás tiltakozás úgy kezdődött, hogy a városban élő néhány aktivista belefáradt abba, hogy minden este hét harminckor bekapcsolja a tévéjét, és nézze a mosolygó, elegáns frizurájú bemondókat, amint a kormány által jóváhagyott nevetségesen rózsaszínű és hazugságokkal teli szövegeket felolvassák. Úgy döntöttek, hogy tiltakozásul nem nézik a híradót. De hamar rájöttek, hogy nem elég egyszerűen nem nézni a műsort. Ha csak annyit tesznek, hogy kikapcsolják a készüléket és ülnek a sötétben, azt soha senki nem tudja meg. Ahhoz, hogy a bojkott működjön, nyilvánosnak kell lennie, de elég körmönfontnak is ahhoz, hogy elkerüljék a rendőrség szigorú fellépését.

Ahogy a komikus az új műsorát, először ők is tesztelték a dolgot. Próbaképpen gondosan kihúzták a konnektorból tévéjüket, és minden este 7:30-kor kitették az ablakpárkányra. Ez első lépésnek jó volt, nyilvános, látható, a mondanivalója is világos. Csak éppen nem vicces, és ezért nem lelkesítő. Ezen a ponton gurultak be a képbe a talicskák. Valaki beszerzett belőlük egy flottára valót, és néhány barátját felbiztatta, hogy vigyék le a tévéjüket az utcára, pakolják fel a talicskára, és sétáljanak vele egyet. Néhány hét múlva, ha valaki alkonyatkor Świdnik utcáin járt, azt láthatta, hogy a barátok és szomszédok nevetgélve, komótosan bandukolva tolják a tévéjüket, mintha babakocsi lenne előttük. Azt a fél órát, amit korábban a híradó nézésével töltöttek, most arra használták, hogy üdvözöljék egymást, csevegjenek, és osztozzanak az izgalomban, hogy közösen szállnak szembe a rezsimmel.

A poén bejött, a szokás hamarosan elterjedt más lengyel városokban is. A meghökkent kormány mérlegelte a lehetőségeit. Nem tartóztathattak le senkit. Nem volt olyan törvény, amely részletezte volna, hogy a lengyel állampolgároknak tilos a tévékészülékük et talicskára rakni, és megsétáltatni. Nem tehettek mást, már este héttől elrendelték a korábban csak tíztől érvényben lévő kijárási tilalmat, hogy ezzel kényszerítsék otthonmaradásra az embereket. Biztosak voltak benne, hogy ez majd megállítja a trükközést.

Nem így történt. A feltörekvő komikus, ha ráérez a közönség tapsának ízére, egész életére rabjává válik. Hasonlóképpen a lengyel ellenállás is egyre nagyobb és csillogóbb előadásokra vágyott. Ez azonban egyre nehezebbé vált, mert a kommunisták a polgári ellenállás minden jelét árgus szemekkel figyelték. 1987-ben, amikor a diktatúrával való leszámolás már elkerülhetetlennek látszott, az ellenzék úgy döntött, hogy előadja minden korábbit fölülmúló tréfáját. Az emberek tömegesen vonultak az utcára, hogy bizonyságot tegyenek a kommunizmus iránti feltétlen és elvakult szeretetükről.

Októberben, mikor a kormány az Orosz Forradalom hetvenedik évfordulóját ünnepelte, a Szolidaritás bejelentette, hogy megrendezi saját megemlékező nagygyűlését. A kommunizmus bombasztikus nyelvét magáévá téve, az ellenzéki mozgalom brosúráiban felhívta az embereket „a néptömegek passzivitásának megtörésére".

– Gyertek az utcára! – utasította híveit –, és viseljetek piros ruhát!

Az utcákat hamarosan ellepték a piros cipők és a piros sálak, piros nyakkendők és piros rúzsok, piros ingek és piros zakók.

A lengyelek jót nevettek ismerőseik láttán, akik olyan ruhát viseltek, mintha statiszták lennének egy rossz szovjet propagandafilmben. A hatóságok viszont nem mulattak. Nyilvánvaló volt, hogy a pirosba öltözött menetelők csúfot űznek a rendszer ideológiájából, de hogyan oszlathatnának fel a kommunisták egy kommunizmust támogató nagygyűlést? A rendőrök felsorakoztak a menet mellett, várva, hogy bármi ürügyet találjanak a beavatkozásra. Akadtak felvonulók, akiknek nem volt semmilyen piros holmijuk, amit magukra húzhattak volna, ezért egy közeli árustól kértek egy ketchuppal bekent stanglit, hogy azzal integessenek. Erre aztán már a rendőrség is lecsapott, bezárattták a bódét, és letartóztatták az egyik vásárlót. Ennél többet nem tehettek. 1989-ben az ellenzéknek sikerült kiharcolnia a félig szabad választásokat. 1990-ben pedig hatalomra is kerültek.

A lengyeleket nemcsak az segítette a humor hatékony felhasználásában, hogy ismerték a közönségüket. Azt is tudták, hogy minden az időzítésen múlik. Egyik évben például aktivistacsoportok tűntek fel Lengyelország-szerte a városközpontokban, hogy a Nemzetközi Nőnap alkalmából egészségügyi betéteket osztogassanak a járókelőknek. A kis happening, élve az aktualitással, arra emlékeztette az embereket, hogy a hiányokkal sújtott és katasztrofálisan működő lengyel piacon szinte lehetetlen hozzájutni alapvető cikkekhez, többek között egészségügyi betéthez is.

Az iráni erőszakmentes aktivisták is nagyon ügyesek az időzítésben. Iránban az iszlám után rögtön a második legszentebb dolog a futball. Mindenki szereti, és az ország prioritási listáján épp csak egy fokkal áll a nukleáris fegyverkezés előtt. Így amikor Irán a 2014-es világbajnokságra való kijutásért játszott Dél-Koreával, mindenki teljes és osztatlan figyelmére lehetett számítani.

Jól tudta ezt Fatma Iktasari és Shabnam Kazimi is, amikor 2012-ben egy délután a döntő meccsre készülődött. A hőség ellenére farmert, hosszú fekete kabátot és gyapjúsapkát vettek fel. Csak így juthattak be a stadionba, Iránban ugyanis a régóta érvényes szokásjog alapján nők nem járhatnak futballmeccsre. A világ egyik vallásilag legkonzervatívabb társadalmában a nőket ez a korlátozás is sújtja. A helyi vallási vezetők, a mullahok szerint persze ez az „óvintézkedés" az iráni nőket kíméli attól, hogy a sporteseményeken szokásos mocskos beszédet, vagy az érzékeny női lelket bántó rigmusokat kelljen hallgatniuk. Iktasari és Kazimi azonban nem féltek attól, hogy új káromkodásokat tanulnak. Az uniszexbe öltözött két nő közvetlenül az őrök mellett sétált be a stadionba, azt remélve, hogy láthatják szeretett válogatottjukat, amint győzedelmeskedik az ellenfélen, és biztosítja helyét a labdarúgás legtekintélyesebb világversenyén. A meccs kezdetén azonban, gyorsan megszabadultak álruhájuktól. Aki csak rájuk nézett, láthatta, hogy itt valódi nők néznek meccset a stadionban. A szurkolás és éneklés közben Iktasari és Kazimi néhány fotót is készítettek magukról a lelátón, mert tudták, mekkora sikerük lesz vele a közösségi oldalakon. Tettükre bármely más napon néhány másodpercnyi figyelem után valószínűleg feledés várt volna. Így azonban, hogy mindenki a focira, a világbajnoki selejtezőre és a győzelemre figyelt, a két nő öltözőmutatványa gyorsan túlnőtt saját valódi jelentőségén. Mindenekelőtt olyan helyzetbe hozta az iráni hatóságokat, amit mi a CANVAS berkein belül kilátástalan helyzetnek nevezünk. A rendőrség akármit csinál, csak veszíthet. Letartóztathatják a nőket, amivel világszerte sokmillió sportrajongó előtt válnak nevetségessé, és ami még rosszabb, lépésük szankciókat vonhat maga után, akár még a világbajnoki küzdelmekből való kizárást is kockáztatják. A másik lehetőség,

hogy kínosan vigyorogva türtőztetik magukat, hagyják, hogy a két nő a stadionban élvezze a játékot, ötletet adva további 35 millió iráni nőnek, akiket elnyomó törvények fojtogatnak.

A két nő sajátos tiltakozása szimbólummá vált, és mint minden szimbólum, ez is jó eszköz volt arra, hogy mindenki azt magyarázzon bele, amit csak akar. A közvélekedés szerint Iktasari és Kazimi nem csak egyszerű aktivisták voltak, akik a sok iráni által megvetett elnyomó és diszkriminatív törvények ellen tiltakoztak. A két nő magát a reményt jelképezte, annak ígéretét, hogy az irániak egy napon olyan országban élhetnek, ahol nemüktől függetlenül szabadon és boldogan járhatnak focimeccsre. Egy iráni blogger egy pocsék verssel is kifejezte ez irányú vágyát. Szavait a két bátor nőnek címezte:

„Hősök és harcosok, álmodjatok arról, hogy egy nap a »szabadság tornatermében« gyerekeket tanítotok." A suta szavakból is világos, hogy az átöltöző mutatvány mondanivalója elérte az embereket. Az aktivisták feloldhatatlan dilemma elé állították, ezáltal vesztésre ítélték a világ egyik legfélelmetesebb biztonsági erejét, az iráni rendőrséget.

Lehet kételkedni benne, hogy ez a megközelítés politikai küzdelmekre is alkalmazható. Elvégre a sikerhez nem elég a vicces hasra esés vagy a látványos geg, az aktivistáknak célokat is kell közvetíteniük, mondanivalóval is kell rendelkezniük. Mégis oka van annak, hogy a humor olyannyira népszerű eszköz a modern aktivisták fegyvertárában. Az, hogy működik. Egyrészt megtöri a félelmet és bizalmat épít, másrészt a jófejség érzését kelti, ezzel új tagokat vonz a mozgalomhoz. Végül a humor esetlen reakciókra sarkallhatja az ellenfelet. A legjobb vicces akciók a „választhatsz: vesztesz vagy vesztesz" forgatókönyvbe kényszerítik a zsarnokokat és biztonsági főnökeiket, ami az akcióra adott válasz sikerétől függetlenül aláássa

rendszereik vagy intézményeik hitelességét. A politikusok, legyenek akár demokratikusan megválasztott vezetők vagy kíméletlen diktátorok, általában az önhittség magas fokán állnak. Ha már túl sokáig voltak hatalmon, és az újságok, magazinok címlapján túl sokszor látták saját, vonzóra retusált arcukat, kezdik túl komolyan venni magukat. Mintha ők is hinni kezdenék saját propagandájukat. Ezért követnek el ostoba hibákat, amikor a heccizmus próbára teszi őket. A beképzelt nem érti a tréfát.

A heccizmus ráadásul túljuttatja a mozgalmat a puszta csínytevésen, mert éppen azt a habarcsot kezdi ki, amely a legtöbb diktatúra építményét összetartja. Ez pedig a félelem. Jól látható mostanában mindez a világ egyik legkevésbé mulatságos helyén, Bassár el-Aszad Szíriájában. Amikor CANVAS-beli munkatársammal, Brezával találkoztunk néhány vezető szíriai aktivistával – egy megbízható erőszakmentes csapat tagjaival, akik a forradalom vezetését próbálják elvenni az országba beszivárgott, vérengző dzsihadista banditáktól –, más országbeli kollégáikhoz hasonlóan ők is azzal kezdték, hogy elmondták: ami működött Szerbiában vagy máshol, az soha nem történhet meg Szíriában. Amint arra számítottam, a félelemre hivatkoztak.

– Ez Damaszkuszban nem fog működni – állították –, mert most mindenki túlságosan fél attól, ami körülötte zajlik.

Emlékeztettük őket arra, hogy a félelem buborékát ki lehet pukkasztani. Ha pedig ez megtörténik, minden lehetségessé válik. Most, hogy a rezsim civilek tízezreit mészárolja le, és az ellenzékiek – az erőszakot alkalmazók ugyanúgy, mint az erőszakmentesek – azért küzdenek, hogy a diktátor erejét minden téren meggyengítsék, az említett aktivisták (a nevüket nyilvánvaló okokból nem fogom elárulni) persze őrültnek gondolnak bennünket. De a képzésünket követő hetekben és hónapokban

néhány szír már másképp látta a kérdést. Megtalálták a kreatív módját, hogy humorral harcoljanak a rettegés ellen. Megértették, hogy a heccizmus nem fiatalkori csínytevések sorozata, inkább komoly stratégiai döntéshozatal eredménye. A filmesek a Keystone Cops nevű klasszikus némafilmből kölcsönzik az egyik legrégebbi képi mintát, ha meg akarják nevettetni a közönséget. Az ügyetlen és ostoba zsaruk csetlenek-botlanak, hadonásznak a gumibotjukkal, de soha nem kapják el a bűnözőket. A szíriai aktivisták lassan ráébredtek, hogy ha a nép Aszad hekusait botladozó bohócoknak látná, azzal a rezsim az egyik legfontosabb elrettentő erejét veszítené el, hiszen nem tudná többé megfélemlíteni az embereket.

Az aktivisták először is több vödör festéket vásároltak. Megvárták, amíg besötétedik, majd néhány forgalmas damaszkuszi téren odalopakodtak a szökőkúthoz, és a piros festéket beleöntötték a vízbe. Másnap reggel, amikor a fővárosban a dugó a szokott módon megbénította a forgalmat, a szökőkutak úgy néztek ki, mintha Aszad brutális elnyomó rendszerének találó vizuális metaforáiként vért köpnének magukból. Itt következett a Keystone Kops világa. A látvány miatt dühös szervek egész osztagokat küldtek a probléma kezelésére, de a nyüzsgő rendőrök hamar rájöttek, hogy a szökőkutak véres színét sehogy másképp nem tudják megváltoztatni, csak ha megvárják, míg a színezék kiürül a rendszerből. Addig pedig élvezetes jelenetekkel szórakoztatták a damaszkusziakat. Zavarodott arckifejezéssel tülekedtek a szökőkutak körül, várták az utasítást a feletteseiktől, és látszott, hogy fogalmuk sincs, mit kellene tenniük. Egy hétig tartott, míg a víz ismét átlátszó lett.

De nemcsak a szökőkutak kötötték le a damaszkuszi rendőrök figyelmét. Pingponglabdákkal is foglalkozniuk kellett. Ezernyivel. A baj akkor kezdődött, amikor szíriai aktivisták egy csoportja Aszad-ellenes jelszavakat kezdett írni pingponglabdákra. A „Szabadság", „Elég" és hasonló feliratú pingponglabdák tömegét hatalmas szemeteszsákokból öntötték Damaszkusz keskeny és meredek utcáira. Bocsánatos, ha az emberek kételkednek abban, hogy egy gyilkos diktátor ellen ilyen naiv taktikával hatékonyan lehet küzdeni. Talán még kuncogva kérdezgették is egymást: „Mi lesz a bátor aktivisták következő akciója? Csengetnek Aszad kapucsengőjén, aztán elszaladnak? Felhívják a Domino's számát, és pizzát szállíttatnak az elnöki palotába?" De az aktivisták tántoríthatatlanok voltak. A pingpong-tiltakozások újra és újra megismétlődtek. Kis idő múlva, ha valaki meghallotta az eltéveszthetetlen pattogó hangot, tudta, hogy a dombos főváros széles útjain és sikátorain pingponglabdák ugrálnak lefelé, és ez csak egy dolgot jelenthet: az erőszakmentes ellenállás elszántan felhívja magára az Aszad-rezsim figyelmét.

A biztonsági szolgálatok vezetői aggódni kezdtek. A szerteszét guruló pingponglabdák a jogrendet nyíltan megsértve, kezdtek fenyegetést jelenteni az állam biztonságára. A végén még felbátorítják az embereket. Mi lesz, ha más sportszerek veszedelmes koalícióra lépnek velük? Meg kell állítani a pingponglabdákat, még mielőtt túl késő lesz. A rendőrség parancsot kapott: minden pingponglabdát, amit látnak, gyűjtsenek össze és foglaljanak le! Na, ekkor fáztak rá a dologra. Bárhol Damaszkuszban kiborítottak egy doboz vagy zsák Aszad-ellenes pingponglabdát, a félelmetes és kegyetlen biztonsági szolgálatok perceken belül a helyszínre loholtak, és a labdákat kezdték hajkurászni. Mégpedig állig felfegyverkezve, ne feledd! A fickók lihegve és pihegve fürkészték végig a fővárost, és egyesével kapkodták föl a pingponglabdákat. A rendőrség, úgy tűnik nem volt tisztában azzal, hogy ebben a helyzetkomédiában a ping-

ponglabdák csak kellékként szerepelnek, akárcsak korábban a szökőkutak. Az igazi bohóc főszereplők ők maguk, a rezsim rendfenntartói voltak.

Ideje volt emelni a tétet. Harvey Milkhez hasonlóan a szírek is tudták, hogy a szarnál nincs nyomósabb érv. A vidám tréfacsinálók szereztek néhány száz akkumulátorról működő parányi USB hangszórót. A technológia újabb csodáit jelentő kütyükre feltöltötték az ellenállás népszerű himnuszait, többek között az „Aszad egy disznó" című dalt. A miniatűr rudacskákat ezután elrejtették a legundorítóbb helyekre, amiket csak találtak – mocskos kukákba, trágyakupacokba, csatornákba. A városokban hamarosan mindenfelé élénk zene harsant fel. Illegális, rendszerellenes zene. A zsaruknak azt parancsolták, hogy hallgattassák el a tiltott dalokat, így meg kellett találniuk, és tönkre kellett tenniük a hangforrásokat. Ehhez azonban fel kellett gyűrniük az ingujjukat, és bele kellett túrniuk mindenféle gusztustalan szutyokba, mégpedig a járókelők szeme láttára. A pingponglabdás ötlet jó volt. Ez az újabb viszont nagyszerű. Alighanem hosszú ideje a legjobb kabaré, amit Damaszkuszban látni lehetett.

* * *

Egy kis kreativitással és néhány dollár értékű árukészlettel mindig van esélyed, hogy terjeszd a mondanivalódat. A szudáni GIRIFNA neve arabul annyit jelent, hogy „Elegünk van." Az ellenállási mozgalom régóta szeretné megdönteni Omar-el-Basír diktatúráját. A népirtó őrült évtizedek óta megtagadja a szabadságot állampolgáraitól, Dárfur régiót pedig lakói számára földi pokollá változtatta. Szudán természetesen nem az a hely, ahol a fővárosban, Kartúmban meghirdethetsz egy nagygyűlést, és nem kell attól tartanod, hogy ezért megkínoznak. Az aktivisták nyíltan ki sem nyilvánítják, hogy a demokráciáért küzdő mozgalomhoz tartoznak, hiszen Basír spiclijei mindenhol jelen vannak, és éberen figyelnek. Hogyan terjesztette hát üzenetét a GIRIFNA? Jelképüknek a narancs színét választották, és arra biztatták támogatóikat, hogy bárhova mennek, vigyenek magukkal narancsot. A dolog működött, rejtélyes módon hamarosan egyre több ember cipelt magával narancsot, miközben ügyeit intézte. Mindenhol narancsot lehetett látni. Tökéletes, alacsony kockázatú akció volt. Elvégre kit tartóztatnának le azért, mert egy mindennapi gyümölcsöt visz magával. Senkit. Abban a valószínűtlen esetben, ha mégis bajba kerülnek, a GIRIFNA-támogatók megehetik vagy elhajíthatják a narancsukat, de akár némának is tettethetik magukat. Pimasz megoldás egy nagyon is valóságos problémára. A tiszteletlen ellenszegülés ehhez hasonló esetei azért hatékonyak, mert gondosan megtervezettek. Ezzel szemben a vicces jelenetek – mint tudjuk – néha a rögtönzésről szólnak. Reagálni kell a fejleményekre, gegekkel előállni az adott pillanat hatására, belépni egy meghatározott helyzetbe, és azt egyfolytában furcsábbá és viccesebbé tenni. Az efféle humornak mindig helye van az erőszakmentes kampányokban is. Kedves barátaim, a Yes Men (Igenember) tagjai, Andy Bichlbaum és Mike Bonano mesteri szintre vitték ezt a fajta nevettető aktivizmust. Számomra ez a két ember a Monty Python amerikai változata, igazi nemzeti kincs. Természetesen rengeteg olyan történet szól a Yes Men-ről, amelyeket érdemes közzétenni, de most csak a kedvenc csínyüket idézem fel, azt a klasszikus esetet, amikor lezárták a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) épületét.

Hadd jellemezzem akciójuk hátterét. A WTO egy nemzetközi szervezet, amely az országok közötti kereskedelmet szabályozza, sokak szemében olyan intézmény, amelyen belül a gazdag

országok érdekeiket a szegény országok rovására érvényesítik. Andy és Mike viszont középkorú, középosztályhoz tartozó emberek, akik minden ruhájukat olcsó turkálókban vásárolják. 1999-ben felháborította őket a WTO politikája, ezért létrehoztak egy honlapot, amelynek címe csak néhány betűvel különbözött a valódi nemzetközi szervezetétől. Ha a WTO honlapját kerested és véletlenül Mike és Andy oldalára tévedtél, nem látszott semmi különbség. Odafigyeltek arra, hogy a „Kapcsolat" menüpontot feltűnően helyezzék el a kezdőoldalon, aztán kényelembe helyezték magukat, és várták, hogy valaki ráharapjon a csalira.

Hosszú ideig nem volt kapás. Aztán néhány kérdés és érdeklődés beszivárgott a honlapra. Majd egy meghívás is utat talált a postafiókjukba, amely egy WTO-képviselőtől kért előadást egy tekintélyes salzburgi konferencián. Andy és Mike összekaparták az utolsó pennyjüket is, kölcsönkértek a barátaiktól, aztán vettek két öltönyt meg két repülőjegyet Ausztriába. Amikor az előadásukra került a sor, előhúztak egy profin megformázott prezentációt, amely azt bizonygatta, hogy az életünket fenyegető számtalan kihívástól csak úgy óvhatjuk meg a demokráciát, ha privatizáljuk, vagyis az állampolgárok eladják a szavazatukat annak, aki a legjobb ajánlatot teszi.

A tréfának volt némi sajtója, de nem sok. Andy és Mike néhányszor még megismételték megoldási javaslatukat, többek között egy finnországi panelvitán, ahol egy gigantikus méretű fallosz alakú tárgyat is bemutattak, amely elektromos árammal csapja meg a kizsákmányoló üzem lomhán mozgó munkásait. De akárcsak a lengyelek, szírek, és jóformán minden mókamester, ők is azt akarták, hogy tréfájuk egyre arcátlanabb legyen. Eljött a nap, amikor Sydneyben léptek mikrofonhoz egy rendezvényen, továbbra is WTO-munkatársaknak adva ki magukat, és bejelentették, hogy itt az ideje a Kereskedelmi Világszervezet bezárásának.

Egy órán át sorolták a száraz statisztikai adatokat az intézmény törvényszegéseiről, mielőtt előálltak a megrázó következtetéssel. A WTO végül felismerte, hogy a globalizációból csak a gazdag részvénytársaságok húznak hasznot, közölte Andy, és nem a kis halak. Az intézménynek több a kára, mint a haszna, ezért működését azonnal megszüntetik. Andy bejelentette, hogy Kereskedelem Szabályozási Szervezet néven fogják újraindítani, és a globális intézmény célja a fogyasztói jogok védelme, és a nagyvállalatok felelősségre vonhatóvá tétele lesz. Ezen a napon Andy és Mike kétszer szerepeltek a vezető hírekben. Először, amikor néhány könnyen rászedhető újságíró tényként közölte a bejelentésüket, másodszor, amikor a média beszámolt az átverésről. Az eset nyomán olyanok is felfigyeltek a WTO-ra, akik talán még a szervezet létezéséről sem tudtak, Andy és Mike pedig sokkal okosabb és összehasonlíthatatlanul rokonszenvesebb színben tűnt fel, mint az arctalan nemzetközi mamutszervezet, amit megpróbáltak megszégyeníteni. Ne feledjük, a rögtönző komikusoknak nem volt más eszközük, csak egy honlapjuk és néhány repülőjegyük.

Vannak, akiknek még ennyijük sincs, és mégis nagyszerű csínyeket hajtanak végre. Szibéria, Oroszország rosszhírű régiója, melynek földje gazdag, de lakói szegények. Itt él a vidám aktivisták egyik legkiválóbb csoportja. Indulásuk nem volt túl sikeres. 2012-ben Vlagyimir Putyin újra megnyerte a választásokat, ezek után Oroszország apró, de korlátlan hatalmú oligarchája még kevesebb mozgásteret hagyott a Kremlnek. Az ellenzék néhány szibériai támogatója videofelvételekkel tudta bizonyítani a választási csalásokat, ezért engedélyt kértek Barnaul városától, hogy Putyin megbundázott győzelme el-

len tiltakozzanak. A hatóságok elutasították kérvényüket. Nem akarták megszegni a törvényt, és ezzel kitenni magukat a letartóztatás kockázatának, ezért az aktivisták ismét engedélyt kértek, amit ismét megtagadtak tőlük. Ez így ment néhányszor, egészen addig, míg a csapat legidealistább tagjai is belátták, hogy ebben a városban soha nem lesznek képesek tüntetést szervezni.

Tüntessenek akkor a játékok.

Egy fagyos napon – képzeld el Szibériát februárban – az aktivisták összegyűltek a város központjában, és hozták magukkal gyerekeik kedvenc játékait. A Kinder Surprise nevű csokitojásba rejtett műanyag figurákból százat gyűjtöttek össze. Hoztak még száz Lego figurát, húsz játékkatonát, tizenöt plüssállatot és tíz matchboxot. A játékok parányi táblácskákat cipeltek – a pingvinek a korrupció ellen tiltakoztak, a jávorszarvasok a választási visszaéléseket kritizálták.

Fényképek készültek, és hamarosan egész Oroszország tudomást szerzett a játékok híres tüntetéséről. Az egyik képen még rendőrök is feltűntek, amint a kis forradalmi Lego városon nevetnek. És ki tehetett nekik szemrehányást? Tényleg vicces volt. Heteken belül az egész hatalmas országban mozgósították a játékmackókat, akcióhős játékfigurákat és kitömött állatokat, kis kézzel festett táblákat adtak a kezükbe, és az utcákra küldték őket.

A barnauli eredeti játéktüntetés szervezőit felbátorította a miniatűr tiltakozási mozgalom terjedése, ezért a városukban kérvényezték egy újabb Lego- és Kinder-figura-demonstráció engedélyezését, de a humortalan orosz hatóságoknak elegük volt a törvényekre fittyet hányó, tiszteletlen játékfigurákból. A Kremlből irányított bürokrácia úgy döntött, hogy egyszer s mindenkorra véget vet a gyerekes tüntetéseknek. A kormány

a helyi újságban tájékoztatta a közvéleményt, hogy az élettelen tárgyak összehívása törvényellenes cselekedetnek minősíthető.

– Ahogy azt Önök is tudják, a játékok, különösen az importált játékok, nemcsak, hogy nem orosz állampolgárok, de még csak nem is emberek – nyilatkozta a médiának Andrej Ljapunov, helyi hivatalnok. – Lehetséges, hogy a kérvényezők lelkesednek a játékaikért (...) és barátaiknak tekintik őket, de a törvény sajnos másként rendelkezik. Játékok, de példának okáért zászlók, tányérok és háztartási készülékek sem vehetnek részt nagygyűlésen.

Ljapunovnál jobb partnert elképzelni sem lehetett volna, pont úgy viselkedett, mint a kabarétréfák klasszikus figurája, aki mindent szó szerint ért. Az orosz állam sok időt és energiát fektet abba, hogy Putyinról egy megkomponált képet alakítson ki állampolgáraiban. Mindannyian láthattuk a komikus fényképeket Vlagyimir királyról, a meztelen felsőtestű edzett hősről, aki állatokkal birkózik, tengeralattjárón merül a mélybe, és cselgáncsozik. Hogy fenyegethetné őt néhány Lego figura és kitömött rénszarvas? A tréfa végül Putyint tette nevetségessé.

A heccizmus nemcsak megtöri a zsarnoktól való félelmet és a róla kialakult kegyetlen képet, de egyúttal vonzó imázst is teremt a tiltakozó mozgalom számára. Egyiptomban Mohamed Adel és barátai nagyszerű mestereivé váltak a heccizmus művészetének. A humor pillanatok alatt központi eleme lett Mubarak-ellenes stratégiájuknak. Az emberek iskolai jegyzetfüzettel a kezükben jelentek meg a gyűléseken, ezzel bizonyítva, hogy a „külföldi forgatókönyveket” otthon hagyták. Egyiptom-szerte keringett egy népszerű kép, amely egy tipikus Microsoft Windows-telepítő képernyőt mutat, amin éppen a „szabadság” nevű fájl másolása látszik egy „Tunézia” nevű szerverről. De felugrik egy hibaüzenet, amely megoldásként azt javasolja: „Távolítsd el

Mubarakot, és próbáld meg újra!" Szerintem ez óriási poén, azóta is ez a háttérkép a számítógépemen. Mohammed és barátai el tudták érni, hogy vagány dolog legyen a Tahrír térre kimenni, és ott politikailag aktívnak *látszani*. Napról napra nagyobb tömegek csatlakoztak az akcióhoz, nemcsak azért, mert az emberek el akarták űzni Mubarakot, de azért is, mert részt akartak venni az országszerte kibontakozó, mulatságos felfordulásban.

Mohammed Adel és bátor barátai megértették, hogy a hétköznapi embereket humorral a legkönnyebb beléptetni a tiltakozók közé. Emlékszem, az egyiptomi forradalom idején a tévében komoly politikai elemzőket néztem, akikből áradt a süket duma. Az emberek hamarosan belefáradnak abba, hogy a Tahrír térre gyűljenek, és a mozgalom lendülete kifullad, állították. Nem értették a játékot. Ha a húszas éveidben járnál – márpedig Egyiptomban rengeteg a huszonéves –, megfordulna a fejedben, hogy kihagyd a város legjobb buliját?

A forradalom komoly dolog. Megrázza a társadalmakat és az országokat, szerkezeti változásokat idéz elő a politikai és gazdasági rendszerekben, és emberek millióinak életére van hatással. Valószínűleg ez az oka, hogy sokáig csak nagyon komoly emberekre bízták rá. Gondolj csak Lenin, Mao, Fidel, Che vagy más régi forradalmárok morcos arcára! Ha háromnál több olyan képet találsz ezekről a fazonokról, amelyen nevetnek, vagy jól szórakoznak, küldök neked egy sütit. De ha előretekersz az időgépen az elmúlt néhány évtized tiltakozásaira, akkor az aktivizmus új formáját láthatod. A politikai humor olyan régi, mint maga a politika, a szatírát és a tréfát évszázadok óta használják arra, hogy megmondják az igazat a hatalomnak. A modern kor heccistái azonban új szintre emelték a humort. A nevetés és a tréfa már nem mellékes eszköz egy mozgalom stratégiájában, hanem sokszor maga a stratégia. Napjaink erőszakmentes aktivistái a tiltakozások taktikáját már nem a haragra, a neheztelésre és a dühre alapozzák. Általánosan jellemző, hogy az aktivizmus hatékonyabb formája felé fordulnak, amely a humorban és vidámságban gyökerezik. Mindez meglepő módon annál jobban működik, minél keményebben csapnak le rá a diktátorok.

6. fejezet

Az elnyomás elnyomók ellen fordítása

Emlékszel a filmre, amelyben George Clooney egy üzletembert játszik, aki ideje nagy részét repülőtereken és repülőgépeken tölti? Amikor koszos tornacipőmmel a kezemben átsétálok a biztonsági kapun, talán nem nézek ki olyan remekül, mint Clooney, de az évi majdnem 200 ezer kilométeremmel én is elmondhatom, hogy lényegileg mindig úton vagyok. Feleségem, Mása gyakran mondja, hogy én csak úgy teszek, mintha Belgrádban élnék, igazi otthonom valójában a Lufthansa váróterme a frankfurti repülőtéren. Így megy ez évek óta. Ma már kapásból megmondom, hogy a világ melyik nagy repülőterén lehet a legjobb pizzaszeletet kapni, hol biztosítják a legkényelmesebb székeket egy gyors szunyókálásra, és melyik reptér büszkélkedhet a legkevésbé gusztustalan mosdókkal. Valójában ennél többet is tudok mondani. A repülőtér az adott ország társadalmának tökéletes mikrokozmosza, és ha elég alaposan tanulmányozod, sokat megtudhatsz a társadalomról, amely építette. Az amerikaiak például a biztonság tökéletes megszállottjai, ezért kell annyi nevetséges szűrőkapun átjutni, mielőtt az embert beengedik a terminálra. Ugyanakkor erősen családbarátok és érzékenyek a mozgássérültek szükségleteire, ezért van az amerikai repülőtereken sok alacsonyra telepített ivókút, pelenkázószobák várják a kicsiket, és rámpákat építenek a kerekesszékkel közlekedőknek. Európában elterjedt a dohányzás, ezért építenek

minden második beszállási kapu mellé zárt üvegfülkét, hogy a repülőgépekből kirohanó utasok azonnal rágyújthassanak. Olaszországban azzal bizonyítják a helyiek legendás szervezőkészségét, hogy amint leszáll a géped a repülőtéren, pillanatokon belül elveszítik a csomagodat.

Délkelet-Ázsia nagy részén fontos a spiritualitás. A repülőtéri közönség kezét-lábát töri, hogy mély tiszteletét fejezze ki a szerzeteseknek. Thaiföldön például kis táblák figyelmeztetnek, hogy az öregeken és a rokkantakon kívül a buddhista szerzetesek is soronkívüliséget élveznek. A szerzeteseknek saját, a világi utasoktól elkülönített indulási csarnokuk is van. Ha Kambodzsában állsz sorba, könnyen előfordulhat, hogy egy narancssárga köntöst viselő, üdvözült mosolyú fiatalember zúg el melletted, miközben a többi sorban álló tiszteletteljesen fejet hajt. A jelenség egyszerre bájos és bosszantó, és kifejezi, hogy a szerzetesek milyen előkelőségnek számítanak a buddhista többségű társadalmakban. Burma sem kivétel, a sáfrányszínű ruhát viselő félmillió szent ember az ország kedvence, ők mindent megkapnak, az ájtatos tekintetektől a pénzügyi segítségig. Őket a szokásos politikai csetepatékon felül állóknak tartják, ami Burmában irigylésre méltó helyzet. Az ország 1962 óta nyögi a katonai diktatúra elnyomását, a burmaiak újra és újra megpróbálták lerázni a tábornokok igáját – kevés sikerrel.

Amikor 1990-ben választásokat tartottak, a demokráciáért küzdő Ang Szán Szu Csí jelentős győzelmet aratott. A rezsim természetesen semmisnek nyilvánította az eredményeket, és keményen lecsapott a demokráciára. Befagyasztották a politikai változásokat, közel két évtizedig szinte semmi nem történt. 2007-ben viszont a szigorú gazdasági intézkedések hatására az emberek az utcára vonultak. A tiltakozók egyike Ashin Kovida volt.

Ha egy partin találkoznál Kovidával, és nem tudnád, hogy az Ashin méltóságnév, amellyel a burmaiak a szerzeteseiket szólítják meg, akkor is megéreznéd, hogy szent emberrel van dolgod. Alacsony, és olyan halkan beszél, hogy le kell hajolnod, ha érteni akarod, amit mond. Ám 2007-ben, amikor az állami ártámogatás megszüntetése után az olajárak a magasba szöktek, ez a szelíd ember megelégelte a dolgokat. A katonai juntának mennie kell. Sok más hobbithoz hasonlóan úgy érezte, hogy neki kell vezetnie a rohamot.

Szerencsére Kovida szinte beleütközött az ösztönző inspirációba. A Milosevics sikeres eltávolításáról szóló, *A diktátor megdöntése* című Otpor!-DVD egy példányát valahogy becsempészték az országba, lefordították burmai nyelvre, és elküldték abba a távoli kolostorba, ahol Kovida akkor élt. Kovida megnézte a filmet, és fellelkesedett. Azok a férfiak és nők, akiket a képernyőn látott, távolról sem tűntek olyan kegyesnek és tisztának, mint ő – elvégre hangoskodó szerbekről volt szó –, de ugyanolyan fiatalok, ugyanolyan megszállottak voltak, és ami a legfontosabb, hazájukban sikerült véghezvinniük valamit, amit Kovida rettenetesen szeretett volna Burmában megvalósítani. Ő is el akarta távolítani a diktátort. Első, rendkívüli lépésként eladta buddhista köntöseit, és az értük kapott pénzből szórólapokat nyomtatott, amelyeken az általa szervezett felvonuláshoz való csatlakozásra hívta a burmai társadalom minden rétegét.

A felvonulásra 2007. szeptember 19-én került sor. Kovidához körülbelül 4000 szerzetes társa csatlakozott. Annak ellenére, hogy Burmában alig lehet szabadabban tiltakozni, mint Észak-Koreában, az emberek arra számítottak, hogy a hadseregnek nem lesz bátorsága erőszakkal fellépni ezzel a csoportosulással szemben. Elvégre ők nem valami átlagos bajkeverők, hanem szerzetesek, a nemzet legnagyobb erkölcsi tekintélyei. A nép

úgy vélte, hogy még az uralkodó tábornokoknak is megvannak a korlátaik.

Tévedtek.

Alighogy Kovida és támogatói megjelentek, a hadsereg tüzet nyitott. Sok embert megöltek. Kemény letartóztatási hullám indult, szerzetesek ezreit ítélték 60 évnyi vagy akár hosszabb börtönre, sokakat kényszermunkára. Évtizedek óta ez volt a rezsim legkíméletlenebb intézkedése, amivel azonban átlépte az elviselhetőség határát. A szerzetesek elleni fellépés a tábornokok számára az a lecke volt, amit minden zsarnok akkor tanul meg, amikor már késő: az elnyomás előbb vagy utóbb mindig visszafelé sül el. A burmaiak felbőszültek a szerzetesek elleni erőszak miatt, és belekezdtek abba a tiltakozásba, amit sokan sáfrányforradalomnak kezdtek nevezni. Most, a felfordulást követően Burma a demokrácia irányába halad. A korábban bebörtönzött Ang Szán Szu Csí a burmai parlament legkiválóbb tagja lett, miközben Kovida, az egész folyamatot elindító szerzetes, még mindig szülőföldjén kampányol a demokratikus reformok érdekében.

A forradalmároknak bizonyos értelemben szerencséjük volt, hogy a rezsim ennyire keményen lecsapott a szerzetesekre. Az átlagos burmaiak – akik soha nem gondoltak volna arra, hogy szembeszegüljenek a tábornokokkal – annyira felbőszültek a kormány ostoba brutalitása miatt, hogy nem tudtak tétlenül otthon ülni. A korlátolt tábornokok saját bukásukat idézték elő. Ez egy általános hiba, ezért az aktivistáknak tudniuk kell az elnyomást az elnyomók ellen fordítani. Néha önmagában ez a képesség dönti el, hogy az ellenállás elbukik-e vagy sikert arat.

Az elnyomás elnyomók ellen fordítása olyasfajta tudás, mint a dziu-dzsicu művészete, amely arról szól, hogyan lehet az ellenfél ellen kijátszani az ő legerősebb kártyáját. Ehhez mindenekelőtt pontosan ismerni kell az elnyomás működését. Fontos felismerned, hogy az elnyomás nem valami démoni erő, amely ellenfeled bemocskolódott szívének egyik mély és gennyedő üregéből bugyog fel. Az elnyomás valójában majdnem mindig tudatos döntés eredménye. Legyen szó diktátorokról vagy általános iskolai igazgatókról, a hatalom két azonnali eredményt ér el az elnyomással. Megbünteti az engedetlenséget, és megelőzi a jövőbeli problémákat azzal, hogy üzen a potenciális bajkeverőknek. Ahogy már többször említettem, az elnyomás eredményessége a félelmen alapszik. A büntetéstől, a letartóztatástól, a munkatábortól, az egzisztencia elvesztésétől vagy bármi mástól való félelmen.

Ám a végső cél nem csupán az, hogy megijesszék az embereket. Egy diktátort nem az érdekli, hogy kísértetkastélyt üzemeltessen. Sokkal inkább azt akarja, hogy engedelmeskedj neki. Ha pedig a kérdés arra korlátozódik, hogy engedelmeskedsz-e vagy sem, a döntés mindig a tied. Mondjuk, hogy egy maffiafilm rémisztő forgatókönyvében találod magad, ahol egy őrült arra akar kényszeríteni, hogy árkot áss. Revolvert nyomnak a fejedhez, és megfenyegetnek, hogy ha nem kezdesz ásni, megölnek. Természetesen hatalmunkban áll megrémiszteni, és az is biztos, hogy nem könnyű olyasvalakivel vitatkozni, aki pont a halántékodat veszi célba a pisztolyával. De rávehet-e bárki is a cselekvésre? Dehogy. Csak te döntheted el, hogy kiásod-e azt a gödröt vagy nem. Teljes szabadságodban áll, hogy nemet mondj. A büntetés bizonyára szigorú lesz, mégis választhatod az elutasítást. És ha kereken megtagadod, hogy kézbe vedd az ásót, és ezért agyonlőnek, akkor mégsem ástad meg nekik az árkot. Az elnyomás és a félelem célja tehát nem az, hogy akaratod ellenére rákényszerítsenek valamire – ami lehetetlen –, hanem hogy engedelmeskedj nekik. Ezen a ponton fognak meg.

Be kell vallanom, ezt nem én találtam ki, a gondolat Dr. Gene Sharptól, az erőszakmentes akció mesterétől származik. Sharp felismerte, hogy a diktátorok azért sikeresek, mert az emberek inkább az engedelmességet választják. Ennek számos oka lehet, de általában félelemből engedelmeskednek. Tehát ha véget akarunk vetni a megfelelési kényszernek, először a félelemnek kell véget vetnünk. Bármely társadalomban – legyen bár diktatúra vagy demokrácia – az egyik legrémisztőbb dolog a nagy ismeretlen. Ezért félnek a gyerekek a sötéttől, ezért reszket a félelemtől az átlagember, amikor először lép be az onkológus rendelőjébe.

Ahogy azt Szerbiában megtanultuk, az ismeretlentől való félelem legyőzésének legjobb módja a tudásszerzés. A rendőrség az Otpor! legelső napjaitól kezdve fellépett ellenünk. Egyik leghatékonyabb módszerük a letartóztatással való fenyegetőzés volt. Hangsúlyozom, nem a letartóztatásról beszélek, hanem a fenyegetésről. A fenyegetés sokkal hatékonyabb volt, mint maga a tett, hiszen valódi letartóztatásunkig nem tudtuk, hogy milyenek a börtönök. Mivel az ember általában sokkal jobban fél az ismeretlentől, Milosevics börtöneit a pokol legrosszabb fajtájának képzeltük, a Csillagok háborújában látható Sarlakk-gödör szerb változatának, annál alig kevésbé rémisztőnek. A helyzet aztán kezdett forróvá válni, sokunkat ténylegesen letartóztattak, és amikor visszatértünk, a többieknek mindent elmeséltünk. Egyetlen részletet sem hagytunk ki. A börtönben történtek minden morzsáját megosztottuk forradalmár társainkkal. Elkerülhetetlennek látszott, hogy a diktátor banditái még soksok társunkat összeszedjék, ezért azt akartuk, hogy azok, akikre letartóztatás vár, minden egyes lépését megértsék annak, ami történni fog velük.

Először megbilincselnek. Az egyik bilincs szorosabbra lesz zárva, mint a másik, ezért úgy érzed, mintha az a csuklód felrobbanna. Férfi barátainkat arra figyelmeztettük, hogy valószínűleg egy kis cellában, gonosztevők és részeg sofőrök között találják majd magukat, akik telehányják a cellát. Lány barátaink viszont valószínűleg néhány órát prostituáltakkal szorosan összezárva töltenek majd. Mindennek hányás- és vizeletszaga lesz. A nadrágszíjadat elveszik, és a nadrágod lecsúszik, ami tovább növeli zavarodat. Mivel a cipőfűződet is elvették, és most a tornacipőd sem simul a lábadhoz, esetlen, ügyetlen léptekkel mozogsz. Ezután mindenkitől ujjlenyomatot vesznek, és elküldik a vallatószobákba, ahol akárcsak a rossz tévéfilmekben, van egy jó zsaru és egy rossz zsaru. Az első kávéval és cigarettával kínál, a második ordít és az asztalt csapkodja. Mindketten pontosan ugyanazokat a kérdéseket teszik fel: Ki az Otpor! vezetője? Hogy szerveződik az Otpor? Honnan kapja az Otpor! a pénzét? „Az Otpor! vezető nélküli mozgalom" – ezt válaszoljátok. „Az Otpor! minden városrészben külön szerveződik" és „Az Otpor!-t a szerb diaszpóra finanszírozza, hétköznapi emberek, akik azt akarják, hogy szabadságban éljünk." Amikor az asztalcsapkodás elkezdődik, csak erre a három rövid mondatra kell emlékezned. Az egész vallatás nagyon hasonlított egy középiskolai színdarabban játszott, unalomig ismert szerepre.

A letartóztatásra történő felkészülésünket elneveztük „B-terv"-nek, ami csodálatos eredményekkel járt. Hamarosan elértük, hogy barátaink és ismerőseink többé nem borzongva suttogtak a börtönről, hanem közömbös hangnemben, sőt viccelődve. Tudták, hogy mire számíthatnak. Börtönben lenni persze még mindig borzalmas volt, de már sokkal kevésbé borzalmas, mint mielőtt tapasztalatokat szereztünk, és tanítani kezdtük egymást. Ráadásul egyéb védelmet is szerveztünk. Ha a rendőrség tényleg begyűjtötte valamelyikünket, odakinn min-

denkinek voltak elkészített és aláírt jogi dokumentumai, amelyekben meghatalmazást ad valamelyik velünk szimpatizáló ügyvédnek. Végül, gondosan összeállított telefonlistákat írtunk, hogy ha valamelyikünket letartóztatnák, mindig legyen, aki értesíti a szülőket, barátokat, hozzátartozókat. A számítógépeken és az íróasztalokon készen álltak az előre elkészített sajtóközlemények, várva, hogy a baj bekövetkezte után néhány perccel kiküldjék a médiának. Csak az aktivisták nevét és a börtön címét kellett az üresen hagyott helyekre beírni.

A B-terv azért tett csodát, mert a diktátornak így kevesebb eszköze maradt az elnyomásra, nekünk pedig segített lecsendesíteni a félelem hullámait. Nyilvánvalóan tudtuk, hogy még a B-terv segítségével sem befolyásolhatjuk Milosevicset abban, hogy mit tesz velünk. Mindenki megértette, hogy egy adott ponton súlyos veszteségek fognak érni minket. Biztosan tudtuk, hogy egyesek el fogják veszíteni munkájukat, másokat hosszú börtönbüntetésre ítélnek, és még az is előfordulhat, hogy megkínoznak vagy megölnek közülünk valakit. Ezt a helyzetet úgy kezeltük, hogy a szenvedők minden esetben megkapják a szükséges emberi odafigyelést. Az Otpor!-ban mindig emlékeztettük magunkat, hogy csoportunk minden egyes tagja önálló személyiség, akinek családja és kötelezettségei vannak. Esküt tettünk, hogy az amerikai katonákhoz hasonlóan „nem hagyunk senkit magára", és edzettük magunkat, hogy kibírjuk a legrosszabbat. Az emberek hamarosan készek voltak hihetetlen kockázatokat vállalni, mert tudták, hogy amint Milosevics fogdmegjei rájuk kattintják a bilincset, a falak másik oldalán egy egész mozgalom kezd el a kiszabadításukon dolgozni.

A B-tervnek köszönhetően elolvadt az ismeretlentől való félelem. Akit letartóztattak, érezhette, hogy egy exkluzív klub tagja lett, és hogy a biztonsági erők eljárásának terhével nem egyedül

kell szembenéznie. Ráadásul amint elmúlt a rémületünk, és szerveződni kezdtünk, a rendőrség rájött, hogy minél keményebben csapnak le ránk, annál inkább romlik a helyzetük. Az elnyomás visszafelé sült el.

Gondold meg, milyen ez a helyzet az ő szempontjukból! Szerbiában vagy rendőr. Azért csatlakoztál a testülethez, hogy szolgálj és védj, és tartóztasd le a rossz embereket. Most viszont azt mondják neked, hogy ebből az Otpor! nevű szervezetből hallgass ki tíz fiatal egyetemistát. Összejöveteleiket rendszerint nevetés és tréfálkozás tölti be, poénjaik egy részét te is elég viccesnek találod, igaz, ha ezt bevallanád, megbüntetnének. A kölykök talán még fiatalkori önmagadra is emlékeztetnek. De most munkában vagy, ezért érzéseidet a többi személyes holmiddal együtt az öltözőszekrényben kell hagynod. Azzal kezded, hogy a srácoknak felteszed a kezedbe nyomott kérdéseket, és a letartóztatottak ugyanazokat az abszolút használhatatlan válaszokat adják, amelyeket korábban már százszor hallottál. Közben hallod, hogy a rendőrség ablakai alatt körülbelül ötven ember popdalokat énekel, és azoknak a gyerekeknek a neveit skandálja, akiket éppen kihallgatsz. Látod is, hogy az őrs előtt összegyűlt tömeg virágot és süteményt osztogat az előttük elhaladó rendőröknek. A letartóztatott fiatalok szülei és ügyvédjei megtöltik az épület folyosóit, és hívásaikkal megbénítják a telefonvonalakat, megnehezítve ezzel, hogy kollégáid a valódi bűnügyi nyomozásra koncentráljanak. Az a benyomásod, hogy három másodpercenként hív fel egy udvarias nyugdíjas nagyszülő – lehet, hogy éppen a szomszédod a folyosó túloldalán lévő lakásból –, és szelíd hangon megkérdezi: „Miért verik a mi csodálatos gyerekeinket?" Ezen a ponton nehéz lenne megállapítani, hogy a letartóztatások kit helyeznek nyomás alá, az Otpor!-t vagy a rendőrséget.

Ezután képzeld el a jelenetet, amikor a letartóztatott embereket végül szabadon engedik. A fiatalokat, amint kilépnek az utcára, átszellemült rajongók tömege üdvözli, mindenki teli tüdőből kiabál, tülköl, fütyül és tapsol. Ezt a hangzavart rocksztárfogadási taktikának neveztük, és gyönyörűen bejött. A letartóztatás idővel a sápadt és pattanásos fazonokat is szexivé tette. Milosevics belső körének okosabb tagjai felfogták, hogy mi történik. 2000 májusában komolyan vehető szóbeszéd kapott szárnyra a szerb titkosrendőrség főnökéről, miszerint a kormánynak benyújtott jelentésében azt állította, hogy az elnyomás a rezsim helyzetét csak rontja, és az Otpor!-tagokat sújtó minden egyes letartóztatás hatására további húsz tag csatlakozik a mozgalomhoz. De a diktátor nem hallgatott rá. Milosevics és felesége – tudják, virággal a hajában – további letartóztatásokat követelt. Az Otpor! éppen ezt akarta.

Mivel egy belgrádi fiatal társasági élete szempontjából a legnagyszerűbb dolog az volt, ha letartóztatták, az Otpor! úgy döntött, hogy tőkét kovácsol ebből a marketinges bombaüzletből. Három különböző színű pólót nyomtunk ki. Mindegyiken ott volt az Otpor!-t jelképező ököl, de a színek aszerint változtak, hogy a póló viselőjét hányszor tartóztatták le. A fekete póló, rajta fehér körben egy ököllel, heteken belül Belgrád legfelkapottabb divatcikke lett, menőbb bármely Abercrombie vagy Prada modellnél (elvégre a 90-es éveket tapostuk). A fekete pólót ugyanis azok kapták meg, akiket több mint tízszer tartóztattak le.

Mindez óriási fellendülést hozott az Otpor! számára, de még így is csak félúton jártunk, ahhoz képest, ahol lennünk kellett volna. Kiismertük a félelmet és az elnyomás természetét, amit csak lehetett, mindent megtanultunk működésükről, és elértük, hogy a munkánkhoz tartozó csekély és elfogadható kockázatnak tűnjenek. Most viszont stratégiát kellett kialakítanunk,

legyőzésükre. Nehéznek ígérkezett, de talán sehol sem sikerült szebben, mint Szabadkán.

Szabadka közepes méretű város Észak-Szerbiában, nem messze a magyar határtól. Bár lakosainak száma több mint százezer, mégis nagyon ráillik a neve, ami szó szerint annyit tesz, hogy „kis szombat". Szabadkán komoly ipar van, és az emberek keményen dolgoznak, de emellett sokkal többet járnak templomba, mint Szerbia népe általában, és szabad idejük nagy részét gazdagon díszített és jó állapotban megőrzött középületekben töltik, többek között színházakban, iskolákban és könyvtárakban. Ha nem lennék az a fajta mániákus, akinek szüksége van a hírek állandó zuhatagára, bárokra és emberekre, rockkoncertekre és akciókra, akkor szeretnék egy ilyen helyen élni. Milosevics hatalmának csúcsán Szabadka legfőbb ura egy bizonyos rendőrtiszt volt. Nevezzük Ivánnak.

Ha láttad a Robotzsaru című akciófilmet, elég jól el tudod képzelni, milyen volt Iván. Ha nem láttad, akkor képzelj el egy 195 centi magas úriembert, bőre mint a jól megolajozott acél, mély hangja olyan rémisztő, hogy a kutyák és macskák nyüszítve futnak el előle, a természete jó napokon szadista, rosszakon inkább pszichopata. Amikor az Otpor! tagjai összegyűltek, hogy a legrémesebb történeteiket elmeséljék, szabadkai kollégáink mindig győztek az olyan sztorikkal, hogy Iván puszta szórakozásból hogyan zúzta össze valamelyikük csuklóját a csizmája sarkával, vagy hogyan adott egy fiatal nőnek akkora pofont, hogy az egy helyben szabályosan körbepördült, mint egy rajzfilmfigura, mielőtt a sokktól és fájdalomtól elterült volna a földön. És mivel az Otpor! tiltakozása Milosevics diktatúrája ellen egyre hevesebbé vált, szabadkai barátainknak foglalkozniuk kellett egy nagyon súlyos kérdéssel: hogy lehet megoldani azt a problémát, amit Iván jelent?

Kilátásaik első pillantásra sötétek voltak. Iván tényleg anynyira rettenetes alak volt, hogy terrorjának megfékezésére a tudásuk nem sokat ért. Ráadásul minden hatalmi eszköz a rendelkezésére állt, erős fizikumán és kegyetlen természetén túl olyan pozícióban is volt, hogy egy Szabadka méretű nem túl nagy városban szinte azt csinálhatott, amit akart. Szabadka nem Belgrád, ahol legalább abban bízhattunk, hogy a független média hősöket csinál belőlünk. Szabadkán az erő érvényesült. Mivel a városban vegyesen éltek magyarok és horvátok, Iván, a tűzokádó szerb, nacionalista buzgalommal haladt céljai felé. Ez az ember maga volt a szent terror. Szörnyű félelmet keltett a város csaknem minden lakójában, ezért főnökei természetesen nagyon szerették. A hozzá hasonló figurák döntő fontosságúak voltak a tömegek ellenőrzésében. Ha a szabadkai erőszakmentes aktivisták a belgrádiak taktikáját alkalmazva Iván áldozatainak támogatására bulit rendeztek volna a börtön előtt, valószínűleg megismerkednek az őrült fickó öklével. Ezt az embert nem lehetett kikerülni. Valakinek azonban eszébe jutott a szépségszalon.

A szalon koszos kis hely volt egy koszos kis városrészben, az a fajta gyengén kivilágított, nem túl vonzó bolt, amelyet csak helybeliek látogatnak. Ők sem elsősorban a fodrászok igencsak korlátozott mesterségbeli tudása miatt jártak oda, inkább hogy barátnőikkel és szomszédjaikkal csevegjenek. Ám egy reggel, a bolt előtt sétálók egy házilag készített plakátot láthattak a ritkán mosott ablakra ragasztva. Rajta Iván képe, a rá jellemző fenyegető ábrázattal, alatta pedig egy rövid, de őszinte állítás: „Ez egy erőszakos ember." Az Iván ronda fizimiskáját ábrázoló plakátok hamarosan mindenhol feltűntek az álmos kis Szabadkán. Majd új falragaszok jelentek meg: „Hívjátok fel ezt az embert, és kérdezzétek meg, hogy miért veri a gyerekeinket!" A szöveg mellett ott állt a rendőrségi telefonszáma.

Iván persze nem egyszerűen erőszakos volt, sok durvább néven nevezhettük volna. De az aktivisták, akik kiragasztották a plakátokat, nem akartak közvetlenül szembeszegülni Ivánnal, megkérdőjelezni törvénytelen és erőszakos viselkedését, vagy bármilyen megjegyzést tenni az Otpor!-ral szembeni magatartására. Ennél sokkal alapvetőbb dologról érdeklődtek. Nem véletlen, hogy az első plakátot éppen a szalonban ragasztották ki. Oda járt hajat vágatni és száríttatni Iván felesége – akit a férjénél alig alacsonyabbnak és alig kevésbé fenyegető külsejűnek képzelhetünk. Amikor besétált és meglátta a plakátot, harag és szégyen zavarta meg a szépítkezés máskor kellemes perceit. És amikor hazaért, biztosan megkérdezte a férjét, hogy mi zajlik a városban.

Iván úgy verhetett valamennyiünket, ahogy akart. De a szomszédasszonyok mind jóban voltak a feleségével, az ő éles nyelvükkel szemben tehetetlennek bizonyult. Ők nem punkokra emlékeztető lázadók voltak, mint mi, hanem Ivánhoz hasonló emberek. Iván arra vágyott, hogy kedveljék. A plakátok megjelenése előtt, ha Iván rosszul bánt valakivel, az inkább magába fojtotta dühét, gondolván, hogy ez csak az ő sérelme, Szabadkán mindenki más úgy tartja számon, hogy a rendőrtiszt a közösség oszlopa. A plakátkampány azonban nyilvánosan megszellőztette, amit a szíve mélyén mindenki érzett, de félt hangosan kimondani: Iván erőszakos ember. A közösség pedig kirekeszti azt az erőszakos frátert, aki más emberek gyerekét veri.

Iván helyzete egyre rosszabb lett. Reggelente, az iskolába érve, gyerekeit apjuk fára szögezett képe várta. Barátaik sértegették és gúnyolták őket. A szülők egy idő után nem akarták, hogy gyerekeik Iván drága kicsinyeivel játsszanak. Iván házában feszültté vált az élet. Olyan hírek keringtek, hogy ivócimborái a helyi kocsmában elkerülik. Iván így fizetett meg a bru-

talitásáért, és rá kellett ébrednie, hogy az ár sokkal magasabb annál, mint amire számított. Teljes társadalmi elszigeteltségben élt. Örülnék, ha azt mondhatnám, hogy a nyilvános megszégyenítés hatására Ivánt kirúgták, vagy akár azt, hogy belátta hibáit, és csatlakozott hozzánk, az Otpor!-hoz. De nem tudok ilyenről. Iván minden bizonnyal rendőrtiszt maradt, míg évekkel később teljes nyugdíjjal visszavonult. Ám ez alig számít, sokkal fontosabb, hogy az Iván ellen indított briliáns kampányt követő hónapokban szabadkai barátaink arról számoltak be, hogy ez a tuskó teljesen megváltozott. Még mindig felbukkant, hogy a tiltakozókat letartóztassa, de most közömbös arccal, rutinszerűen végezte munkáját. Nem volt több csuklócsavarás vagy lábszárzúzás. Biztos vagyok benne, hogy Iván szerint *ő* volt az, akit elnyomtak.

A megszégyenítő plakátok bevallottan csak a taktika részét jelentették, általuk lehetett semlegesíteni egy erős ellenfelet. A társadalmi kiközösítésnek ugyanezeket a módszereit láthattuk a közelmúltban, az Occupy-tiltakozások során az USA-ban, ahol két rendőr tetteit hozták nyilvánosságra. Anthony Bologna, New York City rendőrségének munkatársa és John Pike, a Kalifornia Egyetem Davis-i rendőrőrsének dolgozója bors-spray-t fújt a veszélytelen tiltakozókra. A közösségi média korában az elnyomás elnyomók ellen fordítása nem csak válaszként alkalmazható szerencsétlen kimenetelű esetekre, ahogy az Ivánnal Szabadkán vagy Tonyval New Yorkban történt. Lehet alapvető stratégia is, annak eszköze, hogy mondanivalóddal olyan vitába kényszerítsd az ellenfeledet, amelybe máskülönben sosem ment volna bele. Hadd szemléltessem az elvet kedvenc modernkori uralkodóm, Első Vlagyimir Putyin egyik történetével.

Mindenki emlékszik az esetre, amikor Putyin zenei provokátorok bandájával került szembe. Körülbelül tucatnyi fiatal nőről van szó, akik villámcsődületeikben símaszkot viseltek és a végtelenül szórakoztató Pussy Riot (Puncilázadás) nevet adták maguknak. A dalaik körülbelül annyira visszafogottak, mint a zenekaruk neve, legnagyobb sikerű számaik a „Putyin beszart" és az „Öljétek meg a szexistát!". Mint elődjüknek, az angol Sex Pistols punkegyüttesnek, lármás és színpadias nyilvános koncertjeik voltak. És a Sex Pistolshoz hasonlóan a Pussy Riot is sajtó címlapjaira akart kerülni. Moszkva szívében beviharzottak egy ortodox székesegyházba, és felvették egy daluk rögtönzött előadását. A címe ez volt: „Punk imádság: Istenanya, zavard el Putyint!" A videót az interneten sokan megnézték, vallásos oroszok közül szinte mindenkit sokkolt. A Pussy Riot és a Sex Pistols fogadtatása egész más volt. Bár a Pistols mindent megtett, hogy felingerelje a brit koronát, de ebben akadályozta, hogy állandóan azok a bizonyos rezzenéstelen angol arckifejezések néztek vissza rá. A Pussy Riot ennek tökéletes ellentétét kapta. Ők a bosszúvágyó Putyinnal és egocentrikus bürokratáival álltak szemben, utóbbiak legfőbb életcélja pedig az volt, hogy a főnök jóindulatát elnyerjék. Az orosz vezetés, ahelyett hogy az egész ügyet vállrándítással elintézte volna, összehangolt, masszív és erélyes bűnvádi eljárást indított, a vádirat 2800 oldalra rúgott, az ítéletben pedig többek között fegyenctelepen letöltendő többéves büntetés szerepelt.

2012 februárjában, mielőtt a Pussy Riot-ra lecsaptak volna, Oroszország aktivistáinak szűk körén kívül nagyon kevesen hallottak róluk. Letartóztatásuk azonban az egész világon egy pillanat alatt bekerült a hírekbe. A Pussy Riot annál híresebbé vált, minél jobban szorongatták őket Putyin emberei. A bandának azok a tagjai, akik még szabadon voltak, újabb dalt vettek fel, amelyben gúnyosan arra biztatták Putyint, hogy hosszabbítsa meg barátaik börtönbüntetését. Moszkvai koncertjén még

Madonna is hangosan üdvözölte a Pussy Riot lányokat. Nem kérdés, hogy ki volt a helyzet ura. A Pussy Riot-nak, azzal, hogy arra késztette a Putyin-rezsimet, hogy a hatalmát ilyen bosszúálló módon használja, nem csak azt sikerült megmutatnia a világnak, hogy Putyin egy zsarnok, de azt is, hogy nem valami hatékonyan dolgozik. Szemmel láthatóan azt az alapvető leckét is elbukta, hogy lecsukjon egy huszonéves fiatal nőkből álló lármázó rockbandát, akiknek legfőbb bűnük, hogy túlzottan kedvelik a trágár nyelvet. Putyin olyan volt, mint egy séf, aki nem tud tojást főzni. Egy ilyen embert, mint Putyin, aki rajong azokért a képekért, amelyeken meztelen felsőtesttel mutogatják, amint búvárkodás közben ősi vázákat talál vagy tigrisekkel birkózik, nem érhet súlyosabb sértés annál, mint egy csapatnyi csaj szemtelenkedése, akiknek az a nevük, hogy Puncilázadás.

A legjobb módszer, amivel az aktivisták el tudják érni, hogy az elnyomás az elnyomók ellen forduljon, ha azokat a helyzeteket veszik célba, amelyekben az emberek hatalmukat az ésszerű korlátokon túlterjeszkedve használják. Nem is olyan régen történt egy eset az USA közepén fekvő Kansas államban, ahol átlagos középiskolások egy csoportja osztályprogram keretében az állam fővárosába, Topeka-ba látogatott, hogy találkozzon Sam Brownback kormányzóval. Amikor én az 1980-as években egy kommunista országban középiskolás voltam, akkor nem élveztem azt a szólásszabadságot, amiben az amerikaiaknak szerencséjükre részük van, és mobiltelefonom sem volt, amivel az iskolai kirándulásokon játszhattam volna. De fogadni mernék, hogy ha olyan helyzetben lettem volna, mint amiben Emma Sullivan találta magát, valószínűleg pont ugyanazt tettem volna, mint ő. Emma, a végzős középiskolás, aki nem találta különösebben vonzónak a kormányzó politikáját, a találkozó alatt titokban elővette mobiltelefonját, bejelentkezett a Twitterre,

és küldött egy üzenetet mind a 65 követőjének: „brownback kormnal eppen gonosz kommentjeim voltak, mondtam neki, hogy megszivhatja. #heblowsalot." (A Twitter-üzenetek rövidek, néha nem egyértelműek. Emma szavainak jelentéséről az interneten óriási vita indult, voltak, akik orális szexet, homoszexualitásra történő utalást olvastak ki belőle, mások szerint a lány egyszerűen szánalmas dumagépnek nevezte a kormányzót. [Ford.])

Valójában Emma a találkozón semmi olyat nem mondott, ami az üzenetben szerepel, de ahogy azt minden internetező tudja, a tények nem igazán számítanak az online terepen. Amikor a kormányzó irodájának munkatársai látták, hogy Emma megjegyzése felugrik a kormányzó Twitter-oldalán, megbotránkoztak a közlésen, függetlenül attól, hogy a szavakat hangosan kimondta vagy csak a telefonjába pötyögte be. Döntés született: a lányt meg kell büntetni. Brownback csapata Emma „csiripelését" az iskola igazgatóságának tudomására hozta, akiket ugyancsak felháborított a tinédzserkori szemtelenségnek ez a megnyilvánulása. Egy feszült hangulatú, egyórás találkozó után Emma igazgatója megfogalmazta a büntetést. Azt követelte, hogy Emma írásban kérjen bocsánatot a kormányzótól.

Eddig a pontig más nem tudott arról, hogy Emma mit tett, csak Brownback stábjának egy-két tisztviselője, néhányan az iskolájából, és Twitter-követői közül azok, akik valóban elolvasták az üzenetet. Valószínűleg egyetérthetünk abban, hogy amit Emma tett, az helytelen volt, ha mást nem, azt a szabályt megszegte, hogy a gyerekeknek nem szabad használniuk a mobiljukat iskolai eseményeken. De ahogy barátom, Will Dobson politikai szakértő szereti hangsúlyozni, az átlagos emberek azért még nem mennek a barikádra, mert valami helytelen vagy rossz. Egy hóvihar, amely megbénítja az egész várost, az rossz, de senki nem fog tiltakozást szervezni az időjárás ellen. Ha azonban

az emberek rájönnének, hogy míg egyes városrészekben az utcákat már régen megtisztították, máshol nem kotorták el a havat, egyszerűen azért, mert a lakók a polgármester ellen szavaztak, azt igazságtalan csapásként élnék meg. Egy tinédzser lányt arra kényszeríteni, hogy írásban kérjen bocsánatot, amiért kifejezte érzéseit egy hivatalban lévő kormányzóval szemben – figyelembe véve, hogy ez a pozíció mennyi lehetőséggel és mekkora hatalommal jár –, szintén igazságtalannak tűnik.

Emma története hamarosan mindenhol megjelent az országos sajtóban. Emma napokon belül feltűnt a CNN és a többi nagy hírcsatorna képernyőjén. Bárhol is foglalkoztak a témával, szinte senki sem törődött azzal, hogy Emma szerint a kormányzó megszívhatja. Nem az ő rosszcselekedete volt a téma. Ami tényleg bántotta az embereket, hogy a felnőttek mennyire erőből akarták megoldani a helyzetet. Hatalomgyakorlásuk viszszafelé sült el. Ez azért történt, mert amit csináltak, az rossz volt. Elvégre hogyan büntethetne meg egy kormányzó és egy középiskolai igazgató egy fiatalt azért, mert gyakorolja a véleménynyilvánítás alkotmányos jogát? Addig nőtt a Brownbackre és az igazgatóra nehezedő nyomás, hogy a kormányzó végül bocsánatot kért, az iskola ejtette az ügyet, és a vádak alól felmentett Emma egy hét alatt több mint hétezer követőre tett szert a Twitteren.

Mindegy, hogy az ember az iskolai igazgatótanáccsal harcol vagy egy brutális diktátorral, az elnyomás elnyomók ellen fordítása egyszerű fejszámoláson alapul, amivel még egy olyan alak is megbirkózik, mint én, aki alig ment át középiskolában matematikából, és a felesége segítségére van szükség, hogy a vendéglőben kiszámolja a borravalót.

Ha a hatalomra gondolsz, ne felejtsd el, hogy gyakorlásának megvan az ára, és neked, mint aktivistának el kell érned, hogy ez az ár egyre feljebb emelkedjen, egészen addig, míg ellenfeled már nem tudja megengedni magának a költségeket. Senkinek sincs korlátlan hatalma, és még a bolygó legnagyobb hatalmú uralkodói is ugyanazokra a ritka és véges erőforrásokra támaszkodnak, amelyekre mindannyiunknak szükségünk van. Végül is ahhoz, hogy bármit megtegyenek, a világ erős embereinek is munkaerővel, idővel és pénzzel kell rendelkezniük. Ebben a tekintetben pont ugyanolyanok, mint bárki más.

Hogy egy nagyon alapvető és ronda példát mondjak, az a fajta elnyomás, amelyre Szíriában Bassár el-Aszad támaszkodik – és beletartozik teljes városok lerombolása –, nemcsak tébolyodott vérszomjat igényel, de sok pénzt is. Elvégre valakinek meg kell vennie azt a sok tankot, repülőgépet, lőszert és fizetnie kell a katonák fizetését, annak érdekében, hogy Aszad hadserege gyilkolni tudja saját embereit. Aszad esetében az elnyomás költségeihez hozzájön az a tény is, hogy minden alkalommal, mikor vegyi lövedékekkel bombáz egy várost, akkor vállalkozásokat és városrészeket rombol le, amelyek többé nem tudnak hozzájárulni Szíria gazdaságához. Ha egy pillanatra elfelejtkezünk annak erkölcsi terhéről, hogy Aszad saját polgárait gyilkolja, akkor is megállapíthatjuk, hogy adófizetői bázisát is eltörli a föld színéről. Ez a számtan kegyetlen. Nem valami nagy öröm kiszámolni, hogy a zsarnok még hány adófizető civilt tud megölni addig, míg egy sem marad, aki a kormánynak bevételt biztosítana. Végül minden diktátor megtanulja, hogy az elnyomás árát meg kell fizetni.

Az elnyomás kirívó esete, amikor a diktátorok mártírt csinálnak az ellenfeleikből. A mozgalmaknak mindenképpen érdemes elesett vagy bebörtönzött bajtársaik esetét mozgósításra használni. Például 2005-ben, miután a Maldív-szigeteken a rendőrség gyalázatos módon megkínzott és megölt egy tinédzsert,

egy Jennifer Latheef nevű újságírónő is csatlakozott a rendőrség elleni nagy tiltakozáshoz. A kékruhás fiúknak persze egyáltalán nem tetszett a dolog, ezért letartóztatták a fiatal újságírónőt és néhány társát. A nagygyűlésen való részvétele miatt, abszurd módon terrorizmussal vádolták. Ám ha a maldív hatóságok azt gondolták, hogy a tiltakozókkal szembeni fenyegető viselkedésük meg fogja ijeszteni a szigetország demokráciáért küzdő mozgalmának tagjait, akkor tévedtek.

A maldív aktivisták úgy döntöttek, hogy az elnyomás kérdését nagyon magasan árazzák be. Pont ott akartak érzékeny veszteséget okozni a diktatúrának, ahol a legsérülékenyebb volt: a pénzügyekben. Jennifer Latheef bajtársai pontosan értették, hogy a rezsim léte a turisták pénzétől függ, ezért kapcsolatot kerestek az idegenforgalmi ágazattal, és megismertették a világgal az újságírónő esetét. Az eredmény az lett, hogy a Lonely Planet útikalauzok Maldív-szigetekről szóló kiadásaiba beletettek néhány mondatot a bátor fiatal nő bebörtönzéséről. Ráadásul a kiadók felsorolták, „megnevezték és elítélték" a Maldív-szigetek összes olyan üdülőhelyét, amelyek a diktatúrával szoros kapcsolatban lévő emberek tulajdonában vagy üzemeltetésében voltak. Ily módon a nyugati turisták – akik a maldív rezsim bevételének nagy részét biztosították – azt az üzenetet küldték a hatóságoknak, hogy a rendőrség vaskezű próbálkozásai a más véleményen lévők elhallgattatására az államkincstárnak jelentős összegbe fognak kerülni. A módszer működött. 2006-ban Latheef-nek elnöki kegyelmet ajánlottak, amit ő elvi okokból visszautasított. A rendszer számára az egész ügy rendkívül kínosnak bizonyult, már látták, hogy a tiltakozások elleni elnyomó intézkedések mértéke kolosszális hiba volt.

Érdemes megnéznünk az egyiptomi Háled Szaíd esetét is. Szaíd egy hétköznapi alexandriai fiatalember volt, akit 2010-

ben egy lakóépület bejáratánál a rendőrök nyilvánvaló ok nélkül agyonvertek. Néhány órával később, mikor megdöbbent családját a halottasházba hívták, hogy átvegyék a fiú holttestét, az asztalon fekvő roncsban alig ismerték fel fiukat és testvérüket. A rendőrség olyan durván bántalmazta, hogy feldagadt teteme alig volt több, mint fekete és kék ütésnyomok, valamint kidomborodó piros hurkák gyűjteménye. Háled elborzadt testvére titokban készített egy fotót a mobiljával, amelyről a család később úgy döntött, hogy feltöltik az internetre, így hívják fel a figyelmet arra, hogy mi történt. A képet megdöbbenve látta Wael Ghonim, a Google marketingigazgatója is, aki a fotó felhasználásával Facebook-oldalt indított „We are all Khaled Said" (Mind Háled Szaídok vagyunk) címmel. Több százezer egyiptomi lájkolta Ghonim oldalát (bár ebben az esetben borzalmas azt mondani, hogy tetszett nekik), és az a felháborodás, amit Háled halála kiváltott, az egyik szikra volt, amit Mohammed Adel és az Április 6 mozgalom az egyiptomi forradalom elindításához felhasználtak.

A rendőrség ok nélküli brutalitása Háled Szaídot névtelen alexandriai fiúból nemzeti szimbólummá változtatta, és kiváltotta az egész régió fölbolydulását.

Háled Szaíd meggyilkolásának hatása nagyon hasonlít Mohammed el-Búazízi öngyilkosságának következményeire. A tunéziai gyümölcsárus, miután a rendőrség megszégyenítette, felgyújtotta magát, hogy így tiltakozzon az ellen a szenvedés és elnyomás ellen, amelyet a kormány kezei között mindennap el kellett viselnie. Mindkét eset azt mutatja, hogy a diktátoroknak bűneikért időnként meg kell fizetniük.

Hidd el, mindig megvan a módja annak, hogy a bűnösöknek fizetniük kelljen! Egy Neda Agha-Soltan nevű fiatal nőt 2009-ben, Teheránban, egy demokráciáért rendezett tömeggyűlésen

gyilkoltak meg a biztonsági szolgálat emberei. Amikor az Iráni Iszlám Köztársaság betiltotta az áldozat nevének még az említését is, nagyon sok aktivista kereste a módját, hogyan tarthatná életben mártírként meghalt társuk emlékét. De a helyzet nem kedvezett a demokráciapárti tömegeknek. A kormány Neda temetéséről kitiltotta a közönséget, és Teherán utcáin a rezsimet támogató milicisták portyáztak, ügyelve arra, hogy bajba kerüljön mindenki, aki nem engedelmeskedik. Szembesülve ezzel a helyzettel, néhány iráni aktivista a tanácsomat kérte. Miután egy ideig beszélgettünk a problémáról, arra jutottunk, hogy azt ugyan könnyen megtilthatják, hogy az emberek a lány nevét nyilvánosan kiejtsék, de azt csaknem lehetetlen megakadályozni, hogy Nedáról énekeljenek.

Ennek az az oka, hogy a „Neda", hasonlóan, mint az angol „Susie" vagy „Mary", elég gyakori név, és giccses perzsa nyelvű pop- és folkszámok tucatjai szólnak „kedvesem, Neda szemeinek szépségé"-ről, vagy arról, hogy „mennyire szeretem, mikor a bájos Neda mosolyog". Az iRániaknak csak annyit kellett tenniük, hogy ezekből a népszerű dalokból csengőhangot fabrikáltak, és azt körbeküldték. Ezután amikor csak valakit felhívtak a buszon vagy sms-e érkezett egy kávézóban, a közelében mindenki hallhatta Neda nevét, és tudhatta, hogy rajta kívül sokan mások is a lányra gondolnak. Mit tehettek az ajatollahok? Az biztos, hogy betilthatnak néhány tucat ikonikus popszámot, de minél mélyebbre ássák be magukat védekezésük képtelen világába, annál nehezebb a visszatérés a realitásokhoz, és annál nevetségesebbé válnak a közvélemény előtt.

Ha el akarod érni, hogy az elnyomás önmaga ellen forduljon, akkor jó ha tudod, hogy a hatalom melyik oszlopai támogatják a te ügyedet. Burmában a rezsim vaskézzel reagált Ashin Kovida menetelésére, ennek az lett az ára, hogy elvesztette a vallásos emberek támogatását, pedig arra alapvető szükségük volt. Kovida nagyon okosan arra játszott, hogy a szerzetesek végül minden más velük szembenálló csoportot le fognak győzni, és annak ellenére, hogy közülük sok embert megöltek és még sokkal többet letartóztattak, a junta erőtlennek bizonyult a szerzetesekkel szemben, mert a kolostorok népe, azzal, hogy elnyomását jóindulattal és bátorsággal eltűrte, elnyerte az erősen vallásos nép szimpátiáját. Mi Szerbiában ehhez nagyon hasonlóan a vidéki orvosokra tettük fel tétjeinket. Az országra a korrupt állami egészségügyi rendszer volt jellemző. Az emberek, különösen a kis településeken, minden elképzelhető egészséggel kapcsolatos témában a helybeli családorvosukra támaszkodtak. Ezért aztán ezekben a régiókban a szerbek nagyra becsülték orvosaikat, gyakorlati szinten ez azt jelentette, hogy a rezsim nem nyúlhatott hozzájuk. Ahhoz, hogy az elnyomás az elnyomók ellen forduljon, csak annyit kellett tennünk, hogy néhány orvost az ügyünk mellé állítunk, és figyeljük, ahogy a rendőrség vívódik. Egyrészt megpróbálja betartani a felső utasításokat, másrészt viszont tiszteli szeretett orvosait.

Még egyszer vegyük sorba, mik azok az alapok, amelyekre minden sikeres erőszakmentes mozgalom épül: hinni kell abban, hogy a változás nálatok is megtörténhet, nagyot kell álmodni és kicsivel kezdeni, jövőképpel kell rendelkeznetek, élni kell a humoros akciók szervezésének lehetőségével, és el kell érni, hogy az elnyomás az elnyomók ellen forduljon. De minden épületre igaz, hogy az alapok még nem elegendőek. Ha a szilárd szerkezetet nem lassan és tudatosan építik, akkor az egész építmény könnyen összeomlik. A legelső dolog, ami ahhoz kell, hogy egy ház összeálljon, hogy mindenki egységben dolgozzon.

7. fejezet

Egységben az erő!

Ha eddig eljutottál ebben a könyvben, feltételezem, hogy világhírű szerb humoromon kívül más is hatással volt rád. Valószínűleg őszintén érdekel, hogy hétköznapi emberek hogyan képesek rendkívüli dolgokat véghezvinni, és ezáltal megváltoztatni településüket, országukat vagy az egész világot. A következő fejezetek nem annyira az erőszakmentes akciók tartalmáról szólnak, inkább a mikéntjükről, azokról az alapelvekről, amelyek nélkül egyetlen mozgalom sem maradhat életben.

Ezt a fejezetet kezdjük Fehéroroszországban. Kevés helyet tudok, ahonnan jobb lenne elindulni. Ez a pompás ország valahogy lemaradt a berlini fal leomlásáról, és még ma is a szovjet álomvilágban él. Menjünk vissza az időben, és játsszuk azt, hogy 2010 van, a Belarusz Köztársaság elnökválasztásának előestéje. 1994 óta az ország egy Lukasenko nevű könyörtelen és korrupt zsarnok uralma alatt áll, aki Európa utolsó diktatúrájának kényura. A magas és nagybajuszú férfi sokoldalú tehetség, rajong a jégkorongért, a sífutásért és a kínzásért. Az utolsó oldalig elolvasta a zsarnokok kézikönyvét. Alig néhány évvel megválasztása után már sikerült feloszlatnia a parlamentet, megerősítenie a titkosrendőrséget, és kiépítenie egy olyan rendszert, amelyet abban a régióban is zsarnokinak tartanak, ahol sokan ma is szeretettel emlékeznek Sztálinra.

Belarusz népe azonban megundorodott egykor szeretett elnökétől, ezért fellázadt. 2006-ban tízezrek tüntettek, elindítva a stílusosan farmerforradalomnak nevezett tiltakozást, hiszen Belaruszban a farmervászon még mindig a nyugati demokrácia és jólét jelképe. Tiszteletre méltóan megpróbálták megbuktatni a diktátort, de kísérletük kudarcot vallott. Lukasenko banditái túlságosan bebetonozták magukat, és a tiltakozó mozgalom is elég szervezetlen volt, így abban az évben a választásokon a zsarnok ismét földcsuszamlásszerű győzelmet aratott. Az ellenzék töretlenül folytatta erőfeszítéseit, és mire eljött a 2010-es választások ideje, Belarusz demokráciáért küzdő aktivistáinak odahaza és külföldön sikerült elegendő nyomást gyakorolniuk ahhoz, hogy Lukasenkót belekényszerítsék egy tisztességesre legalább halványan emlékeztető szavazásra. A választásra jogosultak több mint 90 százaléka járult a szavazóurnákhoz, és a legtöbb belarusz biztos volt benne, hogy eljött Lukasenko bukásának ideje.

Mi következett tehát?

Lássuk, hogy festett volna Minszkben a választás éjszakája, ha az élet hollywoodi mozi lenne! Sötét és komor főhadiszállásán a diktátor erőtlenül elismeri vereségét, miközben csatlósai előkészületeket tesznek az ország elhagyására. Inkább ezt választják, mint hogy szembenézzenek a bűnvádi eljárással, amit az új, demokratikusan megválasztott kormány szinte biztosan elindítana ellenük. A város túlsó végén egy vidáman lármázó szimpatizánsokkal teli különteremben az értelmes, hétköznapi, de lelkesítő új elnök felemelő beszédet tart a változásról, a reményről és az ígéretről. A város minden kocsmájában napokig leszállított áron mérik az italokat. A nemzetközi hitelminősítők besorolásai gyorsan javulnak. Anderson Cooper, a CNN sztárja landol a repülőtéren, hogy a békés forradalom hőseivel interjút készítsen.

Ám a választás éjszakája Minszkben távolról sem így zajlott. Sokkal inkább úgy, mint a Brian élete című Monty Python-film híres részlete, amelyben maroknyi júdeai ül az amfiteátrumban, egymáshoz egy árva szót sem szólva, mert mindegyik a maga töredéknyi politikai szektáját képviseli. 2010-ben kilenc jelölt indult Lukasenko ellen, akik a Szociáldemokrata Pártot, a Kereszténydemokrata Pártot, a Modernizációért Uniót, az Egyesült Civil Pártot és a Belarusz Népfrontot képviselték. Nehezen követed? Így voltak ezzel a belaruszok is. Az ellenzéki jelöltek mind nagyszerű emberek voltak – köztük ügyvéd, költő, közgazdász –, de túl sok közül kellett választani, így senkire sem jutott elegendő szavazat. Az ellenzék energiájának nagy része az egymással való harcra ment el, ahelyett, hogy összefogtak volna közös ellenfelük ellen. Mire az összes szavazatot összeszámolták, Lukasenko azzal büszkélkedhetett, hogy nagy győzelmet aratott egy többé-kevésbé szabad választáson.

Ilyet már korábban is láttam. Amíg az Otpor! mögé föl nem lehetett sorakozni, a Milosevics idején zajló szerbiai választások pontosan ugyanezt a mintát követték. A szakemberek ezt a jelenséget „atomizáció”-nak nevezik. Milosevics jókora mennyiségű szavazatot begyűjtött, még néhány ezret ellopott, aztán már csak várta, hogy a sokfelé szabdalt ellenzék egymás ellen harcoljon, és ezzel még a lehetőségét is eltékozolja annak, hogy komoly eredményt érjen el. Civakodásunkkal a diktátor malmára hajtottuk a vizet. Ezért kellett az Otpor! megalakulásának pillanatától kétfrontos harcot vívnunk. Egyfelől meg akartuk dönteni a diktatúrát, másfelől egyetlen ernyő alá akartuk gyűjteni az ellenségeskedő politikai pártokat. Milosevics-ellenes közös ételünket tudatosan az „egységért” jelszóval főztük.

Az egység azonban bonyolult dolog. Hiába a sikeres erőszakmentes tevékenység egyik legfontosabb eleme, egyúttal az

is igaz rá, hogy nagyon nehezen elérhető, aminek több oka is van. Az első az elnyomó rendszerek természetéből következik. Hoszni Mubarak Egyiptomában – sok diktatúrához hasonlóan – törvény tiltotta ötnél több ember gyülekezését, ami pedig egy civil társadalom megalapozását szinte lehetetlenné tette. Az egyiptomi társadalom darabokra tördelésével Mubarak az „oszd meg és uralkodj" ősi diktatórikus alapelvet követte. Más egyeduralkodókhoz hasonlóan ő is tudta, hogy az egység a koalíciók építésén múlik, koalíciók pedig akkor alakulhatnak ki, ha az emberek összegyűlhetnek, megoszthatják gondolataikat, és megbeszélhetik, hogy miben különböznek. Amikor éppen ennek lehetőségét nyilvánítják törvénytelenné, valószínűtlen, hogy jól szervezett és olajozottan működő ellenzék jöjjön létre.

De az egység egy másik, sokkal alapvetőbb ok miatt is nehéz ügy. Bizonyos mértékig mind hajlamosak vagyunk elhinni, hogy ezt vagy azt mindenki másnál jobban tudjuk. Elsőként kell beismernem, hogy az efféle ostobaságtól én sem vagyok mentes. Amikor nagyon fiatal vagy, és nagyon szenvedélyes – ez sok aktivistára jellemző – és azt veszed észre, hogy sok másik fiatal és szenvedélyes emberrel dolgozol együtt, megesik, hogy egyszer csak ránézel a melletted ülő társadra, és nem érted, mi közöd van ehhez az idiótához. Ez azzal magyarázható, hogy a mozgalmak forró és zsúfolt olvasztótégelyek, amelyeket arra terveztek, hogy a legkeményebb fémeket is megolvasszák. Otpor!-beli barátaim még ma is szívesen ugratják egymást olyan mondatok miatt, amelyeket a másik évtizedekkel ezelőtt egy dühös pillanatában mondott. A ma már elhamarkodottnak és jelentéktelennek tűnő viták könnyen végződhettek volna azzal, hogy valamelyikünk kiszáll a csoportból, és kijelenti, hogy „tisztább" konkurens mozgalmat indít.

Az egység problémáját tovább bonyolítja, hogy olyan sok különféle típusa létezik. Szerbiában például tizenkilenc különböző ellenzéki pártot kellett közös munkára rávennünk, miközben mindegyik gyűlölte a többieket. A mi trükkünk az volt, hogy a politikai egység segítségével akartunk nyerni. Bizonyos értelemben szerencsések voltunk, mert amikor valaki a politikai egység elérésének nehézségeivel szembesül, könnyen előfordul, hogy visszasüllyed a lókupeckedés és a titkos alkuk kötésének ócska hagyományába. De képzeld el azokat az aktivistákat, akiknek az USA-ban és Dél-Afrikában zajló polgárjogi küzdelmek idején kellett a fehér és fekete rasszok közötti egységet teremteni. Nem lehetett könnyű. Hasonlóképpen a melegjogi mozgalomnak kulturális egységet kellett létrehoznia homoszexuálisok és heterók között. És Isten óvja azokat a szegény lelkeket, akik a Közel-Keletre jellemző erőszakos vallási fundamentalizmus elleni küzdelem során a vallási egység szellemét próbálják megteremteni olyan helyeken, mint Egyiptom vagy Szíria. Mások, Riótól New Yorkig és Tel-Avivtól Moszkváig fogcsikorgatva próbálnak társadalmi egységet létrehozni városiak és falusiak között, bebizonyítva, hogy vágyaik, reményeik és célkitűzéseik nem is különböznek annyira egymástól. A feladat nem könnyű.

Kétségbeesésre azonban nincs ok, mert még a legeltérőbb csoportok is összehozhatók, ha a problémát helyesen közelítjük meg. Felismerjük például, hogy a nagy stratégiai szövetségeken belül léteznek kisebb taktikai szövetségek, és ezeket kezdjük építeni.

Az első lépés a kompromisszum természetének megértése. Mikor E. B. White amerikai írót sok évtizeddel ezelőtt arról kérdezték, hogy szerinte mi az a demokrácia, azt válaszolta, hogy azon az újra és újra felbukkanó sejtésen alapuló rendszer,

miszerint az emberek több mint felének az esetek több mint felében igaza van. Nem viccelt, egy kulcsfontosságú alkotóelemet mégis kifelejtett, nevezetesen, hogy egy ilyen rendszer működéséhez jelentős kompromisszumokra van szükség. Márpedig szomorú, de a kompromisszum nem vonzó dolog. Soha senki nem vonult fel, vagy tartott gyűlést a város főterén, azt skandálva, hogy „nem értek egyet teljes mértékben a nézeteiddel, de annak érdekében, hogy továbblépjünk, kész vagyok felülvizsgálni és módosítani az álláspontomat". Pedig, ha teljes erőbedobással csak a saját ötleteidre és kedvenc mondanivalódra koncentrálsz, hibát követsz el. Kérdezd csak meg a FEMEN tagjait.

A történet 2008-ban azzal kezdődött, hogy egy fiatal ukrán közgazdász kifejezte aggodalmát a virágzó szex-kereskedelem miatt, amely országában és máshol is nagyon sok nőnek okozott szenvedést és tette őket az erőszak áldozatává. Az aktivista csoport erre hatásos taktikaként rendkívül hiányos öltözetű fiatal nők szereplésével kezdett tüntetéseket tartani. Talán meglepő, de a majdnem meztelen nők izgalomba hozták az embereket, és a hírműsorok komolyan kezdtek odafigyelni a FEMEN mondanivalójára.

Egy FEMEN-tag hamar rájött, hogy teljesen ruhátlanul valószínűleg még nagyobb érdeklődést válthat ki, ezért egy tiltakozáson felsőrész nélkül lépett a közönség elé. A csupasz mell rövid időn belül a csoport azonosító bélyege lett.

A FEMEN tevékenységét először a női jogok alapvető témáira összpontosította. Körülvették azoknak az országoknak a követségeit, amelyekben a nőket elnyomják, és prostitúciót tiltó szigorú jogszabályokat követeltek. A FEMEN-nek sikerült szépen megterveznie fellépését. A mellük miatt számíthattak a média megjelenésére, majd amint reflektorfénybe kerültek, a bátor nők profi módon fogalmazták meg mondanivalójukat.

De ahogy a mozgalom növekedett, a kísértés is egyre nagyobb lett, hogy másféle témákkal is foglalkozzanak. Kijevben például azért csupaszították le magukat a FEMEN-aktivisták, hogy a nyilvános vécék hiánya miatt tiltakozzanak. A Pussy Riot tagjaival való szolidaritásuk kifejezésére motorfűrészekkel vágták le a fakereszteket. Berlinben levetkőztek és az új Barbie múzeum előtt elégettek egy keresztre feszített Barbie babát, tiltakozásul a babát a női ideál megtestesülésének beállító propaganda ellen. Londonban, a 2010. évi nyári olimpiai játékok idején vérszínű festékkel bekenve, virágfüzérrel megkoronázva tűntek fel, tiltakozásul az ellen, hogy pontosabban meg nem nevezett „véres iszlamista rezsimek" a sportesemény résztvevői lehetnek. Nem akarom lebecsülni egyik felsorolt akciót sem. Okkal szervezték mindet, és a tény, hogy hallottam róluk, azt jelenti, hogy – legalább részben – mindegyik sikeres volt.

Ám azáltal, hogy ilyen sokféle ügyet és mondanivalót vállalt fel, a FEMEN elveszítette korábban páratlanul erős összpontosító képességét, amellyel céljára fókuszált. A csoport feláldozta korábbi összeszedett üzenetét. Ma, ha a média megjelenik egy helyszínen, ahol a FEMEN félmeztelen aktivistái tiltakoznak, már nem tudni, hogy a demonstráció a női jogokkal, a szekularizációval vagy valami egészen mással foglalkozik-e.

Ez a kockázata, ha valaki veszélyezteti az első, és talán legfontosabb taktikai összefogást, a mondanivaló egységességét. Az Otpor!-ban is eltartott egy ideig, míg megértettük ezt a lényeges alapelvet. Ha nem így alakul, nagyon valószínű, hogy Milosevics még mindig hatalmon lenne, én pedig meghaltam volna, vagy börtönben ülnék, esetleg nyomorúságos halzsigerelésből élnék kaliforniai kényszerszámûzetésemben. Jövőképünk megvitatásakor világos volt, hogy sok célt szeretnénk elérni. Jó oktatási rendszert akartunk, amelyben a gyerekek agyát nem

mossák át nacionalista mocsokkal, szabad gazdaságot, amelyet nem dilettánsok és gonosztevők működtetnek, békés kapcsolatokat a szomszédjainkkal, erőteljes kultúrát, amelyben a művészet minden fajtája virágozhat, és számos egyéb elképzelésünk is volt, amelyek összességükben normális és boldog életet eredményeznek. De ha ezekért külön-külön tüntettünk volna, akkor azt az üzenetet küldtük volna, hogy komolytalanok vagyunk, hogy nem vagyunk összeszedettek, hogy kapkodunk mindenfelé. Ennek elkerülése érdekében minden gondolatunkat és minden reményünket egyetlen közös jelszóba sűrítettük: „Mennie kell", ami természetesen a diktátorra vonatkozott. Összeszedettségünk segített abban, hogy elfelejtsük a köztünk lévő különbségeket, és egy közös cél érdekében összefogjunk.

Az egyszerű „Mennie kell" jelszó elég volt ahhoz, hogy a Milosevics nélküli jövőt akarók mind a mi oldalunkra álljanak. Ugyanakkor lehetővé tette számunkra, hogy élesen fókuszáljunk az eltávolítandó emberre, dacára annak, hogy a különféle érdekcsoportok sok más célt is el akartak érni. Egyetlen üzenetre volt szükségünk, nem a tizenkilenc ellenzéki párt tizenkilencféle politikai programjára. Ez az oka annak, hogy a FedEx nevű amerikai szállítmányozó vállalat ugyanazt a lila-narancs színű logót használja valamennyi repülőgépén, teherautóján, borítékján, űrlapján, pólóján és sapkáján. A cégnek egységes üzenetet kell fenntartania, és ez az aktivistákra is érvényes.

Az üzenet egységét fenntartani sem könnyű, de még ennél is sokkal nehezebb a mozgalom egységének a megőrzése. Remélem, emlékszel még Szlobodan nevű munkatársamra, aki úgy néz ki, mint egy kemény, csatában edzett tábornok. Amikor ő aktivistákkal találkozik, a mozgalom egységéről szóló mondandóját mindig egy ikonikus fotókat bemutató diavetítéssel kezdi. Közönségének először mutat néhány képet az iraki háború elleni 2003-as tiltakozásokról. Ezek ismerős képek, amelyeket közvetlenül a CNN adásából és a *New York Times* lapjairól vett át. A tömegben szenvedélyes emberek láthatók, akik munkájukat hagyták félbe, hogy Bush elnököt és a fenyegető amerikai inváziót elítélő tábláikkal és transzparenseikkel felvonuljanak. A képeken mindenféle ember feltűnik, a jól öltözött diplomásoktól az enyhén zavarodott külsejű összeesküvéselmélet-hívőkig. Valamennyien egy ügy mögé sorakoztak fel, és vonultak ki az utcára.

– Mit láttok? – kérdezi Szlobo a tanítványaitól.

– Háborúellenes tiltakozást – érkezik a szokásos válasz.

Szlobo ezután az 1969-es woodstocki fesztiválról mutat képeket. Ezeken a fotókon sáros, batikolt pólos hippik buliznak a réten, láthatóan be vannak szívva, és idegenekkel csókolóznak.

– Itt mit láttok? – kérdezi Szlobo.

– Háborúellenes mozgalmat – mondják automatikusan.

Mindegy, hogy Szlobo a világ melyik részén vetíti le a két képsorozatot, mindig ugyanazokat a válaszokat kapja. A sáros hippik színes csoportja olyan sokféleképpen összetartozik, hogy az emberek gondolkodás nélkül felismerik benne a mozgalmat. Minden egyéb segítség nélkül – nincsenek feliratok vagy jelszavak – ismered a woodstocki hippik zenei ízlését, valószínűsítheted, hogy milyen drogokat használnak, továbbá csapzott hajuk és megviselt ruhájuk alapján abban is biztos lehetsz, hogy elég büdösek. Nem kérdéses a politikai nézetük sem. A béke és a szerelem hívei. Ennek oka, hogy a hippiket, éljenek akár Kaliforniában, akár Belgrádban, közös identitás fűzi össze. Pontosan a csoportazonosságnak ez az érzése különbözteti meg az átfogó mozgalmakat az egyszerű tiltakozásoktól.

Csoportidentitásra minden mozgalomnak szüksége van, legyen célja akár egy diktátor megdöntése, akár a biogazdálkodás elterjesztése. A zöld mozgalom tagjai például mindig lekapcsolják a villanyt, ha elmennek otthonról, újrahasznosítják a műanyag hulladékot, és sosem szemetelnek az utcán. Ugyanúgy igaz ez kaliforniai vegán barátomra, Ariane Sommerre, mint Duda feleségére, Anára, a környezettudatos szerb nőre, aki a világ másik végén, a távoli Belgrádban termeszti saját zöldségeit. Nem számít, hogy hol élnek, és milyen egyéb témákkal foglalkoznak, ők valami nagyobb egység részei. Így néz ki egy egységes mozgalom, és ahogy azt Szlobo tanítványai bizonyították, a közös cél azonnal látszik rajtuk.

Egy mozgalom egysége azonban nemcsak a kultúrájától függ. Ez egyúttal igazgatási kérdés is, amire az Egyetemisták a Demokratikus Társadalomért (SDS) nevű amerikai szervezet példája is figyelmeztet. Az 1960-as években élte fénykorát az SDS. A tagság robbanásszerűen növekedett. 1964 őszén 2500 tagja volt, alig egy év múlva 25 000, 1969-re pedig csaknem 400 egyetemen működött, durván 100 ezer taggal. Az a politikai mozgalom, amelynek létrehozását segítette, százezreket vitt egy Washington D.C-ben rendezett felvonulásra, emellett sikerült magához vonzania rocksztárok és más gyönyörű és híres hívek egy csoportját is. Ez alapján gondolhatnánk, hogy az SDS fel volt készülve céljai elérésére, és arra, hogy véget vessen a vietnami háborúnak. A mozgalom sok tagja is pontosan ezt gondolta.

Csakhogy minél nagyobb lett a mozgalom, a tagok annál kényelmetlenebbnek érezték a szervezeti formát. Utálták, hogy a szervezetüknek elnöke és alelnöke van. Azzal érveltek, hogy elnöke és alelnöke egy banknak van, nem egy mozgalomnak, amely arra törekszik, hogy egy rendkívül korruptnak és erőszakosnak tartott rendszerrel szemben mutasson fel alternatívát.

Így aztán 1967-ben lelkesen megpróbálták a szervezetet demokratikusabbá tenni, ezért összehívták az SDS-t, és jelentős változásokról szavaztak. Megszüntették az elnöki és alelnöki pozíciót, és helyette egy sokkal átjárhatóbb struktúrát vezettek be. Sokan örültek a változásnak, de az mégsem tudta megvédeni a szervezetet attól, ami ezután következett. A háború dühöngött, Amerikán etnikai zavargások, politikai gyilkosságok és más borzalmak söpörtek végig, ezért ismét összehívták az SDS küldötteit, hogy megvitassák a szervezet jövőjét.

Az első pillanattól kezdve világos volt, hogy az SDS 1969-es kongresszusa minden korábbitól eltérő esemény lesz. A különféle frakciók képviselői az előcsarnokban kószáltak és irományokat terjesztettek. Aki talált időt az elolvasásukra, láthatta, hogy a sokféle véleményben szinte semmi közöset nem lehet találni. Számtalan különböző ideológiájú és méretű klikk tűnt fel, de összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a kaotikus kongresszuson az SDS-tagok két nagy csoportja küzdött egymással. Az egyikbe azok tartoztak, akik hittek a tiltakozásokban, az ügyrendben és elkötelezettek voltak az erőszakmentes akciók iránt. A másik csoport tagjai úgy gondolták, a háborút csak azzal állíthatják meg, ha „hazaviszik", vagyis amerikai városokban robbantanak és lövöldöznek. Aljas ötlet volt, morális, politikai és gyakorlati szempontból egyaránt. Sok veszekedés és számtalan rosszul megírt kiáltvány után az SDS széthasadt, és két frakció jött létre belőle. Később derült ki, hogy ez volt a szervezet utolsó kongresszusa. Az 1970-es évek kezdetén az SDS már csak névleg létezett.

A szervezet részben a forradalmár politika mámorító vonzása miatt bomlott fel. Bukását okozhatta a résztvevők fiatal kora is – mindenki a húszas évei legelején járt. De ami az SDS-szel történt, az nagyrészt elkerülhetetlen volt. Egységes szervezet

nélkül minden szétesik. Ez azon kevés dolgok egyike, amit ebben a könyvben biztosan állíthatok. A politika *per definitionem* arról szól, hogy csoportok versengenek a hatalomért. Amióta ezt a könyvet írom, Jemenben folyik Ali Abdullah Száleh diktátor elűzése a hatalomból. Végeérhetetlen tárgyalások zajlanak a tárgyalásokról, a pártok azon civakodnak, hogy milyen arányban kellene helyet kapniuk a Nemzeti Párbeszéd Konferencián. Az áhított intézmény célja, hogy a nemzet jövőjét demokratikusan alakítsa. Abba most bele se kezdjünk, hogy mi történt Egyiptomban Mubarak bukása után – ez egy másik fejezet témája lesz. A lényeg, hogy a mozgalom olyan, mint a repülőgép. Ha nem ül pilóta a vezérlőpultnál, akkor lezuhan. Azt meg soha nem lehet tudni, hogy ki szedi össze a gép darabjait.

Hogyan lehet hát biztosítani az egységet? A rövid válasz, hogy nem lehet. Nagyon keveset tehetünk azért, hogy az emberek ne viselkedjenek úgy, mint az emberek, és ne találjanak okot a harcra és a szétválásra. Választhatjuk az SDS példáját, és adhatunk mindenkinek jókora szabadságot, vagy lehetünk olyanok, mint a jemeniek, és építhetünk nagyon szigorú bizottsági struktúrát, előbb vagy utóbb valószínűleg kialakul a feszültség. Annyit mindenesetre tehet az ember, hogy tanul mások tapasztalataiból. Korábban már beszéltem arról az alapelvről, amit az Otpor!-ban fejlesztettünk ki. Ez abból áll, hogy rajzolunk egy vonalat egy papírlapra, és megnézzük, hogy hány embert tudunk magunk mellé állítani a vonal felénk eső oldalán. Ezt nevezzük választóvonalnak. Említettem Harvey Milket, akinek végül sikerült választást nyernie, mert rájött, hogy ha kampányában az életminőséggel kapcsolatos témákkal foglalkozik, akkor sokkal több embert tud az oldalára állítani, mint amikor csak olyan speciális kérdésekről beszél, amelyek elsősorban a homoszexuális közösséget érdeklik.

Gondolom, belátható, hogy egységre törekedni jó taktika. Az egyiptomi forradalmárok később súlyos hibákat követtek el, de kezdetben jól döntöttek azzal, hogy a vallási elválasztó vonalat távolabbra tolták. A 2011-es Tahrír téri felkelés indulásakor például egyes hírmagyarázók úgy vélekedtek, hogy a fundamentalista vallási erőszak rövid időn belül véget fog vetni az országban tapasztalható eufórikus hangulatnak. Tudod, hogy reagáltak az aktivisták erre az aggodalomra? Egy pénteken, amikor a téren számos muszlim letérdelt, hogy szent imájába belekezdjen, keresztény társaik valami olyat tettek, amit még senki sem tapasztalt az ország viharos történelmében. Kézen fogva védőkordont alkottak, így oltalmazták muszlim barátaikat, hogy legyen helyük a békés imához. Két nap múlva, vasárnap, a keresztények ünnepeltek imádsággal, és a muszlimok védték őket. Egy alkalommal egy keresztény pár a Tahrír téri zűrzavar közepén a szó szoros értelmében nyilvános esküvői ünnepséget tartott. Mikor az újdonsült házasok szembefordultak a tömeggel, a muszlimok és a keresztények is éljenezve köszöntötték őket. Ihab el-Kharat kopt lelkészt úgy meghatotta a téren tapasztalható vallásos egység, hogy szokatlan áldással fordult a tiltakozókhoz:

– Jézus és Mohamed nevében fogjunk össze – mondta. – Folytatjuk a tiltakozást a zsarnokság bukásáig. – És ezt tették.

Egy ilyen drámai példának nyilvánvalóan mindenkit ösztönöznie kellene, aki azt fontolgatja, hogy erőszakmentes akcióba fogjon. Szomorú, de ez a szellem nagyon gyakran elvész, és ennek általában nem a gonoszság az oka. Például Oroszországban a Kreml hatalomösszpontosítása ellen a közelmúltban olyan tüntetési hullámok indultak, amelyek tízezreket vonzottak az utcára. A Pussy Riot és más kreatív aktivisták által támogatott Putyin-ellenes mozgalom hamarosan nemzetközi hírnévre

tett szert, reményt adva mindenkinek, aki az orosz zsarnoki rendszert ellenezte. De volt egy tényező, amire nagyon kevés tudósító figyelt oda, pedig mint kiderült, ez volt a legfontosabb. Azokat a bátor férfiakat és nőket, akik a nyilvános tüntetéseken részt vettek, nagyjából ugyanabból a fából faragták, a társadalomnak ugyanabból a szűk szegmenséből jöttek. Viszonylag fiatal, harmincas, negyvenes éveikben járó, képzett, középosztályhoz tartozó emberekre gondolj, akik külföldre utaznak, szörfölnek a világhálón, és független hírforrásokat is olvasnak. Ők olyan szofisztikált moszkvai vagy szentpétervári polgárok, akik a durva nevű punkzenekar (mármint a Pussy Riot) és a Vojna (Háború) nevű street art csoport bohóckodásait az éles szatíra művészi kifejezésének tartották.

Oroszország nagy része azonban nem értett velük egyet. A hatalmas ország kisebb városaiban vagy falvaiban élő egyszerű munkásemberek számára a Pussy Riot túl messzire ment. Talán ők is úgy gondolták, hogy Oroszországban sok az egyenlőtlenség és tisztességtelenség, de elegánsan öltözött, világpolgár felebarátaikkal nem sok dologban tudtak azonosulni. Így aztán bármilyen tiltakozást szerveztek Moszkvában és más nagyvárosokban, nem érezték, hogy ezekhez közük lenne. Az orosz melósok – vagyis az ország lakosságának nagy többsége – nem találta helyét a menő városi tiltakozó mozgalomban. 2013 nyarán már csak a népesség 11 százaléka mondta azt, hogy kész tiltakozni, ami meredek visszaesés az ellenzéki mozgalom virágkorához képest.

Ha a moszkvai felvonulás bármelyik résztvevőjét megkérdezted volna, hogy szívesen látnának-e Oroszország távoli vidékeiről érkezőket maguk mellett, valószínűleg szenvedélyes beszédeket hallhattál volna minden honfitárs összefogásának jelentőségéről. Nem arról volt szó tehát, hogy a moszkvaiak ne

lettek volna teljesen nyitottak mások felé. De azt nem tették meg, amit barátunk, Imran Zahir a Maldív-szigeteken. Nem kerekedtek fel, hogy szerte az országban meghallgassák az embereket. Pedig akkor talán rájöhettek volna, hogyan állíthatják ügyük mellé a társadalom különféle rétegeihez tartozókat. A mozgalom élő dolog, és ha az egységet nem tervezik meg, és nem figyelnek rá folyamatosan, magától sosem fog megvalósulni. Ezért fontos azon dolgozni, hogy a mozgalom mindig a lehető legtöbb emberrel legyen kapcsolatban.

Nemrégiben két kaliforniai környezetvédelmi aktivistával söröztem. Rachel Hope és Chris Nahum a nevük, de mint „le-se-szart jegesmedvék" sokkal ismertebbek. Rachel és Chris azzal szereztek maguknak hírnevet – és nevettették meg az embereket –, hogy 2012-ben a demokrata és a republikánus konvención is tiltakoztak. Jegesmedvejelmezbe bújtak, kezükben táblát tartva: „Kérdezhetek valamit? Valaha?"

Rachel és Chris viccesek és szuperokosak, és nem sok náluk jobb vendéglátó lehet Los Angelesben. A globális felmelegedésre és az olvadó jégsapkákra akarták felhívni a figyelmet, és céljukat sikerült is elérniük. De míg a Kaliforniában és más óceánparti területeken élő környezettudatos amerikaiakból sok szeretetet és együttérzést váltanak ki az élőhelyeik zsugorodása miatt szenvedő jegesmedvék, úgy tűnik, hogy Amerika belsejében az emberek nem igazán törődnek velük. A középnyugatiak többsége talán látott már a tévében jegesmedvékről szóló National Geographic különkiadást, de ezen kívül életében öt percnél többet nem gondolt ezekre az állatokra. Ezért felvetettem Rachelnek és Chrisnek, hogy mi lenne, ha a következő választási vitán Iowa államban nem jegesmedvebundában jelennének meg, hanem inkább elfonnyadt kukoricacsőnek öltöznének, így utalva a hőség és az egyre gyakoribb aszályok okozta károkra. Elvégre

a globális felmelegedésnek súlyos hatásai vannak a mezőgazdaságra, és az iowai farmerek bizonyára együttérzőbben reagálnak egy számukra is ismerős jelképre. Nebraskában Rachel és Chris például éhes, kilátszó bordájú marhákként jelenhetnének meg. És így tovább...

A brazil tüntetők jól megtanulták ezt a leckét. Az ő tiltakozó megmozdulásaik előtt nemigen volt rá példa, hogy a középosztály kényelmes tagjai tömegmozgalmakat indítottak volna. Ez az osztály a történelem folyamán inkább azzal volt elfoglalva, hogy díszes porcelántányérjait rendezze a tálalószekrényében, miközben a szegények és a gazdagok az erőszak ismétlődő ciklusaiban összecsaptak egymással. Már önmagában az is lelkesítő, hogy ezek a brazil férfiak és nők a politikával kezdtek vesződni, ahelyett, hogy egyszerűen a tévét nézték vagy online vásárlásaikat intézték volna.

Brazília úgynevezett ecet-lázadásának résztvevői azonban nem voltak tapasztalt aktivisták, ezért kezdetben rosszul húzták meg azt a bizonyos vonalat. Saját követeléseiket és tiltakozási sílusukat is úgy alakították, hogy az csak a hozzájuk hasonló urbánus figurák számára volt vonzó. Nem törődtek a kevésbé művelt, kevésbé jómódú, de hasonlóképpen kiábrándult honfitársaik népes táborával, akik pedig máskülönben talán bekapcsolódtak volna a küzdelmükbe. De ez nem tartott sokáig, tanultak a kezdeti hibákból, és rájöttek, hogy miként építhetik ki a társadalmi egység erős érzését. A legérdekesebb brazil aktivisták egyike David Hertz, az ismert szakács volt, afféle Jamie Oliver, csak elbűvölőbb kiadásban. Hertz a gasztronómiát használta arra, hogy mindenkit egy asztal köré gyűjtsön, ezért indította el Gastromotiva nevű mozgalmát. Tanfolyamokon és közös főzéseken hozta össze a középosztály tagjait és a nyomorban élő szegényeket. Ezekre az eseményekre vezető brazil politikusok is elmentek. Hertz és más brazil aktivisták mindenkit a közös munkára biztattak, ezzel megmutatták, hogy van lehetőség az összefogásra, és arra, hogy engedményekre kényszerítsék a kormányt. Népszerű követeléseikre válaszul Brazília elnöke 2013-ban ígéretet tett, hogy az olajból származó állami bevételek 100 százalékát az oktatás finanszírozására fordítják.

Fontos megjegyezni, hogy a Hertz-féle közszereplők segíthetik a mozgalmat, és személyiségük vonzerőt jelenthet, de a hírességek bevonása a mozgalomba rosszul is elsülhet. Nincs kétség afelől, hogy a karizmatikus figurák képesek a tömegek egyesítésére, de a karizmatikus vezetés gyakran terhet is jelent, például, ha túl sok minden múlik egyetlen személyen. Azt az egyetlen személyt meg lehet ölni, ahogy az Benigno Aquino esetében a Fülöp-szigeteken történt, be lehet börtönözni vagy házi őrizetbe lehet venni, így járt Burmában Ang Szán Szu Csí, vagy akár az is megtörténhet vele, ami Zimbabwében Morgan Tsvangiraival. Utóbbit egy sor ostoba lépése után ellenfelei egyszerűen beemelték a hatalomba. Jó tudni tehát, hogy a celebek bevetése – bár ők szeretnek belebonyolódni mindenféle nemes csatározásokba – sokszor kockázattal jár. Nézzük például a „Foglaljuk el a Wall Street-et" mozgalmat! Következzék egy rövid, korántsem teljes lista a mozgalmat támogató sztárokról:

Kanye West, Russell Simmons, Alec Baldwin, Susan Sarandon, Deepak Chopra, Yoko Ono, Tim Robbins, Michael Moore, Lupe Fiasco, Mark Ruffalo, Talib Kweli és „*A pletykafészek*" című sorozat sztárja, Penn Badgley. Nem kell film-, tévé- vagy zenekritikusnak lenni ahhoz, hogy az ember rájöjjön, ezek a sztárok csak a népesség egy speciális része számára jelentenek vonzerőt. Azok számára, akik rapet hallgatnak, liberális politikai nézeteket vallanak, és olyan magas polc-

ra helyezett, de alacsony nézettségű tévéműsorokért rajonganak, mint a *30 Rock*, vagy olyan filmekért, mint *A gyerekek jól vannak*.

Most képzelj el valakit, aki Indiana államban él, Brad Paisley népszerű countryénekest hallgatja, az egyetemi amerikai futballért rajong, és a világnézete jóval konzervatívabb egy átlagos Occupy-támogatóénál. Valószínűleg ez a képzeletbeli ember – pokolba a szetereotípiákkal! – szintén egyetért azzal, hogy a jelenlegi rendszer nem valami jól működik, és Amerikának nagyobb társadalmi igazságosságra van szüksége, ám az Occupy kultúrája és csoportidentitása egy ilyen érdeklődésű ember számára sosem volt túl vonzó. Pedig, ha belegondolsz, a szervezők kedvezhettek volna neki. Csak annyit kellett volna tenniük – kicsit persze túlegyszerűsítve a dolgot –, hogy elküldenek néhány meghívót olyan zenészeknek is, akik talán kilógnak ebből a sorból. Mi lenne például, ha a hiphopsztár Talib Kweli által vezényelt tömeges rapéneklés helyett a „God Bless the U.S.A." című daláról ismert Lee Greenwood bukkanna fel, és hangját kieresztve elénekelne néhány hazafias dallamot. Amerika közepén a tévénézők úgy éreznék, hogy a mozgalom tényleg egyesítő erőként tekint magára, és nem egy liberális érzelemkitörésről van szó, hanem olyan párbeszédről, amely mindenkit próbál megszólítani.

Képzeld el, mi történne, ha az Occupy-aktivisták a nagyvárosok szimbolikus tereinek elfoglalása helyett inkább oda mennének, ahol az átlagos amerikaiak élnek és dolgoznak, üzeneteiket olyan helyeken terjesztenék, mint a képzeletbeli South Park és a rozsdaövezetben fekvő álmos kisvárosok. Ezt ugyanolyan könnyű megtenni, mint újrarajzolni azt a bizonyos elválasztó vonalat, és elérni, hogy több ember érezze magát otthonosan a mozgalomban. Elvégre a két nézet, miszerint „liberális mozgalom vagyunk, ideológiánkat a gyakorlatban akarjuk megvalósítani" és az „azoknak a mozgalma vagyunk, akik szerint a hétköznapi amerikaiak megérdemelnek egy kis lazítást" nincs is annyira távol egymástól, mint elsőre tűnik. Míg az első egy zárt körnek szól, az utóbbi szívesen lát egy akolban sokféle személyiséget, érdeket és véleményt. Mindig kíváncsi voltam, hogy mi történne, ha az Occupy megszabadulna a nevétől – amely burkoltan arra céloz, hogy csak akkor tartozhatsz hozzájuk, ha felhagysz mindennel, amit csinálsz, és elhatározod, hogy elfoglalsz valamit – és inkább felvenné azt a briliáns nevet, hogy „99 százalék". Ha valaki megkérdezné tőlem, hogy vajon beletartozom-e a 99 százalékba, valószínűleg azt válaszolnám, hogy miután a feleségemmel egy 46 négyzetméteres lakásban lakunk és egy majdnem tízéves kocsit vezetek, igen, határozottan úgy érzem magam, mint a 99 százalék. Akár még egy kitűzőt is hordanék a 99 százalékot hirdetve. Miért is ne? De ha azt kérdeznék, hogy: szeretném-e elfoglalni a Zuccotti parkot, kevésbé valószínű, hogy feliratkoznék.

Egy egyszerű névcserével az Occupy mozgalom megmutathatta volna, hogy szívesen fogad nagyon sokféle embert: a városiakat és a falusiakat, a konzervatívokat és a liberálisokat, az alacsonyakat és a magasakat, az autósokat és a gyalogosokat. Nagyon örültem volna, ha ez megtörténik.

Az egység végül is sokkal többet jelent annál, mint hogy mindenki felsorakozik egy adott jelölt vagy téma mögé. Az egység lényege a közösségi érzés megteremtése, a csoportidentitás elemeinek kialakítása, egy összetartó szervezet létrehozása, annak tudatosítása, hogy egyetlen emberünket sem hagyjuk magára, és ragaszkodunk a közös értékekhez. Az egység arról szól, hogy sok olyan dolgot tesztek, amitől mások is a küzdelmetek részesének érzik magukat. Sokszor elég egy zsúfolt téren megfogni

egymás kezét, vagy elénekelni egy odavaló dalt. Ezek elmondhatatlanul fontos dolgok.

De most, hogy nagyjából elmentem a szerbek számára engedélyezett érzelgősség végső határáig, olyasmiről szeretnék beszélni, ami az egységhez hasonlóan fontos, de annál sokkal konkrétabb. Arról az alapelvről, amitől a mozgalmak felépülnek vagy szétesnek, egy szent dologról: a tervezésről.

8. fejezet

Tervezd meg a győzelemhez vezető utat!

Pocsék jövendőmondó vagyok. Az iPhone-ok megjelenésekor aki csak meghallgatott, mindenkinek elmondtam, hogy az Apple holtbiztosan tönkremegy, mert ki az ördög vágyna arra, hogy a telefonhívásai közben zene szóljon és internetezni is lehessen. Amikor a szerb fociválogatott kijutott a 2010-es dél-afrikai világbajnokságra, szilárdan hittem, hogy eljött a mi időnk. Huszonharmadikak lettünk. Nem szívesen vallom be, de a barátaim általában azért kérdezik meg a véleményemet egy új termékről vagy szolgáltatásról, hogy javaslatomnak pont az ellenkezőjét tegyék. Ennek ellenére, amikor a New York-i Egyetem egyik lenyűgöző, Washington Square Parkra néző előadótermében először találkoztam néhány órára a „Foglald el a Wall Street-et" mozgalom aktivistáinak lelkes csoportjával, meg voltam győződve, hogy kemény csatára kell készülniük, és nagyon sovány az esélyük a győzelemre.

A következő fejezet szigorúan a tervezésről szól, nem áll szándékomban az értékek bármiféle megítélése. Gondolhatsz, amit akarsz azokról a fickókról, akik a Zuccotti parkban lehuppantak a földre, és megpróbálták megváltoztatni az országban zajló vitákat. Gondolhatod, hogy ez a csapat menő, de céltalan hipszterekből állt, vagy hozzám hasonlóan érezheted te is úgy, hogy a tiltakozók egy könyörtelen világban vágytak több igazságra. De függetlenül attól, hogy az embernek mi a véleménye

az Occupy tagjairól, a mozgalom tervezését vagy annak hiányát tanulmányozni értékes lecke minden aktivistának, bárhol is tevékenykedjen.

Miért ítéltem meg olyan pesszimistán a mozgalom jövőjét, annak ellenére, hogy a közvélemény-kutatások szerint az amerikai népesség közel fele egyetértett az eszméivel? A válasz egyszerű: nézd meg a nevüket! Ahelyett, hogy a „99 százalék" elnevezést választották volna, kifejezve ezzel, hogy a mozgalom alapja az összetartozás, egy egyszerű taktikáról nevezték el magukat. És bár az erőszakmentes aktivisták éveken keresztül elfoglaltak mindenfélét a fehérek számára fenntartott büféktől a Tienanmen térig, az elfoglalás mégis csak egyetlen fegyver a békés tiltakozás roppant nagy arzenáljából – ráadásul olyan eszköz, ami kizárólag az elszánt emberek bizonyos típusát szólítja meg. Ahogy ebben a könyvben korábban már volt róla szó, a mozgalmaknak, amelyek mindig széllel szemben harcolnak, hétköznapi embereket is be kell vonniuk a küzdelmükbe, ha sikert akarnak elérni. Igaz, az Occupy sokszor próbált megszólítani különböző embercsoportokat, de mozgalmuk vezérlő gondolata – ahogy már a nevükből is érzékelni lehet – mindig is a New York-i Zuccotti park elfoglalásának ötleténél maradt.

Volt más is, ami megállított és elgondolkoztatott az Occupy mozgalommal kapcsolatban. Aki szervezett már sikeres kampányt, az tudja, hogy a tömegdemonstráció a munka utolsó lépése, nem az első. Akkor biztatod utcai felvonulásra a tömeget, ha tudod, hogy elegen állnak az oldaladon, és megtettél minden előkészületet, ami a kampány szándékainak bemutatásához szükséges. A nagygyűlés nem szikra, amely elindítja a mozgalmat, hanem a győzelem utáni tiszteletkör. Egyiptomi barátaink ezt nagyon jól felismerték. Majdnem két évig szervezkedtek, tengernyi szórólapot osztottak ki, egymást érték az utcaszínházi bemutatók, és sok kis csatát megnyertek. Csak amikor biztosak voltak benne, hogy eljött a megfelelő pillanat, akkor gyűjtötték össze csapataikat a Tahrír téren, ahol végül Mubarak lemondását követelték. Az egyiptomiak üstökösszerű, de rövid életű sikerét, vagyis a Tahrír tér elfoglalását Szlobo kollégám „erőszakmentes villámháborúnak" nevezte el. A kívülállók nem tudták, hogy a győzelem mögött kétévi gürcölés áll, ennyi kellett ahhoz, hogy az egyiptomiak kialakítsák a jövőképüket és előálljanak a stratégiájukkal. Sokan azt hitték, hogy egyszerűen fogták magukat, és spontán módon elfoglalták a nemzeti múzeum és a kormányzati hivatalok előtti kiemelkedő fontosságú teret.

Kívülállók számára úgy tűnhetett, hogy máshol sincs szükség egyébre, mint az egyiptomiak mágikus helyfoglalási taktikájára. A történtek sokfelé arra ösztönözték az aktivistákat, hogy egyiptomi stílusú utcai menetelésekhez toborozzák az embereket, amennyit csak tudnak. A felajzott médiavisszhang Kairótól Madridig és Frankfurttól Damaszkuszig eltorzította a történetet, mindenkinek teljesen hamis képe alakult ki az eseményekről. Mintha nem is lenne más tennivaló, csak kellően hosszú időre elfoglalni egy központi teret, és a Mikulás máris leereszkedik az Északi sarkról, hogy teljesítse a kívánságokat, legyen az Aszad lelépése vagy mondjuk a szigorúbb pénzügyi szabályozás.

Ezért aggódtam én az Occupy miatt. Úgy tűnt, hogy a mozgalom az arab tavaszból és más eseményekből hamis következtetéseket vont le. Nemcsak az volt a baj, hogy a mozgalom tömeggyűlésként indult. Ráadásul mindenféle belső viták, tisztázások és elkerülhetetlen belharcok során gyorsan elvesztette az egységét is – már amennyire erről egyáltalán beszélni lehe-

tett. Ennek következtében filozófiája zavarossá vált, innen pedig már csak lefelé vezetett az út.

– Mit csinálhattunk volna másként? – teszi fel a központi kérdést minden sikertelen erőszakmentes kampány. Az általános választ saját anekdotámmal szeretném megadni, majd az Ezredesről ejtek szót, akinek szervezési képességei nagyon jól szolgálták őt és országát háborúban és békében egyaránt.

A tervezés első alapelve az időzítés. Ahogy a vígjátékban, a sportban és a szexben, a mozgalomszervezésben is az időzítés a legfontosabb, és ennek okai is közösek. Az emberek ingatagok, nehezen összpontosítanak és rendkívül irracionálisak. Ha akkor veszed célba őket, amikor másra figyelnek, a legalaposabb tervezés is kárba vész, ha viszont jó pillanatban csapsz le, garantáltan nyersz.

A diktátorok persze mindent megtesznek, hogy soha egyetlen pillanat se legyen alkalmas az ellenállásra. Az ellenzéket állandóan lecsukják. De még ők sem uralják az emberi élet természetes ritmusát. Ez a ritmus gyakran az aktivisták legjobb barátja. Szerbiában 2000. január 13-án, az ortodox újév előestéjén tanultuk ezt meg.

Szilveszterkor nagy bulira számítottunk, még ha olyan országban éltünk is, mint Szerbia, amelyet Milosevics sanyargatott, egyszerre több fronton zajlott a háború, és a hatalmat egyre nagyobb tüntetések és civil megmozdulások nyugtalanították. És mivel Otpor!-tagok voltunk, „a legmenőbb figurák a városban", mindenki elvárta tőlünk, hogy részt vegyünk a vidámságban, egy napra hagyjuk a fenébe az aktivizmust, és egyszerűen ünnepeljünk. Ezen a ponton jött a képbe a Red Hot Chili Peppers.

Ezzel valószínűleg elárulom a koromat, de a Peppers abszolút kedvenc bandáim egyike. Szerettem őket már az indulásukkor, amikor punkzenét játszottak, és meztelenül mászkáltak, szerszámukon egyetlen zoknival, és még most is szeretem őket, amikor sokkal dallamosabb és érzelmesebb rockot játszanak. 2000 elején, közvetlenül a *Californication* megjelenése után, a csúcson voltak. A Szilvesztert megelőző hetekben buzgón híreszteltük minden ismerősnek, hogy biztos forrásból tudjuk: a Peppers csatlakozni fog az Otpor! Köztársaság téri éjféli meglepetés banzájához.

A belgrádi fiatalok szinte egész decemberben nem tudtak másra gondolni és másról beszélni, mint a rebesgetett éjféli koncertről, amelyet a város legmenőbb zenekara ad külföldi bandák közreműködésével. A barátok arról vitatkoztak, hogy a Pepper milyen számokat ad majd elő, mennyi ideig fognak játszani, vajon hoznak-e magukkal más rocksztárokat is a turnéra, és melyik helyi bandának lesz olyan szerencséje, hogy ugyanazon a színpadon léphet fel. Talán meglepőnek tűnik az akkori fiatalok hiszékenysége, de hadd jegyezzem meg, hogy 2000 elején az Otpor!-t olyan erőnek tekintették, amelyet csak egy lépés választ el Milosevics megdöntésétől. Ami pedig, lássuk be, mégiscsak bonyolultabb feladat, mint néhány zenészt behozni az országba, hogy nálunk koncertezzenek.

Mikor végül eljött a szilveszter, több tízezer ember tolongott a téren, sokan Red Hot Chili Peppers pólójukban virítottak. A színpadon helyi szerb sztárokból álló együttesek követték egymást, fokozatosan egyre jobbak és népszerűbbek. Mindenki táncolt, ölelkezett és csókolózott. Háromnegyed tizenkettőkor már valósággal vibrált a várakozás a levegőben. Az emberek egyre nyugtalanabbak lettek. A világsztárokat akarták látni.

Éjfél előtt egy perccel kialudtak a fények. Egy hatalmas nagy vetítővászon ereszkedett le, az emberek lelkesen súgták egymásnak, hogy a Peppers valószínűleg a vásznat széthasítva

fog előtűnni, ahogy az rocksztárokhoz illik. Elkezdődött a visszaszámlálás: öt, négy, három, kettő, egy ...

És ekkor szomorú zene töltötte be a teret, a mozivászonra halott szerb katonák és rendőrök fényképét vetítették, akiket mind egy évtizedes háború során pusztítottak el. Anthony Kiedis és Flea nem tűntek fel társaikkal a színpadon, de egyik barátom, Boris Tadić igen. Alig öt évvel később Boris Szerbia köztársasági elnöke lett, de azon az éjszakán mikrofonnal a kezében a színpad szélén állt, a közönség elől elrejtette a vászon.

– Nincs mit ünnepelnünk – mondta Boris az elképedt hallgatóságnak. – Ezért arra kérlek titeket, hogy hagyjuk itt ezt a teret és az ünnepséget, ezzel mutassuk meg mindenkinek, hogy a háború és elnyomás éve marad mögöttünk. De ennek nem kell mindig így lennie. Mert 2000 a mi évünk lesz. Ebben az évben győzzön végre az *élet* Szerbiában.

Az üzenetet mindenki megértette, választási év állt előttünk. Két percig, talán háromig az emberek csak álltak: némán, csalódottan, dühösen, zavarodottan. De aztán néhányan mosolyogni kezdtek, mások is csatlakoztak hozzájuk, és 5 percen belül a közönség skandálni kezdett: „Tegyük a következő évet fontossá!" Egyre többen bekapcsolódtak, hamarosan mindenki énekelt. A Köztársaság téren az emberek álltak az üres színpad előtt, és olyan energia volt a levegőben, amilyet semmilyen rockbanda soha nem tudna előidézni. Mindenki azt érezte, hogy valami fontosat kell csinálnia. A mondanivaló világos volt, és minden elő volt készítve a Miloseviccsel esedékes végső összecsapásra. „Ez a mi évünk" – ez lett a mozgalom új jelszava, és minden jelenlévő tudta, hogy a mondatnak valódi jelentése van. Jó esélyét éreztük, hogy októberben megszabadulunk Milosevicstől és a vele járó borzalomtól. A Chili Peppers nem jelent meg, mégis ez volt a legjobb koncert, amit a jelenlévők valaha

láttak, mert aki ott volt azon az éjszakán, az ráébredt, hogy ő maga az igazi sztár.

Ilyen eredményt hoz a jó tervezés. Hétköznapi és biztosan bekövetkező eseményből indul ki, előáll egy taktikával, és tökélyre viszi a megvalósítást. Kicsit militarista stílusú összefoglalás, pedig ebben nem vagyok nagy szakértő. Ha leszámítom, hogy 1999-ben a háztetőnkről átkoztam a láthatatlan NATO-repülőgépeket, akkor voltam a legközelebb bármiféle harchoz, amikor *A Gyűrűk Ura* című könyv kardvívó jeleneteit olvastam. Ezért ha tervezésre kerül a sor, alávetem magam közeli barátom és mentorom, Bob Helvey tekintélyének. Bob az USA hadseregének nyugalmazott ezredese, és szívesen gondolok rá úgy, mint saját Yoda mesteremre.

Bob hivatásos katonatisztként harcolt Vietnamban, azután különféle beosztásokban szolgált a régióban, többek között Rangunban, az egykori burmai fővárosban volt amerikai katonai attasé. Miután elege lett a harcból, és mellét a sebesülteket elismerő Bíbor Szív és a hősiességért adományozott Ezüst Csillag érdemérmek díszítették, ösztöndíjat kért és kapott a Harvard Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Központjába.

Képzeld el az ezredest, amint megérkezik Boston elővárosába, Cambridge-be, a Harvard Egyetemre. Bőven elmúlt harminc, és hajviselete, a hivatásos tisztek kefefrizurája is messziről kitűnt a körülötte lévő hosszú hajú, nagy szemeket meresztő egyetemisták közül. A kölyköknek a kemény éjszaka azt jelenti, hogy a kelleténél többet isznak a helyi kocsmában. Bob számára a kemény éjszaka az volt, amikor a dzsungelben feküdt a sárban, mialatt a vietkongok lesből tűz alatt tartották.

Bob, egy „Erőszakmentes szankciók" című szeminárium láttán, nem tudott ellenállni. „Nincs annál szórakoztatóbb" – gondolta magában – „mint rengeteg pacsulitól illatozó békemoz-

galmár között ülni, és elborzasztani őket néhány különösen zaftos háborús történettel." A félév első napján olyan fölényesen sétált be az osztályterembe, mintha a Pentagonban készülne eligazítást tartani. Arra számított, hogy megdöbbenti, lenyűgözi a hippiket, és így megmutatja, hogy ki a főnök a társaságban. Ám ehelyett őt döbbentette meg a látvány. A teremben mindenki normális volt. Semmi pacsuli, semmi hosszú haj, csak egy csapat kíváncsi egyetemista és egy magabiztosan beszélő, magas homlokú, sasszemmel figyelő tanár, Gene Sharp.

Már említettem Gene Sharp nevét, ő az, akit háromszor jelöltek Nobel-békedíjra, körülbelül a világ minden második kitüntetését megkapta, és őt tartják a jelenkori erőszakmentes küzdelmek atyjának. Sharp egyáltalán nem az a motyogó idióta volt, akire Bob számított. Sőt, keményen beszélt, igazolva, hogy miért kapta „az erőszakmentesség Machiavellije" csípős gúnynevet.

– A stratégiai erőszakmentes küzdelem – kezdett bele Sharp a tananyagba – a politikai hatalomról szól. Arról, hogy hogyan ragadjuk meg a politikai hatalmat, és hogyan vonjuk meg másoktól.

A hatalom megragadása és megvonása – ezt a nyelvet Bob Helvey ezredes is értette. Megfeszítetten figyelt, és amit hallott, azt tökéletesen tudta értelmezni. Felidézte, mennyire frusztrálta a vietnami háború hosszú évei alatt, hogy újra és újra ugyanazokat a katonai stratégiákat próbálták alkalmazni, holott úgy tűnt, egyik sem működik. Arra vágyott, hogy valami más módon próbálhassa legyőzni az ellenséget. Sharp pedig éppen erről beszél. A fegyverek nélküli háborúról.

Bob Helvey egész életére Gene Sharp tanítványává vált. Az ezredes most Burmától Szerbiáig ugyanazt a munkát végzi, amiben mindig is kitűnt, csak a bombázókat és tankokat újab-

ban felvonulások és szórólapok helyettesítik. Bob sok dolgot megtanított nekem, mióta 2000-ben először találkoztunk, de a legértékesebb talán az volt, amit a lúdtojásról mondott.

Bob szerint a lúdtojás az a cél, amit az ember el akar érni. A kifejezés a hadseregből származik. A nagy méretarányú térképek fölé hajoló tisztek sohasem szabályos körrel jelölik meg a célt, az alakzat, amit gyorsan és vadul felrajzolnak, inkább egy lúdtojásra hasonlít. A lúdtojás tehát a végső cél, és mielőtt bármit tervezni kezdenél, pontosan tudnod kell, hogy mi is az.

Ez nehezebb feladat, mint elsőre tűnik.

Egyiptomi barátaink például teljesen rosszul határozták meg, hogy mi az ő lúdtojásuk. Tunéziai, jemeni és más, arab világbeli kollégáikkal együtt úgy gondolkoztak, hogy a lúdtojás a diktátor megbuktatása, és amikor ezt a célt elérték, a bátor aktivisták azt képzelték, hogy elvégezték feladatukat. De kiderült, hogy rossz célt választottak. Mubarak, Ben Ali és Száleh megbuktak, de a radikális iszlám feljövőben van, a hadsereg ideges, a gazdaság az összeomlás szélén áll, a nemzetközi közösség támogatása ingadozó, az utcákon káosz uralkodik, és senki sem tudja igazán, mit kell csinálni, és hogyan. Amikor az arab tavasz látszólag kudarcba fulladt, Bobbal megbeszéltük a helyzetet.

– A lúdtojást egyszer sem a diktátorok jelentették – mondta Bob. – A lúdtojás a demokrácia volt. Eltévesztették.

A legjobb pillanatban vagyunk, hogy lazításként átadjuk magunkat egy kis szerb stílusú önfejlesztésnek. Szlobo egyetemista tanítványai a félév végén néha odamennek hozzá, és tanácsot kérnek, hogy ezt vagy azt a célt hogyan érhetnék el. Barátom általában félbeszakítja őket, és nyersen megkérdezi: „Igazából mit akarsz? Ha meglengethetnék egy varázspálcát, és pontosan oda helyezhetnélek, ahol öt év múlva lenni szeretnél, mit választanál?" Meglepő, hogy milyen sokuknak fogalma sincs róla.

Legyünk igazságosak, ez aligha az ő hibájuk. Egész életükben arra trenírozzák őket, hogy csak a következő lépésre gondoljanak. Amikor középiskolába járnak, azt mondják nekik, hogy összpontosítsanak az egyetemre. Amikor egyetemre járnak, arra biztatják őket, hogy gondolkozzanak a nyári gyakorlatukról. A nyári gyakorlat alatt a munkahely miatt gyötrődnek. Aztán munkába állnak, és az előreléptetések miatt aggódnak. Ördögi folyamat ez, és nem azért, mert a küzdők a sebességtől szenvednek. Bizonyára vannak olyanok, akik szeretik a sebességet. Ez az életforma nem a gyors, és egyre megerőltetőbb tempó miatt brutális, sokkal inkább azért, mert nem hagy teret és időt arra, hogy elgondolkozzunk, mi az, amit igazán akarunk. Ahogy azt egyszer egy hajózásért lelkesedő barátom nagyon találóan megjegyezte, az a hajóskapitány, aki nem tudja, hogy hova akar menni, soha nem fog találni olyan hajót, amellyel odajut.

Ha viszont tudod, hogy hova akarsz menni, igazán csak egy módja van, hogy elindulj az úton, egy módszer, amire Bob is esküszik. A neve *fordított sorrendű tervezés*.

Szeretném, ha mindenki pontosan megértené a lényegét, ezért saját példámon fogom bemutatni. Tegyük fel, hogy egész tűrhetően gitározom, és egy vagy két dalt el is tudok énekelni. És mondjuk, elegem van ebből az egész erőszakmentes aktivizmusból, új életpályát keresek. Rocksztár szeretnék lenni. Hogyan tervezzem meg a dolgot?

A legtöbb reménybeli rocksztár – egy másik életemben biztosan rengeteget lógnék olyan emberekkel, akikre ráillik ez a meghatározás – valószínűleg elköltözik egy nagyvárosba, elkezd koncertezni, összehoz egy bandát, csinál egy kis hírverést, és várja a jó szerencsét, hogy ami még hátravan, azt elrendezze. Néhány különösen fegyelmezett ember, kemény munkával talán megtakarít egy kis pénzt, demófelvételt készít, vagy ha

tényleg rájött, hogy mitől döglik a légy, megfizet egy újságírót. De ahogy azt minden sztárjelölt, aki valaha egy órát is eltöltött Bob Helvey ezredessel, tudja, mindez kevés. Jó oka van annak, hogy a legtöbb embernek nem sikerül rocksztárrá válnia, és ez nemcsak azzal függ össze, hogy a piac kicsi és kegyetlen.

Tehát első lépésként nem elég elképzelni magam rocksztárnak, hanem pontosan ki kell találnom rocksztárságom részleteit is. A fordított tervezési sorrend azt jelenti, hogy az elképzelt célból kell kiindulni, és a jövőből fokozatosan, lépésről lépésre eljutni a jelenig. Bob mesélt nekem például a bebörtönzött burmai másként gondolkodó, Ang Szán Szu Csí támogatóinak reményeiről. Ezek az emberek az 1990-es években, küzdelmük sötét napjaiban is az asszony majdani diadalittas kiszabadulását látták maguk előtt, ami végül több mint 15 év házi őrizet után következett be. De a burmaiak nemcsak azt látták maguk előtt, ahogy kinyitja az ajtót, és kilép a szabadságba. Arról is gondolkoztak, hogy hol kerül majd sor a tiszteletére szervezett fogadásra, milyen méltóságokat fognak meghívni, és azok hol fognak ülni. Talán úgy tűnik, mintha a kocsit fognánk be a lovak elé, de az ilyen részletes tervezéssel sokkal világosabban megérthető a tényleges cél. Amikor például Szu Csí támogatói a vendégség ülésrendjén gondolkodtak, rájöttek, hogy a fő helyeken legszívesebben a sajtót, és néhány szimpatikus ellenzéki politikust látnának, ami egy másik, sokkal fontosabb felismeréshez vezetett. Valójában azt akarták, hogy a partival ne csak vezetőjük kiszabadulását ünnepeljék, de azt is bejelentsék, hogy Szu Csí hamarosan versenyre hívja rabtartóit, és elnökjelölt lesz.

Amikor tehát elképzelem jövőbeli álomkarrieremet, nem csak arra gondolok, hogy a Popovic név rivaldafénybe kerül. Látom az arénát, ahol játszom, látom a zenekarom tagjait, és a közönséget, amint a nevünket kiabálja. A fantáziajáték alig

két perce tart, amikor rájövök, hogy nem egyszerűen rocksztár szeretnék lenni, de a rocksztárok nagyon különleges fajtájához akarok tartozni. Nem úgy képzelem, hogy egy futballstadion minden sorát zsúfolásig megtöltik a sikítozó tinik. Néhány száz átlagos külsejű idősebb embert képzelek el, akik egy esős kedden elmennek szórakozni egy klubba, a nagyszerű gitárzene kedvéért. Egyik Justin keresztnevű szupersztár sem akarok lenni, sem Bieber, sem Timberlake. Inkább valami olyasmiben vennék részt, mint a Pixies nevű majdnem 30 éves alternatív zenekar vagy a tíz évvel még náluk is régebbi post-punk banda, a Fall. Amint ezt tisztáztam magamban, sokkal könnyebb lesz rátalálni az utamra, mert most már tudom, hogy jelentős közönség tolong a stadionokban, akiket nyugodtan figyelmen kívül hagyhatok. Tudom például, hogy valószínűleg nem kell arra pazarolnom az időmet, hogy cuki videókat töltsek föl a YouTube-ra, mert az én közönségem nem erre bukik. Azt is tudom, hogy a helyi klubokban játszani valószínűleg nagyon fontos, elvégre pont ezek azok a helyek, ahol elképzelem a fellépéseimet.

Tehát miután meggyőztem a nálam jobban zenélő barátaimat, hogy csatlakozzanak hozzám, és könyörgök a feleségemnek, hogy ő legyen a szólóénekes, listát készítek az összes megfelelő klubról, a nagyon nagyoktól az egészen kicsikig, és átgondolom, mi szükséges ahhoz, hogy mindegyikben mi legyünk a sztárok. Egyik-másik hely esetleg megköveteli, hogy tehetségkutató esten zenéljünk. Mások talán csak akkor biztosítanak helyet, ha garantálunk bizonyos számú fizető rajongót. Ez esetben következő lépésként összegyűjtök jó sok színpadra vágyó zenészt, és kölcsönös nézőszállító szerződést kötök velük, vagyis ígéretet adunk arra, hogy egymás showműsorait a rajongóink látogatni fogják. Tehát már van közönségem és koncertem. Még nem

értem a rocksztárok birodalmába, de közelebb vagyok hozzá. Ha az álmot stratégiámnak megfelelően felbontottam pontosan meghatározható lépésekre, és minden egyes lépés logisztikai igényeit átgondoltam, akkor az álom elérésének esélyei sokkal, de sokkal jobbak. A legelső mégis az, hogy kitaláld a végterméket, menet közben pedig folyton észben kell tartani Winston Churchill szavait: „Bármilyen gyönyörű is a stratégia, időnként azért az eredményekre is figyelni kell."

Az 1990-es és 2000-es években Bob Helvey ideje nagy részét azzal töltötte, hogy fiatal burmai férfiakat és nőket segített rocksztárrá válni, vagyis megszabadulni a katonai juntától, amely az országban átvette a hatalmat, és az ellenzék minden próbálkozását elfojtotta. Amikor az ezredes új diákjaival találkozott, a burmaiak gerillaharcosok voltak a dzsungelben, és a győzelmet egy rádiótorony felrobbantásaként vagy egy kormányerőkhöz tartozó kis őrcsapat lekaszabolásaként képzelték el. Elég kispályás dolog volt, sokat nem is gondolkoztak a folyamatról vagy a folytatás lehetőségéről, viszont jó érzéssel töltötte el őket, hogy fegyvert ragadnak és robbantanak, úgy érezték, ezzel kellően kiveszik részüket az ellenállásból. Bob azonban gyakorlatias gondolkodású katonaemberként leültette a harcosait és tisztázott velük néhány matematikai alapvetést. Hány katonája van a hadseregnek? Fiatal tanítványai úgy becsülték, hogy kicsit több mint kétszázezer.

– És hány harcosa van az ellenállásnak? – kérdezte Bob.

– Pontosan a tizede.

Máris jött a harmadik, a döntő kérdés, hány ember él Burmában? A válasz szerint több mint 48 millió. Az ezredes nem öncélúan gyötörte számokkal a hallgatóit. Minden harcoló alakulat legfontosabb kezdő feladata összeszámolni az erőforrásokat.

– Negyvennyolcmillió férfi és nő várja, hogy mozgósítsák – mennydörögte az ezredes. – Ha beszervezik őket, a veteményeskertekből, a piaci standjuk mellől, a buszok vezetőüléseiből indulhatnak el, hogy szembeszálljanak a juntával. Ha az ellenzék nem hasznosítja ezt a hatalmas erőforrást, ha továbbra is húszezer, a dzsungelben kalasnyikovval rohangáló, izzadt fickóra korlátozza magát, akkor minden bizonnyal veszíteni fog.

A hallgatók természetesen elismerték, hogy Bob nagyon jó szempontot vetett fel. Viszont fogalmuk sem volt, hogy tudnának nekiállni a toborzásnak. Bob a jól bevált fordított sorrendű tervezést hívta segítségül.

– Ha az emberek valahogy vállalkoznának a feladatra, miben nyilvánulna meg az elkötelezettségük? – kérdezte.

A gerillák lelkesen kezdtek beszélni a tömegtüntetésekről, de gyorsan elismerték, hogy a hadsereg valószínűleg nagyon hamar lecsapna a szabadságvágy ilyen formájú kifejezésére. Egy pillanatra lelohadt a lelkesedésük. De aztán egyikük arca felderült.

– Ha a szerzetesek vezetnék a menetet – vetette fel –, a hadsereg nem merne lőni, vagy ha mégis, a következmények a félelmetes diktatúra számára is végzetesek lennének, nem bírnák sokáig.

Az első lépés tehát a szerzetesek toborzása. Azután a nagymamák és nagypapák tarthatnának kicsi, ártalmatlan tiltakozásokat a házaik előtt, és az iskolások is elkezdhetnének szervezkedni a rendszer ellen.

– A lényeg – emlékeztette Bob a hallgatóit –, hogy az erőszakmentesség sokkal nagyobb erő, mint az erőszak, mert mindenkinek lehetővé teszi hogy szembeszálljon az ellenséggel – függetlenül attól, hogy hol él, vagy mennyire törékeny testalkatú.

A gerillák a rezsim elleni harcukban húszezer dzsungelben bujkáló fiatalemberre építhettek, de figyelmen kívül hagytak

negyvennyolcmillió burmait, akiket bátorítani lehetne, hogy harcoljanak a diktatúra ellen, mindenhol, ahol csak jelen vannak. Az erőszakmentes kampány előnyei nyilvánvalóak voltak.

Sokat tanultam Bob Helvey-től és Gene Sharptól, és látom, hogy nem lennének igazán elégedettek, ha ez a fejezet itt érne véget. Mint említettem, Gene és Bob semmit sem szeretnek jobban a szépen strukturált szövegnél, alpontokkal és kövérített kiemelésekkel, amik teljesen világossá teszik, hogy mi a teendő. Irántuk érzett megbecsülésem jeléül néhány világos tanulsággal szeretném befejezni ezt a szakaszt, de mivel mindeddig csodálatra méltóan visszafogtam magam, és nem kínoztam olvasóimat *A Gyűrűk Ura* iránti fanatikus rajongásommal, most a példákat a történelem legnagyszerűbb erőszakmentes küzdelméből veszem, amelynek során néhány fegyvertelen hobbit megpróbálta lerombolni egy őrült diktátor hatalmát, és helyreállítani a békét.

Mielőtt nekiülnél a tervezésnek és aggódni kezdenél a fordított sorrend vagy az időzítés vagy valami hasonló miatt, vegyél elő egy darab papírt, és ismerd meg a következő három kategóriát.

ÁTFOGÓ STRATÉGIA

Gene Sharp meghatározása szerint az átfogó stratégia rendkívül fontos fogalom, amely „a nemzet vagy más csoport minden arra alkalmas és rendelkezésre álló erőforrásának (gazdasági, emberi, erkölcsi, politikai, szervezeti stb.) összehangolását és irányítását szolgálja, annak érdekében, hogy egy konfliktushelyzetben elérje céljait." A meghatározás elég problémásnak tűnik, de Sharp szépen kifejti, és közelebb hozza a személyes szinthez, amikor azt mondja, hogy az átfogó stratégiába beletartozik „az ügy igazságosságának felmérése, a helyzetben szerepet játszó egyéb hatások értékelése, és az alkalmazandó cselekvési

mód kiválasztása", valamint annak értékelése, hogy „miképpen érhető el a cél, és mik a hosszú távú következmények."

Tehát, mondjuk, hogy te egy békeszerető hobbit vagy, csendesen éldegélsz a Megyében. Aztán egy nap feltűnik egy furcsa varázsló, és egy különös gyűrűről beszél, amely állítólag a tulajdonodban van. Egy gyűrűről, amely az egész vidéket veszélyessé teszi számodra és szeretteid számára. Világos, hogy a gyűrűt el kell pusztítani. Bocsáss meg, itt most kihagyom a cselekmény sok fontos elemét, de végül elérünk oda, hogy átfogó stratégiát kell készítened. Igazságos az ügyed? Biztos lehetsz benne, hogy ha nem pusztul el az Egy Gyűrű, akkor a gonosz Szauron, a Sötét Úr megtalálja, és segítségével elpusztítja a világot. Mi befolyásolja még a helyzetet? Az említett Sötét Úr és sok gonosz talpnyalója. Milyen módszert kell alkalmazni? Mivel te hobbit vagy, a magasságod 60 és 120 centi közötti, ezért valószínűleg olyan módszerre van szükséged, amely nem igényel túl sok kardvívást. Hogyan tudod majd a célodat elérni? Ha megtalálod Szauron gonosz Mordor birodalmát, és az átkozott gyűrűt bedobod a szerencsétlenül elnevezett Végzet-katlanba (na jó, Tolkiennek is voltak gyenge pillanatai, mint mindenki másnak). Ha ezt megteszed, te és barátaid világbékében és jólétben élhettek. Ha e célok megvalósultak, elkezdhetsz a következő lépésről gondolkodni.

STRATÉGIA

Sharp szerint „a stratégia azt vizsgálja, hogy egy konfliktusban hogyan lehet legjobban elérni a célokat... Kell-e harcolni, és ha igen, mikor és hogyan, továbbá bizonyos célokat miképpen lehet a leghatékonyabban elérni. A stratégia a rendelkezésre álló eszközök elosztásának, alkalmassá tételének és felhasználásának terve a kívánt cél elérése érdekében." Hős hobbitunk, Zsákos Frodó ezen a területen sem teljesít rosszul. Amint megvan az átfogó stratégiája, megérti, hogy a lehető legjobb eredmény érdekében össze kell fognia olyan segítőkkel, akik sokat tudnak a seggberúgás mesterségéről, ezek pedig az elfek. És amikor végül eljut az elfek birodalmába – itt most nem fárasztalak a részletekkel, ha ez fontos neked, olvasd el a könyv összes kötetét –, folytatja a helyzet értékelését, és leül egy percre, hogy felossza a feladatokat. Kiválasztja a legjobb csapatot, amit az adott körülmények között össze tud állítani. Minden résztvevőnek meglesz a saját szerepe a közelgő csatában.

Ami nagyon kapóra jön majd, amikor a taktikáját kell megválasztania...

TAKTIKA

Felesleges Gene Sharpot zaklatni a definícióért, hiszen tudjuk, a taktika egyszerűen az a nagyon korlátozott távú akcióterv, amit az ember az adott helyzetekben kigondol. A Vörösfoki Hágó Szarumán vigyázó szeme és gonosz varázslata alatt áll? Akkor próbálkozz Mória bányáival! Boromirt megölték az orkok? Fogj össze az öccsével, Faramirrel! A Fekete Kapu zárva van? Akkor próbálj meg a Minas Morgul titkos ösvényén keresztül bejutni Mordorba! A stratégiai tervezéstől eltérően a taktikai tervezés gyakran az adott pillanatban történik, lehet, hogy állandóan változik, továbbá valamennyi erőforrás optimális hasznosítása érdekében megköveteli a helyzet alapos ismeretét és a jó képzelőtehetséget.

Ha eddigi mondanivalómra kicsit is odafigyeltél, bizonyára rájöttél, hogy a stratégia és a taktika kidolgozása teljesen különböző hozzáállást igényel. A stratégiai gondolkodók bölcs és türelmes emberek, akik hosszú távú játékot játszanak, sok lépéssel előre gondolkodnak. A művészekhez hasonlóan mozaikként állítják össze terveiket. Minden kis darab szépen illeszkedik a következőhöz, és csak a művész látja maga előtt a majdan el-

készülő alkotást. A taktikusok viszont szeszélyes fickók. A most mesterei, gyakran csak annyira jók, amennyire az ösztöneikben bízni lehet. Rendelkeznek azzal a hátborzongató képességgel, hogy félúton feladják a tervüket, és egy másikat tesznek a magukévá, ha éppen ezt diktálja az adott helyzet. A szerencsés mozgalmaknak mindkét típusú ember a rendelkezésükre áll, azok is, akik kigondolják a stratégiákat, és azok is, akik kitűnnek taktikai érzékükkel. Még ritkábban az is előfordul, hogy a kétféle készség fellelhető ugyanabban az emberben, így születtek a történelemben Napóleonok és Nagy Sándorok. Sokkal gyakoribb viszont, hogy hajlamosak vagyunk összekeverni a két dolgot, és – mint mondjuk a *Foglaljuk el a Wall Street-et* mozgalom – kijelentjük, hogy a taktikánk egyben a stratégiánk, vagy fordítva. E problémát részben megoldhatja a jó tervezés és a rendkívül fontos fordított sorrendű tervezés alkalmazása. Ha ez mégsem működne, marad még valami, amit érdemes észben tartani, ez pedig a lendület.

Kérdezd Helvey ezredest, Zsákos Frodót vagy bárki mást, aki valaha hadat viselt, megerősíti, hogy minden a lendületen múlik. Küzdelmed fele azzal telik, hogy a lendületet vegyél, a másik fele, hogy fenntartsd. Ha semmilyen terved sincs, ha allergiás vagy az alpontokra és folyamatábrákra, és a szisztematikus gondolkodás minden egyéb segédeszközére, ha úgy érzed, hogy te csak ösztöneid és érzéseid alapján tudsz dolgozni, akkor is legalább törekedned kell arra, hogy minden, amit csinálsz, a lendület fenntartását szolgálja.

Azt hiszem, hogy ez volt az Otpor! sikerének igazi titka. Néha kicsivel szervezetlenebbek voltunk annál, amit szívesen bevallok, de mindig tudtuk, hogy előre kell tekintenünk. Felismertük, hogy mihelyt védekező állásba vonulunk, vereségünk már csak idő kérdése. Ezért aztán tréfás akciónk után koncertet

szerveztünk, a koncert után felvonulást, a felvonulás után választásokat, a választási csalás után polgári engedetlenséget és sztrájkokat. Az aktivizmust akciófilmként fogtuk fel, rájöttünk, hogy ha az események nem mozdulnak tovább valami nagyobb és hangosabb és nagyszerűbb felé, a közönség elunja magát. Gondolkozz hasonlóan, és a tervezés szinte magától megvalósul, minden a helyére kerül majd.

A lendület azonban élő dolog, és igaz, hogy egy egyszeri esemény a sztratoszférába emelheti, de a mélybe is ránthatja a mozgalmat. Vannak megjósolható dolgok, például, hogy Szerbiában, Grúziában vagy Ukrajnában választási csalás fog történni, de más eseményeket, például a Fülöp-szigeteki vagy libanoni ellenzéki vezetők elleni véres merényleteket kevésbé lehetett előre látni. Érzékeny és veszélyes munkába merültünk bele, amikor a szabadság és az emberek békés eszközökkel történő hatalomhoz juttatása mellett köteleztük el magunkat. A hasonló küzdelemben résztvevőkre leselkedő legnagyobb – és sajnos meglehetősen gyakori – veszély, hogy hasznosabbnak vélik a töltött fegyverekkel való fenyegetőzést, mint egy újabb vicces csínytevést. Az erőszak nem csak azért valódi veszélyforrás, mert nagyon gyakran ártatlan emberek életébe kerül, de azért is, mert ugyanolyan gyakran a mozgalom teljes csődjéhez és az ügy szánalmas bukásához vezet.

Beszéljünk hát az erőszak démonairól.

9. fejezet

Az erőszak démonai

1961-ben Dél-Afrikában egy fiatal fekete férfi reménytelenül érezte magát. Gandhi csodálójaként éveket töltött azzal, hogy az apartheid rezsimmel szembeszegülve megpróbálja a legkülönfélébb erőszakmentes módszereket megvalósítani. Barátjával összefogva jól menő ügyvédi irodát működtettek, amely arra szakosodott, hogy a rendőri brutalitások ellen eljárást kezdeményezzen. A kormány fenyegetőnek érezte a cég sikerét, ezért arra kényszerítette, hogy a város távoli végébe költözzön, amivel lényegében megfojtotta az üzletét. Az Afrikai Nemzeti Kongresszus, a párt, amelynek vezetésében hősünk segédkezett, hasonló pályát írt le. Gyors tempóban növekedett, de éppen mire odáig jutott, hogy tiltakozásai felvonulók tízezreit vonzották, a kormány rendkívüli állapotot hirdetett és egyik pillanatról a másikra minden nyilvános gyűlés illegálissá vált. Hamarosan a fiatalembert is letartóztatták, és börtönbe küldték.

Más emberként szabadult. Gandhi könyvei már nem érdekelték, helyüket Mao és Che írásai foglalták el. Nem beszélt többé erőszakmentességről, helyette Fidel Castrót, és sikeres felkelését dicsőítette.

– Eljött a fegyverek ideje – mondta. – Itt az ideje harcolni.

Barátaival új szervezetet alapított Umkhonto we Sizve, vagyis Nemzet Lándzsája néven, amelynek ő lett az első főparancsnoka. A fiatalember karizmatikus vezetőhöz illően, szenve-

délyes beszéddel indította útjára az apartheid ellen harcoló szervezetet.

– A dél-afrikai helyzet hosszú és lelkiismeretes értékelése után 1961 júniusában néhány munkatársammal arra a következtetésre jutottunk – kezdte dörgő hangon –, hogy mivel az erőszak ebben az országban elkerülhetetlen, valóságtól elrugaszkodott és helytelen lenne, ha az afrikai vezetők továbbra is békéről és erőszakmentességről prédikálnának egy olyan időszakban, amikor a kormány békés követeléseinkre erőszakkal válaszol... Minden nemzet életében eljön az idő, amikor csak két választása marad – behódol vagy harcol. Ez az idő most Dél-Afrikában is eljött. Nem fogunk behódolni, nincs más választásunk, mint hogy a rendelkezésünkre álló minden eszközzel visszavágjunk, hogy így védjük meg népünket, jövőnket, szabadságunkat.

Miután a rezsim az ellenállás minden jogszerű eszközét elvágta, a fiatalember hadat üzent országának, és teljesen világossá tette, hogy nem fél a haláltól.

Az első célpont egy elektromos alállomás volt. Amikor 1961-ben egy decemberi napon a nagyerejű robbanószerkezet működésbe lépett, a villamos vezetékeket tartó hatalmas építmények meglőtt elefántokként zuhantak az oldalukra, és teljes városok borultak sötétbe. Ez volt a háborút elindító robbanás. Hamarosan kormányzati őrállomásokat robbantottak, infrastrukturális létesítményeket tettek tönkre, terményt gyújtottak fel. A fiatalember, aki most forradalmár külsőt kölcsönző szakállt viselt, a Johannesburg határában fekvő Rivonia egyik farmján, egy zsúpfedeles kunyhóban rejtőzködött. Vezetésével a Nemzet Lándzsája majdnem kétszáz támadást indított, és a kormány legfélelmetesebb ellenségévé vált.

1962. augusztus 5-én a fiatal gerillát elfogta a rendőrség. A tárgyaláson magára vállalta a felelősséget a szabotázsakciókért, amiért a hírhedt Robin-szigeten letöltendő börtönbüntetésre ítélték. Két és félszer kétméteres cellájában csak egy szalmazsák volt. Napjai kőzúzással teltek, miközben sztoikus nyugalommal tűrte fehér őreinek fizikai bántalmazását és gúnyos megjegyzéseit. Kapcsolattartását a börtönön kívüli világgal szigorúan korlátozták, félévente csak egy levelet és egy látogatást engedélyeztek.

A kívülállók számára a bebörtönzött erőszakos forradalmár az ellenállás szimbólumává vált, szabadon bocsátása érdekében világszerte virrasztásokat tartottak csodálói. A dél-afrikai elnök, P. W. Botha egy alkalommal szabadságot ajánlott a fogolynak, ha feltétel nélkül elítéli az erőszakot, mint a politikai küzdelem eszközét. A férfi elutasította az ajánlatot. A sokat töprengő gerilla azonban végül enyhített álláspontján. Megértette, hogy Dél-Afrika előrejutásához további vérontás helyett megbocsátásra és kiengesztelődésre van szüksége. Amikor letartóztatása után huszonhét évvel Nelson Mandelát végül szabadon engedték, az erőszakmentesség bajnokaként ünnepelte a világ, és méltán. Miután saját kezével is kipróbálta a fegyveres harcot, Mandela mindenki másnál jobban tudta, hogy erőszakkal egyszerűen nem lehet elérni azt a fajta jövőt, amelyet ő és emberei élvezni remélték. Ezt a történetet nem azért húztam elő, hogy egy ember hírnevét beszennyezzem. Mandelát őszintén csodálom. Azt akartam megmutatni, hogy borzalmas elnyomással szembesülve még egy olyan igaz ember, mint Mandela is kétségbeeshet, és meggyőződéssel választhatja a fegyverek útját.

Mert a fegyver – bár ezt egy ilyen erőszakmentes beállítottságú ember, mint én, nehezen ismeri be – csábító dolog. Lehetsz

te a világ legbékeszeretőbb, naponta nyolcszor meditáló, csak újrahasznosított kender ruhákat viselő vegán embere, ellenezheted az erőszak minden formáját, amikor kezedbe veszel egy fegyvert, lelked valamely sötét zugából mégis előtör az érzés, hogy nincs kihívás, amellyel ne tudnál szembeszállni, és nincs probléma, amit ne tudnál megoldani. Valami megváltozik, amikor az emberek fegyverhez jutnak. Erősnek érzik magukat. Emlékszem, amikor 1998 decemberében egy zsaru fegyvert nyomott a számba. Azután történt, hogy egy Otpor!-gyűlésre menet letartóztattak. Az őrszobán az a gengszter és a haverjai éppen végére értek egy órája tartó elfoglaltságuknak, hogy míg én megbilincselve ülök, ők püfölnek. De csak akkor szűkült öszsze igazán a szeme, és durvult el végleg a hangja, amikor a pisztolyát elővette. Olyan volt, mint valami Piszkos Harry a filmvászonról. Mintha megvalósítaná az álmát, miközben én ott görnyedek előtte. Mindez a pisztoly miatt. A fegyver, akárcsak a motorbicikli vagy a bourbon whisky azonnal erőssé teszi az embert, ezért van velük tele oly sok hollywoodi film, videojáték, és a népszerű szórakoztatás más eszközei. Nem véletlen, hogy szoborként a nagy embereket kezükben vagy övükön fegyverrel láthatjuk, mert a legtöbben azt gondolják, hogy akinek fegyvere van, az képes rendbe tenni a dolgokat.

Amikor azonban a társadalom megváltoztatása a tét, gyakran éppen a puskás emberek teljesítenek a legszánalmasabban.

Mielőtt közreadnám néhány rendkívül fontos empirikus kutatás eredményét, egy dolgot hadd tegyek abszolút világossá. Nem azért döntöttem úgy, hogy életemet az erőszakmentes tevékenységnek szentelem, mert szilárdan hiszem, hogy az erőszak soha nem lehet elfogadható. Ha a való világban élsz, inkább előbb, mint utóbb belátod, hogy vannak olyan helyzetek, amikor az erőszak elkerülhetetlen. Hogy csak egyetlen nyilvánvaló

példát említsek, a náci hordát valószínűleg csak az amerikai, brit és orosz hadseregek tevékenysége tudta megállítani, és őszintén hálás vagyok a bátor jugoszláv gerilláknak, a partizánoknak, akik hazánk földjén a németek ellen harcoltak. Őszintén szólva az Otpor! logóját is a partizánok ökölbe szorított kéz szimbóluma ihlette.

Bár néhány elkötelezett pacifista megtagadta a II. világháborúban való részvételt, az emberiség nagy része megértette, hogy a fasizmus elleni harc szükséges rossz. Még Gandhi is, akit az erőszakmentes ellenállás megtestesítőjeként tisztelünk, úgy kezdte politikai pályáját, hogy az I. világháború idején nyilvánosan felszólította India fiatal férfijait, hogy ragadjanak fegyvert, és vonuljanak be a brit hadseregbe. Gandhi ezt a lojalitás olyan kifejezésének tartotta, amiről azt gondolta, hogy siettetni fogja India függetlenségét.

– Képesnek kell lennünk önmagunk megvédésére, vagyis arra, hogy fegyvert viseljünk, és azt használjuk – írta 1918 nyarán. – Ha a fegyverek használatát a lehető legnagyobb buzgalommal meg akarjuk tanulni, kötelességünk besoroztatni magunkat a hadseregbe.

Az én erőszak-ellenességem nem tisztán erkölcsi alapon áll, bár szerintem is minden tisztességes férfi és nő nyilvánvalóan egyetért abban, hogy általában jó ötlet a konfliktusokat békésen megoldani. Az erőszakkal kapcsolatban leginkább azt kifogásolom, hogy egyszerűen nem működik, vagy közel sem működik olyan jól, mint az erőszakmentes ellenállás. És most átadom a szót a szakembereknek.

2011-ben „Mitől működik a civil ellenállás: az erőszakmentes konfliktus stratégiai logikája" címmel egy nagyszerű könyv jelent meg. Ebben két briliáns fiatal amerikai kutató, Erica Chenoweth és Maria J. Stephan olyan alapos munkát végzett,

amilyet előttük még egyetlen tudós sem. Felkutattak minden hozzáférhető konfliktust 1900 és 2006 között, összesen 323-at, és gondosan elemezték valamennyit, hogy megállapítsák, melyik volt sikeres, melyik bukott el, és miért. Meglepő eredményre jutottak: az erőszakmentes ellenállási kampányok kétszer gyakrabban értek el teljes vagy részleges sikert, mint az erőszakot alkalmazók. A pontos számok lelkes híveinek kedvéért: ha fegyvert ragadsz, 26 százalék esélyed van a győzelemre, míg ha azokat az elveket gyakorolod, amelyekről ebben a könyvben olvastál, akkor a szám 53 százalékra nő. Az arány még határozottabban az erőszakmentesség javára tolódik el, ha a statisztikának csak az elmúlt két évtizedet feldolgozó adatait vesszük figyelembe, amikor már nem volt hidegháború, amely világszerte ösztönözte a fegyveres összeütközések finanszírozását.

De ez még nem minden. Ahogy azt Chenoweth és Stephan feltárták, a fegyveres mozgalmak általában nagyjából 50 ezer résztvevőre korlátozódtak. Ez teljesen logikus. Hál' istennek csak ennyi épkézláb ember van, aki fegyvert akar viselni, dzsungelbeli táborokban aludni, vagy más módon ölni és meghalni egy ügyért. Bármilyen nemes legyen is az ügy. Egy mozgalom viszont arról szól, hogy érezzük jól magunkat, legyünk kreatívak, és reménnyel oltsuk ki a félelmet, így nem csoda, hogy a résztvevők száma várakozáson felül növekszik.

Még mindig nem győztelek meg? Akkor nézzük meg, mi történik hosszú távon! Chenoweth és Stephan arra a következtetésre jutottak, hogy azokban az országokban, amelyekben erőszakmentes ellenállásra került sor, a konfliktus befejezése után 5 évvel több mint 40 százalékos valószínűséggel alakult ki demokrácia. Azoknak az országoknak viszont, amelyek erőszakos útra léptek, kevesebb, mint 5 százaléknyi esélyük volt arra, hogy ennyi idő után működő demokráciájuk legyen. Válaszd az erőszakmentességet, és az országod 28 százalékos valószínűséggel egy évtizeden belül visszacsúszik a polgárháborúba. Válaszd az erőszakot, és ugyanez a szám 43 százalék lesz. A számok minden esetben hasonlóak, tanulságuk pedig megcáfolhatatlan: ha szilárd, tartós és átfogó demokratikus változást akarsz, az erőszakmentesség jobban működik.

Éppen a Bassár el-Aszad elleni felkelés első napjaiban találkoztam először szíriai aktivistákkal, és könyörögtem nekik, hogy osszák meg honfitársaikkal Chenoweth és Stephan tanulmányának eredményeit. Abban az időben úgy tűnt, hogy az Aszad-ellenes mozgalomban az erőszakmentes elemek talán képesek lesznek átvenni az irányítást a fegyveres csoportoktól, amelyek kezdték uralni a vitát, esélyt adva ezzel a józan ész győzelmének. A békés aktivistákat azonban sajnos túlkiabálták azok, akik szerint erőszakmentesen nem lehet viszonyulni a brutális baaszista rezsimhez, és Aszad csak az erőből ért. Hamarosan megindult a fegyverek és harcosok folyamatos beáramlása Szíriába, és most, évekkel később, láthatjuk, hogy az erőszakos felfogás hova juttatta a lázadókat. A véreskezű és gyalázatos hírű Szabad Szíriai Hadsereg minden reményét a külföldi beavatkozásba veti, amely – ha a közelmúlt eseményeit tekintjük – csak katasztrófát hozhat minden félnek.

Nem elég, hogy a szíriai lázadók erőszakos fellépése nem hozta meg a kívánt változásokat, de valójában Aszad eltökéltségét is megerősítette. Az emberi természetnek ugyanis lényeges része a közösségekben való tevékenység, az összetartozás. Ez a jellegzetes vonás a történelem előtti időkből származik, amikor faragatlan elődeink farmer helyett leopárdbőrt viseltek, és napjaikat azzal töltötték, hogy TB-kártyájuk helyett a barlangjukat védték. Gondolom, őseink is vitáztak időnként, de amikor egy medve, egy gyapjas mamut vagy valami más óriási vadállat

üvölteni kezdett a barlangjuk előtt, biztos mégis összegyűltek. Ebben a helyzetben az emberelődöknek meg kellett találniuk a módját, hogy összefogjanak és együttműködjenek, ameddig a külső veszélyt semlegesíteni tudják, és csak később folytatták vitájukat arról, hogy ki menjen vadászni vagy ki lesz az a szerencsés, aki a törzs legizgisebb szépségét nőül veszi. Későbbi korok finomíthatták a részleteket, de a történelem előtti alapelv változatlan maradt.

Amikor 1999 tavaszán a NATO bombázni kezdte Szerbiát, még a Milosevics uralmával szemben állók között is akadtak olyanok – akár Otpor!-aktivisták is –, akik azon kapták magukat, hogy támogatják népirtó elnökünk dacos és kihívó szembeszállását a Nyugattal. Mintha az ősi törzsi rendszer bugyborékolt volna a felszínre valami mély forrásból. Ahogy hullani kezdtek a bombák, Milosevics beszédet tartott. Egyik Otpor!-os vezetőtársam döbbenten konstatálta, hogy a közvetítést nézve a diktátort biztatja. „Gyerünk, kapd el őket!", szaladt ki a száján, ami miatt néhány pillanat múlva már szégyenkezett. Pedig ez normális reakció volt, hiszen amikor a barlangod veszélyben van, érthetően drukkolsz, hogy a hordád vezére győzzön. Még akkor is, ha az illető egy barom.

Az eset érthetővé teszi, hogy az erőszak semmilyen formája sem olyan hatékony a tartós társadalmi változások elérésében, mint a békés eszközök, legyen szó akár szíriai harctéri öldöklésről, akár militáns amerikai környezetvédők óriási luxusvillák elleni tiltakozó gyújtogatásairól. Az erőszak megrémíti az embereket, akik félelmükben erős vezetőt keresnek, hogy az megvédje őket. És ez – mint minden más ebben a könyvben – összefügg a hatalom tartópilléreivel. Ahogy Szlobo barátom mondja, az erőszakos küzdelmekben az emberek le akarják rombolni a tartópilléreket, míg az erőszakmentes kampányokban azért dolgoznak, hogy a saját oldalukra állítsák. Az erőszakmentes tevékenység során úgy próbálsz meg győzni, hogy az ügyed mellé állítod a többieket – legyenek azok hétköznapi emberek, mint egy közlekedési rendőr, vagy olyan nagyágyúk, mint egy napilap vezércikkírója – és ráveszed őket, hogy a csatában a te oldaladon harcoljanak. Csoportidentitást építesz, és új közösségeket hozol létre, amelyek hatása remélhetőleg elég nagy lesz ahhoz, hogy az embereket a te ügyedhez vonzzák. És mivel senkit sem riasztasz el erőszakkal, barátaid és szomszédjaid nem érzik majd ösztönösen, hogy egy erős embernek kell megvédenie őket. Végső soron csak így tudod rávenni az embereket, hogy fordítsanak hátat annak a nagy, ronda, kegyetlen embernek, aki a barlangotokat védi.

Ám ahhoz, hogy egy erőszakmentes kampányt sikerre vihess, rokonszenvesnek kell lenned. A kampány minden pillanata, függetlenül a közvetlen céljától, elsősorban azért van, hogy kiváltsa a tömegek szimpátiáját. A marcona puskás emberek nem a legszimpatikusabb figurák. Az ember akkor is inkább átmegy az utca másik oldalára, ha szembejön egy tag, akinek Kalasnyikov van a vállán, és olyan a járása, mint a Terminátoré, ha nem lát véres áldozatokat és támadást. De egy mosolygós fiatal nő, egy jópofa és szellemes transzparenssel egész más eset. Csatlakozni akarsz hozzá, mert nehéz lenne kivonni magad energiájának, elkötelezettségének és lelkesedésének a hatása alól. Csak vess egy pillantást Manal al-Sharif YouTube-videóira. A bátor szaúdi nő a nők autóvezetésének tilalmával szembeszegülve demonstratív videókat készített, amelyeken ő ül a kormány mögött. Nézed a videót, és hirtelen ott akarsz ülni mellette az autóban. Ezért lehetséges, hogy annyian fellelkesültek az egyiptomi fiatalok láttán – köztük olyanok is, akik bármilyen elszántan keresik, képtelenek megtalálni Kairót egy

térképen –, amikor a tévé bemutatta, hogyan vonultak be 2011-ben mosolyogva, fegyvertelenül a Tahrír térre. Ha Mubarakot egy kis felfegyverzett milícia, vagy hadseregének tisztikara buktatta volna meg, valószínűleg legyintünk rá, vagy óvatosságra intjük az embereket, esetleg mindkettőt megtesszük.

Ezzel el is értünk az erőszakmentesség sikerének második, az elsővel szoros kapcsolatban álló okához. Ha az egyik oldalon gépfegyvereket és tankokat látsz, a másikon pedig több tízezer embert, akik zászlókkal, transzparensekkel és virágokkal menetelnek, aligha kevered össze, hogy ki a szépség és ki a szörnyeteg. Ifj. Martin Luther King jól értette ezt az alapelvet.

– Több erő van abban, ha társadalmilag szervezett tömegek felvonulnak, mint ha néhány kétségbeesett ember fegyvert vesz a kezébe – írta. – Ellenségeink jobban szeretnének egy kis fegyveres csoporttal foglalkozni, mint egy hatalmas, fegyvertelen, de eltökélt embertömeggel.

Amikor diktátorok hatalmas, fegyvertelen, de eltökélt embertömegekre tüzet nyitnak – ahogy azt például Burmában megtették –, azonnal rá kell jönniük, hogy az elnyomás visszaüt.

A kardnak ráadásul két éle van, ezért a fegyveres ellenállással vigyázni kell. Az egyik oldal lövéseire, bombázására, öldöklésére lövés, bombázás és öldöklés lesz a válasz, aztán ember legyen a talpán, aki megállapítja, hogy ki a hibás, és ki az, aki egyszerűen önvédelmet gyakorol. Az erőszak alkalmazásának igazi veszélye az, hogy nehezebbé válik elkülöníteni a jó fiúkat a rossz fiúktól. És ha nem vigyázol, még a legfigyelmesebben megtervezett erőszakmentes akció is nagyon gyorsan elfajulhat.

Lássunk egy példát! Képzeld el, hogy te vagy a felelős egy békés tüntetésért! Az esemény jól szervezett, olyan hangulatban zajlik, mint egy buli. Aktivista társaiddal hónapokat töltöttetek azzal, hogy felvonulásra bátorítsátok az embereket, és

a jutalmatok mindig a mozgalmatok logóival és üzeneteivel láthatóan jól felszerelkezett, rendezett sokaság volt. Aznap a mindig lelkes tömeg énekel és virágokat nyújt át a rendőröknek, az akcióban a legfiatalabbtól a legidősebbig mindenki részt vesz. Aztán egyszer csak, a semmiből felbukkan néhány részeg idióta, akik a maguk sajátos módján élvezik a délutánt. Először köveket kezdenek dobálni a rendőrökre, majd betörik egy közeli fodrászüzlet kirakatát. Te is tudod, ahogy én, hogy akár ötezren is lehetnek a tüntetésen, akik együtt énekelnek és skandálnak, és csak öt idióta, aki balhézni akar. Mégis, mi fog megjelenni a másnapi újságok címlapján? A válasz sajnos az, hogy az idióták.

A jó híretek nemsokára odalesz, és valószínűleg elveszítitek a kisgyerekes szülők és az idősek támogatását. Ez nagy kár, hiszen keményen dolgoztatok, hogy éppen ezeket az embereket magatok mellé állítsátok. De ők valószínűleg nem lelkesednek azokért a helyekért, ahol kövek röpködnek és autók lángolnak. Következő lépésként a korábban rokonszenvező média egyszeriben azzal vádol titeket, hogy erőszakosak vagytok, és a szerkesztőbizottságok mostantól gyanakvással figyelik az ügyeteket. Lendületetek egy héten belül megtörik, a hatalom oszlopai, akiket olyan kitartóan próbáltatok a saját oldalatokra állítani, sehogy sem akarnak megmozdulni, és a lakosság bajkeverőknek tekint benneteket. Mindez azért, mert a mozgalmon belül nem sikerült fegyelmezetten betartani az erőszakmentesség elvét.

Hogyan kellett volna kezelni ezt a helyzetet? Az elmúlt évtizedben CANVAS-beli barátaim és munkatársaim közel 50 ország fiaival és lányaival találkoztak és dolgoztak, jó néhányuk hazája versenghetne a bolygónk legerőszakosabb országa címért. A lelkes csoportokban mégis azt tanítottuk, hogy a véres kultúrától vagy környezettől függetlenül valamennyien képesek kialakítani és fegyelmezetten fenntartani az erőszakmentessé-

get, ha erőfeszítéseket tesznek érte. Némi készség és gyakorlat szükséges hozzá, de mindez nem bonyolultabb, mint mondjuk az autóvezetés. A trükkje pedig nem más, mint amit az autósiskola oktatói is előszeretettel ismételgetnek: Lassan kell kezdeni!

Az első feladat lehet, hogy túl gandhiánusan hangzik, de működik: A mozgalmon belül erőszakmentességet kell prédikálni – vagy a kevésbé vallásosak kedvéért, az erőszakmentességet a mozgalom ideológiájává kell tenni. Ez nekünk, szerbeknek könnyen ment. Az 1990-es évek diktatúrája során a hadsereg és a rendőrség a legkevésbé sem volt népszerű, ezért a fiatalok szemében az általuk gyakorolt erőszak sem tűnt vonzónak. Hasonlóképpen Burma buddhista társadalmában az erőszakmentesség eszméjét és jelentőségét nem volt nehéz az embereknek megérteniük. Nem akarom leértékelni a muszlimok ellen borzalmas gyilkosságokat elkövető buddhista önkéntes bandák tetteit, de azért Burmában az erőszak kultúrájának általános szintjét nem lehet összehasonlítani az olyan forró pontokkal, mint amilyen Egyiptom vagy Jemen. Ennek ellenére még az utóbbi országokban is sikerült az aktivistáknak meggyőzni társaikat az erőszakmentesség értékeiről. Elmesélték a sikeres erőszakmentes mozgalmak történetét, az eszme alkalmazását képzések során gyakorolták, és megbeszélték, hogy milyen módszerekkel lehet erkölcsi fölényre szert tenni – például megölelik a rendőröket a Tahrír téren vagy virágot adnak nekik a jemeni főváros, Szanaa utcáin. Te meg én talán azt gondoljuk, hogy mindenki tud ifj. Martin Luther Kingről és Nelson Mandeláról, de az az igazság, hogy a legtöbb ember szerte a világon egyetlen módját ismeri a makacs problémák megoldásának, az erőszakot. Ezért az erőszakmentesség terjesztésének első fontos lépése az oktatás.

A másik dolog, amire az aktivistákat képezni kell, hogy észrevegyék a lehetséges súrlódási pontokat. Ahogy CANVAS-os kollégáim, Szinisa és Misko szívesen emlékeztetik a csoportokat, amelyekkel dolgozunk, az erőszak kitörései mindig gyakoribbak olyankor, amikor „ti" találkoztok „velük", jelentse a „velük" akár a biztonsági erőket, akár egy ellentétes nézetű politikai párt tagjait. Képzeld el, hogy ott vagy egy több ezer fős tüntetésen, és a készenléti rendőrök idegesen vizsgálják a helyszínt. A hangulat feszült, tudod, hogy mindkét oldalon vannak olyanok, akik csak arra várnak, hogy valami apró incidens kirobbantsa az összecsapást. A helyzet kulcsa ilyenkor természetesen az, hogy az emberek sikeresen megőrizzék hidegvérüket.

Jim Lawson polgárjogi vezető az 1960-as években workshop-okat szervezett a Nashville-i egyházakban. Célja az volt, hogy kiképezze a fehérek számára fenntartott büféket elfoglalni készülő aktivistákat nyugalmuk megőrzésére. Lawson trénerei olyasféle kötekedésekkel és megalázó tettekkel zaklatták a tiltakozókat, amilyenekre azok Nashville utcáin számíthattak. Sértegették, köpködték az aktivistákat, rágógumit nyomtak a hajukba, azért, hogy megtanuljanak fegyelmezetten reagálni a valóságban pontosan ugyanígy zajló provokációkra. Megmutatták nekik, hogyan üljenek le a fehérek számára fenntartott asztalokhoz, letartóztatásuk után hogyan énekeljenek a rendőrautókban, és hogyan maradjanak erőszakmentesek a legmegalázóbb körülmények között is.

Az Otpor!-kampányok idején, mi, szerbek elég okosak voltunk ahhoz, hogy felvonulásaink első sorába a legszebb lányokat állítsuk, így csökkentve annak esélyét, hogy a rendőrök rögtön az elején ütni kezdjenek minket, mert még a szadista biztonsági erők tagjai sem szívesen indítják azzal a napot, hogy nőket vernek. Az első sorban vonuló lányokkal, ráadásul fizikai

védőzónát alakítottunk ki a zsaruk és a mi oldalunk verekedésre leginkább hajlamos tagjai – a fiatal, vagánykodó fiúk – között. Az Otpor!-aktivisták hangszereken játszottak, táncoltak a hangfalakból áradó zenére, és csatlakozásra szólították fel a rendőröket, ezzel is megmutatva, nem azért jöttünk az utcára, hogy őket fenyegessük. Sőt, mi több, tiltakozásainkon énekeltünk is a rendőrök tiszteletére, leginkább ugyanazokat a giccses, hazafias dalokat, amiket szeretett, de csapnivaló válogatott focistáinknak szoktunk énekelni. Ingujjukon piros szalagot viselő önkéntes egyetemistákat is megbíztunk a „tüntetés-rendőrség" feladataival. Nekik kellett elszigetelniük a sorainkban lévő potenciális bajkeverőket, nehogy erőszakot alkalmazzanak a rendőrökkel vagy egymással szemben.

Itt értünk el a harmadik dologhoz, amit meg kell tenned, ha biztosítani akarod, hogy a mozgalmadat ne öljék meg az erőszak lopakodó démonai. Meg kell védened a provokátoroktól, akik elkerülhetetlenül megpróbálják majd tönkretenni a csapatodat. Szomorú, de minden társadalomban vannak szélsőséges csoportok, és közülük jó néhány semmit nem akar jobban, mint egy erőszakos leszámolást. Lehet, hogy rasszok közötti háborúra vágynak, lehet, hogy kataklizmaszerű összeütközésre a kormánnyal, vagy talán még ezeknél is rémisztőbb dolgokra. A futballszurkolóktól a radikális anarchistákig minden országban megtalálhatók a „közönséges bűnözők", azok a vandálok, akik autókat égetnek, símaszkot viselnek, és a legjelentéktelenebb okokból is Molotov-koktélokat dobálnak a rendőrségre. És mivel szeretik a tömeggyűléseket – hiszen itt tudják a legnagyobb erőszakos pusztítást véghezvinni –, rendkívül boldogan vesznek majd részt bármilyen tiltakozáson vagy tüntetésen, amit meghirdettek. Fontos, hogy világosan megkülönböztessétek erőszakmentes mozgalmatokat ezektől a mérgező csoportoktól, és ilyenkor az sem számít, hogy egyetértetek-e bármilyen politikai programjukkal, amiben ők állítólag jeleskednek. Kerüljétek el őket minden áron. Mindig mindent meg kell tennetek, hogy megmutassátok: ezek az emberek nem részei a ti világotoknak.

Szerencsére az új technológiák ezt könnyebbé teszik, mint bármikor korábban, amit jól mutat az olasz aktivisták példája, akik 2011-ben a Foglald el a Wall Street-et! támogatására szerveztek tüntetést, és fényképeket készítettek az anarchista Black Bloc tagjairól, akik megpróbálták saját céljaik érdekében átvenni a tüntetés irányítását. Az Occupy felvonulói a provokátorok azonosításával és fényképeik internetes közzétételével képesek voltak világosan elkülöníteni magukat azoktól, akik azért jöttek Rómába, mert erőszakos érzelemkitörési lehetőséget kerestek. A szervezők erőfeszítéseinek köszönhetően senki sem keverte össze a több százezer békés demonstrálót azzal a néhány Black Bloc-figurával, akik azt remélték, hogy ellophatják a showt.

Fontos megjegyezni, hogy a következetes erőszakmentesség befelé megőrzi a mozgalom békés jellegét, kifelé pedig megmutatja, hogy jó vezetők tudtok lenni. Az eddig felsorolt okok miatt az erőszakmentes kampányok sokkal könnyebben válnak az elnyomó rezsim magas rangú tisztviselői számára is vonzóvá. A következő fejezetben látni fogjuk, hogy a híres Tienanmen téri patthelyzethez vezető diákmozgalmat óvatosan támogatták vezető katonatisztek is, akik készek voltak ellenszegülni a parancsoknak és átállni a másik oldalra. Ugyanez igaz a nemzetközi közösségre, amelynek számtalan szervezete, valamint a külföldi kormányok és az NGO-k sokkal inkább támogatják a békés ellenállást, mint a fegyveres felkeléseket.

A következetes erőszakmentességgel kapcsolatban Cecilia, a CANVAS legfiatalabb, és egyetlen filippíno trénere mindig

szívesen meséli el, mi is történt a Fülöp-szigeteken. 1969-ben Ferdinand Marcost, a II. világháborúban a japánok ellen harcoló egykori gerillát újból elnökké választották. A kommunisták által vezetett sorozatos diáktüntetésekre reagálva Marcos hamarosan rendkívüli állapotot vezetett be. Egyik hátborzongató beszédében a vezér így fordult a néphez: „Talán könnyebb és kényelmesebb lenne az ismerős és középszerű múltban keresni a vigasztalást, de túl nehéz időket élünk, és túl nagy a tét, ezért nem engedhetjük érvényesülni a hagyományos demokratikus folyamatokat."

Nem meglepő, hogy az ellenzék fegyvert ragadott, és bevette magát a dzsungelbe. A magukat „Új Néphadsereg"-nek nevező kommunisták eleinte sikeresek voltak a kormány elleni gerillahadviselésben, de az átlagos filippínók szimpátiáját nemigen sikerült elnyerniük, az USA kormánya pedig terroristáknak bélyegezte őket. Az ellenzék vezetésének felelősségét egy Benigno Aquino nevű szenátor vállalta magára. 1983-ban visszatért hosszú száműzetéséből, hogy a választáson Marcos kihívója lehessen. Érkezésekor a leszállópályán katonai fogadóbizottság várta, akik késlekedés nélkül, még a repülőtéren meggyilkolták. Egyre nagyobb tüntetésekre került sor, és Marcos végül rákényszerült a választások kiírására, amit aztán gyorsan elcsalt.

Ekkor jött el a meggyilkolt szenátor özvegyének ideje. Corazon Aquino felismerte, hogy férje megölése mekkora energiákat mozgósított, és felvonulást szervezett a fővárosban, Manilában. A tüntetésen kétmillió ember vett részt. A Marcos beiktatása utáni napon az özvegy meghirdette „A nép győzelme" nevű kampányt. Aquino ösztönzésére a filippínók többsége általános sztrájkot indított. Megszervezték, hogy a betétesek kivegyék pénzüket az állami bankokból, így destabilizálták a korrupt intézményeket, amelyek a kiváltságosok meggazdagodását szolgálták. Bojkottálták az állami médiát, helyette inkább a napilapokra és a katolikus egyház által működtetett rádióállomásokra támaszkodtak – ez utóbbi olyan oszlopa volt a hatalomnak, amely nem kedvelte Marcost. Országszerte milliókban támadt fel a remény. És a világban további millióknak nem volt kétségük afelől, hogy kinek van igaza. 1986. február 25-én Aquino elnöki esküt tett, és felállított egy emigráns kormányt. Ezen az estén Marcost, családtagjait és kíséretét amerikai katonai helikopterek kísérték egy közeli katonai bázisra, majd onnan Hawaii-ra.

A Fülöp-szigeteken, ahol korábban az erőszak elbukott, az erőszakmentesség győzni tudott, ahogy az a világon sok más helyen is történt. Ám miközben a következetes erőszakmentesség életbevágóan fontos kérdés, amely az egységgel és a tervezéssel együtt a sikeres erőszakmentes küzdelem szentháromságát alkotja, a cél eléréséhez más dolgokra is szükség van. Az említett szentháromságnál semmivel sem kevésbé fontos annak ismerete, hogy mikor és hogyan fejezzétek be, amit elkezdtetek. Ennek megértéséhez érdemes felidézni azoknak a bátor férfiaknak és nőknek az esetét, akik 1989-ben, Pekingben farkasszemet néztek a tankokkal, és így állították meg őket.

10. fejezet

Fejezd be, amit elkezdtél!

Ha eddig eljutottál a könyvben, közel jársz a célvonalhoz. Már felsejlik a befejezés, talán már azon gondolkodsz, hogy legközelebb milyen új és izgalmasabb könyveket olvass. Ideje tehát az erőszakmentes küzdelem egyik döntő fontosságú, de sajnálatosan elhanyagolt témájával foglalkoznunk. Hogyan ismeritek fel egy tetszőleges kampány során azt a kritikus pontot, amikor rohammal bevettétek a „lúdtojást", és elértétek a célt, amelynek meghódítására indultatok. Mert ez az a pillanat, amikor neked, mint aktivistának, ki kell hirdetned a győzelmet és el kell húznod a csíkot – vagy legalábbis beleállnod a következő csatába, amit megnyerhetsz.

Lehet, hogy egyszerűnek tűnik, de a győzelem kihirdetése kényes dolog. Kicsit olyan, mint a sütés, mert itt is, mint a konyhában, minden az időzítésen múlik. Senki sem akar elégett sütit vagy valami pépes cuccot kihúzni a sütőből. Ha túl hamar jelented be a sikert, és küldöd haza az aktivistákat, amikor még hátravan egy csomó nehéz munka, könnyen olyan helyzetben találod magad, mint amilyenben az egyiptomiak éppen most vannak. Ott Mubarak lemondása után mindenki, aki részt vett a forradalomban, úgy értékelte, hogy ő győzött. Elég, ha a Muszlim Testvériségről beszélünk, meg arról a hatalmas katonai akcióról és az ország elfoglalásáról, amit véghezvittek. Igaz, hogy a Testvériség menekülőben van, és a hadsereg átvet-

te az uralmat, de még most sem mondhatjuk, hogy Egyiptom olyan típusú demokrácia lenne, amilyet barátom, Mohammed Adel remélt.

Utólag már nyilvánvalónak tűnik, hogy az egyiptomiak részéről baklövés volt közvetlenül a diktátor letartóztatása után győzelmet hirdetni. Kaotikus politikai helyzetben – mint például a Mubarak hirtelen távozását követő vákuumban – magától értetődő, hogy a legszervezettebb csoportok lesznek a legkedvezőbb helyzetben a hatalom átvételére. Egyiptomban pedig senki sem volt szervezettebb, mint a Muszlim Testvériség és a hadsereg. A fiatal erőszakmentes aktivisták rendkívül sikeresen mozgósították az embereket Kairó utcáin, és fogták össze valódi egységbe az egyiptomi polgárokat. Ám azzal, hogy nem látták előre a Muszlim Testvériség és a hadsereg szerepét a Mubarak távozása utáni kusza helyzet kezelésében, olyan helyzetbe hozták magukat, amely óriási csalódáshoz vezetett. Ezért mi, a CANVAS munkatársai szeretjük emlékeztetni az embereket, hogy Kennedy elnök nemcsak azt ígérte meg, hogy asztronautákat küld a holdra, de azt is, hogy visszahozza őket a földre. A NASA lúdtojása az volt, hogy ezeket a fickókat haza is hozzák, nemcsak fellövik az űrbe. Az egyiptomi lúdtojás a demokrácia lett volna, nem egyszerűen Mubarak bukása.

Ezért fontos, hogy az erőszakmentes aktivisták befejezzék, amit elkezdtek. Egy diktatúra megdöntésének szép teljesítménye csak akkor számít győzelemnek, ha azt a kevésbé szép feladatot is sikerül teljesíteni, hogy a helyére demokratikus intézményrendszer kerüljön. És bár Chenoweth és Stephan korábban említett tanulmánya szerint tartós társadalmi változás elérésére az erőszakmentes akcióknak van a legjobb esélyük – öt év elteltével az eredmény 42 százalékos –, ez még mindig azt jelenti, hogy bátor erőfeszítéseitek 58 százalékos valószínűséggel szerencsétlenül

végződnek. Hogy hasznos tanulságok nélkül biztosan ne fejezd be az olvasást, vegyük sorra a gyakori kelepcéket, amelyekbe időnként még a hihetetlenül sikeres mozgalmak is belelépnek. Ahogy azt Egyiptomban láttuk, előfordulhat, hogy túl korán ünnepeltek, és teret engedtek rosszindulatú szereplőknek, akik kihasználják a kemény munkátokat. De az is veszélyes, ha túl sokáig vártok a győzelem bejelentésével. A lendület, ahogy azt korábban említettem, trükkös dolog, eltékozolni súlyos hiba. Ez történt azokkal a bátor kínai aktivistákkal, akik 1989-ben elfoglalták a Tienanmen teret. A modern történelem egyik legnagyszerűbb pillanatában, egyetemi hallgatók tömegtiltakozást szerveztek, és sikerült kézzelfogható engedményeket és reformajánlatokat kikényszeríteniük Kína kommunista kormányából. Csak akkor omlott össze minden, amikor az egyetemisták a kormány összes kis kompromisszumát visszautasították, és az ajánlatok elfogadása helyett a valóságtól elrugaszkodva azt követelték, hogy a kínai rendszert teljes és igazi demokrácia váltsa fel. A Tienanmen téri aktivisták elutasították azon kicsi, de jelentős győzelmek elfogadását, amelyeket a párttal szemben már elértek, a kormány viszont megrémült a további zavargások gondolatától, és szétverte a felkelést. Ennek következtében a kínai társadalmi mozgalmak közel húsz évre megbénultak.

Ahogy a kínai történelem más eseményei, a Tienanmen téren történtek is tucatnyi történelmi folyamattal állnak kapcsolatban, némelyiknek több évtizedes múltja van. Nem vagyok politológus, mégis megpróbálom a történteket leegyszerűsítve – de remélem, nem eltorzítva – felidézni. Április 15-én Hu Yaobang, a kommunista párt reformerként ismert főtitkára szívrohamban hirtelen meghalt. A pekingi egyetemisták liberális csapata, akik sok más Guns N' Roses-rajongóhoz hasonlóan éveken át álmodoztak a kínai demokráciáról, Hu-ban az ügyük bajno-

kának gondolt férfit gyászolták. Gyorsan gyülekezni kezdtek a Tienanmen téren, síremlékeket emeltek Hu tiszteletére, és verseket írtak, amelyek nagyon finoman kritizálták a kormányt, amiért nem eléggé progresszív.

Ám a versírás csak a hormonjaik által irányított fiatal egyetemisták figyelmét képes hosszabb időre megragadni. A szétszórt demonstrációk hamarosan mozgalommá álltak össze, amelynek vezetői voltak, zenéje, rigmusai, és hét pontból álló követelése. Ma, két és fél évtized távlatából úgy emlékszünk vissza a Tiananmen mozgalomra, mint amely kiállt a demokrácia mellett, és szembeszállt az elnyomással.

A résztvevők elszántságát vizuálisan jól érzékelteti a híres fénykép, amelyen egy ismeretlen férfi megállít egy előrenyomuló tankoszlopot. De az igazság az, hogy a diákmozgalom nem volt ennyire radikális, vagy legalábbis kezdetben nem. A kormánynak átadott követeléseik őszinték és józanok voltak. Tartalmazták az oktatás finanszírozásának növelését, a pekingi tüntetések tilalmának feloldását, a sajtó, azon belül különösen a diákok ügyeiről szóló írások cenzúrájának lazítását. Biztosan állíthatjuk, hogy ezek mind megnyerhető csaták lettek volna.

Elsőre úgy tűnt, hogy a kormánynak nem, vagy alig áll érdekében, hogy teljesítse a követeléseket. Április 26-án a párt hivatalos lapja, a Zsenmin Zsipao vezércikke „Félreérthetetlen álláspontot kell képviselni a zavargásokkal szemben" címmel írt az eseményekről, nem sok kétséget hagyva afelől, hogy a pártvezetés milyen megközelítést fontolgat. Erre a rendőrségi kordont áttörve további több százezer egyetemista árasztotta el a teret, akik gyorsan elnyerték a gyári dolgozók és a többi pekingi lakos támogatását. Ha a kommunista párt nagykutyája vagy, ekkor kezdtél volna megrémülni. A hatalom több tartópillére is inogni kezdett. Úgy tűnt, hogy kitört a forradalom.

A kormány felismerte, hogy a kommunista állam valódi veszélyben van, ezért gyorsan közölte, hogy kész tárgyalni. Zhao Ziyang, a párt új főtitkára egymást követő beszédeiben állította, hogy a diákoknak igazuk van, amikor a korrupciót fontos problémának nevezik, és megígérte, hogy gyorsan nekilát a helyzet javításának. Zhao azt is hozzátette, hogy a diákmozgalom hazafias természetű. Kijelentését széles körben úgy értelmezték, hogy az egyetemista vezetők nem lesznek további üldözésnek kitéve. Zhao beszédei hangnemükben és tartalmukban is érvénytelenítették a kormány korábbi kemény vonalas politikáját, és azt jelezték, hogy a kommunista párt hajlandó figyelni a népre, és ésszerűen fog cselekedni. Amikor a naptár májusra fordult, a diákok többsége úgy érezte, nagyobb győzelmet is arathat.

Ha egy Nintendo konzolon történne mindez a Myke Tyson kiütése című játékban, akkor az egyetemisták épp most verték tönkre a kitalált lúzer bokszolót, Glass Joe-t. Ha a játék az Angry Birds, akkor ez a kezdő szintek egyikének felel meg. Egy pillanatra meg kellett volna állniuk, és helyzetüket értékelve rájönniük, hogy még nem állnak készen a nagy Iron Mike kiütésére. A diákok valóban bámulatos dolgot hajtottak végre. Elvégre a kínai kormányra nem jellemző, hogy bárkinek engedne, pláne nem egy csapat kölyöknek. A diákaktivisták tehát már azzal nagy tettet hajtottak végre, hogy a kommunista pártot rávették felvetéseik megfontolására. A legjobb, amit ekkor tehettek volna, ha eredményeiket széltében-hosszában közzéteszik, szétkürtölve, hogy éppen most sikerült legyőzniük a hatalmas kínai kormányt – ami nagyrészt igaz is volt. Ezután a játék második szintje lényegében azonnal elkezdődött volna, ha a bevitt ütést arra használják, hogy egy kicsivel tovább feszegessék a határokat, és a szembenállás első körében szerzett tapasztalataikkal

javítsák pozíciójukat. Célozhattak volna rá, hogy drámai minisorozatuk második évada még az elsőnél is izgalmasabb lesz. Elvégre előttük voltak a lehetőségek, és mögöttük a vitathatatlan eredmények.

A diákvezetők többsége azonban másképp gondolkodott. Bizonyára általánosítás, de szerintem különösebben nem érdekelte őket a párbeszéd. Fiatalok voltak és idealisták, dupla vagy semmit játszottak. Tárgyalás helyett még radikálisabb taktikát jelentettek be, hogy azzal visszanyerjék a lendületüket, és újra elkötelezzék a tömegeket ügyük támogatása mellett. Éhségsztrájkot hirdettek.

A sztrájk május 13-án kezdődött. Az időzítés nem volt véletlen, hiszen a tervek szerint Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkárnak két nappal később kellett megérkeznie Pekingbe. Az pedig nyilvánvalónak tűnt, hogy a látogatás során meglátogatja a város epicentrumában lévő Tienanmen teret. Hamarosan világossá vált, hogy a hatalom rendkívüli módon érdekelt a kompromisszumban. Az állami média önmagán erőszakot véve kedvező színben tüntette fel az éhségsztrájkot, a cenzúra megszorításait enyhítették, és néhány értelmiségi engedélyt kapott, hogy a nagy országos lapokban kifejtse kritikus nézeteit. Ez persze messze járt attól, amit Nyugaton szabad sajtónak neveznek, de a világ kommunista pártjainak szemében óriási engedmény volt. Az egyetemisták megbékítése érdekében még egy további lépést is tettek. A kormány képviseletében egy Yan Mingfu nevű ember személyesen jelent meg a téren, és önkéntes túsznak ajánlotta magát. Azt mondta, a kormány érdekelt a kompromisszumban.

A diákvezetők ennek ellenére nem voltak hajlandók elmozdulni. Ők demokráciát akartak vagy bukást. Ellenfeleiktől azt várták, hogy hirdessék ki: „Game over". De a kormányok és videojátékok nem így működnek. Amikor Gorbacsov gépe másnap leszállt – és ezzel elkezdődött egy olyan kínai-szovjet csúcstalálkozó, amelyre több mint három évtizede nem volt példa –, a fogadására rendezett ünnepséget nem a Tienanmen téren, hanem a reptéren tartották. A mozgalom sorsa lényegében megpecsételődött. Céljaik tiszták voltak, de a szervezők nem értették meg, hogy nem egyetlen kataklizmaszerű leszámolásra kell készülniük, hanem kicsiny tettek sorozatára, és tévedésük után nem sok esély maradt. A kormány statáriumot hirdetett. Több magas rangú katonatiszt karrierjét és biztonságát is kockáztatva, végső, kétségbeesett erőfeszítéssel megpróbált kapcsolatba lépni az egyetemistákkal, hogy megvédhesse őket, ám a diákmozgalom ekkor is csökönyösen elutasító maradt. Nem ismerték a játékszabályokat. Nem tudták, hogy mikor kell bejelenteni a győzelmet. Túl sokáig vártak, míg végül széttiporták őket.

Még akkor is előfordulhat, hogy a mozgalmak hirtelen összeroskadnak, ha az aktivisták mindent jól csinálnak, és kifogástalanul időzítik a dolgokat. Sokan kicsiben kezdték, nagy győzelmeket arattak, a sikert pont a legjobb időpontban hirdették ki, aztán elborzadva nézték, hogy szemük láttára minden darabokra hullik. Ez általában akkor történik, amikor az emberek kezdenek túl magabiztosan hinni a győzelmükben, mint az a futó, aki majdnem a célvonalig vezet a versenyben és úgy dönt, hogy kiélvezi a győzelmet, aztán csak nézi, ahogy versenytársa elsprintel mellette, és elviszi az első díjat. Valami ilyesmi történt Ukrajnában 2004-ben, a narancsos forradalom után.

Az ukrán forradalom előtt az a megtiszteltetés ért minket, szerbeket, hogy együtt dolgozhattunk jó néhány bátor fiatal ukrán aktivistával. A csoportjuk neve Pora volt – lefordítva „Itt az idő" –, ami jól visszhangozta az Otpor! „Mennie kell" és „Ez a mi évünk" kampányainak sürgetését. A Pora vezetői

fantasztikus csapatot alkottak, nagyszerűen tudták felsorakoztatni az embereket nem csupán egy szimbólum – a narancsszín –, de egyetlen elnökjelölt, Viktor Juscsenko mögé. Juscsenko jóképű és jól öltözött férfi volt, aki jelképes narancsszínű kardigánt viselt, amikor szavazóihoz beszélt. A Pora nagy dolgot vitt véghez Ukrajnában, a hatalom képviselőit a saját oldalára vonzotta, óriási, buli hangulatú tömegrendezvényeket hozott össze. Gondoskodtak róla, hogy legyenek csinos lányok, akik a tüntetéseken a meghökkent készenléti rendőröknek narancssárga virágokat nyújtanak át, zenéltek, és mindenkit egy hajóba gyűjtöttek egy olyan ígéretes jövőképpel, amelyben Ukrajna a demokrácia, az átláthatóság és az alapvető jogok védelmezőjeként tűnik fel.

A kormányzó posztkommunista rezsimnek természetesen nehezére esett, hogy ezekkel a követelésekkel kell foglalkoznia. A Putyinnal és Oroszországgal közeli kapcsolatban álló ukrán politikai elitnek valamit – bármit – tennie kellett, hogy saját irháját mentse, mert ahogy közeledett a választási leszámolás Juscsenko Kreml által jóváhagyott ellenfele, Viktor Janukovics ellen, a Pora úgy fokozta a tempót. Juscsenko, a napos jövő képviselője kellemes külsejű volt, és tetszett azoknak a szavazóknak, akik arra számítottak, hogy kihozza Ukrajnát a posztszovjet fagyból. A másik oldalon Janukovics, egy elítélt bűnöző állt, aki korábban négy évet töltött börtönben rablás és testi sértés miatt.

2004 szeptemberében Juscsenko váratlanul rosszul lett. Először azt hitte, hogy gyomorrontást kapott. Nem érezte jól magát, de nem tűnt komolynak az ügy. Biztos, hogy megterhelte a kampánykörút – és mint mindenkinek, aki ételmérgezéstől szenved, valószínűleg neki is kicsit kínos volt a dolog –, de semmi olyan nem történt, ami országos jelentőségű üggyé nőtte volna

ki magát. Hiszen még a legerősebb vezetők is megfáznak időnként. Később azonban elfajult a dolog. Juscsenko arca felpuffadt és pattanásszerű kiütések jelentek meg rajta. Aztán a bőre hüllőszerűen zöld árnyalatúvá vált. A világ elborzadva figyelte, hogy Juscsenko, a fotogén ellenzéki politikus és a demokráciapárti aktivisták kedvence Godzilla-szerű szörnnyé alakul át.

Végül befutott a laboratóriumi vizsgálatok eredménye: Juscsenkót dioxinnal megmérgezték. A Pora jelöltje ellen használt anyag olyan tiszta volt, hogy azt csak rendkívüli vegyészeti szaktudással rendelkező ember állíthatta elő. Mint később kiderült, a tünetek azután jelentkeztek, hogy Juscsenko együtt vacsorázott az ukrán titkosszolgálat egyik vezetőjével. Az ukrán átlagpolgár csodálkozva érezte úgy magát, mintha valami rossz kémfilmben élne, ahol ugyanazok a KGB-s gazemberek szerepelnek, akikre még a szovjet időkből emlékezett. A Pora aktivistái halálra váltak, a nagyközönség pedig abban reménykedett, hogy a választások idején még élő jelöltjük lesz, nem csak egy boldoggá avatott mártírjuk.

Nem kell aggódni, mondták a Pora politikai ellenfelei. Az a probléma, állították sunyi mosollyal, hogy Juscsenko trendi kapitalista sushit fogyasztott konyakkal ahelyett, hogy sokkal hazafiasabb ételeket vacsorázott volna, mondjuk szalonnát vodkával. A szélhámos Janukovics támogatói komolyan azt állították, hogy Juscsenko csak magát okolhatja. A Pora tagjai ekkor meglátták, hogy rövid időre megnyílt előttük a lehetőség, és lecsaptak rá. Az elnyomás félreérthetetlen esetével álltak szemben, és úgy intézték, hogy az látványosan visszaüssön az elnyomókra. Juscsenko elcsúfított arca mozgalmuk új szimbóluma lett. A Pora energiája és lelkesedése kiegészült egy sor erőszakmentes technikával, amelyeket már addig is alkalmaztak, hogy felhívják a figyelmet az ukrán demokrácia ügyére. Mindezeket

bevetve állandósultak a Juscsenko támogatására szervezett felvonulások, nagygyűlések és tiltakozások. Janukovics mindent megtett, hogy elcsalja a választást. Eközben Juscsenko arca maradandóan sebhelyes lett, de egészségi állapota javult, és végül őt iktatták be Ukrajna új elnökének.

Minden megfigyelő egyetértett abban, hogy a Pora segített létrehozni a demokráciát Ukrajnában, és óriási győzelmet aratott azzal, hogy képes volt minden erőt egy hiteles jelölt mögé felsorakoztatni. Úgy tűnt, minden adott egy nagyszerű történethez, és szívesen mondanám, hogy Ukrajna ma jól halad azon az úton, amely a szabadság és az emberi jogok érvényesüléséhez vezet a régióban. Sajnos ezt nem állíthatom. A Pora aktivistái rendkívül tehetségesen vették rá az embereket, hogy a zűrzavaros elnökválasztás idején együtt dolgozzanak, ám ugyanezeket a képességeiket elhanyagolták, miután Juscsenko hatalomra jutott. Az új elnök beiktatásával véget ért a mulatság, mindenki egyszerűen hazament. Amikor a Pora forradalmi buzgalma elenyészett, az aktivisták nem folytatták a politikai egység fenntartásához szükséges munkát. Juscsenko megválasztása után mindössze néhány hónap kellett ahhoz, hogy a kormányzó koalícióban jelentős repedések keletkezzenek. Juscsenko szinte azonnal összeütközésbe került miniszterelnökével, Julija Timosenkóval, aki hozzá hasonlóan karizmatikus egyéniség volt. Ők ketten szinte semmiben sem tudtak egyetérteni, politikai szövetségeseik különböző oldalakon álltak. A demokráciapárti erők hamarosan hanyatlani kezdtek.

És a bajok csak folytatódtak. Juscsenko megviselt koalíciója végleg darabokra tört, és ez kikövezte az utat az egyszer már elbukott Viktor Janukovics előtt, aki újra megragadhatta a hatalmat. Tovább romlott a helyzet, amikor a felbátorított Janukovics miniatűr Putyinként kezdett viselkedni, és ez csak

fokozódott a Timosenko ellen emelt korrupciós vádakkal és gyors bebörtönzésével. Aki 2011-ben vagy 2012-ben Ukrajnára tekintett, joggal gondolhatta, hogy a Pora drasztikusan elbukott, és semmi esély a szabadságra.

De a nép hatalma olyan, mint a dzsinn, ha egyszer kiengedted a palackból, nem tér vissza oda. Ukrajna jól példázza a mondanivalómat. Janukovics ismételt felemelkedése után az ország politikai félelemben élt, és csak keveseknek volt energiája vagy anyagi eszköze bármit is csinálni. Az ukránok még akkor is egykedvűek maradtak, amikor Janukovics kiépítette a haverok meggazdagodását és a korrupciót támogató, masszív rendszerét. Csak sóhajtoztak, amikor a diktátor elnyomta a polgári szabadságjogokat, és szitkozódtak, amikor 75 millió dolláros palotát épített magának, amelyben a csillárok darabonként 100 ezer dollárba kerültek. A birtokán még egy teljesen felszerelt magánállatkertet is létrehoztak. Csak összehasonlításképpen: egy közalkalmazott Ukrajnában havi 2000 dollárnak megfelelő összeget keres. Az elnök már ezzel is sok kárt okozott, de amikor jelezte, hogy szakít az Európai Unióval, és Moszkva felé veszi az irányt, a dzsinn ismét kieresztette a hangját. A korrupcióval az ukránok készségesen együtt éltek. A pazarlást meg tudták bocsátani, bár nem örömmel tették. De amikor a diktátor elvette álmukat, hogy a Nyugathoz csatlakozva egy szabad világ iránt elkötelezett, normális nép legyenek, jómódban élhessenek, céljaik lehessenek, vagyis mindazt, amit egy évtizeddel korábban a Pora a „jövőkép" részeként írt le, nos, ezzel egy lépéssel túlment a határon. Az emberek ismét az utcákra özönlöttek.

EuroMaidan néven ismert mozgalmuk igazán lenyűgöző. Tagjai Kijev utcáin az imént vázolt jövőképért küzdöttek, volt, akit meg is gyilkoltak. Ki gondolta volna, hogy a történelem folyamán ukránok lesznek az elsők, akiket azért ölnek meg,

mert büszkén lengetik az Európai Unió zászlaját? Egy olyan ország polgárai, amely nem is tagja az EU-nak. Ilyen ereje van a jövőképnek, és ezért volt az EuroMaidan mozgalom olyan nagy hatást keltő. Nem számított, hogy a kormány mekkora erőket vet be, nem számított, hogy az emberek megfékezése érdekében hány rendeletet hoznak, nem számított, hogy Moszkva hány propagandakommentelőt mozgósít Ukrajnában, és a televíziókészülékeken keresztül az egész világban, akik a tiltakozókat mindenféle aljas indítékkal vádolták. Az emberek kitartottak. A magyarázat egyszerű, és szoros kapcsolatban van a Pora úgynevezett bukásával: miután megízlelték saját erejüket, a tiltakozók általában nem akarnak hosszú időre visszatérni a szolgálatkész engedelmességhez. Mozdulni akarnak. Szabadok akarnak lenni. Még nem tudni, hogy a kijevi aktivisták tanultak-e egykori hibáikból, és képesek lesznek-e hosszú időre egységbe szervezni az embereket.

Remélhetőleg megtanulják a történelemből, hogy nagy dolog, ha egy mozgalom eljut a győzelemnek látszó pillanatig, ám az egységet ezután is rendkívül fontos fenntartani. Milosevics bukása után az Otpor! annak ellenére fenntartotta a rendszerre nehezedő nyomást, hogy megnyertük a küzdelmet, amit sokan a végső célnak tekintettek. Milosevicset sikerült ugyan kiütni a hatalomból, de klikkje, még meggyengülve is túl eleven volt. Elképzelhetőnek tartottuk azt is, hogy Szerbia új vezetése Milosevics régi trónját nagyon kényelmesnek találja, és valamiféle diktatórikus hatalmat készül kiépíteni. Ám az Otpor!-ban felkészültünk erre. Tudtuk, hogy a mi lúdtojásunk a demokrácia, és még hosszú út áll előttünk, amíg odaérünk. Ezért pingáltuk tele az ország falait a jelvényeinkkel, így tájékoztatva az újonnan megválasztott demokratikus kormányt, hogy a Milosevicset megbuktatók az új vezetőkön is rajta tartják a szemüket. És ha valaki a régi rendszer visszaállítására törekszik, ugyanaz a közösségi erő fog megmozdulni, amely a korábbi vezetők skalpjait követelte. Az Otpor! régi transzparenseit és falfirkáit buldózereket ábrázoló plakátok váltották fel. Ezek lettek a szerb forradalom jelképei. „20 ezer buldózer van Szerbiában, és kb. 2 millió potenciális sofőr", állt a plakátokon, másutt meg egyszerűen enynyi: „Figyelünk titeket". A lényeg az volt, hogy emlékeztessük a Milosevics után frissen beiktatott kormányt, hogy az Otpor! kampánya korántsem ért véget. Más szavakkal, munkánk nem ért véget Milosevics bukásával. A demokráciáért harcolunk, és azt tervezzük, hogy a megkezdett küzdelmet befejezzük.

Akár erőszakmentes mozgalmat tervezel, akár golfklubot üzemeltetsz, kevés fontosabb dolog van, mint az ütés kifuttatása, vagyis hogy az ember végigcsinálja a dolgokat. Természetesen sokkal hálátlanabb feladat az ellenforradalmi puccsokat megelőzni, egy demokratikus kormányt összerakni, szabad és tiszta választások megrendezését segíteni, és tartós intézményeket felépíteni, mint mondjuk egy fanatikus diktátor vagy egy könnyen kigúnyolható polgármester ellen egy nagyváros utcáin jókedvű tiltakozást szervezni. De a sikeres mozgalmaknak türelmesen folytatniuk kell a munkát akkor is, amikor a fények és a kamerák már a következő nagy sztorira irányulnak.

A Milosevics utáni korszak második évtizedének közepén járunk, és Szerbia nem nevezhető éppen Disneylandnek. De azért tűrhetően működik a demokrácia, és nagyjából olyan az ország, amilyenért az Otpor! idején küzdöttünk. Már a mozgalom kezdetén tudtuk, mit akarunk, és volt jövőképünk, amely elég világosan meghatározta a célt. Demokráciát akartunk, egy szomszédjaival békében élő országot, Európai Uniós tagságot. Mindezt nagyjából elértük. Senki sem cenzúrázza a médiát, nem verik a tiltakozókat Belgrád utcáin, korábbi esküdt ellen-

ségeinkkel normalizált kapcsolatban vagyunk, és politikusaink – legalábbis elvben – elkötelezettek, hogy országunkat az EU-ba vezessék.

Köszönhető ez annak is, hogy a szerb aktivisták még Milosevics távozása után sem hagyták abba megnyerhető kis csatáik megvívását. Közeli barátomból és személyes mentoromból, Zoran Djindjicből miniszterelnök lett, aki eltökélten, lépésről lépésre érvényteleníti a Milosevics idejéből származó elnyomó törvényeket. Djindjic fokozatosan vezette be egyik kis reformot a másik után, mert tudta, hogy minden forradalmat követő új kormány természeténél fogva olyan, mint egy törékeny virág. És senkinek sem akart alkalmat adni, hogy leszakítsa. Ezért határozott volt, de lassan haladt. Akárcsak Egyiptomban, Szerbiában is akadtak a régi rendszernek olyan hívei, akik csak arra vártak, hogy Djindjic túlbecsülje saját képességeit, és valami ostobaságot kövessen el. Bár nekünk természetesen nem kellett a Muszlim Testvériséggel megküzdenünk, bőven voltak olyan nagy bűnszervezetek, amelyek csak azt keresték, hogy hogyan fordíthatnák saját javukra a hatalmi vákuumot, amit a Milosevics elleni győzelmünk hozott létre. Erőfeszítéseiért Djindjic végül a legnagyobb árat fizette, brutálisan meggyilkolták. Gyaníthatóan a maffia végzett vele. Az a nap – 2003. március 12. – életem legsötétebb napja volt. És mégis, bár az ország elveszített egy nagyszerű embert, demokráciánk, és azok az intézmények, amelyek megerősítését Djindjic segítette, fennmaradtak. Mi, szerbek létrehoztunk valamit, ami elég erős volt ahhoz, hogy túlélje még a bekövetkezett katasztrófát is, számomra ez a forradalmunk valódi eredménye.

Ha felidézed magadban Gandhi sómenetének történetét, emlékezni fogsz, hogy Gandhi is egyre nagyobb tetteket hajtott

végre, és útja során minden kis győzelmét közhírré tette. Ösztönösen ráérzett ugyanis az erőszakmentesség játékára. Kezdetben próbálta elnyerni a brit hatalom kegyeit, és hangsúlyozta India hűségét a koronához. Később más alapra akarta helyezni a kapcsolatot. Tudta, hogy ha forradalmat hirdetne, azt nagy valószínűséggel levernék, a hazafias lelkesedés fellángolását még szigorúbb elnyomás követné – pontosan ez történt a Tienanmen téri aktivistákkal. Gandhinak könnyű megoldásra volt szüksége, ami módot ad rá, hogy követői lassan és kényelmesen tanulják a polgári engedetlenség szabályait, fejlesszék képességeiket, és megszilárdítsák bátorságukat. A sópárlás Gandhi valamennyi elvárásának megfelelt.

A sikeres sómenet hatására persze nem valósult meg Gandhi célja, azaz India függetlensége, további tizenhét év polgári engedetlenségre volt szükség, mire Őfelsége hivatalnokai a legtöbb hasznot hajtó gyarmat ellenőrzését átadták az ország lakóinak. De ezek az évek Gandhi számára egyre könnyebbek lettek. A sómenet ugyanis időközben olyan vezetővé tette őt, aki be tudja fejezni, amit elkezdett, és aki szállítja az eredményeket. Példátlan tiszteletre tett szert az indiaiak körében. Nemcsak egyszerűen erkölcsi tekintély, és nemcsak a jó ötletek kiváló beszédeket tartó szószólója volt, hanem egy olyan ember, aki azt is tudta, hogyan kell a nyűgös aprómunkát elvégezni.

Sorra vettük tehát az erőszakmentesség alapjait: a cél meghatározása, a jelképek kialakítása, a hatalom tartópilléreinek azonosítása, az elnyomás önmaga ellen fordítása. Az erőszakmentes akció haladó szintjén a nyűgös aprómunka körébe tartozik annak felismerése is, hogy mikor kell új vizekre evezni.

Ebben nyújtott kiemelkedő teljesítményt Anna Hazare, Gandhi szellemi tanítványa, indiai aktivista, aki meglehetősen szokatlan karriert futott be. A fiúgyermek szegénységben született,

egy rokona költöztette Bombaybe, ahol néhány évig tanult, de hetedik osztályban kiesett az oktatásból, mert rokonának elfogyott a pénze. Falujába visszatérve gyógyszerészmunkát talált, polgárőr csoportot szervezett, hogy a helyi gazdákat megvédje a kegyetlen és gyakran erőszakos földbirtokosoktól, majd bevonult a hadseregbe. Ám eközben mindvégig hitt az erőszakmentességben, és miután ismét hazatért falujába, fáradhatatlan küzdelmet indított saját maga és szomszédjai életének javítása érdekében. Harcolt az alkohol betiltásáért – tudom, tudom, ennek én sem örülnék, de azt, hogy egy adott társadalomban mi működik, és mi nem, igazán csak azok tudják, akik ott élnek –, mert az alkoholfogyasztás nagy problémákat okozott a falujában. Hazare egy gabonabankot is létrehozott, hogy a szűkölködő gazdák soha ne éhezzenek. Segédkezett egy jótékonysági szervezet megalapításában, erőfeszítései rendkívüli mértékben fejlesztették a régióban folyó oktatást, és ösztönözték új iskolák építését. Továbblépve még hihetetlenebb feladatba kezdett, szerepet vállalt a kasztrendszer eltörléséért folytatott kampányban, ami drasztikusan javította az „érinthetetlennek" tartott emberek sorsát. A győzelmek fontos dolgot tanítottak Hazarénak. Ahogy azt a videojátékok tanulságaként már említettük, a kicsi, megnyerhető és világos célért folyó kezdő meccsek fognak segíteni abban, hogy felkészülj az eljövendő nagyobb kihívásokra.

2011-ben a már idős Hazare készen állt élete legnagyobb küzdelmére. Elhatározta, hogy megküzd a korrupcióval, azzal a hatalmas és terjeszkedő problémával, amely időtlen idők óta bénítja India gazdaságát és társadalmát. 2005-ben például egy Transparency International-tanulmány kiderítette, hogy saját bevallásuk szerint az indiaiak 62 százaléka vesztegeti meg az illetékeseket, annak érdekében, hogy az alapvető közszolgáltatásokat megkapja. Hazare meg akarta szüntetni ezt a jelenséget.

Kemény büntető intézkedéseket javasolt a korrupció vétségén ért hivatalnokokkal szemben, és szorgalmazta egy, a polgárok érdekében gyors cselekvésre jogosult helyi és országos ombudsmanokból álló rendszer kialakítását.

A kormány visszautasította a tervet, amelynek megvalósítása politikailag túlzottan bonyolult lett volna, így 2011. április 5-én Hazare éhségsztrájkba kezdett.

– Addig fogok éhezni – mondta egy sajtótájékoztatón –, amíg a(z antikorrupciós) törvényjavaslatot el nem fogadják.

Százak csatlakoztak Hazare-hoz a böjtölésben, és százezrek twittereztek és posztoltak támogató üzeneteket a Facebookon. India celebjei a bollywoodi filmsztároktól a krikettjátékosokig hamarosan mind csatlakoztak a küzdelemhez. Hazare mondanivalója meglehetősen egyszerű volt – nem azt követelte, hogy a korrupciónak azonnal vessenek véget, csak amellett tartott ki, hogy a törvényhozás fogadjon el egy törvényjavaslatot. Hazare fegyelmezett és konkrét tudott maradni. Gandhihoz hasonlóan ő is egy – az ügye mellett tökéletesen elkötelezett – csodálatra méltó idős úriember volt, akiről az emberek tudták, hogy eredményes lehet, hiszen már korábban is aratott győzelmeket. Nemsokára támogatók tízezrei tüntettek mellette India legnagyobb városaiban. Öt nappal később a kormány megadta magát, és megígérte, hogy megszavazzák a törvényjavaslatot.

Hazare – igen bölcsen – gyorsan bejelentette a győzelmét, és még egy döntő fontosságú lépést tett. Felismerte, hogy a csata megnyerése nem jelenti a háború megnyerését, és kis idő elteltével a hanyatló politikai rendszer könnyen visszacsúszhat a káoszba. A veszély tudatában még egy ekkora győzelem után is fenntartotta a nyomást.

– Az igazi harc most kezdődik – mondta támogatóinak. – Az új törvény megszövegezéséért még sokat kell küzdenünk.

Mindössze öt nap alatt megmutattuk a világnak, hogy a nemzet számára fontos ügyért együtt tudunk cselekedni. A fiatalok részvétele a mozgalomban a remény jele.

Hazare hű maradt szavaihoz, a kormány pedig hű maradt természetéhez. Amikor néhány hónappal később beterjesztésre került a törvényjavaslat felvizezett változata, Hazare azt egyszerűen „kegyetlen tréfának" nevezte. Újabb, ezúttal, ha kell, halálig tartó éhségsztrájkot ígért. Órákon belül tízezrek küldtek faxot a kormánynak Hazare felhívásának támogatására. Mumbaiban a taxisok a követelések melletti szolidaritás jeleként egynapos sztrájkot tartottak. Ám még mielőtt elkezdhette volna éhségsztrájkját, Hazarét illegális gyűlések szervezése miatt letartóztatták, és bebörtönözték.

Hazare cellájában megkezdte az éhségsztrájkot, amivel nagyon hamar tömeges támogatást ért el. A kormány órákon belül beleegyezett a szabadon bocsátásába. Az elnyomás önmaga ellen fordult. Hazare, aki mindig is nagy taktikus volt, addig nem hagyta el a celláját, amíg engedélyt nem kapott, hogy éhségsztrájkját a korábban kiválasztott köztéren folytassa. Néhány nap múlva, miközben egyre áradtak a követelését megerősítő állásfoglalások, Hazare ismét győzött. A választott helyszínre kísérték, hogy ott folytassa a böjtöt. Nagyon lesoványodott. A támogatására érkezett tízezrek tapasztalhatták az ellentmondást, hogy miközben teste legyengült, a lelke elszánt maradt. Hazare újra és újra kijelentette, hogy ha szükséges, meghal, de ő és támogatói soha nem fogják föladni a harcot.

A hagyományos topi, Hazare jellegzetes fehér sapkája egész Indiában a fiatal férfiak népszerű viseletévé vált. A támogatók egy rövid, „Én vagyok Anna" szövegű énekkel is előálltak, és megfogadták, hogy valahányszor egy rendőr vagy más hivatalnok szemtelenül vesztegetési pénzt kér tőlük, jó hangosan eléneklik.

Hazare 12 nappal az éhségsztrájk megkezdése után már közel 8 kilót fogyott, kiszáradt és legyengült, ám ekkor azt a hírt kapta, hogy a kormány ismét kapitulált követelései előtt, és a törvényjavaslatot elvárásai szerint módosítják. Hazare egy széken ülve, háta mögött egy óriási Gandhi-portréval bejelentette végső győzelmét. „Úgy érzem, ez az ország győzelme" – mondta. Tényleg az volt, de csak azért, mert Hazare a megfelelő pillanatokban tudta kihirdetni győzelmeit, és a harc legvégéig fenntartotta a nyomást.

Nem könnyű sikerre juttatni olyan társadalmi változásokat, amilyeneket Hazare Indiában, vagy mi Szerbiában elértünk. A demokrácia, az emberi jogok és az átláthatóság lassan növő termények, virulásukhoz és életben maradásukhoz kemény munkára, világos stratégiákra és erős civil intézményekre van szükség. Aktivistaként te vagy felelős azért, hogy befejezd, amit elkezdtél, mert, ahogy azt világszerte láthatjuk, az igazi megoldásokat nélkülöző forradalmak után ugyanolyan rossz lesz a helyzet, mint amilyen előttük volt. Gondoskodnod kell róla, hogy a változások, amelyeket előidézel, tartósak és stabilak legyenek. És ügyelned kell néhány nyilvánvaló dologra. Nem szabad a „game over"-t túl hamar kihirdetned, fel kell ismerned a tálcán kínált győzelmet, és nem szabad belső perpatvarok vagy politikai pózolás miatt elfecsérelned a nehezen létrehozott egységet. És – bár nagy a kísértés – vigyázz, hogy ne szerelmesedj bele túl könnyen az új elitbe, amelynek kiemelkedése talán éppen a mozgalmatoknak köszönhető. A korrupció és az újonnan szerzett hatalommal való visszaélés a legjobban levezényelt erőszakmentes forradalmakat is tönkreteheti. A diktátor régi cipője sokszor nagyon kényelmesnek tűnik a palota új lakói számára. A Kmara (Elég!) nevű grúz szervezet aktivistái a kétezres évek elején örökbe fogadták az Otpor! ökölbe szorított kéz

logóját, és 2003-ban, országuk rózsás forradalma során élesben is felhasználták. Tíz évvel később Miheil Szaakasvili – az ígéretes fiatal vezető, aki azzal az elhatározással lépett hatalomra, hogy a korábbi szovjet tagköztársaságot az emberi jogok és demokrácia ösvényére állítja – vereséget szenvedett a választásokon. A választások előtt azt rótták fel neki, hogy ugyanazokat a tekintélyelvű taktikákat alkalmazza, amelyekre parancsuralmi módszerekkel dolgozó elődei támaszkodtak.

Én egy olyan mozgalom tagja voltam, amelynek sikerült országában valódi változást elérnie, így remélem, elhiszed, ha azt mondom, hogy igenis lehetséges ebben a világban időtálló eredményt elérni. Szerbia a legjobb hely ma a világon? Határozottan állíthatom, hogy nem. Gazdaságunk vergődik, oktatási rendszerünk elavult és működési zavarokkal küzd, környezeti szokásaink teljesen középkoriak, és Milosevics emberiség elleni bűntetteinek köszönhetően a nemzetközi közösségben még hosszú ideig rossz hírünk lesz. Belgrádban és máshol is nagy a munkanélküliség aránya és sok a korrupció. De reménykedünk a jövőben, viszonylag szabad a médiánk, és olyan demokratikus intézményeink vannak, amelyek lehetővé teszik, hogy megválasszuk vezetőinket, és számon kérhessük rajtuk mindazt, amit megtettek vagy elmulasztottak. És a legfontosabb, megalapozott önbizalmunk van, amit a sikeresen véghezvitt, erőszakmentes forradalmunkból merítettünk. Nagyszerű, erőt adó tapasztalat, hogy képesek voltunk az általános életkörülményeken javítani. Sok jó célért kiálló embernek ad ösztönzést egy egyszerű gondolat: a változás rajtuk múlik. Ők tudták, ahogy remélem, te is tudod, hogy neked kell cselekedned.

11. fejezet

Rajtad múlik!

Akit életében egyszer is elvarázsolt egy jó krimi, vagy aki gyerekkorában gyorsan befalta a szétázott brokkolit és gumiszerű csirkét, csak hogy utána megkapja az édességet, az tudja, hogy a legjobbat a végére kell hagyni. Most, hogy már beszéltem neked Gandhiról és ifj. Martin Luther Kingről, meséltem egy kicsit az egyiptomi, burmai és Maldív-szigeteki felkelésekről, és megosztottam saját tapasztalataimat a vérengző Milosevics megdöntésében való részvételemről, egy más típusú, szerény, ugyanakkor lelkesítő hősről szeretnék beszélni. Képzelt főszereplőnket nevezzük Kathynek. Elfogulatlanul nézve ez a mi Kathynk nem különleges egyéniség. Élhetne az Egyesült Államok bármelyik kisvárosában, történetét azokból az anekdotákból és példákból állítom össze, amelyeket elővárosokban élő, részmunkaidőben dolgozó amerikai aktivistáktól hallottam.

Szóval Kathy nagyon kedves, teljesen hétköznapi személy, jó munkája, három gyereke és egy kétszintes háza van, az a fajta nő, aki bájos, de nem különösebben figyelemre méltó. Próbál rendes, boldog és kiegyensúlyozott életet élni, és a legutóbbi időkig nem is gondolt arra, hogy bármiféle mozgalmi tevékenységben részt vegyen. Az 1960-as évek nagy generációjához képest túl fiatal, abban a hitben nőtt fel, hogy a politika piszkos dolog, a rendszerek korruptak, és az emberek helyzete többé-kevésbé reménytelen, úgyis a nagy kormányok és nagy részvénytársasá-

gok uralma alatt áll minden. Ezért a legjobb, amit az ember tehet, ha a saját ügyeivel törődik, és olyan dolgokra összpontosít, amelyeket irányítani tud. Kathy – sokunkhoz hasonlóan – mindig megpróbálta elkerülni azokat a bosszantó embereket, akik a szupermarketek előtt agitáló brosúrákat osztogatnak. Értékelte a lelkesedésüket, de semmilyen kapcsolatba nem akart kerülni velük. Csak annyit szeretett volna, hogy békén hagyják.

Ám ekkor jött a területi átsorolás.

Ahogy az a helyi önkormányzatra tartozó ügyekkel általában történni szokott, Kathy legtöbb szomszédja a füle botját sem mozdította, amikor ezt a bizonyos határozatot a városi képviselő-testület jóváhagyta. Valójában Kathy sem. Néhány hét múlva azonban mindenhol erről beszéltek – hallott róla a benzinkútnál, férje munkatársai is erről vitatkoztak, és a tervet ellenző feliratok bukkantak fel mindenfelé. A gyerekei iskolájához vezető út mellett van egy nagy üres telek, amit hamarosan egy gigantikus bevásárlóközpont fog birtokba venni. Ilyen dolgok Amerika-szerte sok településen történnek. Nem kell ahhoz várostervezőnek lenni, hogy az ember tudja, egy iskola mellett felépített bevásárlóközpont növeli a forgalmat, a potenciális balesetek számát, és olyan káros szórakozási lehetőségeket teremt, amelyeket általában jó okkal tartanak távol az iskoláktól. A városi önkormányzat azonban néhány helyi fejlesztő lelkes támogatásával, figyelmen kívül hagyta ezeket a szempontokat, és megadta az engedélyt az építkezés elkezdésére.

Kathyt aggasztotta a terv, ezért mindent megtett, amiről azt gondolta, hogy meg kell tennie. Felhívott néhány önkormányzati képviselőt, és üzenetet hagyott a titkárságokon – természetesen semmilyen választ nem kapott. Írt a helyi újságba. A levele megjelent, de semmi sem történt. Beszélt az iskola igazgatótanácsában ülő barátaival, és együtt megfogalmaztak egy

szigorú hangú levelet a polgármesternek. Udvarias válaszában a polgármester megígérte, hogy megvizsgálja az ügyet – nem tette meg. Ha aktivistaként valaha próbáltál már eredményt elérni bármilyen lakóhelyi ügyben, biztos vagyok benne, hogy a felsoroltak ismerősen hangzanak.

Kathy és barátai nemsokára másról sem tudtak beszélgetni, mint a bevásárlóközpontról. Nemcsak a közlekedésbiztonság foglalkoztatta őket. A közeli nagy forgalom persze veszélyt jelentett, de nem olyat, amit néhány jól elhelyezett fekvőrendőr vagy jelzőlámpa ne tudna megoldani. Az igazán felháborító az volt, hogy néhány pénzes és a Városházán jó barátokkal rendelkező ember, egyszerűen beszambázik a hivatalba, és ott a haverjaival eldöntik, hogy mi történjen, a Kathyhez hasonló hétköznapi polgárokat meg kihagyják a folyamatból. Velük, szülőkkel teszik ezt, akik reggelenként telekocsi rendszerben fuvarozzák gyerekeiket az iskolába, jótékonysági süteménykészítést szerveznek a suli támogatására, és az iskolai közösséget életük kihagyhatatlan részének tartják. Kathy és barátai eleinte nyugodtan, majd a hetek múltával egyre dühösebben gondolták, hogy itt az ideje a komolyabb akciózásnak. Mint minden megvívásra érdemes csatához, ehhez is sok időre és kidolgozott taktikára volt szükség. Hamar rájöttek, hogy a városi vezetést nem érdekli az iskolások szüleinek véleménye, mert ők nem elég fontosak. Tipikus NIMBY (a beruházásokat saját helyi érdekeik miatt támadó) -csoportként kezelve őket, a polgármester könnyedén legyinthet, hiszen az ilyen tiltakozók ugyanolyan gyakoriak a kertvárosokban, mint a galambok a belvárosban. De Kathy furfangos volt. Tudta, hogy a hatalomnak melyik az a pillére, amelyre ő is támaszkodhat.

Eszükbe jutott, hogy mennyire istenfélő elővárosban laknak. Nagyon sok közöttük a templomba járó ember, aki komolyan

veszi a vallást, tulajdonképpen azt is mondhatjuk, hogy a helyi gyülekezetek a civil élet központjaiként működnek. Kathy és szövetségesei már beletörődtek abba, hogy a polgármestert nem érdekli a kisemberek mondanivalója, és a fejlesztők sem fognak odébbállni, amíg lehetőségük van rá, hogy pénzt keressenek. De vannak olyan erők, amelyeket a legelszántabb városvezetés sem hagyhat figyelmen kívül, ezért Kathy megnyerte a helyi papságot, így állítva Isten haragját a saját oldalára. Meggyőzött egy helyi lelkészt, hogy írjon határozott hangú levelet a polgármesternek. A polgármester nem volt hülye, és amint érzékelni kezdte, hogy istenes koalíció formálódik ellene, reagált a tiltakozásokra, és megígérte, hogy megvizsgálja a területi átsorolást. A lelkész levele azt jelezte, hogy a polgármesteri hatalom egyik legfontosabb támaszában változás történik, ezért hatékonyabb eszköznek bizonyult, mint az összes informális csevegés, útmenti plakát és szülői e-mail együttvéve.

Három hónap telt el azóta, hogy a polgármester először rázta le Kathyt, de ezúttal végre visszakozni kezdett, és megígérte, hogy még egy közmeghallgatást fog tartani, ahol újragondolják a projektet. Úgy tűnt, hogy Kathy eredményeket ér el, ezért hamarosan mindenki az ő kertvárosi aktivista csapatába akart tartozni, és még a kisváros legfásultabb lakói is önkéntelenül azt érezték, hogy Kathyék az elnyomott helyzetben lévő jó fejek, akik jó ügyért harcolnak. A közmeghallgatás estéjén a terem zsúfolásig megtelt. A legtöbb résztvevő csak azért jött el, mert nem akart valami fontos dologból kimaradni. Kathy és barátai nem csalódtak. Beszédeik nem voltak pazar szónoklatok – Kathyt minden erénye ellenére sem lehetett Churchill-lel együtt említeni –, de amit mondtak, az őszintén, hitelesen és rendkívül megkapóan hangzott. A találkozó végére világossá vált, hogy a területi átsorolást vissza kell vonni. Ez néhány héttel később

meg is történt. Kathy és a többi „összeesküvő" tudták, hogy milyen fontos győzelmüket közhírré tenni, ezért rendkívül szívélyes hangú nyílt levelet írtak a polgármesternek, megköszönték neki, hogy helyesen döntött, és meghívták egy iskolai látogatásra. A politikus természetesen elment. Kathy komoly befolyást szerzett magának a kisvárosban, és nagy győzelmet aratott az egész település javára.

Amerikai utazásaim során sok Kathyhez hasonló emberrel találkoztam, és kétségtelen, hogy az ő történeteik örvendeztetnek meg a legjobban. Igaz, hogy Mubarakot vagy Milosevicset eltávolítani a hatalom csúcsáról bámulatos tett, de nem kell ahhoz diktatúrában senyvedni, hogy valaki a közösség erejének törvényszerűségeit alkalmazza. Ezek általánosak, attól függetlenül érvényesek, hogy ki vagy, és mik a problémáid.

Ha még mindig kétségbe vonod az olyan hétköznapi hobbitok erejét, mint amilyen Kathy, gondolj Kibera lakosaira. Kibera egyes adatok szerint a világ legnagyobb nyomortelepe a kenyai Nairobiban – ötmilliónyi ember zsúfolódik itt össze a mocsokban, kitéve mindazoknak a veszélyeknek, amelyekre a világ egyik legpokolibb helyén számítani lehet. A környék borzasztó. Nyugati irányban terül el a Jamhuri Park, amely a sűrű bokraival, lombos fáival a nemi erőszakot elkövető helybeliek kedvenc helye. Kelet felé a Nairobi Dam nevű mesterséges tó található, amelynek környéke régebben az útonállók szállodája volt, aki pedig fizetésnapon végigsétált a nyomornegyed északi határához közel található Karanja úton, azt szinte biztos, hogy kirabolták. Hozzátartoztak a szörnyű képhez a repülő vécé néven emlegetett teli nejlonzacskók. Mivel Kibera nagy részén nem volt szennyvízelvezetés, a legtöbb lakó arra kényszerült, hogy dolgát az utcák mentén húzódó árkokban végezze el. De éjszaka, amikor az embereknek még egy percre is veszélyes el-

hagyni a kunyhójukat, a kiberaiak egyszerűen nejlonzacskóba végezték a dolgukat, amit bekötöttek, és kihajították az ablakon. Ez a repülő vécé. Fölösleges mondani, mindenhol nejlonzacskókupacokat lehetett látni. El lehet képzelni, milyen volt az élet Kiberában. Ahhoz, hogy valaki életben maradjon, tényleg két lábbal a földön kellett állnia.

Sajnos a nyomornegyed lakóit segíteni akaró civil szervezetek nem jártak sikerrel. A lehető legjobb szándékkal láttak munkához, de munkatársaik külföldiek vagy szerencsésebb sorsú kenyaiak voltak. A helybeliek szívesen fogadták a kívülállókat, akik ugyan felhúztak néhány árnyékszéket és ezzel csökkentették a repülő vécék számát, de a nyomornegyed alapproblémáit nem tudták hatékonyan célba venni. Csak akkor kezdtek változni a dolgok, amikor a helybeli közösség úgy döntött, hogy együtt tesznek valamit. Kibera lakói összefogtak, és először egyszerű munkákba kezdtek. Mindenekelőtt feltérképezték a környéket. Elvégre a nyomornegyed térképe hasznos eszközként szolgálhat ahhoz, hogy az emberek megosszák a tudásukat, és figyelmeztessék egymást a körülöttük található veszélyekre és lehetőségekre. Összegyűjthették, amit a környékről tudtak. És ezt nem is volt nehéz megvalósítani. A térképezést a mai technikai lehetőségek nagyon megkönnyítik, az új technológiákat a fiatalok sokkal könnyebben használják, ezért természetes, hogy egy csapat GPS-készülékkel felszerelt tizenéves indult el adatot gyűjteni. Körbesétáltak a környéken, és mindent, amit láttak, négy kategóriába rögzítettek: biztonság/vagy annak hiánya, egészségügyi szolgáltatások, kötetlen tanulási lehetőség és víz/higiénia. Amikor elkészültek, olcsó papírra kinyomtatták térképüket, és odaadták a szomszédoknak, hozzá ceruzát és pauszpapírt is mellékeltek. Nagy örömmel látták, hogy sokan kezdik saját nevezetes pontjaikat rárajzolni a térképekre, így az

adatbázisuk hamarosan ötszáz adatpontosra bővült, aztán száz és száz további adathoz jutottak. Az UNICEF – az ENSZ gyerekalapja – is felfigyelt a projektre, szerepet vállalt a munkában, és kis összegű adományokat juttatott a szervezőknek. Hamarosan Kibera minden lakójának mobiltelefonjára térkép alapú figyelmeztető sms-eket tudtak küldeni. Ez a szolgáltatás segített elkerülni a mindennapos bűncselekményeket és a környéken kirobbanó egyéb erőszakos eseményeket. Kiberia lakói házról házra, negyedről negyedre nyerték vissza a településüket.

A Kibera nyomortelepen lakó fiatal férfiak és nők kitűnően példázzák, hogy a közösség erejét nagyszerű célokra lehet hasznosítani. Ők más úton jártak, mint könyvünk többi szereplője, akik korrupt ellenségeket buktattak meg, vagy szabadságukat akarták elnyerni. A kiberaiak egyszerűen közösen dolgoztak azért, hogy biztonságérzetet szerezzenek barátaiknak és családjaiknak. Ez mindig fontos része a jövőképnek.

Bár Kibera nyomortelepének lakói csalódtak a kormányukban és kiábrándultak az intézményeikből, mégis hittek abban, hogy saját maguk képesek pozitív változásokat elérni. Széles körben terjesztették elképzeléseiket, és megnyerhető csatákat választottak. Lelkesedést váltottak ki, és kreatívak voltak abban, hogy mind több embert maguk köré gyűjtsenek. A térképkészítés nem olyan nagy jelentőségű dolog, mint egy diktatúra megbuktatása, és valószínűleg nem is lesz belőle főhír az esti híradóban. De a kiberaiak összefogtak, és ezzel jobbá tették a terület minden lakójának napi életét. Ha egy tönkretett afrikai nyomortelep aktivistái változást tudtak elérni, akkor te is képes vagy erre.

Amikor elkezded keresni a megoldást, el kell fogadnod a tényt, hogy többnyire nem érkezik mentőcsapat. Nem ereszkedik le az Olümposz hegyéről valaki, aki nálad nagyobb,

bátrabb vagy jobban néz ki, hogy megoldja a problémáidat. Még egy lecke, amit Tolkientől tanultam: neked kell cselekedned. Egy mozgalom indulásakor a varázslók, hősök, makacs törpék és gyönyörű tündék általában nem akarnak segíteni neked. Egyedül leszel. Szerbiában, ahol az emberek közismerten lassan tanulnak, nekünk, Otpor!-tagoknak legalább 6-7 évig tartott, mire megértettük a leckét és rájöttünk, hogy magunknak kell legyőznünk Milosevicset. A politikusok cserbenhagytak minket, a nemzetközi közösségnek fogalma sem volt, hogy mit kellene tennie, az ellenzék pedig darabjaira hullott. Sem Gandalf, sem E.T., a földönkívüli nem fog véget vetni a diktatúrának a kedvünkért, és a problémánk magától sem fog megoldódni.

Az Otpor! azért volt sikeres, mert az induláshoz szükséges bátorságon kívül lelkesedésben és kreativitásban is bővelkedett. Ez két olyan tulajdonság, amelynek ott kell lennie a szívedben és az elmédben, és mindazokéban, akik veled dolgoznak. A CANVAS úgy működik, hogy a konkrét tanácsért vagy valamilyen egyedi lépésért hozzánk forduló aktivistáknak azt válaszoljuk, semmit sem tehetünk értük. Megtaníthatjuk az alapelveket és megoszthatunk velük néhány, a múltban már működött erőszakmentes módszert, de az egyes társadalmakban felmerülő problémákra a kreatív megoldásoknak a társadalmon belülről kell jönniük. Azt javasoljuk az aktivistáknak, hogy hallgassanak a saját „lázadó szívükre", és tanuljanak meg bízni magukban. A külföldi tanácsadókról – egyszer-egyszer magamat is közéjük sorolom – Bob ezredes halhatatlan szavait idézve, az a hír járja, hogy „olyanok, mint a csicsás bőrönddel utazó vidéki kurafiak". Ha a lényeget nézzük, a képzeletbeli Kathyhez vagy a kiberai nyomortelep nagyon is valóságos lakóihoz hasonló hétköznapi emberek sokkal jobb eredményeket érnek el a világ megváltoztatásában, mint amire bármilyen konzultáns vagy külső tanácsadó valaha képes lesz.

Könyvem végéhez közeledve, hadd lőjem le már most a poént: úgy gondolom, hogy ezt a könyvet lehet jól és rosszul olvasni. Rossz módszer, ha felületesen átfutod, mint valami könnyű kalandregényt, élvezed a világ távoli sarkaiban élő lelkesítő és bátor emberekről szóló történeteket, és közben valamelyik hősies vezetőnek képzeled magad, pedig mindennapi figura vagy, akit nincs miért csodálni. Ha viszont jól olvasod a könyvet, akkor egész életre érvényes tanácsként fogadod azokat az alapelveket, amikről írtam, és megpróbálod őket alkalmazni mindenféle körülmények között. Remélem, hogy a könyv olvasása közben eszedbe jutottak azok a témák, amelyek érdekelnek téged. Legyenek ezek nagy, mindenki számára fontos problémák, mint amilyen a társadalmi igazságtalanság, vagy csak a környéketeken élőket érintő kérdések, például, hogy túl sok a kutyaszar az utcákon. Azt remélem, már kezded is kitalálni, hogyan tehető jobbá a társadalom az elkötelezett erőszakmentes aktivizmus segítségével.

Ha a könyv elolvasása után másra nem is emlékszel, egy gondolatot, kérlek, hogy vigyél magaddal: az élet sokkal értelmesebb és érdekesebb is, ha felelősséget vállalsz és cselekszel. Szomorú rájönni, hogy a modern élethez mennyire hozzátartozik a kényelmes tompultság. Csináljuk, amit mondanak, mert azt könnyű megtenni, az az elvárás. De ha kicsit is olyan vagy, mint Duda, Ana, Mohammed Adel, Sandra Cecilia, Szlobo, Szinisa, Misko, Breza, Rasko, Imran Zahir, Harvey Milk, Itzik Alrov, Andy Bichlbaum, Rachel Hope, Chris Nahum, Manal al-Sharif, fiatal barátaink a Kibera negyedből, vagy grúz társaink, Nini és Georgi, akkor te is nehéznek találod majd, hogy nyugton üljél. Napjainkban olyan szerencsések vagyunk, hogy

az elképesztő technikai eszközök birtokában egy pillanat alatt könnyen beleugorhatunk az aktivista életstílusba – főképp a mobiltelefonokra, közösségi hálókra és a mindenhol jelenlévő kamerákra gondolok. De ne feledjük, nagyon sok mozgalom létezett már akkor, amikor ezekről az eszközökről még csak nem is álmodtak, és sok olyan ügy, amely túlzottan támaszkodott a technikai megoldásokra, szánalmas kudarcba fulladt.

Ha a Google keresőbe beütöd a „Facebook és Twitter forradalmak" kifejezést, látni fogod, hogyan tudósított a média az elmúlt évek tiltakozásairól – az arab tavasztól a Foglaljuk el a Wall Streetet! mozgalomig –, mintha napjaink aktivizmusa csak az okostelefonok új jellegzetessége lenne, vagy egy baromi jó, letölthető alkalmazás. Ezért történhet meg, hogy Törökország miniszterelnöke magabiztosan bemegy a tévébe, és azt nyilatkozza a népének, hogy az Isztambul utcáin látható felvonulások lényegében Twitteren szervezett villámcsődületek. Ez hamis értelmezés, mégis gyakran megismétlik. Az egészségtelen technikai megszállottság következtében sajnos néhányan azt hiszik, hogy a világ megváltoztatásához nem kell más, mint egy Facebook csoport és egy szabadjára engedett, vezető nélküli tiltakozás. Pedig már megtapasztaltuk, hogy nem ez az út vezet a győzelemhez. A „Kony 2012" videót a YouTube-on milliók nézték meg, de a tömeggyilkos Joseph Kony még mindig őrjöng Afrika dzsungeleiben. Ott semmi nem változott.

Az aktivistáknak fontos ráébredniük, hogy minden a közösségen múlik. Mindig az emberek a meghatározóak. A könyvemben szereplő eszmék csak gyakorlati keretet adnak. Hasztalanok, ha nincs egy elme, amely eltökélte magát, hogy megváltoztatja a dolgokat, és egy szív, amely hisz abban, hogy ez lehetséges. Én is azok közé a senkik közé tartozom, akik követték a látványos eredményekhez vezető keskeny ösvényt, így saját tapasztalataim

alapján eskü alatt vallhatom, hogy nincs annál teljesebb vagy boldogabb élet, mint amelyben az ember kiáll valamiért, amit igaznak tart. A legkisebbeknek is hatalmukban áll megváltoztatni a világot.

Már csak néhány oldal van hátra, remélem, megadod nekem az örömet, hogy még egy utolsó történetet elmondhassak. Az 1980-as években, amikor még csak flúgos kamasz voltam, jóval azelőtt, hogy bármit is gondoltam volna a politikáról, a hatalom pillléreiről, vagy Gene Sharp erőszakmentes aktivizmusról szóló elméleteiről, napjaimat azzal töltöttem, hogy pötyögtettem a gitáromat, és bátyámat, Igort bálványoztam. Nem nehéz belátni, hogy miért. Én még csak kis mitugrász voltam akkoriban, Igor viszont már nagymenőként virított, saját bandával, zenei ízlését pedig minden épkézláb körben tisztelték. Bátyám tizenegy évvel idősebb nálam, ráadásul megjelenésének és viselkedésének köszönhetően a helybeliek úgy tekintettek rá, mintha ő lenne Jim Kerr, a Simple Minds csodált énekese. Mondanom sem kell, hogy a menő belgrádi helyeken minden lány szerelmes volt a bátyámba, én pedig iszonyúan akartam követni a példáját. Igor helyesen feltételezte, hogy csak azért akarom majmolni a zenéjét és a stílusát, mert annyi rajongóra vágyom, mint amennyi neki van. Egy nap leültetett, és elmondta, hogy miért is játszik annyira fontos szerepet a világban a zene. Valójában nem is sokat magyarázott. Csak átnyújtott egy Peter Gabriel-lemezt, és azt mondta, hallgassam meg a „Biko" című számot. A dal a meggyilkolt dél-afrikai fekete aktivistáról szól, aki életét az apartheid elleni harcnak szentelte. Igor azt mondta, hogy ezért kell nekem is zenélnem. Nem a lányok kedvéért, nem a tömegek miatt, hanem mert a zene lehetőséget ad arra, hogy pozitív hatást érjek el. Amikor megszólalt a lemez, és hallottam, ahogy Peter Gabriel Biko nevének mindkét szótagját hosszan elnyújt-

va, valami panaszos sírásként énekli, tudtam, hogy Igornak igaza van. Ez fontosabb volt, mint minden más hívság. Ebben én is benne akartam lenni. Azt akartam, hogy az emberek jobb világban éljenek.

Több mint három évtizeddel a Biko megjelenése után Peter Gabriel, európai turnéja részeként Belgrádban lépett fel. 2013. október 5-e, a Szlobodan Milosevics elleni forradalom évfordulója volt aznap. Bátyám, Igor külföldön él, így nem lehetett ott a koncerten, de én semmi pénzért ki nem hagytam volna, és így volt ezzel feleségem, Masha, sőt Duda, és a CANVAS csapatának több munkatársa is. A koncert elképesztően jól sikerült. Ötezer ember között szorongtunk, akik minden dallamot és minden szöveget lenyűgözve hallgattak. Munkám és utazásaim során volt szerencsém jó néhány példaképemmel találkozni, és mindig büszke voltam arra a képességemre, hogy a világ nagymenőinek társaságában is laza tudok maradni. Azok közül, akikkel együtt dolgoztam, páran továbbléptek, és szabaddá vált országaik demokratikusan megválasztott vezetői lettek. Sok olyan fénykép lóg otthon a falon, amelyen régóta csodált emberekkel vagyok együtt. De arra semmi sem készíthetett fel, ami azon az estén Peter Gabriel belgrádi koncertjén történt.

Befejezte a műsort, meghajolva fogadta az ünneplést, kiment, de aztán visszatért a színpadra, miközben az aréna vörös fényben úszott. Már minden kísérőzenész elment, csak Manu Katché, a magányos dobos maradt a helyén, aki lassan ütni kezdte a bőrt. Senki sem tudta, hogy mi történik, de ekkor Peter Gabriel, aki zenéjével meghatározta a döntést, hogy mit is kezdjek az életemmel, odaballagott a mikrofonhoz és megszólította a tömeget.

– Tizenhárom évvel ezelőtt – kezdte – ebben az országban éltek olyan fiatal emberek, akik elég bátrak voltak ahhoz, hogy

kiálljanak az emberek jogaiért. Azóta a CANVAS keretében az egész világon tanítják az embereket arra, amit ők tanultak. Ám még most is sok országban vannak olyan fiatalok, akiknek össze kell gyűjteniük a bátorságot, hogy kiálljanak azért, amiben hisznek, hogy harcoljanak az ellen, amiről tudják, hogy rossz, és megvédjék népük jogait. Egy fiatalember éppen ezt tette Dél-Afrikában, és elszántsága az életébe került. Úgy hívták, hogy Steven Biko.

A végszóra a zenészek visszajöttek, és eljátszották a dalt. A sokktól teljesen megnémultam, egy hang nem jött ki a torkomon. Remegni kezdett a térdem. Masha szorosan magához ölelt, megsejthette, milyen közel állok ahhoz, hogy elterüljek a földön. Ő mindenkinél jobban tudta, hogy Peter Gabriel most elhangzott szavai és dala milyen sokat jelentenek számomra. A végén, amikor az énekes ahhoz a sorhoz ért, hogy „és a világ most rájuk figyel", amilyen magasra csak tudta, felemelte ökölbe szorított kezét, és a régi Otpor! köszöntéssel üdvözölte a tömeget. Az emberek őrjöngtek, ők is felemelték öklüket, és együtt énekeltek a zenészekkel. Amikor mindez véget ért, mielőtt végleg elhagyta a színpadot, volt még egy utolsó mondata a közönséghez.

– Bármi történjen is, mostantól a folytatás rajtatok múlik – mondta.

Ezzel a mikrofont a tömeg felé fordította, és kisétált.

Mielőtt elbúcsúzunk

Ha ezt a könyvet elejétől végéig elolvastad, akkor csak két dologra tudok gondolni. Az első, hogy a feleségem vagy, ebben az esetben: Masha, nagyon szeretlek, és hálás vagyok, hogy támogattál és elviselted minden idétlenségemet.

Van egy másik lehetőség is. Talán érdekel, hogy miként lehet a településeteken pozitív változást előidézni. Ha ez illik rád, akkor azt hiszem, néhány zárómondatot még kell írnom.

Egy ehhez hasonló könyv végén általában kitörő optimizmussal találkozol, néhány bátorító szót olvashatsz, amely utadra indít a saját mozgalmad, saját ügyed, saját kihívásod felé. De én szerb vagyok. Mi nem vagyunk optimisták, a mi történelmünk hosszú háborúkból és az ezeket elválasztó, háborús várakozással teli, rövidebb periódusokból áll, egy ilyen nép fiai ritkán mondanak lelkesítő szavakat. Buzdítás helyett tehát néhány nehezen megszerzett bölcsességgel búcsúzom.

Az első, hogy a szerencsének fontos szerepe van. A könyvben részletezett alapelvek az átfogó stratégiáktól az aprólékos taktikákig kipróbált és igaz dolgok, de mert emberek vagyunk, mindannyiunkkal megeshet valami teljesen véletlenszerű és őrült és kiszámíthatatlan dolog, ami rakétaként emel a magasba, vagy éppen ellenkezőleg, használhatatlanná teszi valamennyi jól megalapozott tervedet. Sokszor láttam ilyesmit. Volt, hogy egy tökéletesen megszervezett felvonuláson csak öt

aktivista vett részt, mert véletlenül egybeesett egy fontos focimeccsel. Vagy előfordulhat, hogy egy mozgalom – mindenki számára váratlanul – nagyon messzire jut azzal, hogy mondanivalója vagy egyéniségei valamilyen okból magukkal ragadják a közönséget. Ha már alig várod, hogy a könyvemben részletezett alapelveket átültesd a gyakorlatba, ne feledd, a legnagyobb gondolkodó, egy Murphy nevű fickó nagyon pontosan megfogalmazott megfigyelését: ami elromolhat, az el is romlik. Ha nem akarsz Murphy törvényének áldozatává válni, két egyszerű dolgot tegyél meg. Az első, hogy végezd el a házi feladatod, és legyél kínosan lelkiismeretes. A második, hogy maradj higgadt, és tanuld meg úgy fogadni a kedvezőtlen fordulatokat, mint amik elkerülhetetlenül részei a dolgok megváltoztatásához vezető útnak.

De ha a szerencsét nem is, a közösséget feltétlenül irányíthatod – vagy legalább megpróbálhatod átalakítani. Ez a játék pedig tényleg az emberekről szól. Akár egy teremnyi idegen előtt állsz, és szenvedélyesen győzködöd őket, akár olcsó szórólapokat osztogatsz az egyetemen, akár menetelsz az utcákon, miközben a rendőrök fenyegetően figyelnek – ha egyszer kockázatot vállalsz, szembeszállsz az elnyomással, és beszállsz a küzdelembe (nem megfigyelőként, hanem résztvevőként) –, előbb-utóbb elérkezik a pillanat, amikor nagyon-nagyon félni fogsz. Lehetsz a legkeményebb pasi, mégis biztosan eljön az idő, amikor te is rémültnek, szánalmasnak vagy legyőzöttnek fogod érezni magadat. Ilyen a szörny természete. Amikor vakmerően nagy kockázatot vállalsz, és nagy, átfogó változásokat próbálsz elérni, akkor nagy, elszánt ellenállásba ütközöl. Ha egyedül próbálsz szembeszállni, ha kudarcaidat és örömeidet sosem osztod meg barátaiddal, nem sokra fogsz jutni. Több mint egy évtizedet töltöttem azzal, hogy rendbontókkal és forradalmárokkal

találkoztam, mondhatom, hogy ezek a fickók bolygónk legkeményebb emberei. Mégis láttam őket megszakadni, amikor mindent egymagukban akartak megoldani. A közösség erejének használata csapatsport.

És egy csapatban – bármilyen legyen is – sokféle játékosra van szükség. Szégyen lenne, ha a könyvemet úgy fejezném be, hogy nem veszem elő megint szeretett művemet, A Gyűrűk Urát. A történet középpontjában egy csapatnyi odaadó személyiség áll, akik egy nem sok jót ígérő, veszélyes kalandra indulnak, és az egyik legérdekesebb dolog velük kapcsolatban, hogy mennyire különböznek egymástól. Ha én írtam volna a könyvet, akkor valószínűleg csupa magas, elképesztően jóképű kardforgató szerepelne benne, egy fantáziavilágba átültetett G. I. Joe csapat, akik kiruccannak Középföldére, és hátsón rúgnak néhány orkot. De Tolkien okosabb volt, mint én. Az ő bandájába erős és gyenge emberek is tartoznak, sőt még nem-emberi lények is, amilyenek az elfek és a törpök. Az ő csapatában vannak kicsik és nagyok, önfejűek és lojális csapattagok. Az író megértette, hogy a nagyon bonyolult feladatok megoldásához – mint amilyen egy hatalmas gonosz varázsló vagy egy szerb diktátor elleni küzdelem – sokféle készségre és tehetségre van szükség, és ez a sokféle tulajdonság ritkán található meg egyetlen személyben. A közösség ereje, ugyanúgy mint az értékpapír-portfólió, akkor a leghatékonyabb, ha sokféle összetevője van.

Ne arra törekedj, hogy csak olyan embereket keress, akik kedvelnek téged, vagy akikről azt gondolod, hogy jó fejek, vagy akik megfelelnek valamilyen szűk leírásnak. Inkább próbáld meg előre látni az igényeidet, és a munkatársakat ennek megfelelően válaszd ki. Ha például arra készülsz, hogy a problémák tudatosítása érdekében utcaszínházi előadásokat szerve-

zel, időbe telhet összebarátkoztatnod egy csapatnyi zsonglőrt, pantomimest és bábjátékost. Ha online akcióról gondolkodsz, ragadj meg néhány palack Mountain Dew üdítőt, és itasd meg egy-két programozóval. Ha azt akarod, hogy a média kedvencei legyetek, verbuválj néhány újságírói tapasztalattal rendelkező barátot. Találj olyan tehetséges tervezőgrafikust, mint Duda barátom, és hallgass az ötleteire. Minél nagyobb és színesebb a csapatod, annál nagyobb esélyed van a sikerre.

Remélem, hogy ez a könyv nem csupán egyszerű útmutató lesz erőszakmentes aktivisták számára, de egyúttal annak bizonyítéka, hogy a legkisebb lények, az egyszerű hobbitok is képesek hatalmas erőkkel szembeszállni, és kreativitásukra, elhivatottságukra és bátorságukra támaszkodva jobbá tudják tenni a világot. Középföldétől eltérően a való életben az utazás soha nem ér véget. Sok évig szerte a világon aktivistákkal dolgoztam. Ezalatt megtanultam, hogy a változás sosem százszázalékos. Szerveztetek egy vicces happeninget, és elértétek, hogy néhányan odafigyeljenek? A mozgalomépítés még hátravan. Felépítettetek egy erős és népszerű mozgalmat? Még ott van a diktátor, akivel meg kell küzdenetek. Megbuktattátok a diktátort? Ideje felgyűrni az ingujjatokat, hogy elkezdjetek dolgozni a demokrácia biztosításán.

A könyvben szereplő ötleteket tehát korlátozott, egyszeri kampányterv helyett, inkább olyan útjelző tábláknak kell tekinteni, amelyek az életen át tartó, folyamatos civil és társadalmi tevékenységet segítik. A puszta eszközöknél fontosabb dolgot akarok neked adni: önbizalmat, hogy az életet másképp közelítsd meg, és megértsd, hogy a messzire ható és tartós változásokat sohasem hadseregek, tankok és robotrepülőgépek érték el, és nem is jól fizetett elegáns öltönyös és bőrtáskás konzultánsok. A tartós változás elindítója egy fáradt nő, aki nem

hajlandó átadni a helyét a buszon, egy ravasz fényképezőgépbolt-tulajdonos, aki kiharcol magának egy helyet a városi képviselő-testületben, vagy egy vézna, kopasz kis indiai fószer, aki ügyéért éhezni is hajlandó, és saját készítésű egyszerű ruhákban jár. Ezek a hősök – Rosa Parks, Harvey Milk, Gandhi és mások – nem azért méltóak a tiszteletre, mert olyan különlegesek, hanem mert teljesen hétköznapiak. Az egyedüli ok, amiért a történelem emléküket őrzi, hogy – sokunktól eltérően – nekik volt bátorságuk cselekedni, és intelligenciájuk, hogy jó úton járjanak.

Találkozhatunk olyan hamis elképzeléssel, hogy társadalmainkban csak az elitek számítanak, és minden változás, haladás vagy hanyatlás mágikus módon az ő sötét vagy kapzsi lelkükből ered. Ez a hatalmasok láttán érzett félelem és tisztelet vesz erőt rajtad, ahányszor csak elsétálsz egy újságosbódé előtt. Kiket látsz a címlapokon? Mindig a leggazdagabb üzletembereket, a leghíresebb színészeket, a leggyorsabb autókat, és a legnagyobb cicijű lányokat. Hogy a testépítő magazinokat már ne is említsem! A mi világunk az erőseket és a hatalmasokat bálványozza és tiszteli. Sajnálatos tény, hogy senki sem becsüli meg eléggé a gyengéket és szerényeket. De, mint tudjuk, a legkisebb lény is képes megváltoztatni a világot.

Utazás közben sok emberrel találkozhatsz, aki kételkedik abban, hogy egy személy változást tud elérni. Nem kevesen vannak, akik inkább az erős hadseregekben, karizmatikus vezetőkben és nagy részvénytársaságokban hisznek. Mások – köztük diktátorok és nagyon sokan a szélső bal- és jobboldalon – mindenhol összeesküvést vélnek felfedezni. Ezek a hölgyek és urak azt gondolják, hogy minden mögött, ami a bolygón történik, a CIA, az amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség, a Kereskedelmi Világszervezet vagy az illuminátus-rend és a

szabadkőművesek állnak. Az ilyen gyanakvók a CANVAS-t, engem és téged is amerikai beépített embernek, Soros György és a Bilderberg-csoport eszközének, szerb ügynöknek vagy még ennél is rosszabbnak neveznek. Ha durva kritikát kapsz akár Twitter-felhasználóktól, akár a világ önkényuralmainak államilag irányított különféle csoportjaitól – ilyenek például a Kreml Russia Today nevű hálózata vagy a szaúdi, iráni és venezuelai hírügynökségek –, próbálj meg türelmes maradni, és gondolj arra, hogy ez mind a játék része.

Sajnos politikai nézettől függetlenül sokan szenvednek attól a mindent átjáró érzéstől, hogy világunkban csak a nagy kormányok és intézmények számítanak. Ha az aktivisták útjára lépsz, az emberek vagy kételkedni fognak abban, hogy egyénként képes lehetsz bármit is elérni, vagy ha azt látják, hogy sikereket érsz el, gonosz erők bábjának tartanak majd. Mindkét esetben azt fogják ismételgetni, hogy ők nem képesek megváltoztatni a dolgokat. Az ő érdekükben bizonyítsd be, hogy tévednek!

Remélem, ebben a kis könyvben jórészt sikerült átadni azokat az elveket és példákat, amelyeket mi, akik belemerültünk az erőszakmentes akciókba, évtizedek óta vallunk és hirdetünk. A még szükséges bátorságot csak te adhatod hozzá.

Nem tudom megmondani neked, mi a bátorság titka, de azt kijelenthetem, hogy sosem vagy egyedül. E-mail címem – a személyes, amit rendszeresen én magam olvasok – psrdja@gmail.com, ha bármikor üzenni akarsz, kérdésed van, valami CANVAS-bölcsességre vágysz, vagy egyszerűen csak üdvözölni akarsz, állok rendelkezésedre.

Minden jót, láss munkához! Tudnod kell, hogy ha nem is jársz sikerrel, legalább a kevés szerencsés közé fogsz tartozni, akik Tolkien bátor hobbitjaihoz hasonlóan elindultak a Megyéből és megpróbáltak jót tenni. Elvégre valakinek el kell vinnie azt a gyűrűt Mordorba. Te is lehetsz az a valaki.

Vigyázz magadra, merj nagyot álmodni, és kérlek, maradjunk kapcsolatban!

Köszönetnyilvánítás

Minden nagy munka végén egyszerre nehéz és szerénységre késztető megfelelő módon kifejezni megbecsülésünket azoknak, akik időt szántak arra, hogy aktív munkájukkal vagy odafigyelésükkel segítsenek. Nagy köszönettel tartozom barátaimnak és munkatársaimnak szerte a világon, azoknak az embereknek, akikkel együtt volt részem kihívásokban, kockázatokban és mindenféle jó programban. Szeretet és hála illeti a belgrádi CANVAS-csapat tagjait – Bokát, Brezát, Marcellát, Natasát, Slobót, Jelenát, Sandrát, Miskót, Raskót és Sinisát – és kedves barátaimat is – Anát, Dudát, Imrant, K2-t, Giorgit, Ninit, Ceciliát, Sarát, Maximot, Husamot, és mindazokat, akiknek nevét nem említhetem, de akik mindennap azon dolgoznak, hogy a világ maguk és szomszédaik számára jobb hellyé váljék.

Számos ember és szervezet segített nekem az erőszakmentes küzdelem üzenetének megosztásában, és hatott ösztönzőleg rám. A névsor valószínűleg megtöltené a teljes könyvet, tehát bocsássátok meg nekem a lista viszonylagos rövidségét. Millió köszönet az itt következőknek: Gene mester, Bob ezredes, Zoran Djindjic, Jamilla, Ricken, Tina Rosenberg, Jannine Di Giovanni, Will Dobson, Luiza Otriz, Dough és Charlie, Lorraine és Jared, Thor és Alex, Andrew és Emma, a Riahi fivérek, John Jackson, Liel, John Gould és Muneer. Boldogság számomra, hogy jelen vagytok az életemben. Paz, neked is muchas gracias,

hogy elviselted a könyvírás közben Mattet, aki utazásai során sosem látott nálad furcsább lényt, de szeretnivalóbb tökfejet sem.

A könyv születésének hosszú napjai és éjszakái során Masha támogatása, jókedve és türelme nélkülözhetetlen volt. Örökké szeretni foglak, és köszönöm, hogy nem rúgtál ki a lakásunkból.

Ügynököm, Anne Edelstein, fáradhatatlan szószólóm és irányítóm volt irodalmi utazásom első pillanatától kezdve. Ezeknek az oldalaknak közel sem lenne annyi értelme, mint most, ha nem dolgozott volna rajtuk Cindy Spiegel, akinek gondos szeme és józan esze, sőt bölcsessége alakította a könyvet. Mindkettőtöknek köszönöm az engedékenységet, és főleg a projektbe vetett hitet.

Végül, büszkén vállalom, hogy én is azok közé tartozom, akikre nagy hatással voltak az erőszakmentes küzdelmekben részt vevő bátor emberek, függetlenül attól, hogy kicsiny vagy hatalmas ügyért küzdöttek-e, és a világ melyik sarkában került erre sor. Gondolatban Mohammed Adel-lel, az egyiptomi Április 6. mozgalom vezetőjével vagyok, akit 2013 telén a demokráciáért szervezett tiltakozások után bebörtönöztek.

Ifj. Martin Luther King egy régebbi amerikai gondolkozó szavaira emlékeztetett minket, amikor azt mondta, hogy „a morális univerzum íve hosszú, de az igazság felé hajlik". Úgy legyen!

Jegyzetek

1. fejezet: Nálunk ilyen nem történhet

12. *Szerbiában az infláció olyan magas volt:* Adam LeBor, *Milosevic: A Biography* (London: Bloomsbury, 2002), 211.
23. *arra buzdították a taxisofőröket, hogy felére csökkentsék a sebességüket:* Steve York, dir., *A Force More Powerful* (Santa Monica Pictures/WETA, 1999).
26. *„Én vagy a káosz.":* Kees Koonings and Kirk Kruijt, eds., *Societies of Fear: The Legacy of Civil War, Violence and Terror in Latin America* (New York: St. Martin's Press, 1999), 184.
32. *Szerb haszonlesőket, akik megrontják országának egyetemistáit:* Nicholas Schmidle, „Fantasy Island: Democracy Edition: Democracy with a View," *Mother Jones,* 2010. március/április.

2. fejezet: Álmodj nagyot, kezdd kicsiben!

37. *„disznó kapitalizmus":* Ellie Fischer, „Middle Class Rising?" *Jewish Week,* May 29, 2013; Lahav Harkov, „Candidates: Labor the Alternative to Piggish Capitalism," *Jerusalem Post,* 2011. augusztus 11.
38. *Ám 2006-ban a kormány meggondolta magát:* Dina Kraft, „Cottage Cheese Becomes Symbol of Israeli Frustration with Rising Food Prices," *Jewish Telegraphic Agency,* www.jta.org., 2011. június 20.

38. *„Ha nem győzzük le a túróvásárlás iránti vágyunkat”*: „This Is How the Cottage Ball Rolled,” Meirav Crystal, Ynetnews, 2011. október 7.
39. *Alrov oldalának százezer követője lett:* Chris Taylor, „How Social Media Are Amplifying Consumer Outrage,” CNN.com, 2011. július 22.
40. *És működött.:* Charles Levinson, „Israeli Facebook Campaign Keeps Lid on Cheese Prices,” *Wall Street Journal,* 2011. július 1.
41. *A Tnuva elnöknője bejelentette lemondását:* Steve Sheer, „Apax Israel CEO Resigns from Tnuva, Psagot,” Reuters, 2011. október 2.
41. *megvilágosodott az út egy kis csoport fiatal és idealista izraeli számára:* Ted Thornhill, „A Very Middle-Class Protest: Complaints over Price of Cottage Cheese Spark Israel's Biggest Demonstration,” *Daily Mail,* 2011. augusztus 8.
41. *„Olyan csatákat válasszatok, amelyek elég nagyok ahhoz, hogy számítsanak, de elég kicsik ahhoz, hogy megnyerhetők legyenek.”*: Quoted in William Safire, *Words of Wisdom* (New York: Simon and Schuster, 1990), 200.
41. *Alig néhány héttel a túrófelkelés győzelme után:* Isabel Kershner, „Summer of Protest Peaks with 400 000 in City Streets,” *New York Times,* 2011. szeptember 3.
42. *most felhívásukra átlagos izraeliek ezrei mozdultak meg*: Melanie Lidman, „Some 450 000 Israelis March at Massive 'March of the Million' Rallies Across Country,” *Jerusalem Post,* 2011. szeptember 3.
44. *„Egy esetleges sópárló kampány nem okoz álmatlan éjszakákat nekem”*: Sean Scalmer, *Gandhi in the West* (New York: Cambridge University Press, 2011), 44.

44. *„lehet, hogy a só miatt hamarosan elveszíti Indiát”*: „American Views on Indian Problem,” *Western Argus,* 1930. szeptember 9.
45. *Itt van például Sarah Kavanagh*: Stephanie Strom, „Drink Ingredient Gets a Look,” *New York Times,* 2012. december 12.
45. *Vani Hari és Lisa Leake bloggerek*: Susan Donaldson James, „Kraft Agrees to Take Yellow Dye out of Mac and Cheese,” ABCnews.com, 2013. október 31.
51. *„Megteheted, hogy kívülről téglát dobálsz a kigúnyolt városházára”*: Randy Shilts, *The Mayor of Castro Street: The Life and Times of Harvey Milk* (New York: St. Martin's Press, 1982), 190.
53. *tartsák be az öltözködési szabályokat, viselkedjenek tökéletes úrinőként és úriemberként a tüntetéseken:* Steve York, dir., *A Force More Powerful* (Santa Monica Pictures/WETA, 1999).
54. *„Nem akarjuk, hogy egy fehér nő vagy férfi az ellenkező nemhez tartozó négerrel vonuljon, mert ezt a csatát most nem kívánjuk megvívni.”*: Ibid.

3. fejezet: Jövőkép

59. *a Föld legnagyobb szemétszigete:* Chris Hall, „Maldives Island Paradise Thilafushi Trashed and Reduced to a Pile of Rubbish,” *Daily Mail,* 2012. június 25.
60. *Gayoom banditái kreatív és borzalmas büntetéseket eszeltek ki:* Jon Shenk, dir., *The Island President* (ITVS/Actual Films/Afterimage Public Media, 2011).
61. *Az ország lakott szigeteinek közel negyede súlyosan károsodott.:* „Submission of the Maldives to the Office of the

UN High Commissioner for Human Rights," Office of the United Nations Commissioner for Human Rights, 2008. szeptember 25,

69. *A* Hair *Belgrád ünnepelt kedvence lett:* „Serbia to Revive Musical 'Hair' in Time of Iraq War," Reuters, 2010. február 1.

69. *Három évvel később, 1973-ban elrendezte, hogy Richard Burton*: Stipe Delic, dir., *Battle of Sutjeska* (Bosna Film/Filmska Radna Zajednica/Sutjeska, 1973).

5. fejezet: Nevess, egészen a győzelemig!

100. *„Az emberi fajnak egyetlen igazán hatásos fegyvere van, és ez a nevetés.":* Alex Ayres, ed., *The Wit and Wisdom of Mark Twain* (New York: Meridian, 1987).

102. *Így történt, hogy 1982 egyik nagyon hideg februári estéjén:* Ez az eset, és a heccizmus ebben a fejezetben említett példái közül még néhány megtalálható Steven Crenshaw és kedves barátom, John Jackson könyvében: *Small Acts of Resistance: How Courage, Tenacity, and Ingenuity Can Change the World* (New York: Union Square Press, 2010). A könyv megvilágító erejű és rendkívül szórakoztató.

114. *A Kinder Surprise nevű csokitojásba rejtett műanyag figurákból:* Kevin O'Flynn, „Toys Cannot Hold Protest Because They Are Not Citizens of Russia, Officials Rule," *Guardian*, 2012. február 15.

6. fejezet: Az elnyomás elnyomók ellen fordítása

121. *Szerencsére Kovida szinte beleütközött az ösztönző inspirációba.:* Tina Rosenberg, „Revolution U," *Foreign Policy*, 2011. február 16.

132. *A társadalmi kiközösítésnek ugyanezeket a módszereit láthattuk:* Sean Gardiner, „City Declines to Defend Sued Officer," *Wall Street Journal*, 2012. augusztus 2.

133. *a vádirat 2800 oldalra rúgott:* Jonathan Earle, „Pussy Riot Suspects Go on Hunger Strike," *Moscow Times*, 2012. július 5.

136. *Addig nőtt a Brownbackre és az igazgatóra nehezedő nyomás:* Karen Smith, „Kansas Governor Apologizes for 'Overreaction' to Teen's Disparaging Tweet," CNN.com, 2011. November 28.

138. *A nagygyűlésen való részvétele miatt, abszurd módon terrorizmussal vádolták.:* Duncan Campbell, „Far from Paradise," *Guardian*, 2006. október 30.

138. *egy hétköznapi alexandriai fiatalember volt:* Kareem Fahim, „Death in Police Encounter Stirs Calls for Change in Egypt," *New York Times*, 2010. július 18.

7. fejezet: Egységben az erő!

144. *A választásra jogosultak több mint 90 százaléka járult a szavazóurnákhoz:* „Belarus Defends Election Protest Arrests," CNN.com, 2010. december 20.

149. *motorfűrészekkel vágták le a fakereszteket:* Jeffrey Tayler, „Femen, Ukraine's Topless Warriors," *Atlantic*, 2012. november 28.

152. *A tagság robbanásszerűen növekedett.:* Kirkpatrick Sale, SDS: *The Rise and Development of the Students for a Democratic Society* (New York: Vintage, 1973), VI.

155. *„Jézus és Mohamed nevében fogjunk össze"*: Helen Kennedy, „Muslims Return Favor, Join Hands with Christian Protestors for Mass in Cairo's Tahrir Square," New York *Daily News*, 2011. február 7.

158. *David Hertz, az ismert szakács:* „Alex Atala Helps Sao Paolo Kids Get in the Kitchen," Phaidon.com, 2004. október 15.
159. *Brazília elnöke 2013-ban ígéretet tett:* „Brazil's Roussef Insists Oil Revenues Should Fund Education," Reuters, 2013. május 1.

8. fejezet: Tervezd meg a győzelemhez vezető utat!

175. *„Bármilyen gyönyörű is a stratégia, időnként azért az eredményekre is figyelni kell.":* Richard Aldous, *Reagan and Thatcher: The Difficult Relationship.* (New York: W.W. Norton, 2012). 53.
177. *Gene Sharp meghatározása szerint:* Gene Sharp, *There Are Realistic Alternatives* (Boston: Albert Einstein Institution, 2003), 21.
178. *egy konfliktusban hogyan lehet legjobban elérni a célokat:* Ibid., 21.

9. fejezet: Az erőszak démonai

184. *„A dél-afrikai helyzet hosszú és lelkiismeretes értékelése után 1961 júniusában":* 'I Am Prepared to Die': Nelson Mandela's Opening Statement from the Dock at the Opening of the Defence Case in the Rivonia Trial," Az ENSZ Nemzetközi Nelson Mandela Napjának honlapja, www.un.org/en/events/mandeladay/court_statement_1964.shtml.
184. *a Nemzet Lándzsája majdnem kétszáz támadást indított:* Janet Cherry, *Spear of the Nation* (Athens: Ohio University Press, 2012), 23.
187. *„Képesnek kell lennünk önmagunk megvédésére":* Mahatma Gandhi, *The Essential Gandhi: An Anthology of His Writings on His Life, Work, and Ideas* (New York: Vintage, 2002), 109.
187. *egy nagyszerű könyv:* Erica Chenoweth and Maria J. Stephan, *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict* (New York: Columbia University Press, 2011).
192. *„Több erő van abban, ha társadalmilag szervezett tömegek felvonulnak":* Martin Luther King, Jr., *The Papers of Martin Luther King, Jr.*, vol. 5, *Threshold of a New Decade, January 1959–December 1960,* ed. Tenisha Armstrong et al. (Berkeley: University of California Press, 2005), 303.
197. *az olasz aktivisták példája, akik 2011-ben a Foglald el a Wall Street-et! támogatására:* Jason Motlagh, „Occupy Oakland Embraces Nonviolence, but Debates Black Bloc Tactics," *Time,* 2011. november 8.
198. *„Talán könnyebb és kényelmesebb lenne az ismerős és középszerű múltban keresni a vigasztalást":* „The Philippines: Farewell to Democracy," *Time,* 1973. január 29.

10. fejezet: Fejezd be, amit elkezdtél!

204. *„Félreérthetetlen álláspontot kell képviselni a zavargásokkal szemben":* Denise Chong, *Egg on Mao: A Story of Love, Hope, and Defiance* (Toronto: Vintage Canada, 2011), 198.
215. *Ebben nyújtott kiemelkedő teljesítményt Anna Hazare:* Kailash Chand, „Waking India—One Man's Campaign Against Corruption," *Guardian,* 2011. április 8.
216. *egy Transparency International-tanulmány kiderítette:* „India Corruption Study 2005," Transparency International India.
217. *„Az igazi harc most kezdődik":* Rama Lakshmi, „India Agrees to Protester's Demand on Graft Panel," *Washington Post,* 2011. április 9.

218. *„Én vagyok Anna":* „Countrywide Protests Continue as Anna Hazare Fasts in Tihar," *Times of India,* 2011. augusztus 17.

219. *„Úgy érzem, ez az ország győzelme":* Mark Magnier, „In India, Anti-Graft Activist Declares Victory," *Los Angeles Times,* 2011. augusztus 28.

11. fejezet: Rajtad múlik!

225. *Mivel Kibera nagy részén nem volt szennyvízelvezetés:* Andrew Harding, „Nairobi Slum Life: Into Kibera," BBC.com, 2004. október 4.

1995 Ft

Ez a könyv a forradalmakról szól. De nem az erőszakos fajtájúakról, azok többnyire ártatlan emberek halálával végződnek.
Az itt bemutatott mozgalmakat hétköznapi emberek indították, akik úgy gondolták, hogy összefogva és kreatívan gondolkodva megbuktathatják diktátorukat vagy megszüntethetik a jogtalanságokat. Történetükből kiderül, hogy milyen kulcsfontosságú tényezők tesznek egy mozgalmat képessé a társadalom megváltoztatására.
A könyv második része gyakorlati tanácsokat tartalmaz, amelyek segítségével az erőszakmentes módszerek eredményesen alkalmazhatók.
Remélem, a megismert példák mindenkit arra ösztönöznek majd, hogy próbáljon változtatni azon, amivel elégedetlen.
Meg akarom győzni Önöket, hogy bár a hatalmon lévők, a pöffeszkedők és kiszolgálóik sokasága legyőzhetetlennek látszik, de uralmuk megdöntéséhez nem kell más, mint lelkesedés.

9 789639 183919

GÖNCÖL

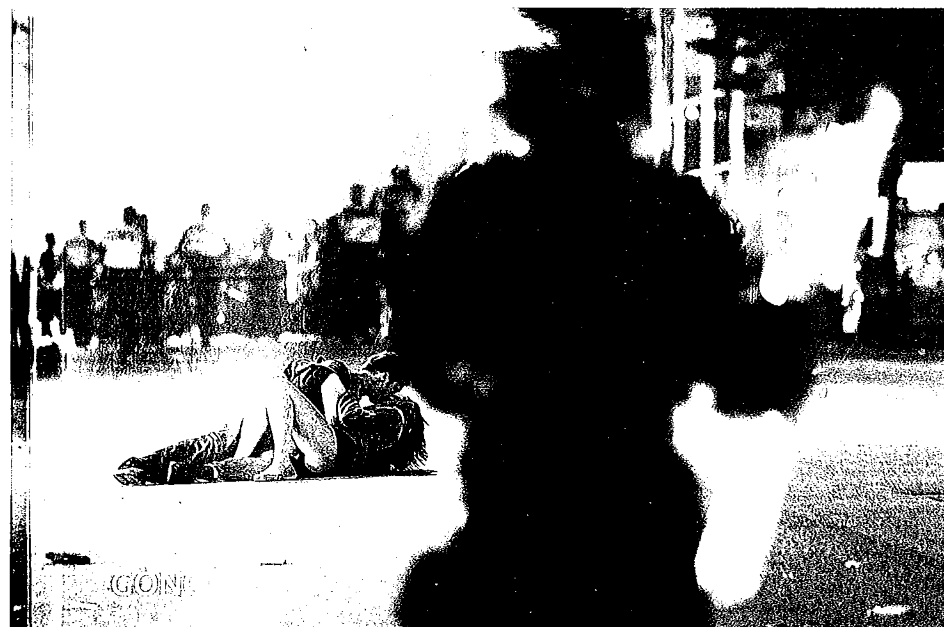
SZRGYA POPOVICS Útmutató a forradalomhoz

GÖNCÖL

SZRGYA POPOVICS

MATTHEW MILLER közreműködésével

Útmutató a forradalomhoz

Hogyan lehet tejberizs, Lego figurák és más erőszakmentes eszközök segítségével közösségeket mozgósítani, diktátorokat megbuktatni vagy egyszerűen megváltoztatni a világot